לאנדסמאנשאפטן
אין ישראל

התאחדות עולי פולין בישראל

התאחדות עולי פולין בישראל

פארבאנד פון עולים פון פוילן אין ישראל

לאנדסמאנשאפטן
אין ישראל

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

ספעציעלע אויסגאבע צום
וועלט־קאנגרעס פון פוילישע יידן

טבת תשכ״א ★ תל־אביב ★ יאנואר 1961

אינהאלט:

א. התאחדות עולי פולין בישראל
פֿאַרבאַנד פון עולים פון פוילן אין ישראל . . . . . 5 — 18

ב. קופת התאחדות עולי פולין בע"מ
ליי־קאַסע ביים פֿאַרבאַנד פון עולים פון פוילן מב"א . . . . . 19 — 20

ג. הוועד לעניני העליה מפולין ע"י הסוכנות היהודית
קאָמיטעט פֿאַר ענינים פון דער עליה פון פוילן ביי דער יידישער־אַגענץ . 21 — 24

ד. לשכת „בני־ברית" ע"ש פרופ' משה שור בישראל
לאָזשע „בני־ברית" א. נ. פון פראָפ. משה שאַר אין ישראל . . . . . 25 — 30

ה. לאַנדסמאַנשאַפטן — באַריכטן און באַשרייבונגען . . . . . 31 — 206

ו. באַגריסונגען און באַקאַנטמאַכונגען צום וועלט־קאָנגרעס פון פוילישע יידן 207—228

רעדאַקטאָר: ל. לאַש

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2025

ה מ ו "ל: ההאחדות עולי פולין בישראל, תל־אביב, רח' בן־יהודה 100, טל. 28205

דפוס „ישראל" בע"מ, תל־אביב, טל. 41204

פאַרוואַרט

די דאָזיקע אויסגאַבע איז געווידמעט הויפטזעכלעך דעם וועלט־קאָנגרעס פון פוילישע יידן, וועלכער קומט זיך צונויף אין ישראל אין יאַנואר 1961. דאָס בוך אַנטהאַלט אין זיך: אַ געגויע אָפּהאַנדלונג און טעטיקייטס־באַריכט פונעם פאַרבאַנד פון עולים פון פוילן אין ישראל; באַריכטן און באַשרייבונגען פון די לאַנדסמאַנשאפטן, וואָס זענען אַנגעשלאָסן אין דעם פאַרבאַנד; באַגריסונגען און באַקאַנטמאַכונגען פון אינסטיטוציעס און אונטערגעמונגען צום וועלט־קאָנגרעס פון פוילישע יידן.

ס׳איז דאָס ערשטע מאָל ווי אונדזער פאַרבאַנד פארעפענטלעכט, אין דער געגעבענער פאָרם, אַ ברייטע אָפּהאַנדלונג וועגן זיין טעטיקייט און בכלל וועגן דער לאַנדסמאַנשאפטס־טעטיקייט אין ישראל, אַזוי אַז די ברייטע יידישע עפנטלעכקייט אויף דער גאָרער וועלט, און אין ישראל גופא, וועט באַקומען אַ קלאָרן באַגריף וועגן דער דאָזיקער געזעלשאפטלעכער טעטיקייט. מיר האָפן, אַז אַלע אונדזערע שוועסטער־אָרגאַניזאַציעס, אין אַלע לענדער פון זייער צעשפרייטקייט, וועלן געפינען אין דער באַשריבענער טעטיקייט געמיינזאַמע שטריכן און פראָבלעמען וואָס שפּיגלען אָפּ בשותפותדיקע צילן און אויפגאַבן, פאַר וועלכע עס שטייט איצט דאָס אָרגאַניזירטע פוילישע יידנטום אין דער וועלט.

הגם מיר שרייבן די דאָזיקע שורות ערב דעם וועלט־קאָנגרעס, איז אָבער שוין קלאָר זיין הויפט־געדאַנק: געבן דער יידישער און נישט־יידישער וועלט אַן אויטאָריטאַטיוון אויסדרוק, אין נאָמען פון דער שארית־הפליטה פון פוילישן יידנטום, וואָס איז צעשפרייט איבער אַלע וועלט־טיילן, פון איר טיפן אומפאַרגעסלעכן שמערץ, וועלכער באהערשט זי אָן אויפהער צוליב דער טאָטאַלער פאַרניכטונג פון זעקס מיליאָן אומשולדיקע יידישע מענטשן, און צווישן זיי — דריי מיליאָן פוילישע יידן. דער וועלט־קאָנגרעס וועט אנצייכענען די פאַסיקע וועגן צום פאראייביקן די גרויסע גייסטיקע ירושה פון פוילישן יידנטום, כדי די קומענדיקע דורות זאָלן געדענקען און וויסן נישט נאָר די געשיכטע פון פיין און ליידן, אומקום און פארניכטונג פון די יידן אין פוילן, נאָר אויך — זייערע דרייסטע קאמפן פאר רעכט און נאַציאָנאַלער ווירדע, אימפאזאנטע דערגרייכונגען אויף די געזעלשאפטלעך־פאָליטישע און קולטורעל־וויסנשאפטלעכע געביטן, בכבודיקן אנטייל אין דער נאַציאָנאַלער באפרייאונגס־באוועגונג פון יידישן פאָלק אוּן אַקטיזוע מיטבאַטיליקונג אין בויען דאָס יידישע לאַנד, מדינת ישראל.

מיט דער דאָזיקער ווידמונג באגריסן מיר הארציק און פריינטשאפטלעך אַלע חשובע דעלעגאַטן צום וועלט־קאָנגרעס פון פוילישע יידן אין ישראל, הן די געקומענע פון אויסלאַנד און הן די אָרטיקע, און ווינטשן זיי אַלעמען דערפאלג אין זייער גרויסער היסטאָרישער שליחות.

התאחדות עולי פולין בישראל
מרכז האירגונים

דער אנפירנדיקע אינסטאנצן פון התאחדות עולי פולין

ערן־פאַרזיצער פון התאחדות: יצחק גרינבוים
פאַרזיצער פון התאחדות: אינזש. אַנשל ריי׳ס

וויצע־פאַרזיצערס:

אינזש. י. אילון (לאַנדשטאַק); אינזש. א. לעשטשינסקי; אַדוו. ז. שטראוך.

פּרעזידיום־מיטגלידער:

ש. גל (וועלנער), גזבר; סטעפאַן גראַיעק; מ. ווייסטראוב, פאַרז. פון פינאַנס־קאַמיסיע; ז. ירושלמי; אַדוו. שמחה כץ; מ. מוקאַסיי; אַדוו. צ. קלעמענטינאָווסקי; מעלאַ ראָטענשטרייך, פאַרז. פון סאָציאַלער־קאַמיסיע.
יצחק סאָווינסקי, — סעקרעטאַר.

פּארוואַלטונג־מיטגלידער:

אדוו. ר. באַרעזן; י. בעקער; פּראָפּ. אַ. בער; מ. געלבלום; ז. האָכוואַלד; ד״ר א. וואַלף; ג. ווייסבאַום; י. זילבער; ד״ר ש. לאַנגנאַס; א. מאַראָקאָ; ברוך ניב; אדוו. מ. פּאַליאַקעוויטש; מרים פורער; ד״ר צ. פרנס; הרב ידידיה פרענקעל; אדוו. א. קאַטליאַר; מ. קרוגליאַק; פּראָפּ. ש. ראַבע; ד״ר ב. שוואַרץ; א. שטריקמאַן.

פּאַרטרעטער אין דער פּאַרוואַלטונג:

ד״ר א. האַראָוויץ; ד. זילבערמאַן; אינזש. א. נימצעוויטש; א. סאַלאַמאַן; י. עסטרייכער.

פּרעזידיום פון לאַנד־ראַט:

ד״ר צבי העלער — פאַרזיצער; ד״ר י. אמתי, ד״ר ז. ווילונסקי, ד״ר מ. א. קורץ, אדוו. ש. קירשענבערג — וויצע־פאַרזיצערס.
ד״ר ש. אַרכאָוו, י. ראַלניק — ערן־סעקרעטאַריאַט.

חברים־נעריכט:

א. אַסט; י. גאַלינסקי; אדוו. ב. גרינבערג; פ. דרומי; אדוו. ב. טאַמקיעוויטש; פ. יחיאלי; דוד נשר; א. עפשטיין; ד״ר י. פּראָסט; משה פשוט; ג. רייכמאן.

רעוויזיאָנס־קאַמיסיע:

י. גאַלדין; ד״ר פּ. דורסט; ד״ר י. טאַובעס; מ. לאַנצמאַן; י. מאַלץ; י. מאַנהיימער; ש. מייזליטש.

התאחדות עולי פולין בישראל
פארבאנד פון עולים פון פוילן אין ישראל

אפהאנדלונג און טעטיקייטס־באריכט

א. אַריינפיר

די התאחדות עולי פולין איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1925, בעת דער אויפגעשטייגטער מאַסן־עליה פון פוילן (פערטע עליה, די א.ג. „גראַבסקעס־עלייה"). צווישן די איניציאַטאָרן־גרינדער פון דער התאחדות זענען געווען: לערנער, גראָסקאָפּ, מאַמעלוק, זלאָטניק, פרייטאָג, מרים פורער, וויס א.א. צו־יענער־צייט זענען פאָרגעקומען וואָלן צום תל־אביבער שטאָט־ראָט, און די התאחדות האָט דורכגעפירט אַלס ראָטמענער 5 פון אירע אַקטיוויטעטן: לערנער, הרב ישׂראַעליטש, טענענבוים, גראָסקאָפּ און ד"ר פאָמרוק.

גלייכצייטיק איז געשאַפן געוואָרן אַ גמילת־חסדים־קאַסע, אַדאַנק אַ שפּענדונג (600 פונט) פון אַמעריקאַנער נדבן נתן שטראוס, ווי אויך שפּענדונגען פון דער יידישער־אַגענץ, געזעלשאַפט־לעכע אינסטיטוציעס און פאַרמעגלעכע יחידים. אין יאָר 1929 איז די גמ"ח־קאַסע פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַקציען־געזעלשאַפט פאַר קאָנסטרוקטיוועט הלוואות א.ג. „בנק עולי פולניה", וואָס איז שפּעטער איבערגעגאַנגען אין פרילוואַטע הענט.

די אַלגעמיינע טעטיקייט פון דער התאחדות זיך, אין יענער תקופה, קאָנצענטרירט אויך אַרום סאָציאַלע פראָבלעמען, הילף דורך אַרבעט און פראָדוקטיוויזאַציע, יורידישע אָנגעלעגנהייטן אד"ג.

אין יאָר 1939, וועז די דייטשן האָבן אָקופירט דעם גרעסטן טייל פון פוילן, האָט די התאחדות אַרויסגערוקט אַ פראָיעקט וועגן אויפשטעלן אַ ספּעציעלן הילפס־קאָמיטעט אין אָנבליק פון דער געשאַפענער לאָגע. גלייכצייטיק האָט די יידישע־אָגענץ אינספּירירט דאָס אויפשטעלן אַן ענלעכן קאָמיטעט פון אירע מיטגלידער (יצחק גרינבוים, א. דאָבקין, מ. שפּירא, ד"ר עמיל שמאָראָק), נאָכדעם ווי ס'זענען דורך דער יידישער־אָגענץ אַראָפּגעבראַכט געוואָרן קיין ארץ־ישׂראל (פון ווילנע — יאָר 1940) אַרום 100 באַוווסטע ציוניסטישע עסקנים (צווישן זיי: ד"ר ה. ראָזמאַרין, אַדוו. א. האַרטגלאַס, ד"ר מ. קליינבוים, ד"ר קאָפל שווארץ, ד"ר א. סטוף, י. קלאַרמאַן, אַדוו. מ. צילאָן א"א), איז אויפגעשטעלט געוואָרן דער „ועד מאוחד לעזרת יהודי פּולין" — פאַראייניקטער קאָמיטעט צו הילף די פּוילישע יידן. אין תל־אביב זענען אין שפּיץ פון דעם קאָמיטעט געשטאַנען: ד"ר יוסף דאָוויזאָן, ישׂראל ריטאָוו, ד"ר צבי העלער און אהרן מאַזור; אין חיפה — חיים נייגער און א. גרודנאי (גראָדזיענסקי); אין ירושלים — ישעיהו האָראָוויץ און ריפּטין. מיט זיי האָבן מיטגעאַרבעט פיל געזעלשאַפטלעכע טוער און טוערינס.

דער פאַראייניקטער קאָמיטעט צו הילף די פּוילישע יידן האָט געזאָרגט פאַר דער מאַטעריעלער און גייסטיקער אַבסאָרבציע פון אַלע גרופּעס פּוילישע יידן, וואָס האָבן זיך

דערשלאָגן קיין ארץ־ישראל אין דער תקופה פון דער צווייטער וועלט־מלחמה, און האָט אויך אַרגאַניזירט די באַוווסטע טראַנספאָרטן פון פאַקעטן, וואָס זענען אין די טויזנטער געשיקט געוואָרן צו פוילישע יידן אין אַלע טיילן פון סאָוויעט־רוסלאַנד. און זאָל דאָ באַזונדערס באַצייכנט ווערן די רעטונגס־אַקציע פון צענדליקער קינדער, אָפשטאַמיקע פון פוילן, וואָס זענען דורך טעהעראַן געבראַכט געוואָרן קיין ארץ־ישראל אין סאַמע פייער פון דער צווייטער וועלט־מלחמה (בראש פון דער אַקציע אין טעהעראַן איז געשטאַנען דער אַדוואָקאַט ד״ר משה ישי— ישאַיעוויטש).

מיטן פאַרענדיקן די צווייטע וועלט־מלחמה (1945) האָט זיך אויפגעלעזט דער אויבנדערמאַנטער קאָמיטעט, און די התאחדות עולי פולין איז ווידער געשטעלט געוואָרן אין צענטער פון דער לאַנדסמאַנשאַפטס־טעטיקייט פאַר די נייע־עולים, די שארית־הפליטה, וואָס האָט געקומען שטראָמען קיין ארץ־ישראל. די התאחדות האָט זיך רעקאָנסטרואירט און אַלס איר פאַרזיצער איז דאָן געוויילט געוואָרן ד״ר צבי העלער, וועלכער איז געשטאַנען בראש פון אַלע באַנייטע טעטיקייטס־געביטן ביז יאָר 1956*. אַלס גרונט־פרינציפ פאַר דער באַנייטער אַרגאַניזאַציאָנעלער טעטיקייט פון דער התאחדות, איז באַשטימט געוואָרן דער פרינציפ פון קאָלעקטיוואָר צוגעהעריקייט פון באַזונדערע לאַנדסמאַנשאַפטן און אַזוי אַרום איז די התאחדות באַוואַנדלט געוואָרן אין אַ צענטראַלע קערפערשאַפט פאַר לאַנדסמאַנשאַפטן פון פוילישע עולים אין ישראל (מרכז האירגונים).

ב. צילן און אויפגאַבן

דער הויפט־ציל פון פאַרבאַנד איז פאַרמולירט אין זיין סטאַטוט אויפן פאָלגענדיקן אופן: „באַרבינדן די אָפשטאַמיקע פון פוילן, מיטן צווק צו שאַפן אַ געזעלשאפטלעכן, קולטורעלן און עקאָנאָמישן אָנשפאַר פאַר עולים פון פוילן, ווי אויך כדי אָפצוהיטן און פאַראייביקן די היסטאָרישע, קולטורעלע און געזעלשאפטלעכע ווערטן פון פוילישן יידנטום״.

דער פאַרבאַנד איז קאמפעטענט צו רעפרעזענטירן זיינע מיטגלידער אין מלוכה׳שע און מוניציפאַלע אינסטיטוציעס, יידישער־אָגענץ, יידישן וועלט־קאָנגרעס, ווי אויך אין אַנדערע אינסטיטוציעס און אָרגאַניזאַציעס אין לאַנד און אין אויסלאַנד.

די טעזיקייט פון פארבאַנד און זיינע פלענער ווערן אינספירירט און קאָנטראָלירט דורך זיינע דעמאָקראטיש קאָנסטרואירטע קערפערשאפטן, ווי: די אַלגעמיינע יערלעכע פארזאמלונג, ראָט, פארוואלטונג, רעוויזיאָנס־קאָמיס׳ע און חברים־געריכט. די קאמפעטענצן פון יעדער קערפערשאפט, אירע צווקן און אויפגאַבן, זענען גענוי פארמולירט אין דעם סטאַטוט פון פאַרבאַנד.

ג. עליה — דער מקור פון אַקטיוויטעט

די עליה־כוואַליעס פון פוילישן יידן קיין ישראל, זייער שטייגונג און אָפשוואַכונג, שפּיגלען זיך אָפ אין דער אַלגעמיינער טעטיקייט פון פאַרבאַנד, אין לויף פון זיין לאַנגיאָריקער עקזיסטענץ. דער דאָזיקער אָרגאַנישער צוזאַמענבונד צווישן דעם טעמפּאָ פון דער עליה און דער אַקטיוויטעט

---

* דער דאָ־געבראַכטער אָריענטיר צו דעם געגעבענעם טעטיקייטס־באָריכט, איז געבויט אויף עטלעכע אויסצוגן פון א גאַר בריייטער אָפהאַנדלונג וועגן דער געשיכטע פון דער התאחדות, זינט איר אָנטשטייאונג און ביז דעם יאָר 1956, געשריבן דורך דאָ. צבי העלער. (רעד.)

פסח תש״י (1950), פייערלעכע אויפנאַמע פאַר נייע עולים אין מחנה־ישראל (ביי לוד); דער רעדנער — אינזש. א. רייס, פאַרזיצער פון התאחדות.

פון פאַרבאַנד, האָט זיך ספּעציעל אויסגעוויזן אין אָפּגעשפּיגלט אין דער תקופה פון מלוכה־שער זעלבשטענדיקייט.

נאָך די יאָרן פון אויפגעשטייגטער מאַסן־עליה פון פוילישע יידן, וואָס האָט זיך אַנגעהויבן מיטן פאַרענדיקן פון דער צווייטער וועלט־מלחמה — הן די א.ג. „אומלעגאַלע־עליה" (קעגן דעם ווילן פון דער מאַנדאַטאָר־מאַכט), אין די יאָרן 1945—1948, און הן די עליה נאָכן יאָר 1948 פון פוילן גופא און פון די פּליטים־לאָגערן אין מערב־אייראָפּע — האָט זיך כמעט פולשטענדיק איבערגעריסן אין סוף 1951*. די עליה פון פוילן גופא האָט זיך באַנייט אין זומער 1956, און גייט אָן ביז צום היינטיקן טאָג. אין דער צייט (1956—1960) האָבן עולה געווען קיין ישראל קרוב 40.000 יידישע נפשות פון פוילן, צווישן זיי אַ באַדייטנדע צאָל קינדער און יוגנטלעכע.

די דאָזיקע עליה האָט אַוועקגעשטעלט דעם פאַרבאַנד פאָר נייע־אָנגעקומענע אין געפאָדערט פאַרשטאַרקטע אָנשטרענגונגען, כדי צו אַבסאָרבירן די נייע־אָנגעקומענע אין לאַנד. די מלוכה־שע אינסטיטוציעס און דער יידישער־אָגענץ איז צו פארדאָנקען, וואָס דאָס לאַנד האָט באַוויזן צו אבסארבירן די גרויסע צאָלן פון עולים, וועלכע האָבן ליידער נישט געהאט די נויטיקע צוגרייטונג צו קענען זיך אַריינפּאַסן אין דעם לעבן פון ישראל. דווקא דער דאָזיקער מאָמענט האָט פאַרלאַנגט די מיטאַרבעט פון דער „התאחדות עולי פולין", וועלכע האָט באַוויזן, אַז זי איז בכוח די דאָזיקע אויפגאַבע צו דערפילן. אָט דער פאקט האָט געפונען די פולע אנערקענונג מצד די מלוכה־שע אינסטאַנצן און מצד דער יידישער־אָגענץ.

דער פאַרבאַנד האָט זיך געשטעלט אין רשות פון די מדינה־אינסטיטוציעס און פון דער יידישער־אָגענץ, און האָט אויפגעשטעלט אַ ספּעציעלן געזעלשאפטלעכן קאָמיטעט פאַר העלפן די נייע־אנגקומענע. דער קאָמיטעט, אין וועלכן ס׳האָבן זיך באַטייליקט פראָמינענטע עסקנים פון פוילישן יידנטום, האָט זיך באַמיט צו שאפן אַ גינסטיקע פריינטשאפטלעכע אטמאָספער פאַר די באַזונדערע נויטן און באַדערפענישן פון דער דאָזיקער עליה, וועלכע איז באַשטאַנען לרוב פון קוואַליפיצירטע אַרבעטער און בעלי־מלאָכות, דאָקטוירים און אינזשיניערן, עקאָנאָמיקער און בוכהאַלטאָרן, וויסנשאפטלער און טעכניקער, לערער און פּראָפעסאָרן, אדוואָקאַטן, שרייבער און זשורנאַליסטן, אַקטיאָרן און קינסטלער, אד״ג.

די דיפערענצירונג פון דעם מענטשן־מאַטעריאַל, די ספּעציפישע באַדערפענישן און באַדינגונגען פון זיין אַבסאָרבציע, האָבן באַווויגן דעם פאַרבאַנד אויסצובויען זיינע טעטיקייטס־געביטן, ווירקזאַמער מאָכן זיינע מעטאָדן פון אַרבעט, שטאַרקן זיינע געזעלשאַפטלעכע פאָזיציעס און פאַרגרעסערן די מאַטעריעלע מקורות.

ד. די ערשטע אויפגאַבע — ווינטער

די ערשטע עולים־כוואַליע (56־1957) האָט געפונען צוגעגרייטע שיכונים, וואָס זענען פון פאָרויס אויסגעבויט געוואָרן דורך דער רעגירונג און יידישער־אָגענץ אין די פאַרשידענע ראיאָנען פון לאַנד. די יעניקע עולים, וועלכע האָבן נישט געהאט צומאָל די קליינע סומע, וואָס מ׳האָט געדאַרפט איינצאָלן ביים איבערנעמען די דירה, האָבן באַקומען הלוואות, וואָס דער פאַרבאַנד האָט זיי דערטיילט פון זיינע אייגענע געלט־מיטלען אָדער געהאָלפן זיי באַקומען הלוואות אין אַנדערע פינאַנסיעלע אינסטיטוציעס — אין ביידע פאַלן אויף גאָר גינסטיקע באַדינגונגען. ספּעציעל האָט דאָ מיטגעוויזן דער „קאָמיטעט פאַר ענינים פון דער עליה פון פוילן ביי דער יידישער־אָגענץ", אונטער דער אָנפירונג פון יצחק גרינבוים.

---

* אין די יאָרן 1945—1951 האָבן עולה געווען קיין ישראל בערך 180 טויזנט פוילישע יידן.

אויבן : אַן אַרבעטס־שטעלע פאַר פרויען, נייע עולות, אויפגעשטעלט דורך דער התאחדות אין יאָר 1951. אונטן : אַן אויסשטעלונג פון דער אויסגעפערטיקטער פראָדוקציע.

דער פאַרבאַנד האָט אויך דערפילט זיין געזעלשאפטלעכע שליחות בעת דער צווייטער עליה־כוואַליע (59־1958), וועלכע האָט זיך שוין אָנגעטראָפן אויף אַ מאַנגל אין ווינונגען. אין דער דאָזיקער תקופה האָט דער פאַרבאַנד געהאָלפן פון אין זייט די עולים און פון דער אַנדערער זייט די אנטשפרעכנדע אינסטיטוציעס זיך גיכער עפעקטיוועך פאַנאַנדערצוקלייבן אין די קאָמפליצירטע פראָבלעמען ביים דערלידיקן צייטווייליקע ווינונגס־פלעצער.

ה. אַרבעט און פראָדוקטיוויזאַציע

אויך אויף דעם געביט האָט דער פארבאנד בייגעשטייערט מיט עפעקטיוועך זאָרג און גינסטיקער פארמיטלונג, העלפנדיק דעם עולה צו געפינען דעם ריכטיקן וועג צו די באַרופענע אינסטאַנצן פון דער מדינה און פון דער יידישער־אַגענץ, כדי צו געפינען אַן אַרבעטס־פלאַץ אַדער צו קענען זיך אויסלערנען אַ נייַ פאַך. די עסקנים פון פארבאַנד האָבן באַזונדערס געזאָרגט דערפאַר, אַז יעדער עולה זאָל דורכגעדרונגען ווערן מיט דער איבערצייגונג, אַז מען איז פאַראינטערעסירט אים צו העלפן.

אַ טייל פון די פרייַע פראָפעסיעס — ווי דאָקטוירים, אינזשיניערן, וויסנשאפטלער — האָבן זיך איינגעאָרדנט שנעלער. דאָקעגן די אַנדערע — למשל אַדוואָקאַטן, לערער, זשורנאַליסטן, אַקטיאָרן, וואָס ביי זייער באַשעפטיקונג איז נויטיק קודם־כל די שפראַך־קענטעניש — האָבן געהאַט גרויסע שוועריקייטן ביים געפינען באַשעפטיקונג אין זייערע פאַכן. דער פארבאַנד האָט געווידמעט גרויס אויפמערקזאַמקייט די דאָזיקע קאטעגאָריעס פאַכלייט און האָט צוגעהאָלפן אין באַהערשן די שפראַך די אַלע, וועמען דאָס האָט געשטערט אין איינאָרדנען זיך, ווי אויך געהאָלפן ביים איינשאַפן נייע באַשעפטיקונגען פאַר אָזעלכע, וואָס האָבן די שפראַך נישט געקאָנט באַהערשן.

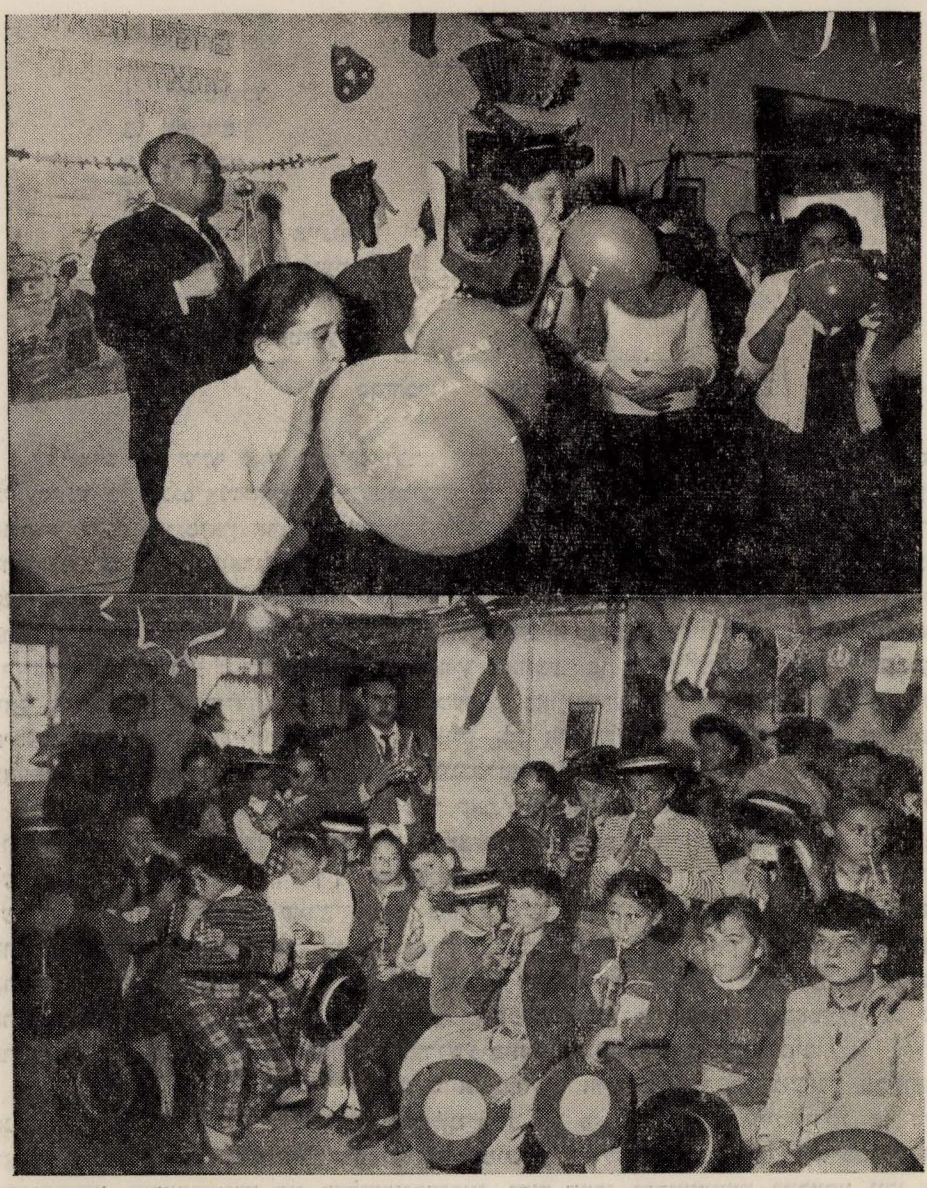
די זאָרג פאַר פאכמענישער אויסבילדונג און ארבעטס־פראָדוקטיוויזאַציע האָט אויך אַרומגענומען הונדערטער אַנדערע עולים, יוגנטלעכע און דערוואַקסענע, מענער און פרויען, וואָס האָבן נישט באַזיצט קיין שום פאַך. דער פארבאַנד האָט געזאָרגט פאר זייער איינגעלידערונג אין פאַכמענישע שולן און קורסן, געהאָלפן זיכערן זייער עקזיסטענץ אין פעריאָד פונעם לערנען און מיטגעווירקט ביי זייערע זוכענישן נאָך אַרבעט.

דער פארבאַנד האָט אנגעוועדעט זיין השפּעה אין אַ סך פאלן, כדי צו דערמעגלעכן דאָס באשעפטיקן עלטערע און שוואכערע לייט ביי פאַסיקע פאר זיי אַרבעטס־שטעלעס. אויף דעם געביט איז כדאי צו באַצייכענען דעם אַרבעטס־אַמט פון תל־אביב, וועלכער האָט אַרויסגעווייזן פיל זאָרג און גוטן ווילן אין אָט דער הינזיכט.

ו. קאָמיסיע פאַר סאָציאַלער טעטיקייט

דער „פרויען־קרייז", וואָס האָט זיך אָרגאַניזירט ביים פארבאנד אין נאָוועמבער 1956, אין אַנבליק פון דעם דאָן פארשטאַרקטן עליה־שטראָם פון פוילן, האָט זיך אין לויף פון זיין טעטיקייט רעקאנסטרואירט אין א פערמאַנענטע קאָמיסיע פאַר סאָציאַלער טעטיקייט, וואָס נעמט אָרום פארשידנאַרטיקע געביטן און פראָבלעמען פון זאָרג און שטיצע פאַר יונג און אַלט.

די הויפט־זאָרג איז געווידמעט דער יוגנט: דערלידיקן סטיפענדיעס פאַר שילער און

אַ פאַרזאַמלונג כּאַר קינדער און יוגנטלעכע פון מעברות, פורים תשי"ט (1959), אין זאל פון התאחדות אין תל־אביב.

שילערינס, באַאַרגן זיי מיט אנטשפרעכנדע ווויינונג און אַרבעט אין צייט פון לערנען. די פאַלגנדע טאַבעלע גיט אַן אַלגעמיין בילד פון דער צאָל יוגנטלעכע, ווי אויך אַנדערע קאַטעגאָריעס סאָציאַלע פאַלן, וואָס זענען באַהאַנדלט געוואָרן אין די ראמען פון דער קאָמיסיע, אין משך פון דער פארלאָפענער תקופה (1957—1960):

קאַטעגאָריעס	צאָל וועגדונגען	צאָל דערלייגדיקונגען
1. יוגנטלעכע	800	650
2. יתומים	380	220
3. קראַנקע	1.000	450
4. אַלטע־לייט	600	250
5. אלמנות און איינזאַמע	700	500
6. פרייַ פראָפעסיעס	600	400
7. אַרבעטסלאָזע	1.600	750
8. ווויינבאַדערפטיקע	2.000	1.300
סך־הכל	7.680	4.520

די זאָרג און הילף פאַר יתומים נעמט אַרום דאָס איינאַרדנען זיי אין פאַכמענישע און אַלגעמיינע בילדונגס־אַנשטאַלטן, אינסטיטוציעס פון „עלית־הנוער", ווי אויך אין פאַרשידענע אַנדערע דערציאונגס־און אַרבעטס־אונטערנעמונגען. די שטיצע פאַר קראַנקע און אַלטע־לייט דריקט זיך אויס אין באַזאָרגן מיט מעדיקאַמענטן, איינאַרדנען אין שפּיטעלער און אויפהאַלטונגס־אַנשטאַלטן. די באַהאַנדלונגען פון דער אויבן־באַצייכנטער 6־טער קאַטעגאָריע — פרייַ פראָפעסיעס — נעמען אַרום סטודענטן, וואָס זעצן פאָר זייערע איבערגעריסענע שטודיומס אין די ישראלדיקע הויכע לערן־אַנשטאַלטן, ווי אויך באַזיצער פון ספּעציפישע פרייַע פראָפעסיעס, וואָס מחזק זיך איבערבילדן אָדער פאַרפולקאָמענ. א באַזונדערע זאָרג ווערט אַרויסגעוויזן דער איבערפראָדוקטיוויזירונג פון עלטערע פאַכלייט און אינוואַלידן, וואָס זייער צאָל איז גאָר באַדייטנד, און פאַר פאַלן פון געדריקטע וווינונגס־באַדינגונגען.

ביי דער מיטווירקונג פון דער דאָזיקער קאָמיסיע באַקומען פון־צייט־צו־צייט די קינדער פון נייע עולים אין שולן און דערציאונגס־אַנשטאַלטן ספּעציעלע צוטיילונגען פון שפּייז, קליידונג, לערן־מכשירים און שפּילצייג. אין די קאָנצענטרירונגען פון עולים פון פוילן זיינען איינגעאָרדנט געוואָרן צוזאַמענקונפטן און פאַרווייַלונגען פאַר קינדער און יוגנטלעכע אין טעג פון יום־טוב און נאַציאָנאַלער פייערונג, און ביי די דאָזיקע געלעגנהייטן זענען אויך פאַרטיילט געוואָרן מתנות. די דערמאָנטע פראָנשטאַלטונגען זיינען אַרַנזשירט געוואָרן מיט דער הילף פון אָרטיקע קולטור־אַנשטאַלטן און מוניציפּאַלע קערפערשאַפטן, ביי דער מיטבאַטייליקונג פון פראָמינענטע פערזענלעכקייטן און קינסטלערישע כוחות פון אַלטן און נייעם ישוב.

די קאָמיסיע פאַר סאָציאַלער טעטיקייט איינגעירט אויך אין די ספּעציפישע פריוואַט־אָנגעלעגנהייטן, ווי צב"ש: צוריקקערן שלום־בית אין פאַמיליען־לעבן, מיטווירקן צו דער מאָראַליש־געזעלשאַפטלעכער אַבסאָרבציע פון געמישטע פאָרלעך, זאָרגן פאַר די גייסטיקע און עקאָנאָמישע באַדערפענישן פון פאָליאַקן־קריסטן, וואָס האָבן געראַטעוועט מערערע יידן אין דער צייט פון דער נאַציסטער אָקופּאַציע אין פוילן און האָבן זיך לעצטנס באַזעצט אין ישראל.

די באַשריבענע טעטיקייט פון דער קאָמיסיע, איינע פון די אָקטיוסטע קאָמיסיעס פון פאַרבאַנד, ווערט געלייטעט דורך דער פאַרדינסטפולער און לאָנגיעריקער געזעלשאַפטלעכער טוערין, פרוי מעלאַ ראָטענשטרייך*. די דאָזיקע טעטיקייט ווערט אינספּירירט און געפירט מיט

---

* א טאָכטער פון באָקאַנטן ציוניסטישן עסקן משה פראָסטיק ז"ל, געווען־ענער רעדאַקטאָר פון לעמבערגער „טאָגבלאַט" און דעפוטאַט אין עסטרייכישן פּאַרלאַמענט.

פייערלעכע אויפנאַמע פאַר ה' קאַזימיערזש טוואַרק(*), אַ פּוילישער באַן־אַרבעטער, וועלכער האָט געראַטעוועט יידן בעת דער נאַצישער אָקופּאַציע. די אויפנאַמע איז צושטאַנד־געקומען אין זאַל פון התאחדות (יאַנואַר 1959) ; דער רעדנער איז הרב ידידיה פרענקעל.

איבערצייגונג און האָפענונג, אַז די באַוונדערע לאַנדסמאַנשאַפטן וועלן פאַרשטאַרקן זייערע פאַרבינדונגען מיט דער קאָמיסיע אויפן געגעבענעם גביט, און אַז עס וועלן געשאַפן ווערן באַוונדערע אַנטשפּרעכנדיקע און סטאַבילע פאָנדן, מיט דער הילף פון געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס און נדבנים, וואָס וועלן דערמעגלעכן דער קאָמיסיע אויסצובריייטערן און פאַרשטאַרקן איר טעטיקייט, כדי זי זאָל קענען שנעל און צופרידנשטעלנד באַהאַנדלען אַלע אַקטועלע סאַציאַלע פאַלן, וואָס וועגדן זיך נאָך עקאָנאָמישער הילף און סאַציאַלער שטיצע.

ז. קולטור־געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט

די טעטיקייט אויפן קולטור־געזעלשאַפטלעכן גביט זיך קאָנצענטרירט, בעיקר, אין אַרגאַניזירן פאַרלעזונגען און רעפעראַטן, פייערלעכע פאַרווייַלונגען און געלעגנהייטס־צוזאַמענטרעפן, קינסטלערישע־אויפטרעטונגען און אַרגאַניזירטע באַזוכן אויף טעאַטער־פאַרשטעלונגען, עקסקורסיעס און אויספלוגן איבערן לאַנד, קורסן צו דערלערנען די העברעאישע שפּראַך, א.א.וו.

אַ באַוונדערן פלאַץ אין די ראַמען פון די דאָזיקע פאַראַנשטאַלטונגען פאַרנעמען די קלובן פאַר אַרבעטנדיקער אינטעליגענץ פון די נייע עולים פון פוילן, וואָס האָבן זיך אַרגאַניזירט אין תל־אביב און אין ירושלים. דער צוועק פון די דאָזיקע קלובן איז לייכטער צו מאַכן די נייַ־געקומענע אינטעליגענטן דאָס באַקענען זיך מיט די פּראָבלעמען פון לאַנד און צו באַזייטיקן די דיסטאַנץ, וואָס שאַפט זיך צוליב דעם צווישן די נייע־עולים און די אַלט־איינגעזעסענע.

די ביידע קלובן נעמען אַרום קרוב 600 פּערזאָן און ווייזן אַרויס פיל איניציאַטיוו אוּן אַקטיוויטעט. זייערע מיטגלידער טרעפן זיך כמעט יעדן חודש און באַהאַנדלען פּראָבלעמען פון געזעלשאַפטלעכן, פּאָליטישן, קולטורעלן און עקאָנאָמיש־ווירטשאַפטלעכן לעבן אין ישראל, ביי דער מיטבאַטיילּיקונג פון באַוווסטע פּרעלעגענטן, לאַנג־איינגעזעסענע אין לאַנד, דאָס רוב אָפשטאַמיקע פון פּוילן. אַזוי אַרום ווערן אָנגעקניפּט קאָנטאַקטן און ס׳ווערן אויסגעבריטערט די באַציאונגען צווישן די נייע עולים אוּן די געזעלשאַפטלעך־קולטורעלע קרייזן פונעם אַלטן ישוב, וואָס עס ווירקט זיך אויס גאָר פּאָזיטיוו אויף דער גייסטיקער אוּן מאָראַלישער איינגלידערונג פון די נייע עולים אין דער נייער ישראלדיקער וירקלעכקייט, פון איין זייט, אוּן פון דער צווייטער זייט — אויף דער באַציאונג פון די אַלט־איינגעזעסענע אין לאַנד אין באַצוג צו די נייע־עולים.

דער פּאַרבאַנד האָט אין לעצטן יאָר אָנגעהויבן אַ טעטיקייט אין דער ריכטונג פון פּראַקטישן ווירקן אויף צו דערנענטערן דעם „מיזוג־הגלויות". דער ערשטער געלונגענער שריט אין דער דאָזיקער אָקציע איז געווען אַ באַגעגענעניש צווישן דעם אַקטיוו פון דער „התאחדות־עולי־פולין" אוּן פון דער „התאחדות־עולי־מצרים". די פּאַרוואַלטונג פון „התאחדות־עולי־פולין" האָט בדעה, אויסצובריטערן די דאָזיקע טעטיקייט, דורך ווייטערע באַגעגענישן מיט די פּאַרבאַנדן פון עולים פון אַנדערע לענדער.

דער וויצע־מיניסטער פאַר זיכערקייט־ענייניס, ה׳ שמעון פּרס, רעפּעריט בעת דער באגעגעניש פון „התאחדות־עולי־פולין" אוּן „התאחדות־עולי־מצרים" (11.5.1960).

זייער אימפּאָזאַנט איז אויסגעפאַלן די קינסטלעריש אימפּרעזע — מיט דער באַטיילּיקונג פון קינסטלער נייע־עולים — וועלכע דער פּאַרבאַנד האָט איינגעאָרדנט אין תל־אביבער „קולטור־פּאַלאַץ" אוּן אין וועלכער עס האָבן זיך באַטיילּיקט איבער 3.000 פּערזאָן, צווישן זיי דער אַמבאַסאַדאָר פון פּוילן אין ישראל, פּאָרשטייער פון מלוכה׳שע אוּן געזעלשאַפטלעכע

אינסטיטוציעס, דעלעגאַטן פון לאַנדסמאַנשאַפטן און העכער טויזנט נייע עולים. די אימפּרעזע האָט זיך פאַרענדיקט מיט אַ קאָלאָסאַלן גייסטיקן און פינאַנסיעלן דערפאָלג.

ה. יורידישע הילף און אַנטשעדיקונגס־פאָדערונגען

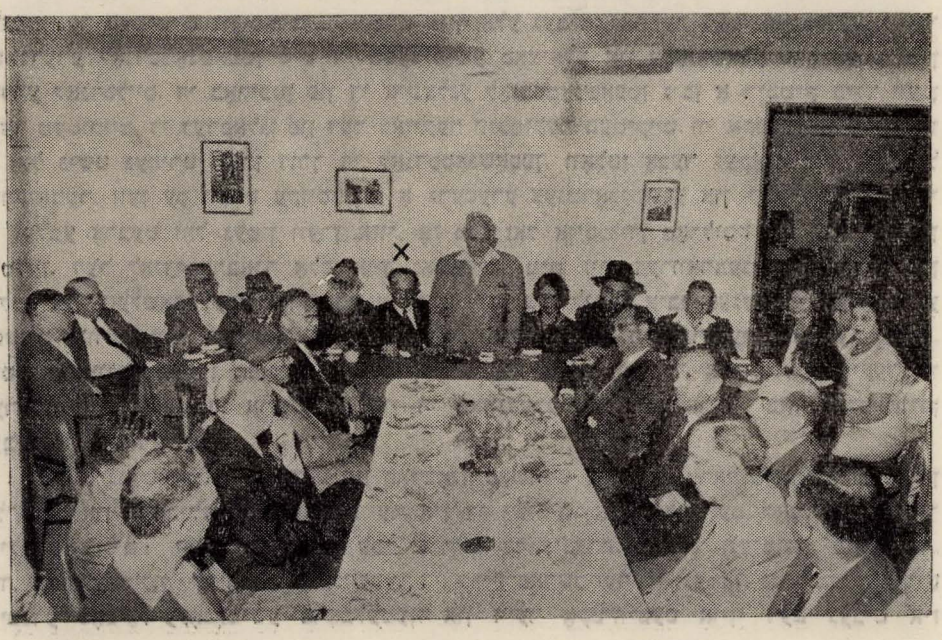
מערערע אינדיווידועלע פאַלן, וואָס האָבן זיך געוויטיקט אין יורידישער קאָנסולטירונג אויף אַלע מעגלעכע געביטן, זענען באַהאַנדלט געוואָרן דורך דער פאַרמיטלונג און ביי דער מיטהילף פון דעם פאַרבאַנד.

דער פאַרבאַנד האָט איניצירט אַן אַקציע צו רעגיסטרירן אַלע עולים, וואָס האָבן פאַרלאָזן פוילן נאָכן יאָר 1953, אויף וועלכע עס איז נישט הל דאָס דייטשע געזעץ וועגן אינדיווידועלער אַנטשעדיקונג. די דאָזיקע אַקציע וועלן קאָאָרדינירט אין קאָנטאַקט מיטן יידישן וועלט־קאָנגרעס און ס׳מערקן זיך אויסזיכטן פאַר אַ פאָזיטיווער לייזונג פון דאָזיקן פראָבלעם.

גלייכצייטיק האָט דער פאַרבאַנד אויפגעשטעלט אַ „טרויהאַנד־געזעלשאַפט" מיטן צוועק צו רעגיסטרירן דאָס אייגנטום, וואָס איז דורך עולים פאַרלאָזט געוואָרן אין פוילן און וואָס לויט די עקזיסטירנדיקע פוילישע געזעצן איז פאַררעכנט אַלס אייגענטום (הייזער, באַנק־קאָנטעס, קליינע לאָנד־פאַרצעלן אד״ג). נאָכן פאַרענדיקן די רעגיסטראַציע וועט דער פאַרבאַנד, דורך דער פאַרמיטלונג פון דער ישראל־רעגירונג, זיך שטעלן אין קאָנטאַקט מיט דער רעגירונג פון פוילן, כדי אויסצופועלן דאָס רעכט פאַר איבערפירן דאָס פאַרלאָזענע אייגנטום קיין ישראל.

ט. קאָנטאַקטן און באַציאונגען

דאָס אָנהאַלטן סטאַבילע קאָנטאַקטן און איינשטעלן גוטע באַציאונגען מיט דער פּוילישער

פּייערלעכע אויפנאַמע פאַר ד״ר מ. א. קורץ(*), אין צוזאַמענהאַנג מיט זיין נאָמינאַציע אַלס געזאַנדטער פון מיניסטעריום פאַר סאָציאַלער־הילף (20.4.1960); דער רעדנער — אינג. א. הייס, פאַרן. פון התאחדות.

אפיציעלער פארטרעטערשאפט אין ישראל, ווי אויך מיט פוילישע און יידישע קערפערשאפטן און פערזענלעכקייטן אין פוילן — פארנעמט א זויכטיקן פלאץ אין דער טעטיקייט. גאר פריינטשאפטלעכע באציאונגען זענען אייננעשטעלט געווארן צווישן דעם היגן פארבאנד מיט צענטראלע און רעגיאנאלע לאנדסמאנשאפטס־פארבאנדן פון פוילישע יידן אין דער גארער וועלט. דער דאזיקער פאקט האט בלי ספק א פאזיטיווע אויסווירקונג אויף דער געשטאלטונג און טעטיקייט פון דעם פארבאנד אין ישראל, שטארקט זיין געזעלשאפטלעכן פרעסטיזש און ברייטערט אויס זיינע עקאנאמישע פאזיציעס.

דער פארבאנד האלט אן גאר ענגע באציאונגען מיט א גאנצער ריי וויכטשאפטלעכע אינסטיטוציעס, געזעלשאפטלעכע און מוניציפאלע קערפערשאפטן, פרויען־ארגאניזאציעס און פאליטישע גרופירונגען. די טעטיקייט פון פארבאנד געניסט פון א פילזייטיקער אונטערשטיצונג פון דער יידישער־אגענץ, אלגעמיינע ארבעטער־פעדעראציע (הסתדרות) און מלוכה'שע אינסטאנצן (באזונדערס פון מיניסטעריום פאר סאציאלער הילף און ארבעטס־מיניסטעריום), מיט אלע זייערע אפטיילן און אנשטאלטן.

י. אָרגאַניזאַציאָנעלע פּראָבלעמען

אין פארבאנד זיינען איצט אנגעשלאסן קרוב 100 לאנדסמאנשאפטן, וואס נעמען ארום צוזאמען ביי 160.000 לאנדסלייט, צווישן זיי די לאנדסמאנשאפטן פון ווארשע, לאדזש, לעמבערג, קראקע, ביאליסטאק, בריסק, פינסק, טשענסטאכאוו, לובלין, ראוונע א.א.וו.*.

דער גרעסטער טייל פון די אנגעשלאסענע לאנדסמאנשאפטן איז ענג פארבונדן מיט דער אלגעמיינער טעטיקייט פון פארבאנד, כמעט אויף אלע געביטן. אויסער דעם, פארנעמען זיך די באזונדערע לאנדסמאנשאפטן מיט די ספעציפישע סאציאלע און עקאנאמישע פראבלעמען פון זייערע לאנדסלייט. די באריכטן פון די איינצלנע לאנדסמאנשאפטן גיבן א ריכטיק בילד וועגן זייער טעטיקייט. די דערפאלגן פון דער דאזיקער וויכטיקער טעטיקייט, ווי אקטיוו און עפעקטיוו זי זאל נישט געפירט ווערן דורך די לאנדסמאנשאפטן, וואלטן אבער געקאנט זיין פיל פיל ווירקזאמער, ווען עס וואלט עקזיסטירט א גרעסערע צענטראליזאציע און קאארדינאציע, כדי די זעלבע ארבעט זאל געטון ווערן אזוי, אז מען זאל אויסמיידן פארלוסט פון כוח און פון מיטלען. דער לאנד־פארבאנד אלס איין גאנצקייט, מיט זיין דערוואוסטער פארבענער פראקטיק און קולטורעל־געזעלשאפטלעכע פארבינדונגען, מיט זיינע צענדליקער איבערגעגעבענע און אקטיווע עסקנים (צווישן זיי: שרייבער, זשורנאליסטן, וויסנשאפטלער, היסטאריקער, פארשער אד"ג), מיט זיין איינגעשטעלטן אפאראט — איז אימשטאנד גיכער, בעסער און צוועקמעסיקער צו דערפילן א טייל פון די אויפגאבעס פון די באזונדערע לאנדסמאנשאפטן, באזונדערס אויפן געביט פון פאראייביקונג.

דער איינגעשטעלטער אפאראט פון פארבאנד באשטייט פון א צענטראל־סעקרעטאריאט אין תל־אביב און סטאבילע קרייז־פארשטייער אין די ישובים, אין וועלכע עס קאנצענטרירן זיך פוילישע עולים: ירושלים, חיפה, עכו, נהריה, קרית־נצרת, נתניה, תל־מונד, פתח־תקוה, לוד, מגדל־אשקלון, קרית־גת, באר־שבע. די קרייז־פארשטייער פארנעמען זיך, בעיקר, מיט לויפנדע סאציאל־עקאנאמישע פראבלעמען, און זייער אקטיוויטעט אויף דעם געביט איז

---

* די אלגעמיינע צאל ארגאניזירטע לאנדסמאנשאפטן פון פוילישע יידן אין ישראל ווערט געשאצט אויף 180; די אלגעמיינע צאל אפשטאמיקע פון פוילן — אויף 450,000 נפשות.

אַ וואַלד

א. נ. פון

יצחק גרינבוים

די פייערלעכקייט פון פלאַנצן אַ וואַלד (פון 10.000 בוימער) א. נ. פון יצחק גרינבוים — דער פראָמינענטער ציוניסטישער מנהיג און באַליבטער טריבון פון פוילישן יידנטום — צו זיין 80־טן געבורטס־טאָג (1960). אויבן: די אנטיילנעמער אין דער פייערונג; אונטן: יצחק גרינבוים פלאנצט דעם ערשטן בוים.

אַפהענגיק פון די בודזשעט־מעגלעכקייטן און פון דער הצלחה צו שאַפן אַרום זיך אַרטיקע אַקטיווע קריזיז און אַ גינסטיקע געזעלשאַפטלעכע אַטמאָספער.

דער צענטראַל־סעקרעטאַריאַט פון דער פאַרבאַנד־פאַרוואַלטונג, אַלע זיינע אָפּטיילונגען און קאָמיסיעס (פאַר אַרגאַניזאַציאָנעלע, פינאַנסיעלע, קולטורעלע, יורידישע א.א. ענינים), ווי אויך אַלע אַנדערע אינסטיטוציעס פון פאַרבאַנד, זיינען קאָנצענטרירט אין דעם צענטראַלן לאָקאַל פון דעם פאַרבאַנד אין תל־אביב, וועלכער איז מיט גרויסע אָנשטרענגונגען דערוואַרבן געוואָרן אין יאָר 1957. דער דאָזיקער לאָקאַל דינט אויך דער קולטור־געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט פון פאַרבאַנד און אַלס צוזאַמענטרעף־פונקט פון די באַזונדערע לאַנדסמאַנשאַפטן, וועלכע האַלטן דאָרט אָפּ זיצונגען, פאַרזאַמלונגען, אזכרות אד״ג.

יא. דער וועלט־קאָנגרעס פון פוילישע יידן

די איניציאַטיוו צו פאַראַנשטאַלטן אין ישראל אַ וועלט־קאָנגרעס פון פוילישע יידן, איז אַרויפגעבראַכט געוואָרן אויפן סדר־היום בעת דער פלענאַר־זיצונג פון יידישן וועלט־קאָנגרעס (שטאָקהאָלם, אויגוסט 1959). נאָכן באַשטעטיקן די גרונט־פרינציפּן פונעם וועלט־קאָנגרעס, האָט זיך אונדזער פאַרבאַנד געשטעלט אין צענטער פון דער פאַרצווייגטער און קאָמפליצירטער צוגרייטונגס־טעטיקייט, כדי דער קאָנגרעס זאָל דערגרייכן דעם געהעריקן דערפאָלג. אין אייניקלאָנג מיטן שטאָקהאָלמער באַשלוס האָט די פאַרוואַלטונג פון דעם פאַרבאַנד אויפגעשטעלט אַ ספּעציעלן אַרגאַניזיר־קאָמיטעט, מיט אַנטשפּרעכנדע סוב־קאָמיסיעס פאַר דער צוגרייטונגס־אַרבעט פונעם וועלט־קאָנגרעס.

דער פאַרבאַנד האָט געזומען אויף זיך די דאָזיקע אויפגאַבע מיט פולער אחריות און טיפער איבערצייגונג, אַז דער וועלט־קאָנגרעס פון דער שארית־הפליטה פון פוילישן יידנטום, וואָס וועט פאָרקומען אין דער אומאָפּהענגיקער מדינת־ישראל, וועט דינען אַלס היסטאָרישער וענדפּונקט אין דער פאַרצווייגטער טעטיקייט פון אַלע לאַנדסמאַנשאַפטן פון פוילישע יידן אויף דער גאַנצער וועלט, און אַז אין דער דאָזיקער באַנייטער טעטיקייט וועט דער פאַרבאַנד פון פוילישע יידן אין ישראל פאַרנעמען דעם צענטראַלן פּלאַץ.

יב. שלום־זוּאָרט

דער געבראַכטער באַריכט גיט בלויז אַן אַלגעמיינעם איבערבליק פון פּראַבלעמען, מעשים און דערגרייכונגען, וואָס זיינען פאָרבונדן מיט אַ סך שוועריקייטן און אָנשטרענגונגען. אונדזער פאַרבאַנד איז אַ פרייוויליקע אינסטיטוציע, וואָס ציט איר יניקה פון געזעלשאַפטלעכער אָנרעגונג און אָפּפערווויליקייט פון יחידים, וועלכע זענען אין דער טעטיקייט פון פאַרבאַנד אַ וויכטיקע שליחות פאַר זיינע מיטגלידער און פאַר דער מדינה.

די פוילישע עולים אין ישראל, די איינגעזעסענע און די נייע, פאָרנעמען אַ גאָר בכבודיקן און גאָר בולטן פּלאַץ אין מדינת ישראל, אויף אַלע געביטן פון פּאָליטישן און געזעלשאַפטלעכן לעבן און אין אַלע צווייגן פון דער ווירטשאַפט און עקאָנאָמיק. דערביבער איז אויך אונדזער פאַרבאַנד דער אָנגעזעענסטער און בולטסטער פון אַלע צענטראַלע לאַנדסמאַנשאַפטס־פאַרבאַנדן אין ישראל. דער דאָזיקער פאָקט לייגט אָפּ אויף אונדזער פאַרבאַנד אַ גרויסע אחריות און שווערע אויפגאָבן: דינען אַלס וועגווייזער פאַר אַלע אָנדערע ביים דערפילן די שליחות, וואָס ער טראָגט מיט זיך לגבי זיינע אָנגעהעריקע, לגבי דער געזעלשאַפטלעכקייט און לגבי מדינת ישראל.

קופת התאחדות עולי פולין בע"מ
ליי־קאסע ביים פארבאנד פון עולים פון פוילן מב"א

די ליי־קאַסע ביים פאַרבאַנד איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1953. די קאַסע דערטיילט לאַנגטערמיניקע הלוואות פאַר קאָנסטרוקטיוועצוועקן, אויף גאָר גינסטיקע באַדינגונגען און ווערט עפעקטיוו געשטיצט דורך דער סוכנות (יידישע־אַגענץ), בנק־הפועלים (אַרבעטער־באַנק), „הלוואה וחסכון" א. א.

די ליי־קאַסע באַזיצט אַ לאַנגטערמיניקן פקדון פון בנק־לאומי־לישראל (נאַציאָנאַלער באַנק), ווי אויך אַ באַדייטנדע צאָל פקדונות פון לאַנדסמאַנשאַפטן און פיי־איינצאָלונגען פון געזעלשאַפט־לעכע עסקנים.

אין משך פון איר עקזיסטענץ האָט די ליי־קאַסע אַרויסגעגעבן 2773 הלוואות אויף אַן אַלגעמיינער סומע פון 620.840 ישראל־פונטן, לויט פאָלגנדיקן צוזאַמענשטעל:

יאָר	צאָל הלוואות	אלגעמיינע סומע
1953/54	318	48.000
1955	174	29.000
1956	226	45.000
1957	564	115.000
1958	470	105.000
1959	489	119.000
1960 (10 חדשים)	532	159.840
צוזאַמען	2773	620.840 ל"י

אַ באַזונדערע אויפמערקזאַמקייט ווידמעט די ליי־קאַסע די עולים, וועלכע האָבן זיך באַזעצט אין די נייע ישובים (באר־שבע, קרית־גת, נצרת, קרית־שמונה א"א). די ליי־קאַסע האָט אויך אינספירירט דאָס גרינדן פון הילפס־פאָנדן פאַר ספעציעלע באַדערפענישן פון נייע עוליב (באַגאַזש־הוצאות, ווינונגס־אייניכטונג, איבערשיכטונג פון אַרבעטנדיקער אינטעליגענץ, לאַנדווירטשאפטלעכע פראָדוקטיוויזאַציע) — בשותפות מיט דער יידישער־אגענץ, הסתדרות־העובדים און מיטן געזעלשאַפטלעכן לאַנד־קאָמיטעט פאַר דער עליה פון פוילן.

עס זענען אויך אויפגעשטעלט געוואָרן פאָנדן פאַר ספעציעלע צוועקן, בשותפות מיט בנק הפועלים, הלוואה־וחסכון, פ. ק. א. (פוילישע הילפס־קאַסע) און לאנדסמאַנשאפטן. לעצטנס האָבן זיך געגרינדעט אויך משפחה־פאָנדן, וואָס פאַראייביקן דעם אַנדענק פון פאַרשטאָרבענע פאַמיליע־מיטגלידער, ווי צב"ש: אַ פאַנד א. נ. בצלאל ירושלמי ז"ל, געגרינדעט דורך דער משפחה ירושלמי פון ביאַליסטאָק, איצט באַקאָנטע אינדוסטריעלער אין ישראל; אַ פאַנד א. נ.

מרים און שלמה יאשפע ז״ל, געגרינדעט דורך זייערס א זון, אן אפשטאמיקער פון פינסק, וועלכער ווינט איצט אין בראזיל, א. א. וו.

דער אלגעמיינער אומזאץ־קאפיטאל פון די בשותפותדיקע הילפס־פאנדן מיט די אויבן־דערמאנטע בענק און אינסטיטוציעס, פארן צווועק פון ספעציעלע באדערפענישן פון נייע עולים — גרייכט די סומע פון קרוב 200.000 ל״י.

דער אייגן־קאפיטאל פון דער ליי־קאסע באטרעפט יעצט 105,500 ל״י און איז צוזאמענגעשטעלט אויף פאלגענדן אופן:

די התאחדות עולי פולין און באזונדערע לאנדסמאנשאפטן	43,500	ל״י
די סוכנות־היהודית (יידישע־אגענץ)	45,000*	״
געזעלשאפטלעכע עסקנים	9,000	״
קרן־תרומות (שפענדונגען אין משך פון יארן)	8,000	״
סך־הכל	105,500	״

די טעטיקייט פון דער ליי־קאסע ווערט געלייטעט דורך א געווייטלטע פארוואלטונג פון 8—12 פערזאן, פארשטייער פון קערפערשאפטן און לאנדסמאנשאפטן וואס זענען אקטיוו מיטבאטייליקט אין דער ליי־קאסע. א חוץ דער פארוואלטונג עקזיסטירט אויך א ראט פון 35 פערזאן, פארשטייער פון די לאנדסמאנשאפטן וואס זענען אנגעשלאסן אין דער ליי־קאסע, געווייטלט דורך איר אלגעמיינער יערלעכער פארזאמלונג. בעת דער דאזיקער פארזאמלונג ווערט אפגעגעבן אן אלגעמיינער באריכט און ס׳ווערט באהאנדלט דער יערלעכער בילאנס־צוזאמענשטעל, וואס ווערט פריער קאנטראלירט דורך אן אפיציעלן קאנטראלער („אדיטאר״).

אין שפיץ פונעם אויבן־דערמאנטן ראט שטייט יעצט דער באקאנטער אינדוסטריעלער, חלוץ פון דער טעקסטיל־אינדוסטרי אין נגב, ה׳ טשארלי האראשטשאנסקי. דער לייטנדער־באאמטער פון דער ליי־קאסע איז א נייער עולה פון פוילן ה׳ י. מארטן.

די איצטיקע פארוואלטונג באשטייט פון 8 מיטגלידער:

פאַרזיצער — אינזש. אליהו לעשטשינסקי;

וויצע־פארזיצערס: א. ראטפעלד (בנק־הפועלים) און אינזש. א. רייס (התאחדות עולי פולין);
פארוואלטונגס־מיטגלידער: שלמה גל (וועלנער); זיגמונט האכוואלד; מרדכי וויינטראוב;
זלמן ירושלמי; ד״ר עזריאל מעלער.

די קופת התאחדות עולי פולין בע״מ האט פאר זיך אלע אויסזיכטן — מיט דער הילף פון אינסטיטוציעס, לאנדסמאנשאפטן און עסקנים — צו פארוואנדלען זיך אין א צענטראלער פינאנסיעלער קערפערשאפט פאר אלע עולים פון פוילן, וואס געפינען זיך אין ישראל.

* פון דעם 30,000 ל״י עפעקטיוו ארייגעטאגן.

הוועד לעניני העליה מפולין ע״י הסוכנות היהודית
קאמיטעט פאר ענינים פון דער עליה פון פוילן ב״י דער ״ידישער אגענץ

נאָך איידער ס׳האָט זיך אַנגעהויבן די עליה־כוואַליע פון פוילן פון סוף 1949, אויפן סמך פון אן אָפמאַך מיט דער פוילישער רעגירונג — האָט די אָנפירונג פון סוכנות באַשלאָסן צו באַפילמעכטיקן דעם ה׳ יצחק גרינבוים אויפצושטעלן אַ ספעציעלע קערפערשאפט, וואָס זאָל זיך פאַרנעמען מיט די עולים, וועלכע האָבן געדאַרפן אָנקומען קיין ישראל. דער באַשלוס פון סוכנות לגבי דער וועגדונג צום ה׳ יצחק גרינבוים איז אָנגענומען געוואָרן אויפן סמך פון אַ געשפּרעך, וואָס איז פאָרגעקומען צווישן ה׳ י. גרינבוים און אינזש. א. רייס וועגן שאַפן אַן אינסטיטוציע וואָס זאָל זיך מטפל זיין מיט דער עליה פון פוילן. די אויסזיכטן צו באַקומען די נויטיקע מיטלען פאַר דער דאָזיקער אַרבעט זענען געווען נישט קיין גרויסע. די סוכנות האָט אויסגעטיילט פון איר בודזשעט דעם ערשטן סכום, פון 30 טויזנט לירות, אויף אָנצוהייבן די אַרבעט און צוצוגרייטן די אויפנאַמס־שטעלע אין ״מחנה־ישראל״ פאַר קאָנצענטרירן דאָרט די עולים פון פוילן. אויך די אינסטיטוציע צו וועלכע ס׳האָט זיך געוועגדעט דער אינזש. א. רייס, האָבן געגעבן קליינע שפּענדונגען, וואָס האָבן דערמעגלעכט בלויז דאָס אָרגאַניזירן דעם קאָמיטעט.

אין די טעג פון 20־טן און 26־טן אָקטאָבער 1949 איז צושטאַנדגעקומען 2 צוזאַמענטרעפן פון פארשידענע געזעלשאפטלעכע טוער, אָפשטאַמיקע פון פוילן. אויף די דאָזיקע צוזאַמענטרעפן איז באַשלאָסן געוואָרן אויסצווויילן אַ פרעזידיום אין צוזאַמענשטעל פון די ה״ה: יצחק גרינבוים, אינזש. אַנשל רייס, יצחק לעוו ז״ל און דוד ווערטהיים ז״ל (אַלס פאָרשטייער פון ״היאס״). דערנאָך איז אויך צוקאאפטירט געוואָרן דער ה׳ משה רייך, עס איז אויך אויסגעוויילט געוואָרן אַ פארבריי־טערטער ראַט פון באַפולמעכטיקטע פאָרשטייער פון די לאַנדסמאנשאַפטן פון פוילן. די עיקרדיקע אויפגאַבע פונעם ראַט איז געווען: מאַביליזירן געלט־מיטלען פאַר דער אָבסאָרבציע פון די עולים.

דעם ראַט האָט זיך נישט איינגעגעבן צו שאַפן די נויטיקע געלטער. די אָרגאַניזאַציעס פון די לאַנדסמאַנשאַפטן האָבן זיך קאָנצענטרירט ביים געבן הילף זייערע אייגענע עולים־לאַנדסלייט און האָבן נישט געוואָלט נעמען אויף זיך די גרויסע זאָרגן, וואָס זיינען פארבונדן מיט דער אַלגעמיינער אַבסארבציע פון דער נייער עליה. צו יענעם מאָמענט איז דעם קאָמיטעט אונטערגע־קומען אַ געלעגנהייט צו דערהאַלטן אַ גרויסע געלט־סומע.

אין זיינער צייט האָט די געזעלשאפט ״היאס״ איבערגעגעבן דעם קאָמוניקאַציע־מיניסטעריום אַ האַלבן מיליאָן דאָלאָר פאר א געוויסע אַקציע, וואָס איז צוליב פאָרשידענע סיבות נישט דורכגעפירט געוואָרן. נאָך לאַנגע אונטערהאַנדלונגען מיט אַלע פאקטאָרן, האָט זיך דעם קאָמיטעט איינגעגעבן איבערצונעמען אין זיין רשות די אויבנדערמאַנטע סומע. זייער אַ סך האָט דערביי צוגעהאָלפן דער פאָרשטי ער פון ״היאס״ אין ישראל — דוד וועריטהיים ז״ל.

די דאָזיקע סומע איז נישט דערהאַלטן געוואָרן אייגמאָליק נאָר ראטעסוויז, וועלכע האָבן זיך געצויגן עטלעכע יאָר. סך־הכל האָבן מיר דערהאַלטן נאָר 180 טויזנט ישראל־לירות. און מיט די דאָזיקע געלטער האָט דער קאָמיטעט אַנגעהויבן זיין עיקרדיקע טעטיקייט.

נאָך אין יאָך 1950 איז בשותפות מיט דער געז. „עידוד" אויפגעשטעלט געוואָרן אַ פאַנד צו געבן הלוואות די עולים אויף קאָנסטרוקטיווע צוועקן. גלייכצייטיק זענען געשאָסן געוואָרן אָפּמאַכן מיט „עמידר" „נוה־עובד" און „ראַסקאָ" וועגן בויען ספּעציעלע שיכונים פאַר די עולים פון פּוילן. די דאָזיקע שיכונים האָבן די עולים דערהאלטן לויט באשטעטיקונגען פון דער צענטראַלער וווינונגס־קאָמיסיע ביי דער קליטה־אָפּטיילונג פון סוכנות, אָבער לויט דער רייע פון זייער אַנקומען פון פּוילן און נישט לויט דער רייע פון דער אַלגעמיינער עליה, און אויך אויף גינסטיקערע באדינגונגען. דער אָפּמאַך מיט „ראַסקאָ" האָט געגעבן אַ מעגלעכקייט צענדליקער משפּחות פון נייע עולים צו באַזעצן זיך אין לאַנדווירטשאפטלעכע פונקטן, וואָס די געזעלשאפט האָט אויפגעשטעלט פאַר מענטשן פון מיטלשטאַנד.

אין יאָר 1954 האָבן מיר באשלאָסן זיך וועגדן צו דער „קליימס־קאָנפערענס", אַז זי זאָל אונטערשטיצן אונדזער אַרבעט. מיר האָבן געפּירט געשפּרעכן מיט ד"ר נחום גאָלדמאַן און אויפגעקלערט פאר אים די סיבות וואָס האָבן גורם געווען צו דער פאַרשפּעטיקונג פון אונדזער וועגדונג, און האָבן אים געבעטן צוהעלפן ארויסצובאַקומען פון דער „קליימס־קאָנפערענס" אַ יערלעכע אסיגנירונג. אונדזער בקשה איז באַשטעטיקט געוואָרן און מיר האָבן טאַקע דערהאלטן יאָר־יערלעך 100 טויזנט ל"י. צום באַדויערן, איז פאַרן יאָר 1960 פאַרקלענערט געוואָרן די סומע מיט 25 טויזנט ל"י, און אויף דעם יאָר האָט מען אונדז באַשטעטיקט נאָר 75 טויזנט ל"י.

די טעטיקייט פון דעם קאָמיטעט איז באַזירט אויפן פּרינציפּ: העלפן די עולים פון פּוילן דורך גרינדן פאָנדן בשותפות מיט די פאקטאָרן און געזעלשאַפטן, וועלכע רעאליזירן די אויבנ־דערמאָנטע טעטיקייטן. אין אָנבליק פון דעם דאָזיקן פּרינציפּ באַמיט זיך דער קאָמיטעט צו כארקלענערן די אדמיניסטראַציע־אויסגאָבן און אָפּהיטן דאָס געלט פאַר קאָנסטרוקטיווע צוועקן. מיר ברענגען דאָ די פאָנדן און אינסטיטוציעס, מיט וועלכע דער קאָמיטעט פירט אַ בשותפות־דיקע טעטיקייט פאר דער אבסארבציע פון דער עליה:

1. אַ בשותפותדיקער פאנד מיט „עידוד", די געזעלשאפט פאר געבן קאָנסטרוקטיווע הלוואות, געשאפן דורך דער סוכנות. אונדזער בשותפותדיקע אַרבעט ציט זיך פון יאָר 1950. די הלוואות ווערן געגעבן פון אַ פאַנד, וואָס האָט דערגרייכט ביז 370 טויזנט ל"י (פון דעם האָבן מיר געגעבן 220 טויזנט ל"י, און „עידוד" — 150 טויזנט ל"י). במשך פון אונדזער טעטיקייט (ביזן 30.11.1960) — האָט די צאָל הלוואות באטראָפן 5515, אויף אַן אַלגעמיינער סומע פון 1.639.396 ל"י (די סומע פון אינקאסע באַטרעפט 1.254.336 ל"י).

2. דעצעמבער 1959 האָבן מיר אויפגעשטעלט אַ בשותפותדיקן צוגאַב־פאַנד מיט „עידוד", צו געבן הלוואות אין שווערע פאַלן צווישן די עולים פון פּוילן, פאר באדערפענישן פון שיכון און רעהאביליטאַציע. דער פאנד באַשטייט פון 100 טויזנט ל"י (50 טויזנט פון יעדן צד). אין דער צייט ווען די הלוואות פון דעם געווינלעכן פאַנד ווערן געגעבן אויף אַ טערמין פון דריטהאַלבן יאָר און ביז 500 ל"י, ווערן די הלוואות פון דערמאָנטן צוגאב־פאנד געגעבן אויף אַ טערמין פון 5 יאָר און ביז 1000 ל"י. ביזן 30־טן נאָוועמבער 1960 זייגען ארויס־געגעבן געוואָרן פון דעם פאנד 95 הלוואות אויף אַן אַלגעמיינער סומע פון 98.415 ל"י (די סומע פון אינקאַסע באַטרעפט 7.422 ל"י).

3. נאָוועמבער 1960 האָבן מיר געגרינדעט אַ בשותפותדיקן פאַנד מיט דער קליטה־אָפּטיילונג פון סוכנות אויף אַ סומע פון 200 טויזנט ל"י (100 טויזנט פון יעדן צד), כדי צו געבן הלוואות ביז 2 טויזנט ל"י די עולים פון פוילן, הויפּטזעכלעך פאַר שיכון־באדערפענישן.

4. מאי 1956 האָט אַגגעהויבן פונקציאָנירן אַ בשותפותדיקער פאַנד מיט „ראַסקאָ", צו געבן הלוואות די עולים פון פוילן וועלכע גייען אויף לאַנדווירטשאפטלעכער התישבות. דער סכום פון דעם פאַנד איז 100 טויזנט ל"י (50 טויזנט פון יעדן צד). פון דעם פאַנד זענען שוין אַרויסגעגעבן געוואָרן 157 הלוואות אויף אַן אַלגעמיינער סומע פון 136.300 ל"י. אַ חוץ דעם האָבן מיר נאָך אַ פאַנד פון 100 טויזנט ל"י צו בויען שיכונים.

5. אין יאָר 1957 האָבן מיר אויפגעשטעלט אַ פאַנד בשותפות מיטן „מרכז־הקואופּרציה", כדי צו געבן קאָנסטרוקטיוע הלוואות פאַר די עולים פון פוילן, וועלכע אַרגאַניזירן קאָאָפּעראַטיוון. דער פאַנד באַשטייט פון 50 טויזנט ל"י (25 טויזנט ל"י פון יעדן צד). זינט דער פאַנד איז טעטיק האָבן מיר אַרויסגעגעבן 34 הלוואות אויף אַן אַלגעמיינער סומע פון 34 טויזנט ל"י. ס'דאָזיקע אָבער באַצייכנט ווערן מיט באַדויערונג, אַז פון די אַלע קאָאָפּעראַטיוון, וואָס זענען אויפגעשטעלט געוואָרן מיט דער הילף פון דעם פאַנד, עקזיסטירט היינט־צו־טאָג נאָר דער קאָאָפּעראַטיוו „הדפוס־הכללי" אין תל־אביב. די אנדערע קאָאָפּעראַטיוון האָבן געדינט בלויז אלס דורכגאַנגס־שטעלע פאַר די נייע עולים, כל־זמן זיי האָבן נישט געהאַט קיין אַנדערע אַרבעט. די מיטגלידער זענען פאַרבליבן אין די קאָאָפּעראַטיוון אַזוי לאַנג ביז זיי האָבן זיך פאַנאַנדערגעקליבן אין די נייע לעבנס־באַדינגונגען און ווען זיי האָבן זיך איינגעבירגערט פעסטער אין דער נייער סביבה, האָבן זיי על־פי־רוב פאַרלאָזט די קאָאָפּעראַטיוון און געזוכט אַנדערע פרנסות.

6. יאַנואר 1958 האָבן מיר געשאַפן אַ בשותפותדיקן פאַנד מיטן „קרן־המושבים", צו געבן הלוואות די עולים פון פוילן, וועלכע גייען אויף התישבות אין די ראַמען פון דער מושבים־באַוועגונג. דער סכום פונעם פאַנד איז לכתחילה באַשטאַנען פון 100 טויזנט ל"י און דערנאָך האָט ער זיך פאַרגרעסערט אויף 200 טויזנט ל"י (100 טויזנט ל"י פון יעדן צד). במשך דער צייט האָבן מיר אַרויסגעגעבן 430 הלוואות אויף אַן אַלגעמיינעם סכום פון 187.900 ל"י.

7. מערץ 1959 האָבן מיר געגרינדעט אַ בשותפותדיקן פאַנד מיטן „קרן־משקי־תנועת־החירות־בית"ר", כדי צו געבן הלוואות די עולים פון פוילן, וועלכע גייען אויף התישבות אין די ראַמען פון חירות־בית"ר. דער פאַנד באשטייט פון 35 טויזנט ל"י (17.500 ל"י פון יעדן צד). פאַר דער צייט איז אַרויסגעגעבן געוואָרן 49 הלוואות אויף אַן אַלגעמיינעם סכום פון 33.100 ל"י.

8. מיר האָבן אויפגעשטעלט אַ בשותפותדיקן פאַנד מיט דער „קופּת התאחדות עולי פולין". היינט צו טאָג באַטרעפט דער פאַנד 36.450 ל"י. ביזן 30־טן נאָוועמבער 1960 איז געגעבן געוואָרן 114 הלוואות אויף אַן אַלגעמיינער סומע פון 29.300 ל"י.

9. צוזאַמען מיטן ירושלימער אוניווערזיטעט האָבן מיר געשאַפן אַ פאַנד פון 50 טויזנט ל"י (25 טויזנט פון יעדן צד), כדי צו געבן הלוואות סטודענטן־עולים פון פוילן.

10. מיר האָבן געגעבן הלוואות דער געז. „יסודות" — דערציאונגס־אַנשטאלטן פון „הנוער הציוני", און דער יוגנט־אָפּטיילונג פון קיבוץ־הארצי השומר־הצעיר, פאר זייערע עליה־אנשטאלטן, וועלכע האָבן אויפגענומען פוילישע עולים־קינדער, לויט 125 ל"י פאַר יעדן אויפגענומענעם קינד.

11. מיר האָבן געגעבן אַן אונטערשטיצונג פון 10 טויזנט ל"י און אַן הלוואה פון 20 טויזנט ל"י פאַרן קינדער־אַנשטאַלט א. נ. פון יאַנוש קאָרטשאַק ז"ל, אין „קיבוץ־לוחמי־הגיטאות".

12. מיר האָבן זיך באַטייליקט אין דעם חודשלעכן בודזשעט פון דער „חברה לנאמנות לרכוש יהודי פולין". די געזעלשאַפט רעגיסטרירט דאָס פאַרמעגן פון די פוילישע יידן און באַמיט זיך צו באַקומען אנטשעדיקונג פאַר דעם פאַרמעגן.

13. מיר האָבן גרינדונגס־אַקציעס אין דער גען. „שיכון־עובדים" (פריער „נווה־עובד"), אויף אַ סומע פון 18.750 ל"י. די עולים פון פוילן באַקומען, א דאַנק די אַקציעס, הלוואות פון דער געזעלשאַפט אויף שיכון־באַדערפענישן.

14. דער קאָמיטעט, בשותפות מיט „התאחדות־עולי־פולין", האָט אנטיילגענומען אין צוטיילן יום־טוב־מתנות פאר די עולים פון פוילן, אין די עולים־שטעטלעך און אין די מושבים.

15. דער קאָמיטעט איז טעטיק די גאַנצע צייט אין בנין פון דער סוכנות אין תל־אביב, רח' אבן־גבירול 62.

דער איצטיקער צוזאַמענשטעל פון קאָמיטעט איז פאָלגענדער: פאָרזיצענדער — יצחק גרינבוים; א. ביאַלער, א. קאַגאַן, ב. ניב, ד"ר נ. ניר, ד"ר א. סטופ, נ. פיינגאָלד, אינזש. אינזש. רייס, ד"ר א. שובערט; סעקרעטאַר — י. ח. בראַם, זיין פאַרטרעטער — א. חייקין.

די טעטיקייט און דער בילאַנס פון דעם קאָמיטעט, ווערן סטאַביל קאָנטראָלירט דורכן קאָנטראָלער פון דער סוכנות היהודית לישראל.

לשכת „בני־ברית" ע"ש פרופ' משה שור בישראל

לאושע „בני־ברית" א. נ. פון פראפ. משה שאר אין ישראל - דער המשך פון ארדן „בני־ברית" אין פארמלחמהדיקן פוילן

דאָס סאָמע וויכטיקסטע אין חשובסטע פון דער לאָזשע א.נ. משה שאָר אין תל־אביב באַשטייט אין דעם, וואָס די לאָזשע האָט צוגעצויגן און אַרײַנגענומען צו זיך אַלע ברידער פון די לאָזשעס בני־ברית אין לעמבערג, וואַרשע, קראקע, וועלכע זענען לעבן געבליבן נאָכן גרויסן חורבן פון די יאָרן 1939—1945.

די לאָזשע אין תל־אביב אַרבעט ביי גאַנץ אַנדערע באַדינגונגען און פאַרהעלטענישן ווי אין פוילן. זי איז ענג פאַרבונדן און איינגעוואָרצלט אין לעבן פון דער מדינה, אָבער זי זעצט פאָר די פרעכטיקע טראַדיציעס פון די לאָזשעס אין פוילן. עס איז אונדזער הייליקער חוב איבערצוגעבן אונדזערע יורשים, דעם יונגן דור, אַביסל זכרונות און רעפלעקסן וועגן אונדזערע פאַרגייער־פיאָנערן און גייסטיקע פירער פון די פוילישע לאָזשעס במשך קנאַפּע 2 יובל־יאָרן.

דער אָרדן בני־ברית אין פוילן איז געגרינדעט געוואָרן אין אַ צייט ווען פוילן איז נישט געווען קיין זעלבשטענדיקע מלוכה, נאָר ווען זי איז געווען צעטיילט און אָקופירט דורך 3 גרויס־מאַכטן — רוסלאַנד, דייטשלאַנד און עסטרייך. אונטער דער רוסישער אָקופאַציע איז דער אָרדען אינגאַנצן געווען פאַרבאָטן. אונטער דער דייטשער און עסטרייכישער אָקופאַציע איז דער אָרדען געווען אַ טייל פונעם דייטשישן און עסטרייכישן אָרדען.

ווען עס איז אָנטשטאַנען די זעלבשטענדיקע פוילישע מלוכה, אין יאָר 1918, האָבן זיך באַלד געפּנט אַ גאַנצע רייע בני־ברית־לאָזשעס אין אַלע, פון פריער אָקופירטע, טיילן אין פוילן, אין די ראַמען פון פוילישן קרייז נומער 13. דאָס זיץ־אָרט פון דער גרויסער לאָזשע איז ווייטער געווען ווי פריער — אין קראקע.

אין יאָר 1921 איז אין וואַרשע געגרינדעט געוואָרן אַ בני־ברית לאָזשע א.נ. „אחווה" — ברידערשאַפט. צו דער פייערלעכער דערעפנונג זענען געקומען זייער אָנגעזעענע און חשובע ברידער פון די לאָנגיעריק־עקזיסטירנדיקע לאָזשעס אין לעמבערג און קראקע.

די פוילישע בני־ברית־לאָזשע איז אין כמות, אין דער צאָל, געווען זייער באַשיידן. אין גאַנץ פוילן זענען געווען נאָר 9 לאָזשעס: אין וואַרשע, לאָדזש, לעמבערג, קראקע, ביעלסק, פשעמישל, סטאַניסלאָוו, קאַטאָוויץ און קרולעווסקע־הוטע, וועלכע האָבן אַלע צוזאַמען געציילט נישט מער ווי 12 הונדערט ברידער, אַזוי אַז די צאָל איז נישט געווען קיין גרויסע. דערפאַר אָבער אין איכות, אין דער קוואַליטעט פון די ברידער, זענען די לאָזשעס געשטאַנען אויף אַ גאָר הויכער מדרגה.

די אַלע 9 לאָזשעס האָבן געשאַפן אַ פאַראיניקונגס־אָרגאַן, וועלכער האָט זיך גערופן „די גרויסע לאָזשע".

פאָר דער ערשטער וועלט־מלחמה איז דער רוב ברידער פון די לאָזשעס אין פוילן

באַשטאַנען פון פאַלגענדע עלעמענטן: אַסימילאַטאָרן, האַלבע אַסימילאַטאָרן און גלאַט אַנטי־ציוניסטן. די בריידער־ציוניסטן זענען געווען אַ קליינע מינדערהייט. ראַדיקאַל האָט זיך געענדערט די לאַגע נאָך דער פאַרעפנטלעכונג פון דער באַלפור־דעקלאַראַציע. זי האָט זיך געענדערט לטובת די ציוניסטן און לטובת דעם ציוניזם. צו דעם ארץ־ישראל פראָבלעם האָבן זיך אַלע בריידער באַצויגן מיט דעם גרעסטן אינטערעס און סימפּאַטיע, וועו עס זענען געקומען קיין פוילן אַנגעזעענע ציוניסטישע פירער וועגן פאַרשידענע ענינים, זענען זיי דורך די לאָזשעס אויפגענומען געוואָרן פייערלעך, זיי האָבן אין די לאָזשעס געהאַלטן רעפעראַטן אויף ציוניסטישע טעמעס און האָבן באַקומען די פולע אונטערשטיצונג אין זייער טעטיקייט.

עס האָט זיך גערעכנט פאַר אַ גרויסן כבוד אָנגענומען צו ווערן אַלס ברודער אין די לאָזשעס. אָן אַ לאָנגיעריקן סטאַזש פון געזעלשאַפטלעכער ארבעט איז געווען זייער שווער אויסגעווויילט צו ווערן אַלס ברודער. כמעט אַלע בריידער פון די לאָזשעס זענען געווען אָנגעזעענע עסקנים אין וויסנשאַפטלעכע, קינסטלעריש, ווירטשאַפטלעכע אָדער פילאַנטראָפישע אַנשטאַלטן און אינסטיטוציעס. דורך די דאָזיקע עסקנים האָבן די לאָזשעס געהאַט אַ גרויסע השפעה אויף דער טעטיקייט פון די אינסטיטוציעס.

אָחוץ וואָס די לאָזשעס האָבן געמומען אָן אָנטייל און געשטיצט די עקזיסטירנדע געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס, האָבן זיי פאַרמאָגט אייגענע אַנשטאַלטן. זיי האָבן געהאַט אַ פאַך־שול א.ב. פון מ. שיינפעלד אין לעמבערג, אַ גרויסע יודאיסטישע ביבליאָטעק אין קראקע און אַ יידיש סטודענטן־הויז. די לאָזשע אין וואַרשע האָט אויך פאַרמאָגט אַ סטיפענדיע־פאָנד פאַר קינסטלער און טאַלאַנטירטע יוגנט.

דער אָרדען בני־ברית איז אין מהות געווען אומפאַרטייאיש. ער האָט זיך קיינמאָל נישט אַרייגעמישט אין די צווישן־פאַרטייאישע קאַמפּן, אָבער ער האָט זיך תמיד אַרייגעמישט און געשטאַנען אין די פאָדערשטע רייען צו פאַרטיידיקן די אינטערעסן און רעכטן פון כלל־ישראל.

אין יענער צייט, צווישן ביידע וועלט מלחמות, האָט זיך די לאַגע פון די יידן אין פוילן זייער פאַרשאַרפט. די ענדעקישע פאַרטיי און אירע סאַטעליטן האָבן געפירט אַן אויסגעלאַסענע אַנטיסעמיטישע אַגיטאַציע צווישן די סטודענטן אין אַלע הויך־שולן, ווי אויך צווישן די פשוטע פוילישע מאַסן. נאָך היטלערס קומען צו דער מאַכט אין דייטשלאַנד און נאָכן איינפירן די נירענבערגער געזעצן האָט זיך דער אַנטיסעמיטישער סם נאָך מער פאַרשפרייט. פוילישע כוליגאַנעס זענען באַפאַלן און געשלאָגן יידן אין די גאַסן. אין אייניקע שטעט האָבן די מהומות און אַנפאַלן אָנגענומען אַ פאָגראָם־כאַראַקטער. אין דער דאָזיקער סיטואַציע איז דער באַפעל פון דעם מאַמענט געווען צו מאָביליזירן אַלע כוחות פון אָרדען, כדי צו פאַרטיידיקן דעם כלל ישראל קעגן דער אַנטיסעמיטישער כוואַליע.

אין דער בני־ברית־לאָזשע אין וואַרשע איז געבוירן געוואָרן דער געדאַנק צו גרינדן אַ קאָמיסיע צום קאַמף קעגן דעם פאַרשטאַרקטן אַנטיסעמיטיזם. עס איז אויסגעווויילט געוואָרן אַ דעלעגאַציע פון 3 ברידער (פראָפ. משה שאַר, ד"ר שפּעט און אינזש. א. לעשטשינסקי), וועלכע זענען געקומען מיט דעם געדאַנק אויף אַ זיצונג פון דער גרויסער לאָזשע. די גרויסע לאָזשע האָט באַשטעטיקט דעם פאַרשלאָג און אַזאַ קאָמיסיע איז אויסגעווויילט געוואָרן. אין באַשטאַנד פון דער קאָמיסיע זענען אַריין: דער יו"ר, סיים־דעפוטאַט אַדוו. זיידמאַן; פראָפ. משה שאַר; סענאַטאָר רפאל שערעשעווסקי; אינזש. אליהו לעשטשינסקי און ד"ר שפּעט.

פאַר דער קאָמיסיע האָבן זיך געשטעלט 3 אויפגאַבן:

1. פאַרבינדן זיך מיט די יידישע אינסטיטוציעס, וועלכע פירן אַ קאַמף קעגן אַנטיסעמיטיזם;
2. אָנקניפּן באַציאונגען מיט פוילישע ליבעראַלע קרייזן און געזעלשאַפטן, כדי געמיינזאַם צו

פירן דעם קאַמף און אויך האָבן אַן אַנשפּאַר און אונטערשטיצונג פון דער פּוילישער געזעלשאַפט; און 3. מאָביליזירן די נויטיקע סכומים געלט פאַר דעם צוועק.

מיר זענען געווען איבערגעצייגט, אַז אונדזער לאָזשע, וועלכע האָט אַ גרויסן אויטאָריטעט צווישן דער יידישער באָפעלקערונג, אַז זי איז די פאַסיקע אינסטיטוציע צו פירן אָט די דאָזיקע ערנסטע און פאַראַנטוואָרטלעכע אַרבעט. צום באַדויערן האָבן זיך די געשעענישן גאָנץ אַנדערש אַנטוויקלט. די דעמאָלטיקע רעאַקציאָנערע פּוילישע רעגירונג האָט אָנגעהויבן צו וועגן אירע אויגן אויף דער זייט פון היטלערן, אַזוי אין דער אַלגעמיינער פּאָליטיק ווי אויך אין דער יידן־פראָגע. צווישן אַנדערן האָט די רעגירונג גענגעבן אַ באַפעל צו שליסן אַלע בני־ברית־לאָזשעס און צו קאָנפיסקירן זייער פאַרמעגן, מיטן תירוץ, אַז זיי זענען מאַסאָנען־לאָזשעס און אַנטי־מלוכה'ש.

צוליב דעם וואָס ביז דעמאָלט האָט יעדע לאָזשע געפירט איר טעטיקייט באַזונדער, לויט אירע אייגענע תקנות, האָבן מיר באַשלאָסן, אַז יעדע לאָזשע באַזונדער טראָגט אַריין אַן אַפּעלאַציע־אָנקלאָגע קעגן דעם אומגעזעצלעכן באָפעל. און אַזוי האָבן מיר געטאָן. באַלד נאָכן אַרייַנטראָגן די אַפּעלאַציעס האָבן הויכע באָאַמטע פון אינערן־מיניסטעריום באַמיט זיך צו ווירקן אויף אונדזער לאָזשע אין ווארשע, וועלכע איז געשטאַנען אונטער דער אָנפירונג פון יו"ר דעם ברודער א. לעשטשינסקי, אַז זי זאָל צוריקציען די אַפּעלאַציע. זיי האָבן דאָס מאָטיווירט מיט פאַטריאָטישע מאָטיוון, אַז אין יענעם ערנסטן מאָמענט קאָנען אַזעלכע דיסקוסיעס אין העכסטן גריכט מאַכן אַ שלעכטן רושם אויף דער וועלט און דאָס קאָן שאַדענען פּוילן. אונדזער ענטפער איז געווען: מיר זענען מסכים צוריקצוציען די אַפּעלאַציע אָבער מיטן באַדינג, אַז מיר וועלן אָנשרייבן די צוריקציאונג אין דער אָנווועזנהייט פון אינערן־מיניסטער און עס זאָל צונויפגעשטעלט ווערן אַ פראָטאָקאָל, אַז מיר טוען דאָס צוליב דער ערנסטער פּאָליטישער לאָגע און צוליב דער בקשה פון דער רעגירונג, אָבער מיר לאָזן פאַר זיך איבער אַלע רעכטן אָלס בני־ברית־לאָזשע.

די אונטערהאַנדלונגען האָבן זיך געצויגן ביז עס איז אויסגעבראָכן די מלחמה, וועלכע האָט געברענגט מיט זיך דעם חורבן פון פּוילישן יידנטום און צוזאַמען מיט אַלע יידן זענען פאַרטיליקט געווארן העכער טויזנט ברידער פון די בני־ברית לאָזשעס, וועלכע זענען אומגעקומען על קידוש־השם. נאָר אַ קליינע צאָל האָט זיך געראַטעוועט קיין ישראל און דאָ האָבן זיי געפינען דאָס אָרט אָלס בריידער פון דער בני־ברית־לאָזשע א.ג. פון פראָפ. משה שאַר.

דער אָרדען בני־ברית אין פוילן איז געווען אַן אינסטיטוציע פון עקסקלוזיוון כאַראַקטער. צו אים האָבן געצויגן און געשטראָמט דאָס סאָמע בעסטע און שענסטע פון דער יידישער געזעלשאַפט: אינטעלעקטואַליסטן, געזעלשאַפטלעכע טוער, פילאַנטראָפן. אין דער לאָזשע אין ווארשע זענען געווען אַזעלכע פערזענלעכקייטן ווי: פראָפ. משה שאַר, פראָפ. מאיר באָלאָבאַן, פראָפ. טאובער, סיים־דעפוטאַט זיידמאַן, סענאַטאָר רפאל שערעשעווסקי, סענאַטאָר קערנער, אַדוואָקאַט האַנדלסמאַן, ד"ר גאָלדפלאַם א.א.; א י ן ל ע מ ב ע ר ג — ש. ד. האָראָוויטש, די משפחה פרנס, ד"ר רייך, ד"ר זאָמערשטיין, ד"ר ראָזמאַרין, סענאַטאָר רינגל; א י ן ק ר א ק ע — דער גרויסער־פרעזידענט ד"ר ל. אדער, ראָבינער ד"ר יהושע טהאָן, ד"ר שוואַרצבאַרד און ד"ר פעלדבלום.

די דאָזיקע פערזענלעכקייטן האָבן אַרויפגעלייגט זייער סטעמפּל אויפן אָרדען און זיי האָבן אים געפירט אין גייסט פון הומאַניטאַריזם און מענטשלעכקייט, און אין די לעצטע יאָרן — צו שיצן די יידן קעגן דער אַנטיסעמיטישער כוואַליע.

נאָכן מלחמה־אויסבראָך זענען אָנגעקומען קיין ישראל נייע עולים פון פוילן — אַנטלאָפענע

פון דער היטלער־פעסט. צווישן זיי זענען אויך געקומען אַ געוויסע צאָל ברידער פון די בני־ברית־לאָזשעס. די טעטיקסטע צווישן זיי האָבן אויך דאָ אָנגעהויבן צו טוען געזעלשאַפטלעכע אַרבעט. צווישן אַנדערן האָבן זיי אויפגעשטעלט אַ קלוב של יוצאי־פולין, וועלכער איז אייגנטלעך געווען דאָס קערנדל פון דער מיט 6 יאָר שפּעטער געשאַפענער בני־ברית־לאָזשע א.נ. פון משה שאַר. די לאָזשע איז געגרינדעט געוואָרן כמעט דורך די זעלבע מענטשן און אויפן זעלבן אָרט, נאָר קיין איינער פון זיי איז נישט אַריינגעטרעטן אַלס ברודער אין דער ארץ־ישראלדיקער בני־ברית לאָזשע. דעריבער האָט אַ גרויסער טייל פון די פוילישע ברידער אויפגענומען מיט צופרידנקייט די ידיעה, אַז עס ווערט געעפנט אַ בני־ברית־לאָזשע פאַר די ברידער פון די געוו, פוילישע לאָזשעס. יעדער איינער האָט זיך באַמיט צוצוציען פרישע מענטשן צו געזעלשאַפטלעכער אַרבעט אין די ראַמען פון בני־ברית, ווו עס גרופירן זיך מענטשן פון אין לאַנד, פון אין עדה און מען קען די מענטשן און זייערע אנשויאונגען. און אַזוי ווי די לאָזשע איז נישט בלויז אַ געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציע, נאָר אויך אַ חברישער צוזאַמענבונד, איז זייער וויכטיק, אַז די מיטגלידער אירע זאָלן האָבן אַ בשותפותדיקע שפראַך, פאַרשטענדלעך פאַר יעדן איינעם.

אין יאָר 1946 האָט דער גרויסער פרעזידענט פון דעם אַרדען בני־ברית אין ישראל, ריכטער פרומקין, געגעבן זיין הסכמה צו גרינדן אַ נייע לאָזשע פאַר די געוועזענע ברידער פון דעם אַרדען בני־ברית אין פוילן. זיי האָבן אויך באַקומען רעכט צו ווערבירן נייע ברידער פון די איינווויינער אין ישראל, וועלכע זענען געבונדן פאַמיליאַריש און קולטורעל מיטן פוילישן יידנטום. די גרינדער האָבן באַשלאָסן אָנצורופן די לאָזשע אויפן נאָמען פון פראָפ. משה שאַר, דער איידעלער וויסנשאַפט־מאַן, דער געוועזענער פרעזידענט פון דער לאָזשע דע־אופוליס אין לעמבערג און פרעזידענט פון דער לאָזשע „אחווה" אין ווַארשע, — אַ מענטש וועלכער האָט מוטיק פאַרטיידיקט דעם כבוד און די רעכט פון יידישן פאָלק.

די פייערלעכע דערעפנונג פון דער לאָזשע איז פאָרגעקומען דעם 16־טן יוני 1946. אויף דער דערעפנונג זענען אָנוועזנד געוועזן 23 ברידער פון פריער און 30 נייע ברידער. אַלס פרעזידענט איז אויסגעוויילט געוואָרן דער אינזש. אליהו לעשטשינסקי; אַלס וויצע־פרעזידענטן — ד"ר פ. קאָרנגרין און רעדאַקטאָר י. העפטמאַן; סעקרעטאָר — ד"ר י. גרינשטיין; מענטאָר — ד"ר ש פעלדבלום; פינאַנץ־לייטער — אליהו מאַזור; קאַסירער — קלמן ריזנפעלד.

דער ערשטער פרעזידענט האָט אַמטירט פון 1946.6.16 ביזן 1949.2.26. די יאָרן זענען געווען שטורמישע, אין פאָליטישן זין, און דאָס האָט שטאַרק באַשוועדט די אַרבעט און די אַנטוויקלונג פון דער לאָזשע. פונדעסטוועגן האָט די לאָזשע אין דאָזיקן פעריאָד באַוויזן צו געווינען די סימפּאַטיע און צוגעבונדנקייט פון די ברידער. זי איז געוואָרן אין די קרייזן פון די פוילישע לאָנדסלייט פאָפולער און צוציענד.

דערנאָך איז אויסגעוויילט געוואָרן אַ נייע אָנפירונג. אַלס פרעזידענט איז אויסגעוויילט געוואָרן ד"ר פיליפ קאָרנגרין; וויצע־פרעזידענט — נתן וויינריב; סעקרעטאַר — ד"ר דוד פייגענבערג; קאַסירער — שמחה גליקסאָן; מענטאָר — אינזש. אליהו לעשטשינסקי. אין דעם פעריאָד פון דער פרעזידענטשאַפט פון ד"ר קאָרנגרין האָט מען הויפּטזעכלעך געלייגט אַכט אויף צוזאַמענגיסן און אַסימילירן די פאַרשידענע עלעמענטן — די לאָנגיעריקע ברידער פון דעם פויילישן אָרדן און די ברידער פון ארץ־ישראל — אין איין שטאַרקן בונד: אַז צווישן די מיטגלידער פון דער לאָזשע זאָל הערשן פריינטשאַפט, ברידערלעכקייט און קעגנזייטיקע הילף, אַז זיי זאָלן וויטער פאָרזעצן און אַנטוויקלען די טראַדיציאָנעלע קולטור פון אונדזערע אָרדענס. דער ברודער נתן וויינריב האָט אַמטירט אַלס פרעזידענט במשך 2 יאָר: פון 1950.2.4 ביז

1952.2.23. אַלס וויצע־פרעזידענט איז אויסגעוויילט געוואָרן ד"ר א. סטופ; סעקרעטאַרן: ד"ר א סאפיר און ד"ר ישראל טאובעס; קאַסירער — די בריידער שמחה גליקסאַן און בערנאַרד אַרנשטיין; מענטאָר — ד"ר פ. קאָרנגרין. אין דעם דאָזיקן פערייאָד האָט זיך פאָרגרעסערט די צאָל בריידער פון דער לאָזשע. זי האָט אונטערגענומען אַן אַקציע וועגן שאַפן אַ קינדער־הויז און געבן הילף פאַר די געליטענע דאָן אין אַ פאַרפלייצונג. זי האָט זיך אויך באַמיט צו געבן אַ נייעם אינהאַלט דער פריערדיקער פאָרם.

פון 1952.2.25 ביז 1953.3.14 האָט אַמטירט אַלס פרעזידענט דער ברודער ד"ר יצחק גרינשטיין; אַלס וויצע־פרעזידענטן — די בריידער קירשענבערג און א. בראַנדעס; מענטאָר — דער ברודער נ. ווייגריב; סעקרעטאָר — ד"ר טאובעס; קאַסירער — דער ברודער אַרנשטיין; פינאַנץ־לייטער — וו. העלער; שוער — דער ברודער דוד ווארדי. אויך אין דער תקופה האָט זיך פאָרגרעסערט די צאָל בריידער און עס איז פאָרגעזעצט געוואָרן די בני־ברית־אַרבעט.

דער פינפטער פרעזידענט פון דער לאָזשע האָט אַמטירט פון 1953.3.12 ביז 1955.1.10. אַלס פרעזידענט איז אויסגעוויילט געוואָרן ד"ר שלמה לעדער, דער גרוי. פרעזעס פון דער יידישער קהילה אין לעמבערג; אַלס וויצע־פרעזידענטן — די בריידער דב ארקין און אהרן ניעמטשיק; סעקרעטאָר — דער ברודער ד"ר לאָקער; קאַסירער — דער ברודער ב. אַרנשטיין; שוער — ד"ר א לאַסט; מענטאָר — דער ברודער י. גרינשטיין. ביים 2־טן מאָל אַמטירן פון ד"ר ש. לעדער איז אויסגעוויילט געוואָרן אַלס וויצע־פרעזידענט — ד"ר טאובעס; סעקרעטאָר — ד"ר ש. פעלדבלום.

אין דעם צווייטאָליקן אַמטירן פון פרעזידענט ד"ר ש. לעדער, אַדאַנק דער ענערגיע און אַרבעט וואָס ער האָט אַריינגעלייגט, האָט די לאָזשע געאַרבעט זייער פלייסיק און מיט דערפאָלג. אין זיין צייט איז געוואָרן אַדורכגעפירט אַ פינקטלעכע קאָנטראָל און קריטיק קעגן די בריידער, וועלכע דערפילן נישט זייערע פליכטן בנוגע דער לאָזשע און עס האָט זיך פאַרשטאַרקט די אינערלעכע דיסציפלין. עס איז אויך געשאַפן געוואָרן אַ קאַסע פאַר קעגנזייטיקער הילף.

דער זעקסטער פרעזידענט, דער ברודער אהרן ניעמטשיק, האָט אַמטירט 2 יאָר: פון 1955.12.18 ביז 1957.2.14. עס האָבן אים צוגעהאָלפן: דער ברודער ד"ר לעדער — אַלס מענטאָר; ד"ר טאובעס און אַדוו. א. תמיר — אַלס וויצע־פרעזידענטן; סעקרעטאָרן — ד. וואַרדי און ב. קרוק; פינאַנץ־לייטער — מ. שוואַרצענבערג; קאַסירער — ב. אַרנשטיין; שוער — דער ברודער אינזש. ל. שאָר. אין דער צייט פון זיין אמטירן האָט זיך דעם ברודער ניעמטשיק איינגעגעבן צו פארשטאַרקן די חברישע צוגעבונדנקייט צווישן די בריידער — די פערזענלעכע ווי די געזעלשאפטלעכע — צו וועריירן נייע בריידער פאַר דער לאָזשע און צוצוגרייטן און ארויסגעבן דאָס בוך „10 יאָר לאָזשע בני־ברית א. נ. פון פראָפ' משה שאָר". דער פרעזידענט האָט אויך אונטערגענומען שריט, צו דערוועלבן אַ קלוב פאַר דער לאָזשע און עס האָט זיך אים איינגעגעבן צו זאַמלען אַ גרעסערע סומע געלט אויף דעם צוועק.

דער זיבעטער פרעזידענט פון דער לאָזשע איז געווען ד"ר דוד פיגענבערג. ער האָט אמטירט פון 1957.2.15 ביזן 1959.4.26. אין דער צייט פון זיין אמטירן איז פארווירקלעכט געוואָרן די אידעע און עס איז פארגעקומען די דערעפענונג פון אַ פרעכטיקן קלוב פאַר דער לאָזשע. דער ברודער אינזש. ל. שאָר, דער זון פון פראָפ' משה שאָר, האָט אויסגעאַרבעט דעם פלאַן און אויך אַליין אויסגעפירט די אַרבעט פון באַשיינען און דעקאָרירן דעם קלוב, וואָס באדינט אויך אַנדערע לאָזשעס פון אָרדען בני־ברית. דעם פרעזידענט האָט צוגעהאָלפן אַ קאָמיסיע פון פרעזידיום אין צוזאמענשטעל: ד"ר מ. שוואַרץ און ד"ר רינג — וויצע־

פרעזידענטן: מענטאר — דער ברודער אהרן ניעמטשיק; קאַסירער — אביגדור קינסטלער; פינאַנץ־לייטער — י. לעוויט; סעקרעטאַר — י. בלאַס; שוער — ס. ציגעלשטרייך.

דער אַכטער פרעזידענט פון דער לאָזשע, ד"ר מ. שוואַרץ, איז אויסגעוויילט געוואָרן דעם 1960.4.26. אַלס וויצע־פרעזידענטן אַמטירן: ד"ר אימערגליק, י. לעוויט און א. קינסטלער; מענטאר — ד"ר ד. פייגענבערג; סעקרעטאַר — אינזש. קאָרנבלום; קאַסירער — ס. ציגעלשטרייך; פינאַנץ־לייטער — מ. שוואַרצענבערג; שוער — פראָפ' קאָלינסקי.

אַזוי ציט זיך דער רינג פון כסדרדיקער פרוכטבאַרער אַרבעט פון די בני־ברית־לאָזשעס, לטובת דעם אָרדען און לטובת דעם יידישן פאָלק.

מברכת את באי הקונגרס של יהודי פולין

משרד ראשי: רחוב הר־סיני 1, תל־אביב, טלפון: 3־67371, 6־67894

„נור"

חברה לתעשית גפרורים

★

חיפה, ת.ד. 635 — טלפון 2444

לאנדסמאנשאפטן

באריכטן און באשרייבונגען

דער דאָזיקער אָפּטייל נעמט ארום 104 לאַנדסמאַנשאַפּט־אַרגאַניזאַציעס, פון פאַרשידענע שטעט און שטעטלעך אין אַלע טיילן פונעם פארמלחמהדיקן פוילן. די באַריכטן און באַשרייבונגען זענען צוגעשטעלט געוואָרן דורך די פארוואַלטונגען פון די דאָזיקע לאַנדסמאַנשאַפטן, און וועלן געבראַכט דאָ אין זייער נאָמען און אויף זייער אחריות.

וואַרשע 33
לאָדזש 35
לעמבערג (לבוב) 38
קראָקע 39

אולאַנאָוו 41
איוויע 42
אַמשינאָוו 43
אָסטראָוו־מאַזאָוויעצק 47
אָפּאָטשנאָ 48
אָפּאָלע 49
אָשוויענטשים (אוישוויץ) 52
באָכניאַ 53
באַראַנאָוויטש 54
באָרשטשיוו 55
בוטשאַטש 55
ביאַלאַ־פּאָדלייאַסק 57
ביאַליסטאָק 58
בעבעווע 64
בעלזשיץ 65
בראָד 66
בריסק־דליטא 67
גאָווראָוו 69
דאָבזשין־גאָלוב 72
דאָמבראָווע 73
דזיאַלאָשיץ 73
האַנצעוויטש 74
האָראָדאָק 75
הרובישאָוו 77
וואָלבראָם 78
ווישקאָוו 81
ז׳אָלקווא 84
זאַמאָשטש 86
זאַקראָטשים 89
זגעריש 90
זלאָטשעוו 90
זעלאָוו 91
זשעליכאָוו 92
טאָלמיטש (טלומאַטש) 94
טאָמאַשאָוו־מאַזאָוויעצק 96
טאַרנאָפּאָל 97

טוטשין 98
טוראָבין 100
טשאָרטקוווו 103
טשענסטאָכאָוו 104
יאַנאָוו־לובעלסק 106
יאַנאָוו־פּאָדליאַסק 107
יאַנאָוועץ 108
יאַשינאָווקע 110
כאָראָסטקאָוו 111
כאַרזשעל 113
כעלם 114
כשאַנאָוו 118
לאָמזע 119
לאַנצוט 120
לאָשיץ 122
לובאָמל 123
לובלין 124
ליבאַ"י 128
לידע 130
ליובעשאָוו 130
לינטשיץ 131
לעווערטאָוו (לובאַרטאָוו) 133
מאַניעוויטש 134
מאָרדי 136
מיכאַלאָווע 137
מלאַווע 138
מעזריטש 141
נאָווידוואָר 145
נייסאַנז (נאָווי־סאַנטש) 146
סאַרנע 147
סטאַלין 149
סטאַניסלאָוו 150
סטאַשעוו 153
סטויבץ 155
סטרי 157
סמאָרגאָן 158
סקאַלאַ 159
פּאַביאַניץ 161
פּאָטאָק־זלאָטי 164
פּולטוסק 164
פּינטשעוו 166
פּלאָצק 168
פּראַגע־וואַרשע 171
פּרושקאָוו 172
פּשיטיק 173
פּשעמישל 175
קאָווע 176
קאָזין 177
קאָלאָ 179
קאָנין 183
קאָסאָוו 184
קאַרעליטש 185
קלאָדאָווע 188
קעלץ 189
ראַדאָמישל־וויעלקי 190
ראַווא־רוסקאַ 192
ראָונע 193
ראָזוואַדאָוו 195
ראָשישטשע 196
רוישע 197
שטשוטשין 201
שידלאָוויץ 203
שעדלעץ 204
שעראַדז 206

וואַרשע

דער אירגון יוצאי וורשה איז די גרעסטע לאַנדסמאַנשאפט פון דער אמאָליקער גרעסטער יידישער קהילה אין דער הויפטשטאָט פון פוילן. די אלגעמיינע צאָל איינווינער אין וואַרשע אין יאָר 1939 האָט באַטראָפען 1.250.000. אין דערזעלבער צייט האָט די יידישע באַפעלקערונג באטראָפן 330.000. די גרעסטע יידישע קהילה אין פוילן איז אויך געווען די גרעסטע יידישע קהילה אין אייראָפּע.

דאָס יידישע וואַרשע איז אומבאַשרייטבאַר געווען דער פאָליטישער, קולטורעלער און עקאָנאָמישער צענטער פון פוילישן יידנטום.

דער אירגון יוצאי וורשה האָט אַנגעהויבן זיין טעטיקייט באַלד נאָכן סוף פון דער צווייטער וועלט־מלחמה, מיטן צווק: שאַפען אַ צענטער פאַר די נייע עולים, די שארית־הפליטה. אויב אָבער די טעטיקייט פונעם אירגון, אין די ערשטע יאָרן פון זיין עקזיסטענץ, האָט זיך באַשרענקט מיט איינאָרדנען די יערלעכע אזכרות, האָט זיך די אַרבעט זיינע קאָלאָסאַל אויסגעברייטערט מיטן שטאַרקן שטראָם פון דער עליה פון פוילן און פון די לאַגערס אין צענטראַל־אייראָפּע, אין די יאָרן 51־1949, און בעת דער לעצטער עליה פון פוילן, אין די יאָרן 58־1956.

די טעטיקייט איז געווארן אויסגעברייטערט אין דריי ריכטונגען:

א. סאָציאל־קאָנסטרוקטיווע הילף פאַר די נייע עולים, וועלכע זיינען געקומען אין לאַנד „בחוסר־כל".

ב. פאַרצווייגטע קולטור־אַרבעט, וואָס איר צווק איז געווען — געבן דעם עולה אַ מעגלעכקייט, ראשית־כל, זיך געזעלשאַפטלעך דערנענטערן צו די ותיקים — איינגעזעסענע אין ישראל, וואַרשעווער לאנדסלייט.

ג. פאַראייביקן די העלדן פון געטאָ וואַרשע, ווי אויך אין אַלגעמיין דעם חרוב געווארענעם וואַרשעווער יידענטום.

וואָס אנבעלאַנגט די אויבן־דערמאָנטע טעטיקייט־געביטן, איז דורך דעם אירגון, אין דער ערשטער ריי, געשאַפן געווארן אַ בארטונגס־שטעלע, אונטער דער אַנפירונג פון אונדזער חבר אדוו. ש. קירשענבערג, וועלכער האָט אינסטרואירט און אינפארמירט אַלע נייע עולים וועגן שיכון. ארבעטס־מעגלעכקייטן, פאמיליע־ענינים א. ז. וו. מיט דער הילף פון דער דאָזיקער באַראָטונגס־שטעלע איז געשאַפן געווארן אַן אינפארמאַציע־בריק צווישן דעם עולה און פאַרשידענע מלוכישע אדער סוכנות אינסטיטוציעס, פון וועלכע ס׳איז געווען אפהענגיק די קליטה פונעם נייעם עולה.

אין הינזיכט פון ממשותדיקער מאַטעריעלער הילף האָט דער אירגון זיך תיכף באַטייליקט ביי דער גרינדונג פון דער צענטראַלער באַנק פון התאחדות עולי פולין, מיט אן אינווסטיציע פון אונדזער אייגענעם אַקציע־קאַפּיטאַל פון 3.200 ל״י. גלייכצייטיק האָבן מיר זיך באַטייליקט ביי דער פארפעסטיקונג פון דער צענטראַלער קאַסע „אגודה לאשראי קונסטרוקטיבי" — אונדזער באַטייליקונג האָט זיך אויסגעדריקט אין אינצאָלן 30% פון דער הויך פון יעדער הלוואה וואָס עס האָט באַקומען אַ וואַרשעווער עולה. די דאָזיקע פאנדן האָבן אונדז דערמעגלעכט צו באפרידיקן דעם פערלאַנג פון פיל הונדערטער עולים מיט קאָנסטרוקטיווע לאַנגטערמיניקע הלוואות, אויף אַן אַגרעמיינער סומע פון 100.000 ל״י. עס איז דערביי כדאי צו אונטערשטרייכן, דאָס דער אירגון יוצאי וורשה געהערט צו די ווינציקע אירגונים, וועלכע גענישט נישט פון קיין שום מאַטעריעלער הילף — נישט פון אַמעריקע און אויך נישט פון אַנדערע לענדער, פון אונדזערע געווועזענע בני־עיר.

אזוי ארום ווערן די מיטלען פאר דער אויבן־דערמאַנטער הילף, ווי אויך פאַר אויסהאַלטן אַדמיניסטראַטיוו דעם אירגון, מאַביליזירט מיט אייגענע כוחות פון די חברים־ותיקים.

אונדזער קולטור־אַרבעט האָט געטראָגן אַ פילפאַרביקן כאַראַקטער און מיר פאַרצייכנען דאָ די וויכטיקסטע פאַראנשטאלטונגען וואָס האָבן שטענדיק צוגעצויגן אַ גרויסע צאָל ותיקים און נייע עולים גלייכצייטיק.

1. אן אינטערעסאַנטער צוזאַמענקונפט איז אַראַנזשירט געוואָרן דורך אונדז, מיט דעם פוילישן בארימטן שריפטשטעלער אנטאַני סלאנימסקי. ביי דער געלעגנהייט איז געקומען צו אַ געדאַנקן־אויסטויש צווישן גאַסט און יצחק גרינבוים, וועגן דער באַציאונג פון דער פוילישער באַפעלקערונג צו די נאַצי־פאַרפאַלגונגען אויף יידן.
2. אַ צוזאַמענטרעף מיט אידאַ קאַמינסקאַ, די לייטערין פונעם יידישן טעאַטער אין פוילן, האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ רירנדע מאַניפעסטאַציע פאַר דער יידישער קינסטלערין.
3. ד. ב. מלכין האָט געווידמעט אַן אָוונט צום 100־יעריקן געבורטסטאָג פון שלום עליכם.
4. ד״ר ח. שאַשקעס, בעת אַ באַזוך אין לאַנד, האָט געהאַלטן אַ רעפעראַט איבער די ערשטע מאַנאַטן פון נאַצי־כיבוש אין פוילן.
5. דער גרויסער יידישער שריפטשטעלער נחמן מייזל, באַזוכנדיק ישראל, האָט געהאַלטן אַ רעפעראַט ווענן יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע.
6. פאַר דעם שריפטשטעלער ד״ר י. האָפער האָבן מיר איינגעאָרדנט אַ ליטעראַרישן־אָוונט געווידמעט דאָס אַרויסגעבן זיין בוך „וואַרשעווער הויפען״.
7. דער יונגער און טאַלאַנטפולער שרייבער נתן גראָס האָט צום ערשטן מאָל געלייענט אויף אונדזערס אַן אָוונט זיינע איבערזעצונגען אויף פויליש פון די בעסטע ווערק פון חיים נחמן ביאַליק, שאול טשערניכאָווסקי, א. מאפו, נתן אַלטערמאַן און אנדערע. עס איז כדאי צו אונטערשטרייכן דאָס חשיבות פון די דערמאַנטע איבערזעצונגען פאַר די נייע עולים, וועלכע האָבן נאָך נישט באַהערשט די העברעאישע שפראַך כדי צו באַגרייפן די שיינקייט פון דער העברעאישער פּאָעזיע אין אָריגינאַל.
8. א. ש. יוריס האָט ביי אונדז רעפעריִרט וועגן יידן אין דעם טויזנט־יאָריקן פוילן.
9. ס. לעבענבוים, געווען מיטאַרבעטער פון אמאַליקן „נאַש־פשגלאַנד״ (יידישע צייטונג אין פויליש שפראַך) האָט געגעבן אן אָוונט געווידמעט דער טעמע: „בילדער פון אַמאַליקן יידישן לעבן אין וואַרשע״.

די אויבן דערמאַנטע, ווי אויך פיל אַנדערע קולטורעלע פאראנשטאלטונגען, האָבן דעם צוועק געזעלשאַפטלעך צונויפשמעלצן די פאַרשידענע גרופּעס פון דער שארית־הפליטה פון וואַרשע.

ביים אירגון עקזיסטירט אַן אקטיוווער פרויען־קרייז — זיין אויפגאַבע איז: אַרגאַניזירן יערלעכע פארווייַלונגען (חנוכה און פורים) ווי אויך אַנדערע פייערלעכע אונטערנעמונגען.

✶

דער אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ (אין יאָר 1943) איז געווען אייגער פון די גרעסטע היסטאָרישע געשעענישן, וואָס האָבן געגעבן אַן אויסדרוק פון יידישן העראיזם. דער אירגון האָלט פאַר זיין פליכט צו דערמאַנען יאָראיין יאָראויס דעם יאָר־טאָג פון מרד אין געטאָ וואַרשע, דורך איינאַרדנען טראַדיציאָנעלע מאַסן־אַקאַדעמיעס. מיר באַמיען זיך, אַז די דאָזיקע אַקאַדעמיעס זאָלן טראָגן — סיי לויטן אינהאַלט, סיי לויט דער אויסערלעכער פאָרם — אַן אימפאָזאנטן כאַראַקטער. צו דעם צווועק וועלן איינגעלאַדן די וויכטיקסטע פאָרשטייער פון פאָליטישן לעבן, אַלס רעדנער, און די בעסטע חזנים — צום יזכור־צערעמאָניאל. די אַקאַדעמיעס ווערן פאראנשטאלטעט אין די גרעסטע זאָלען פון תל־אביב („היכל התרבות״, „הבימה״, „בית

ציוני אמריקה"). טויזנטער ווארשעווער יידן באטיליקן זיך אין די דאָזיקע אַקאַדעמיעס, ביי וועלכע עס ווערט אָפגעגעבן כבוד דער גבורה פון יידישן ווארשע.

ערלעך געזאָגט: דער הויפטצוועק פון עקזיסטענץ פון אונדזער אירגון איז דאָס פאַראייביקן דעם העלדענטום פון געטאָ־אויפשטאַנד און פון דעם ווארשעווער כלל־יידנטום, דורך אויפשטעלן אַ דענקמאל אין תל־אביב, און אין אַנדערע שטעט איבערן לאַנד. אָזאַ דענקמאל דאַרף אויפגעשטעלט ווערן אויף אַן עפנטלעכן פּלאַץ, ער זאָל דערמאַנען אויף דורות דעם העלדישן קאַמף און טראַגישן גורל פון געטאָ ווארשע. עס זיינען שוין דורך אונדז געמאַכט געווארן וועדונגען צו דער מוניציפּאַליטעט־פארוואַלטונג פון תל־אביב, און אונדזער מעמאַראַנדום האָט געפונען אַ פאָזיטיוון אָפּקלאַנג. מיר קומען מיט אַ וועדונג צום וועלט־קאָנגרעס פון פוילישע יידן — אונטערצושטיצן און העלפן רעאליזירן דעם דאָזיקן פּלאַן.

אַן ענלעכער פאַרשלאָג איז דורך אונדז דערלאַנגט געווארן דער „ועדה להר־ציון" אין ירושלים. ס'איז שוין געגעבן געווארן אַ באַשטעטיקונג פון משרד־הדתות, אַז אויפן הר־ציון זאָל אויפגעשטעלט ווערן אַ מאנומענטאַלער דענקמאָל לזכר געטאָ ווארשע.

דער אירגון געפינט זיך יעצט אין זייַן נייַעם שיינעם לאָקאַל, וואָס מיר האָבן באַקומען אויף שכירות אין דער לאזשע „בני ברית" א. נ. פון פראָפּ' משה שאר. אַ דאַנק דעם לאָקאַל זיינען מיר איצט אימשטאַנד צו אַנטוויקלען אונדזער טעטיקייט ווי געהעריק.

די איצטיקע פאַרוואַלטונג פון אירגון יוצאי וורשה באשטייט פון די פאָלגענדיקע: אינז' י. אילון (לאנדשטאק), פאַרזיצער; מרדכי ווייַנטראוב, וויצע־פאַרז.; יצחק בן־משה, וויצע־פאַרז.; ד"ר שמעון קירשענבערג, סעקרעטאַר; פארוואל־טונגס־מיטגלידער: אדוו. מ. פאָלקאָיוויטש; משה געלבלום; יצחק בלאס; נחמה סעמיאטיצקאַ; אינז'. מ. רינג; ד"ר מאיר פּעקער; פרוי א. פנקס; אברהם (אלפרעד) נימצעוויטש.

לאָדזש

דער פאַרבאַנד פון לאָדזשער לאַנדסלייט אין ישראל האָט זיך געשטעלט צוויי הויפּט־אויפגאַבעס:

א. פאַראייביקן דעם אָנדענק פון דער צווייטער (נאָך ווארשע) גרעסטער יידישער קהילה אין איראָפּע;

ב. טראָגן קאָנסטרוקטיווע הילף לאָדזשער נייַע עולים.

דאָס יידישע לאָדזש איז פאַראייביקט אין ישראל דורך פאָלגענדע זעקס גרויסע געזעלשאפט־לעכע לייַסטונגען:

1. שולע אין רמת־עמידר, אויפן נאָמען פון קדושי־לודז'.

אין דעם נייַעם פרעכטיקן שול־בנין אין רמת־עמידר, וואָס טראָגט דעם נאָמען „מכלל" — מזכרת כבוד לקדושי לודז', לערנען איבער 600 קינדער: געזונטע, פריילעכע, לאַכנדיקע. די קינדער דערמאָנען אונדז יענע שווּאַכע, אומעטיקע, פארפייניקטע יידישע קינדער, קרבנות פון די היטלעריסטישע רדיפות, און גיבן אַ בולטע אילוסטראַציע פון דער היסטאָרישער איבערקערעניש וואָס איז פאָרגעקומען אינעם יידישן לעבן אין ישראל.

2. מיטלשולע אויפן נאמען פון ד"ר מרדכי זאב ברוידא אין תל־אביב.

די שטאט פארוואלטונג פון תל־אביב האט געגעבן איר הסכמה אנצורופן די מיטלשולע „ט" אין תל־אביב, אין וועלכער עס לערנען איבער טויזנט יוגנטלעכע, אויפן נאמען פון פארדינסט־כולן געזעלשאפטלעכן לאדזשער עסקן ד"ר מרדכי זאב ברוידא ז"ל, געווען פארזיצער פונעם פארבאנד פון די יידישע מיטלשולן און גרינדער פון יידישן נאציאנאלן שולווען אין פוילן.

3. שיכון פאר לאדזשער עולים אין תל־גבורים.

אין תל־גבורים (חולון) זיינען אויפגעבויט געווארן א ריי ווינונגען פאר עולים־לאדזשער. יעדע ווינונג באשטייט פון 2 צימערן, א קיך, באקוועמלעכקייטן, און מאכט א שיינעם עסטעטישן אייndרוק.

4. געדענק־טאוול אין מרתף־השואה.

אויפן הר־ציון אין ירושלים, אין מרתף־השואה, איז אנטהילט געווארן א „לוח־זכרון לזכר קדושי לודז' — קרבנות השואה", צום אנדענק פון אונדזערע טאטעס און מאמעס, ברידער און שוועסטער, פרויען און מענער, קינדער, קרובים און פריינד, — די אלע וועלכע זיינען אזוי מערדערלעך פון אונדז אוועקגעריסן געווארן.

5. ספר יזכור

דאס זאמלען מאטעריאל צום ארויסגעבן א גרויסן יזכור־בוך, וואס זאל פארשייבן דאס יידישע לאדזש, דערנענטערט זיך צום סוף. דאס יזכור־בוך וועט דערשיינען אין די ראמען פון דער „ענציקלאפעדיע פון גלויות", וועט געבן אן אלגעמיינעם איבערזיכט איבער אלע געביטן פון דער שפעטערישער טעטיקייט פונעם לאדזשער יידנטום. דאס בוך וועט רעדאגירט דורך א רעדאקציע־קאלעגיום, מיט פראפ' ד"ר אריה טארטאקאווער אין דען שפיץ.

6. אזכרה־פארזאמלונג פון ארגון.

די גרויסע אזכרה־פארזאמלונג צום אנדענק פון די לאדזשער קדושים, קומט פאר יעדעס יאר אין גארטן פון בית־ציוני־אמריקה (תל־אביב), האט זיך קונה שם געווען מיט איר מאסן־האפטן אנטייל פון לאדזשער לאנדסלייט, ווי אויך מיטן אימפאזאנטן פארלויף. פיל טויזנטער יידן שטראמען צו דער דאזיקער פארזאמלונג, אזוי אז די גאנצע גאסנבאוועגונג ארום „בית־ציוני־אמ־יקה" ווערט אפגעשטעלט צו דער צייט. גאנץ תל־אביב איז אונטערן אייndרוק פון א גראנדיעזער רירנדיקער טרויער־מאניפעסטאציע פון לאדזשער יידן.

מיר האלטן פאר א געזעלשאפטלעכן פליכט צו דערמאנען דאס די וויכטיקע לייסטונגען פון אונדזערע לאנדסלייט אין אמעריקע — ביים אויפשטעלן דעם בנין פון דער שולע אין רמת־עמידר; פון דער לאנדסמאנשאפט אין טשיקאגא — ביים בויען די ווינונגען אין תל־גבורים; פון פרוי אידא זיידלער (תל־אביב) — אויפן געביט פון די באמיאונגען ארויסצוגעבן דעם יזכור־ספר.

קאנסטרוקטיוו הילף ווערט ערטיילט אין פאלגענדע ריכטונגען:

1. הלוואות אן פראצענט (גמילות־חסדים קאסע);
2. הלוואות אויף א נידריקן פראצענטזאץ;
3. סטיפענדיעס.

די פאנדן זיינען לאקירט אין באנק־אינסטיטוציעס. די הלוואות ווערן געגעבן דורך די בענק אויסשליסלעך, אויפן סמך פון די באשלוסן פונעם פארבאנד.

די בריית־פארצווייגטע סאציאלע ארבעט פונעם פארבאנד ווערט אנגעפירט דורך א ספעציעלע אפפערוויליקע קאמיסיע מיטן דאמינירנדן אנטייל פון אונדזערע פרויען (חוג־נשים). די קאמיסיע פאר סאציאלער הילף איז בארעכטיקט צו באצייכנען א ריי זייער וויכטיקע

דערגרייכונגען אויפן געביט פון ערטיילטער הילף אין די פאָלגענדע ריכטונגען:

1. איינאָרדנען קינדער אין אַנשטאַלטן פאַר סאָציאַלער אויפהאַלטונג; 2. שאַפן־אַרבעטס־פּלעצער; 3. לערנען אַ פאַך; 4. פאַרשאַפן אַרבעטס־מכשירים.

עס מוז אָבער למען־האמת געזאָגט ווערן, אַז די מעגלעכקייטן פון פאַרבאַנד, אין די באַהאַנדלטע געביטן, שטייען נישט אין קיין שום פאַרהעלטניס צו די אומגעהויערע באַדערפענישן. אַ חוץ דעם באַשייַדענעם ביישטייער פון אונדזערע לאַנדסלייט אין אויסטראַליע, וועלכע האָבן געגעבן דעם יסוד צו גרינדן די גמילות־חסדים קאַסע, קאָנען מיר ליידער נישט דערמאנען קיין שום מיטהילף פון אונדזערע בני־עיר אין אויסלאַנד. אַלע מיטלען פאַר קאָנסטרוקטיווע הילף ווערן געשאַפן דורכן אירגון יוצאי לודז' אין ישראל גופא.

אויסער די אויבנדערמאָנטע וויכטיקסטע געביטן פון דער פאַרבאַנדס־טעטיקייט, ווערט דורכן אירגון יוצאי לודז' בישראל געפירט אַ בריט־פאַרצווייגטע אַרבעט אין פאַרשידענע ריכטונגען. צו די באַצייכנטע דערגרייכונגען אויפן געביט פון סאָציאַל־קאָנסטרוקטיווער הילף אין פון לייסטונגען, וואָס האָבן דעם צוועק צו פאַראיביקן דעם אָנדענק פונעם שפּרודלדיקן יידישן לאָדזש, דאַרפן צוגעגעבן ווערן די געבענטשטע רעזולטאַטן פון דער פאָלגנדער קולטור־און אויפקלערונגס־אַרבעט:

1. די אודיציעס אין „קול־ישראל" פאַר עולים, אין יידיש, געווידמעט די פּראָבלעמען פון יידישן לאָדזש, האָבן זיך קונה־שם געווען מיט זייער טיפן אינהאַלט, און פאָפולערער פאָרם.

2. די קולטור־אָוונטן, צום דערשיינען פון ליטעראַרישע־ווערק און טאָג־ביכער, פאַרבונדן מיטן לאָדזשער יידנטום, האָבן אַרויסגערופן גרויס אויפזען אָדאָנק דער באַטייליקונג פון פּראָמינענטע פּרעלעגענטן און זייער הויכן ניוואָ.

3. די צוזאַמענטרעפן מיט אונדזערע בני־עיר פון אויסלאַנד, בעת זייער וויילן אין לאָנד, האָבן מיטגעווירקט אייניצושטעלן אַ האַרציקן קאָנטאַקט מיט אונדזערע ברידער.

עס זענען אויך אונטערגענומען געווארן אַרגאַניזאַציאָנעלע שריט, כדי דורך געמיינזאַמע קולטור־אימפּרעזעס און פאַרוויילונגס־אָוונטן — דערנענטערן געזעלשאַפטלעך אונדזערע בני־עיר און גלייכצייטיק שאַפן מאָטעריעלע מעגלעכקייטן פאַר די סאָציאַלע הילפס־טעטיקייטן.

דער פאַרבאַנד האָט אויך געהאָלפן אויפצוזוכן פיל קרובים און פריינט, וועלכע זענען אָפטמאָל געווארן אין משך פון יאָרן אָן רעזולטאַטן. די פרייד פון די אויפגעזוכטע און פון די וואָס האָבן זיי געזוכט — איז נישט צום באַשרייבן.

*

די פאַרוואַלטונגס־אַרגאַנען פון אירגון יוצאי לודז' בישראל:

אין דער שפּיץ פונעם פאַרבאַנד שטייט אַדוואָקאָט זרח שטראָוך, דער געווען־ענער ראָטמאַן פון לאָדזשער שטאָט־ראָט; וויצע־פאָרזיצענדער איז א. שאני (שיין), דירעקטאָר פון „פּז"ג"; פאָרזיצענדער פון דער גמילות־חסדים קאַסע און ערן־קאַסיר איז ד"ר זאב וויעלונסקי; ערן־סעקרעטאַר איז דער צאָן־דאָקטער ד"ר יעקב קינרוס; די אַנדערע פאַרוואַלטונגס־מיטגלידער זיינען (לויטן א־ב):

אהרן אַסט, גב' מאַליאַ אודעסקאַ, גב' געניאַ בערנשטיין, גב' דאָנוטאַ גרונער, גרשון גרינבוים, גב' עדה האַראָוויטש, מיכאל הדרי, אַדוו. ג. יאַנקילעוויטש, א. וו. יאַסני, גב' אירענאַ כהן, חיים כלימער, יעקב ליפשיץ, אברהם מאַראָקאַ, הענריק סלוזשעווסקי, גב' סאָפיאַ ערענרייך, זאב רובינשטיין, גב' רחל רייכמאַן און לעאָן שימקעוויטש.

די רעוויזיאָנס־קאָמיסיע באַשטייט פון פאָלגנדיקע: יצחק גאָלדין, אברהם סאָלאָמאָן, פאָזנאַנסקי.

לעמבערג (לבוב)

אין ישראל געפינען זיך אַן ערך 10,000 אָפשטאַמיקע פון לעמבערג, ד.ה. 10% פון בערך 100,000 יידישע נפשות, וואָס האָבן געווינט אין לעמבערג פאַרן לעצטן קריג.

פרילינג 1951 זיינען זיך צונויפגעקומען אַ גרופּע תושבים פון תל־אביב, אָפשטאַמיקע פון לעמבערג, און באַשלאָסן באַנייען די טעטיקייט פון „אירגון יוצאי לבוב והסביבה", וועלכע האָט אויפגעהערט מיטן טויט פון פריערדיקן פאָרזיצער אַדוואָקאַט שפּיגעל־מנור ז״ל. בראש פון אויפסנייַ־אַרבעטן אירגון האָט זיך געשטעלט דער איניציאַטאָר פון דעם אויפלעבונגס־געדאַנק און איינער פון די אַקטיוסטע טוער אינעם אירגון — אַדוואָקאַט ד״ר יעקב ווירקליך־אמתי. אין דער נייער פאָרוואַלטונג, וואָס איז געווײלט געוואָרן אויף אַ פיל־באַזוכטער פאַרזאַמלונג, זיינען געווען אַקטיוו די ה״ה: גדליה ווײַנבאום, ד״ר יוסף פראָסט, ד״ר יצחק עטינגער, דינה קאַרל ז״ל, רחל גראָסקאָפּ, ד״ר פ. דורסט, דוד איגראַ, ד״ר פ. גייזלער, ז. אפּיסדאָרף י. וואהל־שפּיגעל און אַנדערע. ס׳איז אויך אויסגעקליבן געוואָרן אַ ראַט פון 60 פערזאָן, בראש מיט הרב ד״ר דוד כהנא.

דער אירגון האָט זיך געשטעלט אַלס זיין ערשטע אויפגאַבע: פאָראייביקן דעם אַנדענק פון די קדושים פון לעמבערג און אומגעגנט. יאָר־יערלעך ווערן דורכן אירגון איינגעאָרדנט אזכרות און טרויער־אָוונטן, אויף וועלכע טויזנטער יוצאי לבוב און אומגעגנט קומען פון אַלע עקן לאַנד זיך מתייחד זיין מיטן אַנדענק פון די קדושים. אין יער־הקדושים, בייַ ירושלים, זיינען געפלאַנצט געוואָרן צוויי טויזנט בוימער און אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון איז אויפגעשטעלט געוואָרן אַ לוח־זכרון מיט פאָלגענדן אויפשריפט: „צום אַנדענק די קדושים פון עיר ואם בישראל — לבוב און אומגעגנט, וואָס האָבן אָפּגעגעבן זייער לעבן אויף קידוש־השם אין די אומקום־יאָרן פון דער צווייטער וועלט־מלחמה — ה.י.ד.".

אין 1955 איז אין פאָרלאָג „אנציקלופּדיה של גלויות", אונטער דער רעדאַקציע פון באָרימטן היסטאָריקער ד״ר נ. מ. געלבער, דערשינען דער ערשטער באַנד „ספר לבוב", וועלכער נעמט אָרום די געשיכטע פון לעמבערגער יידנטום זינט זיין אַנטשטייאונג און ביז 1918, ווי אויך די תקופה פון אומקום. דאָס בוך איז דערשינען אין פּראַכט־אויסגאַבע און אַנטהאַלט פיל פאָרשונגס־אַרבעטן, אַרטיקלען, אָפּהאַנדלונגען און זכרונות — אַלץ באַגלייט מיט פיל צייכענונגען, בילדער און דיאַגראַמען. ביים אַרויסגעבן „ספר לבוב" האָט מיטגעווירקט אַ געזעלשאַפטלעכער־קאָמיטעט, אין וועלכן עס זיינען געווען טעטיק די ה״ה: ד״ר תיאודור ווורצעל, ד״ר יעקב ווירקליך־אמתי, צבי לבון (לוביאַניקער), זאב זהר, אַדוואָקאַט י. האַגלער, א. אַדלער און אַנדערע.

דאָס מאַטעריאַל פאָרן צווייטן באַנד „ספר לבוב" איז שוין אויך צוגעגרייט. מ׳דאַרף האָפן, אַז אונדזערע לאַנדסלייט וועלן זיך מאָביליזירן אויך צום אַרויסגעבן דעם צווייטן באַנד „ספר לבוב", און דורך דעם וועלן מיר אויפשטעלן אַן אייביקן דענקמאָל פאַר דער לעמבערגער פרעכטיקער קהילה קדושה וואָס איז פאַרשניטן געוואָרן.

צוגלייך מיט אונדזער דאגה צו פאָראייביקן דעם אַנדענק פון די קדושים, האָבן מיר אויך געזאָרגט פאַר די איבערגעבליבענע רעשטלעך פון נאַצי־גיהנום, וועלכע האָבן זוכה געווען אַנקומען אין ישראל, און נויטיקן זיך אין הילף און ברידערלעכער האַנט. גלייך נאָך דער אויבן־דערמאָנטער רעאָרגאַניזאַציע האָבן מיר געגרינדעט אַ גמילות־חסד קאַסע און אַ סאַציאַלע־

קאָמיסיע וואָס זאָרגט פאַר נויטבאַדערפטיקע לאַנדסלייט. דורך דער פאַרמיטלונג פון די פּינאַנסיעלע אינסטיטוציעס ביי דער „התאחדות עולי פולין" זיינען אַרויסגעגעבן געוואָרן הלוואות אויף אַן אַלגעמיינער סומע פון 50,000 ל"י. ס'איז ביי דער געלעגנהייט ראוי צו באַצייכנען אַז דער איצטיקער וויצע־פּאַרזיצער פון דער צענטראַלער „קופה לעזרה ואשראי" ביים לאַנד־פאַרבאַנד פון עולים פון פוילן (התאחדות עולי פולין) איז אונדזער לאַנדסמאַן ה' גדליה וויינבאום, וועלכער איז זינט יאָר 1951 אַקטיוו אין אונדזער לעמבערגער פאַרבאַנד און האָט אין משך פון דער פאַרלאָפענער תקופה פאַרנומען דעם אַמט פון קאַסירער, וויצע־פאַרזיצער און יעצט — פאַרזיצער.

חוץ די אויבנדערמאַנטע קאָנסטרוקטיווע הלוואות זיינען אויך געגעבן געוואָרן פאַרשידענע אונטערשטיצונגען, אויף אַ סומע פון פינף טויזנט ל"י. די שטיצע וועלט נישט אין סאָציאַלע פאַלן, ביי אַ לענגערער קראַנקייט אַדער אומגליקס־פאַל און אין ענלעכע אויסערגעוויינלעכע פאַלן. אַ צאָל זקנים און יתומים זיינען מיט דער הילף פון אונדזער איגוד איינגעאָרדנט געוואָרן אין פּאסיקע אנשטאַלטן. כדי צו מאָביליזירן די נויטיקע סומען פאַר סאָציאַלע צוועקן, אַרגאַניזירן מיר פון־צייט־צו־צייט צוזאמענטרעפן און אַוונטן, וואָס גיבן אויך אַ מעגלעכקייט אונדזערע לאנדסלייט זיך טרעפן און געמיינזאַם דערנענטערן. די דאָזיקע אונטערנעמונגען וועלן אַרגאַניזירט דורך אַ קאָמיסיע, אין וועלכער עס זיינען טעטיק די ה"ה: יוסף כץ, צבי גרינשטיין, ווילהעלם שוואַרץ, פעלאַ וועגטוראַ, אַנגאַ קאפלער און פעלאַ ראַבינאָוויטש. עס דאַרף באַצייכנט ווערן, אַז אונדזער אירגון האָט קיינמאָל נישט באַקומען קיין שום הילף פון אויסלאַנד. אַלע אונדזערע ביזאיצטיקע אַנשטרענגונגען — צוציען צו געמיינזאַמער אַרבעט אונדזערע לאַנדסלייט אין אויסלאַנד, זענען נישט געלונגען.

אין 1958 איז געווען אויסגעווייטלט אַלס פאַרזיצער פון אונדזער פאַרבאַנד — ד"ר שאול לאַנגנאַס, וועלכער איז איצט פאַרזיצער פונעם לאַנדסמאַנשאַפט־ראַט. די איצטיקע לייטונג פונעם פאַרבאַנד, וועלכע באַשטייט פון די בעסטע עסקנים, אנטוויקלט אַ פרוכטבאַרע טעטיקייט אויף פאַרשידענע געביטן. די לייטונג רופט אַלע לעמבערגער לאַנדסלייט אין ישראל — העלפן רעאַליזירן די וויכטיקע אויפגאַבן פון אונדזער איגוד.

קראָקע

די געשיכטע פונעם יידישן ישוב אין קראָקע הייבט זיך אָן פון יאָר 1304. אין דעם היסטאָרישן געטאָ פון דער אַנגאַ־גאַס, און שפּעטער אין דעם בארימטן „קאָזשימיעזש", האָט זיך במשך פון יאָרהונדערטער אַנטוויקלט אַ צענטער פון קולטור, וועלכער האָט באַאיינפלוסט נישט נאָר די יידן אין פוילן, נאָר אויך די יידן אין אַלע תפוצות פון אייראָפּע. די קראָקעווער יידן האָבן פאַרשטאַנען דערפאָלגרייך צו פאַרבינדן די רעליגיעזע טראַדיציע, וועלכע איז געפלעגט געוואָרן דורך די גרויסע רבנים און לומדי־תורה, מיט דעם דראַנג נאָך וועלטלעכער קולטור אָן וויסן.

עס איז נישט קיין צופאַל, וואָס נעבן די גרויסע רעליגיעזע פערזענלעכקייטן, ווי דער באַרימטער גאון רמ"א (רבי משה איסערלעס) און רבי נתן שפירא (דער מחבר פון „תוספות

יום־טוב") און שמעון סופר — האָבן אין קראָקע געלעבט און געווירקט באַקאַנטע יידישע דאָקטוירים און אוניווערזיטעט־פּראָפעסאָרן. עס איז געווען אַ סינטעזע צווישן תורה און רעליגיעזער קולטור, פון אײן זײט, דאָס וואָס האָט געגעבן די יידן כוח און ווידערשטאַנד־קראָפט אויסצוהאַלטן אַלע נגישות און צרות — און מאָדערנער בילדונג, פון דער צווייטער זײט, דאָס וואָס האָט דערמעגלעכט זיך אַרײנפאַסן אין דער אַרומיקער סביבה. די ביידע דערשיינונגען האָבן דערהויבן דאָס קראָקעווער יידנטום צו אַ גאָר וויכטיקן פאַקטאָר אין דער אַלגעמיין־יידישער געשיכטע.

דער ציוניזם, דער געדאַנק פון שיבת־ציון, האָט צווישן די קראָקעווער יידן געשלאָגן טיפע וואָרצלען. נאָך פאָר תיאודור הרצל — פאָרן פאָליטישן ציוניזם — איז אין קראָקע אַנטשטאַנען דער ערשטער ציוניסטישער פאַראײַנד — „לבנון". און ווען עס איז אויפגעשטאַנען דער פאָליטישער ציוניזם, האָט ער, נאָך אַ קורצן קאַמף מיט דער אַסימילאַציע, באַהערשט דאָס גאַנצע פאָליטישע און קולטורעלע לעבן פון די קראָקעווער יידן. די ציוניסטן האָבן געשאַפן אַ גאַנצע רייע אינסטיטוציעס און אַנשטאַלטן, ווי די העברעאישע גימנאַזיע, דעם שטאַרקן ספּאָרט־קלוב „מכבי", דעם „ההלוץ", ווו הונדערטער יונגעלייט פון אַלע ציוניסטישע שאַטירונגען און אַרגאַניזאַציעס האָבן באַקומען די הכשרה און עולה געווען קיין ארץ־ישראל. די ציונים האָבן געהאַט אַ גרויסע השפּעה סיי אין דער יידישער קהילה און סיי אין שטאָט־ראַט. בראש פון דער ציוניסטישער באַוועגונג אין קראָקע זענען געשטאַנען אַזעלכע פּערזענלעכקייטן ווי די מנהיגים פון די פּוילישע יידן — ראַבינער ד״ר יהושע טהאַן און ד״ר יצחק שוואַרצבאַרט; ביידע זענען תמיד געווויילט געוואָרן אַלס דעפוטאַטן צום פּוילישן סיים.

דאָס דאָזיקע הערלעכע קראָקעווער יידנטום, וועלכעס האָט ביזן יאָר 1939 געציילט קנאַפּע 70 טויזנט נפשות, איז דורך די היטלעריש מערדער פאַרניכטעט געוואָרן. אָבער נישט אַן ווידערשטאַנד! אַ גרויסע צאָל יינגעלייט פון אַלע ציוניסטישע יוגנט־אָרגאַניזאַציעס האָבן אונטער דער אָנפירונג פון „עקיבא"־מיטגלידער און חברים פון „דרור — פרייהייט" געשאַפן אַ קאָמפּס־אָרגאַניזאַציע, וועלכע האָט דורכגעפירט אַ גאַנצע רייע טעראָריסטישע נקמה־אַקטן קעגן די נאַצי־מערדער. און זאָלן דאָ דערמאנט ווערן די נעמען פון עטלעכע העלדן, די אָנפירער פון די נקמה־אַקטן וועלכע זענען געפאַלן על קידוש־השם בײם פאַרטיידיקן דעם יידישן כבוד: דאָליעק (אהרן) ליבעסקינד, גוסטאַ און שמעון דרענגער, אברהם־לייב לייבאָוויטש (לאָבאַן), צבי באומינגער א.א. אמת, די דאָזיקע קרבנות האָבן נישט געבראַכט קיין רעטונג די צום־טויט פאַרמשפּטע יידן. די קראָקעווער יידן זענען נישטאָ, אָבער זייער געדעכטעניש, זייער גייסט, לעבן אין אונדז און זייער אָנדענק וואָקסט מיטן אויפבוי פון ארץ־ישראל, פאָר וועלכער די אומגעקומענע האָבן געלעבט און געשאַפן.

✶

דער אירגון יוצאי קרקוב בישראל איז געגרינדעט געוואָרן נאָך אין יאָר 1925. אָבער אַן אינטענסיווע טעטיקייט האָט דער אירגון אָנגעהויבן צו פירן נאָכן קריג־אויסברוך און איז געוואָרן אַ וויכטיקער קולטורעלער און פילאַנטראָפישער פאַקטאָר צווישן די קראָקעווער יידן אין ישראל — און דאָס אַדאַנק דער איניציאַטיוו פון אברהם נוסבאום און ד״ר חיים הילפשטיין.

דאָס ערשטע וואָס מיר האָבן געטאָן איז געווען: דורכפירן אַ הילפס־אַקציע לטובת די קראָקעווער יידן, וועלכע זענען בעת דער מלחמה פאַרוואָגלט געוואָרן קיין טיף רוסלאַנד. פאָר דעם געלט, וואָס מיר האָבן געזאַמלט, האָבן מיר אַרויסגעשיקט צו זיי טויזנטער פעקלעך מיט שפּייז און אָנטוען אין דער ווערט פון טויזנטער פונטן. מיר האָבן דעמאָלט דערהאַלטן פיל דאַנק בריוו פון די קראָקעווער אין רוסלאַנד, אין וועלכע זיי האָבן דערציילט, אַז מיר האָבן זיי

פֿשוט גערַאַטעוועט פון אַ הונגער־טויט. אַחוץ דעם זענען מיר דאָן געשטאַנען אין אַ כסדרדיקן קאָנטאַקט מיט דער רעפֿרעזענטאַנץ פון די פּוילישע יידן אין „רויטן קרייץ", כדי צו העלפֿן די פֿאַרוואָגלטע אויף דורך דיפּלאָמאַטישער אינטערוועניר.

פֿאַרן אויבנדערמאָנטן צוועק האָבן מיר גלייכצייטיק געגרינדעט אַ קרעדיט־אינסטיטוציע א.נ. „אחווה", וועלכע האָט אויך געהאָלפֿן די עולים וועמען עס איז געלונגען צו קומען אין לאַנד אַריין. די דאָזיקע הילפס־אַרבעט פֿאַר נייע עולים טוען מיר די גאַנצע צייט. אַ גרויסע אַנשטרענגונג האָט זיך געפֿאָדערט ספּעציעל בעת דער לעצטער עליה פון פּוילן (1956—1959). מיר האָבן די נייע עולים אַרויסגעגעבן אַנפֿראַצענטיקע הלוואות אויף צענדליקער טויזנטער פונט. מיר האָבן איינגעשטעלט אַ צוזאַמענאַרבעט מיט דער באַנק פון „התאחדות עולי פולין", אין וועלכער מיר נעמען אַן אַקטיוון אַנטייל.

יעדעס יאָר, אין חודש מערץ, אַרגאַניזירט דער אירגון אַ יזכור־אַקאַדעמיע פֿאַר די קדושים, נאָך יאָרן־לאַנגער אַרבעט און צוגרייטונגען איז ענדלעך דערשינען דאָס גרויסע בוך איבער קראַקע א. נ.: „ספר קרקוב". דאָס בוך האָט עטלעכע הונדערט זייטן, שיין אילוסטרירט, און שילדערט די געשיכטע פון די קראַקעווער יידן, פונעם בראשית ביזן סוף פון דער מארטיראלאגיע — דעם טראַגישן אונטערגאַנג. דאָס בוך האָט געפונען אַ שטאַרקן אָפּקלאַנג און אַנערקענונג צווישן אַלע קראַקעווער יידן, און נישט נאָר קראַקעווער, ווי אויך אין דער גאַנצער פרעסע. דער „סכר קרקוב" איז אַ ווירדיקע מצבה אויפן קבר פון אונדזער פֿאַרשניטענער קהילה.

שוין יאָרנלאַנג ווי מיר באשעפטיקן זיך צו קאמפּלעטירן דעם „בית־תרבות" אין קיבוץ „נווה איתן", וועלכעס מיר האָבן אויפגעבויט בשותפות מיטן קיבוץ (אויך געגרינדעט דורך קראַקאָווער יונגעלייט). דאָס קולטור־הויז איז אַן אַנדענק און מצבה פאר די לוחמי גטו קרקוב. דער בנין איז שוין פֿאַרטיק און די קאמפּלעטירונג האָפן מיר, אַז מיט דער מיטהילף פון אונדזער בת־עיר העלען רובינשטיין וועלן מיר דעם ציל דערגרייכן.

אויסער סאָציאַל־געזעלשאפטלעכער ארבעט, פירט אויך דער אירגון אַ קולטורעלע טעטיקייט. מיר אָרדענען אין פון צייט צו צייט פֿאַרלעזונגען, צוזאמענקונפטן און אנדערע פֿאראנשטאל־טונגען. דער אירגון האָט אויך זיינע פֿארשטייער אין „התאחדות יוצאי פולין", וועלכע פֿארנעמען דאָרט פירנדיקע פּאָזיציעס. מיר שטייען אויך אין אַ שטענדיקן קאָנטאַקט מיט אונדזערע לאַנדסמאַנשאַפטן אין אויסלאַנד.

אולאַנאָוו

דאָס שטעטל אולאַנאָוו, אויפן טייך סאָן, האָט געהאט איר פארבינדונג מיט דער אַרומיקער וועלט דורך דער באַן־סטאַציע רודניק, אַ מרחק פון זיבן קילאָמעטער. אולאנאָוו האָט געציילט ביי 250 יידישע משפחות, וואָס האָבן געצוויגן זייער חיונה פון די אַרטיקע און ארומיקע האַלץ־פלייסערס, וועלכע פלעגן טרייבן זייערע טראטווע מיט די טייכן סאן און ווייסל, ביז צום פּאָרט אין דאַנציג.

אין 40־1939, בעת דער סאָוויעטישער מאַכט, זיינען מערערע משפחות פארוואגלט געוואָרן דורך לעמבערג קיין סאָוויעט־רוסלאַנד, און זיינען דאָרט אינטערניר־ט געווען אין אַרבעטס־לאַגערן. אַ גרויסער טייל פון זיי איז דאָרט אומגעקומען פון נויט און קראַנקהייטן, צווישן זיי ר' חיים

שאַלער ז״ל און נפתלי עדער ז״ל. די לעבנגעבליבענע האָבן גלייך נאָך דער וועלט־מלחמה זיך אַרויסבאָקומען פון מזרח־אייראָפּע און האָבן געפונען זייער וועג קיין ישראל, אָ גרויסער טייל אין פעריאָד פון דער „אומלעגאַלער" עליה, פאַר דער אנטשטייאונג פון מדינת ישראל.

די ערשטע אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג פון אונדזערע לאַנדסלייט אין ישראל איז פאָרגעקומען אין 1953. פון דאַן אָרדנען מיר אין יעדעס יאָר אַן אזכרה — עשרה בטבת. די קומענדיקע אזכרה (אין דעם טאָג) וועלן מיר מאַכן אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון אין ירושלים, ווו מיר ריכטן איצט אויס אָ לוח־זכרון צום אַנדענק די קדושים. אויפן נאָמען פון אונדזערע קדושים האָבן מיר אויך אויפגעשטעלט אָ גמילת־חסד קאַסע, וואָס דערטיילט הילף אין אָן עת־צרה, — סיי נייע־עולים און סיי איינגעזעסענע אולאַנאָוער לאַנדסלייט.

צווישן די נייע עולים וואָס געפינען זיך יעצט מיט אונדז אין ישראל זיינען אויך פאַראַן, צום גליק, גאַנצע משפחות וואָס האָבן זיך על־פי־נס געראַטעוועט. מיר רעכענען דאָ אויס אָ טייל פון די דאָזיקע משפחות: וויכמאַן, עקשטיין, טוגענדהאפט, שענירער, לארבער, זילבער א״א. צוזאַמען מיט זיי געפינען זיך אין ישראל ביי 100 משפחות — אָ טייל אין תל־אביב, חיפה און ירושלים, און אָ טייל אין מושבות און קיבוצים.

דער לאַנדסמאנשאפט־קאָמיטעט באַשטייט פון 6 חברים: מנחם עקשטיין, נתן שאלער, הערש אינגבער, שמואל שטיק און יעקב לאַרבער. דער אַדרעס פון אירגון יוצאי אולנוב (ע״י הסאַן) איז: מ. אקשטיין, תל־אביב, רח׳ הירקון 162.

איוויע

די יידישע באַפעלקערונג אין איוויע (לידער קרייז) האָט געציילט, אין יאָר 1939 — ביי 2350 נפשות. איוויע האָט געהאַט אָ נאָמען אַלס פאַרוואָרצלטע קהילה פון רבנים און תלמידי־חכמים און איז געווען באַוווסט אויך מיט אירע משכילים און פאַלקס־מענטשן, סוחרים און קאַראַבעלניקעס, האַנטווערקער און פרייע־פראָפעסיעס — אָ שטעטל מיט בתי־מדרשים, ישיבות, פאַלקס־שולן און פאַרשידנאַרטיקע געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס. צווישן די פאַרשידענע פאַרטייען און יוגנט־אָרגאַניזאַציעס זיינען באַזונדערס געווען אַקטיוו די ציוניסטישע, וואָס האָבן אַ־בערגעשיקט קיין ארץ־ישראל פיל צענדליקער חלוצים.

אין ישראל געפינען זיך איצט ביי 250 איוויער משפחות, צווישן זיי קרוב 100 משפחות פון דער שארית־הפליטה. פיל פון די געראַטעוועטע האָבן העלדיש געקעמפט אין די אַרומיקע פאַרטיזאַנער אָטריאַדן און נקמה גענומען פאַרן אומשולדיק פאַרגאָסענעם בלוט פון זייערע נאָענטסטע. ביי 50 איוויער פאַמיליעס פון דער שאַרית־הפליטה האָבן אויסגעוואַנדערט קיין אַמעריקע.

דער אירגון יוצאי איביה בישראל האָט זיך אָרגאַניזירט אין אַנפאַנג 1944. די ערשטע טעטיקייט איז געווען: באַקומען ידיעות וועגן דער חרובער שטאָט און וועגן די וואָס זיינען לעבן געבליבן. צו די נויטבאדערפטיקטע זיינען אַרויסגעשיקט געוואָרן שפייז־פעקלעך (אין 1945).

כ״ה אייר תש״ב (1942) איז אומגעקומען דער גרעסטער טייל פון דער איוויער יידישער עדה. דער טאָג איז באַשטימט געוואָרן אַלס דער אַלגעמיינער יאָר־צייט נאָך די איוויער קדושים. יעדעס יאָר, אין דער דאָטע, זאַמלען זיך צונויף די איוויער פון גאַנצן לאַנד און דערמאַנען מיט פּיין און וויי־טיק זייערע קדושים און חרובער קהילה.

ביים אירגון עקזיסטירט אַ הילפס־קאַסע און אַ גמילות־חסד־קאַסע. די הילפס־קאַסע שטיצט אין אַ באַשיידענער פאָרם די נויטבאַדערפטיקטע נייע עולים. די ליי־קאַסע טיילט אויס הלוואות פאַר אַלע איוויער לאַנדסלייט אויף גינסטיקע באַדינגונגען. ביידע קאַסעס זענען אַנטשטאַנען מיט אייגענער אָנשטרענגונג און מיט דער הילף פון די איוויער לאַנדסלייט אין אַמעריקע וואָס האָבן אַרויסגעוויזן פיל אינטערעס פאר דער טעטיקייט פון איוויער ארגון אין ישראל.

מיט דער אַקטיווער הילף פון אַמעריקאַנער לאַנדסלייט האָט דער ארגון געפלאַנצט 2000 בוימער אין יער הקדושים און געשטעלט אַ מצבה אין מרתף־השואה, אויפן הר־ציון אין ירושלים. אין נאָציאָנאַלן יום השואה (כ״ז ניסן) זיינען די איוויער, צוגלייך ווי אַנדערע לאַנדסמאַנשאַפטן, עולה אויפן הר־ציון און צום יער־הקדושים.

די לעצטע צוויי יאָר פאַרנעמט זיך דער אירגון, הויפטזאכלעך, מיט זאַמלען מאַטעריאַל פאַר אַ יזכור־בוך. די רעדאַקציע־קאָמיסיע האָפּט, אַז אין דער נאָענטסטער צוקונפט וועט דאָס בוך דערשיינען.

דער אירגון שטייט די גאַנצע יאָרן אין אַ נאָענטן קאָנטאַקט מיט די איוויער לאַנדסלייט אין אַמעריקע און דרום־אַפריקע, און לאַנדסלייט וועלכע קומען פון דאָרט אויף באַזוך אין ישראל ווערן פריינדלעך אויפגענומען.

בראש פון אירגון שטייט דער גרינדער און אומדערמידלעכער עסקן ה׳ אברהם אליאב (עליאוויטש). ס׳העלפן אקטיוו אין דער ארבעט די לאנדסלייט: שמואל חיים קאצנעלבויגן, בחום שמוקלער און אנדערע. דער אַדרעס פון דער לאנדסמאַנשאַפט: אירגון יוצאי איביה בישראל, תל־אביב, רחוב טיומקין 10.

אַמשינאָוו

אין סאָמע הארץ פון קרוין־פוילן איז געלעגן דאָס שטעטל אַמשינאָוו, מיט טויזנט יידישע משפחות. 16 דורות האָבן דאָרט יידן געוועבט זייער לעבן. ס׳איז געווען אַ שטעטל פון גוטע יידן, אמת׳ע אחדות־ישראל־יידן — צווישן זיך גוט געלעבט, זיך גוט פאַרשטאַנען און געהאט אין זיך א סך גוטע מידות. און ס׳איז נישט קיין וווּנדער, ווייל ס׳איז געווען פון וועמען זיך אָפּצולערנען, און אין וועמענס וועגן צו גיין.

די דינאַסטיע פון אמשינאָווער רביים, וואָס האָבן געצויגן זייער יחוס פונעם רבי ר׳ בונם פון פשיסכע; דער אַרויסשפּראָך, אין אמשינאָוו, פון די ליטעראטן הערש־דוד נאָמבערג און עוזר ווארשאווסקי (דער מחבר פון „שמוגלער״), פון דעם מאָלער משה־מענדל אפעלבוים, און סקולפטאר ל. לאופער, און אנדערע — האָבן געהאָט אַ גרויסע פסיכאָלאָגישע ווירקונג אויף דער באַפעלקערונג, און יעדער יליד־אמשינאָוו האָט דערמיט שטאָלצירט.

אמשינאָוער יידן זענען געווען גוטמוטיקע, שטילע און ערלעכע מענטשן. אַמשינאָוער האָבן נישט געווּסט פון „איינראָסן", בלאָפן אָדער אונטערשטעלן יענעם „אַ פיסל". יענעמס שמחה איז תמיד געווען אַן אייגענע פרייד, און יענעמס טרויער האָט אויך אַנדערע טרויעריק געמאַכט.

די געאָגראַפישע לאָגע פון אַמשינאָוו האָט אויסגעזען ווי אין אַ כישוף־מעשהלע. גלעזגן איז עס אויפן טראקט וואַרשע־ספאלע, די זומער־רעזידענץ פון דעם פארמלחמהדיקן פוילישן מלוכה־פרעזידענט, היינט אַ קוראָרט פאַר אַרבעטער, אַרומגערינגלט מיט אַלטע יחוסדיקע וועלדער, פעלדער און וויאָרסטן־לאַנגע סעדער, מיט ברייטע און טיפע טייכן, וואָס האָבן געהערט צום גרויס־פוילישן אַדל, די פאַמיליעס: קראַשינסקי, פלאטאָ וויעלאָפאָלסקי און אַנדערע. אויף די זאָטע און פעטע פעלדער פון מערב זייט, אין שכנות מיט זשיראַרדאָוו, זענען געווען אויסגעשפרייט צענדליקער דערפער מיט פשוטע פויערים, וואָס האָבן געהאָדעוועט גרויסע סטאדעס רינדער, און די שפּע פון זייער ערלעכער אַרבעט האָבן זיי צוגעטראָגן אינעם שטעטל אריין.

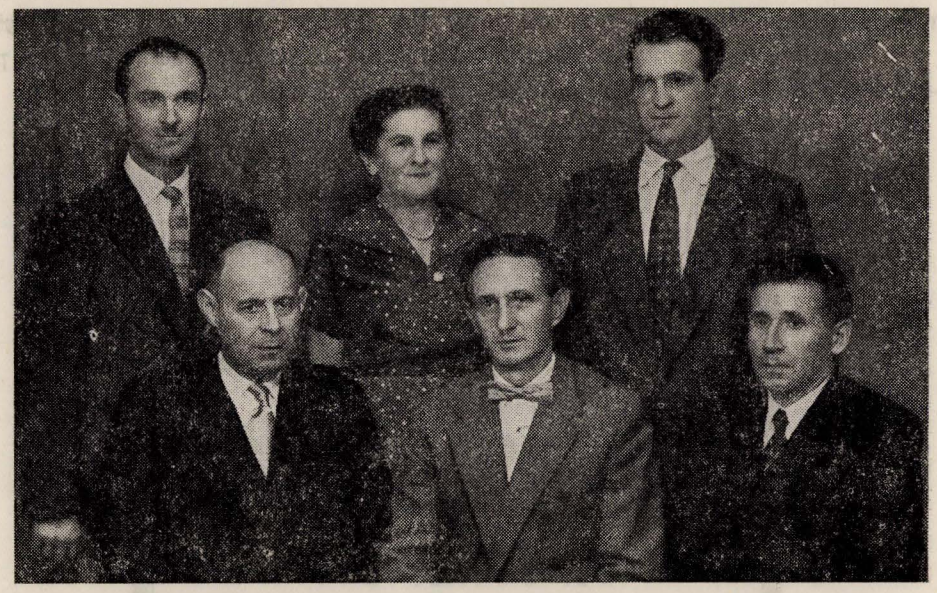
דער וויסטער שטורם, וואָס האָט פארניכטעט דאָס פוילישע יידנטום, האָט אויך מיט זיין גאַנצער אכזריות נישט געשוינט אמשינאָוו און אוועקגעריסן די יידן פון שטעטל מיטן וואַרצל. נאָך זעקס הונדערט יאָר יידיש לעבן אינעם שטעטל, איז היינט אַמשינאָוו יידן־ריין. די וווּנד איז נאָך ביי אונז געווּנג פריש און דער וויטיק אינעם האַרצן געווּג שטאַרק, אַז מען זאָל קאָנען אויף אַ מינוט אין אמשינאָוו פארגעסן. ס'האָבן זיך געראַטעוועט פון די אמשינאָווער יידן בערך פינף הונדערט נפשות, פון וועלכע דער רוב וווינט אין מדינת־ישראל. יעדער איינער פון די על־פי־נס לעבנגעבליבענע האָט זיך זיין באזונדערע געשיכטע: קאָצעטן, וועלדער, רוסלאַנד, און יעדנס געשיכטע באַזונדער איז אַ שטיק וווּנדער.

אין ישראל געפינען די אמשינאָווער א טרייסט און צוזאמענבונד דורך דעם אירגון יוצאי אמשינאָוו. עטלעכע מאָל אין יאָר קומען זיך די לאנדסלייט צוזאמען און איינער זעט דעם אנדערן פון דער נאָענט, מען שמועסט זיך דורך און ס'וועט אביסל לייכטער אויפן הארצן. ס'איז כדאי אונטערצושטרייכן די וואַרעמע אַטמאָספערע, וואָס עס הערשט צווישן די אַמשינאָווער גופא. וען אן אמשינאָווער מאַכט אַ שמחה קומען אַלע געסט זיך פרייען מיט אים צוזאַמען, און ח"ו וען טרויער באַדעקט איינעם — קומט מען אים טרייסטן.

דער אירגון יוצאי אַמשינוב פירט אַ סטאַבילע טעטיקייט, און פאראינטערעסירט זיך ווי געהעריק מיט די געזעלשאפטלעכע, סאָציאַלע און קולטורעלע פראָבלעמען פון זיינע לאַנדסלייט. עס איז כאראקטעריסטיש, אַז די פאַרוואלטונג פונעם אירגון האלט שוין אַן עטלעכע קאדענצן, און די מיטגלידער ווילן בשום אופן נישט נאָכקומען די פאַרשלאָגן צו וועקסלען די איצטיקע פארוואלטונגס־מיטגלידער דורך אַנדערע חברים. נישט אַלע פארוואלטונגס־מיטגלידער ווינען אין תל אביב, ווו ס'קומען פאַר די זיצונגען, דאָך טרעפט זייער זעלטן אז אַ פארוואַלטונגס־חבר זאָל נישט פינקטלעך דערשיינען אויף אַ זיצונג, אָפטמאָל נאָך א שווערן אַרבעטס טאָג.

צום באַדויערן, זענען די יוצאי אַמשינוב נישט אין קיין געהויבענע עקאָנאָמישע פאָזיציעס אין ישראל. אַלע, אָדער כמעט אַלע, זענען זיי פארהאַרוועטע אַרבעטס־מענטשן. אַ סך ווויגען אין אלט־אַראָבישע הייזקעס, אָדער אין ענגע שיכונים. אונזערע לאַנדסלייט זענען צעשפרייט איבער אַלע ווינקעלעך פונעם לאַנד, ווי מען זאָגט עס ביי אונז „פון מטולה ביז אילת", אָבער אַלע ווי אייגער היטן אָפּ מיט אַ באזונדערע קדושה דעם יום־הזכרון פון דער אמשינאָווער פארטיליקטער קהילה און קומען אנטיילנעמען אין דער אזכרה, וואָס ווערט יאָר־יערלעך, דורך דער פארוואלטונג פון אירגון, אייגעאָרדנט אין תל־אביב (ה' חשון).

עס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר אונזערע אַמשינאָווער, אַז די אזכרה ווערט דורכגעפירט אך ורק לשם אזכרה בלבד. מען הערט דאָס אָלט נישט קיין וואָרט ווען אנדערע פראָבלעמען. עס שוועבט דאָס אָלט אין חלל דער הייליקער אָנדענק פון די קדושים, און יעדער באציט זיך צו דער אזכרה ווי צו אַ הייליקן אַקט. די אָרגאניזאציאָנעלע פראגן פון אירגון ווערן באַהאַנדלט אויף באזונדערע זיצונגען פון דער פארוואלטונג און ווערן שפעטער פאָרגעבראכט פאַר דער אלגעמיינער פארזאמלונג, וואָס ווערט פאר דעם דאָזיקן צוועק ספעציעל געפופן.

די פאַרוואַלטונג פון אירגון יוצאי אַמשינוב. ערשטע שורה (פון רעכטס): ג. עטינגער, י. אַכטונג־דיאַמאַנט, י. קירשבאום. צווייטע שורה (פון לינקס): ל. פּייטשער, שיווע טשאַק־גוטמאַן, מאַקס קאָרדעלאַס.

די פארוואלטונג פון אירגון יוצאי אמשינוב באשטייט פון 5 חברים: פאָרזיצער — יעקב אַכטונג־דיאַמאַנט (יפו); וויצע־פאָרזיצער — גאָדל עטינגער (גבעתים); סעקרעטאַר — מנחם רישמאַן (קרית־שלום); קאסיר — יצחק קירשבאום (תל־אביב); באפולמעכטיקטער פונעם אירגון אין חיפה — לייבוש פייטשער (קרית־ביאליק). די רעוויזיאָנס־קאָמיסיע באשטייט פון 2 חברים: מאַקס קארדעלאס (הרצליה) און אברהם ראָטבלאַט (גבעת־עליה).

ביים אירגון עקזיסטירט אַ גמילות־חסדים־קאַסע און אַ באזונדערער הילפס־פאַנד, וואָס גיבן הלוואָת און שטיצע אָן שום שווערקייטן. די פארוואלטונג שטרעבט אויסצובריייטערן די דאָזיקע צוויי אינסטיטוציעס ווי אויך שאַפן אַ באזונדערן פאָנד פאַר אָן אייגענעם לאָקאָל, וואָס זאָל דינען אלס קלוב פאַר אָפּטערע צוזאמענטרעפן. צוליב דער היימישקייט, וואָס עס הערשט צווישן די אמשינאָווער לאנדסלייט, איז דאָס שאפן אן אייגענעם קלוב — א נויטוועניקייט.

מער ווי אלץ דריקט אויפן געמיט, וואָס מיר האָבן ביז היינט גאָרנישט געטאָן ארויסצוגעבן אַ יזכור־בוך. אונזערע שכנותדיקע שטעט, ווי זשיראַרדאָוו און אנדערע, האָבן דאָס שוין יאָ געטאָן. די פארוואלטונג פון אירגון נעמט זיך איצט ערנסט צום ענין און זאמלט שוין מאטעריאל פאַר

דעם צוועק. מיר זענען דעצידירט אָנצוהויבן די ארבעט פון אַרויסגעבן אַ יזכור־בוך, אַדער כאָטש אַ גרעסערן אילוסטרירטן זשורנאַל וועגן לעבן און אומקום פון קהילת אמשינוב.

דער אירגון יוצאי אַמשינוב האַלט אויך אָן אַן ענגן קאָנטאַקט מיט חוץ־לארץ, באַזונדערס מיט די פאַרייניקטע שטאָטן און קאַנאַדע. מיט לויב דערמאָנען מיר די וואַרעם־ברידערלעכע באַציאונג פון דער אמשינאָווער לאנדסמאנשאפט אין אמעריקע, און באזונדערס פונעם פרעזידענט מאָקס הערשקאָוויטש, סעקרעטאַר אייב קאופמאָן, פארוואלטונגס־מיטגלידער — מאָריס שניטצער, סאל נוסבוים, מילטאן גערשזאָן, האַרי ראָטבלאָט; די משפחה לעווי און בתיה זגלינאָוויטש. זיי אַלע געדענקען זיך אָנצופרעגן וועגן דער לאַגע פון די לאנדסלייט אין ישראל, שטייען מיט אונדז אין א וואַרעמער קאָרעספאָנדענץ און שטיצן אונדז מיט וואָס נאָר זיי קאָנען.

מיט ענלעכע מעשים טובים צייכנען זיך אויס די חברים, וואָס שטייען ביי דער

אַ לוח־זכרון אויפן הר־ציון (ירושלים)

אַנפירערשאפט פון דער קאנאדער לאנדסמאנשאפט: אברהם סאַבאָל, מנחם אייזענוואסער און ש. קנעכט. מיר שטייען אויף אין קאָנטאַקט מיט די לאַנדסלייט אין אַרגענטינע.

✶

אן אייגדרוקספולע פייערונג איז פאָרגעקומען אין יום־השואה 1960 (כ״ז ניסן), בעת׳ן שטעלן די מצבה פאַר די אמשינאָווער קדושים אויפן הר־ציון אין ירושלים. עס האָבן זיך פארזאמלט דער רוב אמשינאָווער לאנדסלייט, וואָס וווינען אין ישראל. ביי אַ טיפן טרויער האָט אַנטהילט די מצבה דער פרעזעס יעקב אכטונג־דיאַמאַנט, דורך אנצינדן אַ נר־תמיד. צוקאָפנס פון דער מצבה איז איינגעפאסט געוואָרן אַ מגילה, געשריבן אויף פארמעט, מיט די נעמען פון 800 אומגעקומענע קדושים פון אמשינאָוו. אויף אויסריכטן די מגילה און זאמלען די נעמען פון די אומגעקומענע על קידוש השם — האָט די פארוואלטונג פון אירגון נישט געזשאלעווען קיין מי, און אלץ איז געטאָן געוואָרן לויט די דינים ווי ביים שרייבן א ספר־תורה.

מיר האַלטן אָבער, אז די היסטאָרישע מצבה פאַר די אמשינאָווער קדושים דארף זיין אַ יזכור־בוך. זאָל יעדער אמשינאָווער וויסן, פילן און טראָגן אויף זיך א מאָראלישע פליכט, אַז כל זמן מיר האָבן נישט ארויסגעגעבן אַ יזכור־בוך, זיינען מיר שולדיק א חוב אונזערע קדושים — בריידער און שוועסטער פון דער פארטיליקטער קהילה אמשינאָוו.

אַסטראָוו־מאַזאָוויעצק

אסטראָוו־מאַזאָוויעצק (אסטראָווע), פון די באַווסטע שטעט אין מאזאוושע (קאָנגרעס־פוילן), אויפן וועג צווישן וואַרשע און ביאַליסטאָק, האָט אין 1930 געפייערט איר פינף־הונדערט יעריקע עקזיסטענץ. אין 1939 האָט זי געציילט 20.000 נפשות, פון דעם אַ העלפט יידן.

די יידישע קהילה אין אסטראָווע איז פולשטענדיק חרוב געוואָרן. די רדיפות אויף יידן האָבן די נאַציס אנגעהויבן תיכף מיט זייער אנקומען. שוין אין די ערשטע טעג האָבן זיי פאַרפייניקט און דערשאָסן אַ סך יידן. די מאסן־שחיטה (אויבע פון די ערשטע אין פוילן) האָבן זיי אויסגעפירט אויף זעקס־הונדערט יידן אין טאָג כ״ט מרחשון ת״ש (11.11.1939). די רעשטלעך זענען אַנטלאָפן קיין ווייס־רוסלאַנד און שפּעטער דאָרטן געפונען דעם טויט (אין סלאנים און סביבה). אויך פון די הונדערטער משפחות וואָס זענען פאַרטריבן געוואָרן אין טיף רוסלאַנד, זענען אַ סך אויסגעשטאָרבן פון הונגער און קעלט.

אנפאנגס 1945, מיטן דערהאלטן די ערשטע בריף פון לאַנדסלייט אין רוסלאַנד, איז געגרינדעט געוואָרן דער אירגון אין ארץ־ישראל, און געשיקט 150 פעקלעך צו בערך 50 משפחות. אין 1949, וועו עס האָט זיך אנגעהויבן די מאסן־עליה פון רעפאטריאנטן פון רוסלאַנד קיין ישראל, האָט דער אירגון מיט דער הילף פון אַסטראָווער הילף־קאָמיטעט אין ניו־יאָרק געשאפן אַ ליי־קאָסע צו העלפן די נייע־עולים ביים איינאָרדנען זיך אין לאַנד.

אין יאָר 1957 זענען פון פוילן געקומען נאָך 50 משפחות און צוזאַמען זיינען אנגעקומען קיין ישראל ביי 300 משפחות. בערך 200 משפחות האָבן עמיגרירט קיין צפון און דרום אמעריקע,

קאַנאַדע, אויסטראַליע און אַנדערע לענדער. צוזאַמען זענען געבליבן לעבן בערך 500 משפחות, ד. ה. 20% פון דער פריערדיקער יידישער באַפעלקערונג אין שטאָט.

דער אירגון פאַרנעמט זיך אויך מיט דערטיילן סאָציאַלע הילף צו נויטבאַדערפטיקע, אויף כארשידענע געביטן, איבערהויפט פאר פסח און סוכות. פון דער אלגעמיינער צאָל 600 משפחות אין ישראל, זענען מערסטנטייל אַרבעטער. אַ געוויסער טייל פון אונזערע לאַנדסלייט געפינט זיך אין קיבוצים און מושבים.

אין 1960 האָט אונזער אירגון, צוזאַמען מיטן קאָמיטעט אין ניו־יאָרק, ארויסגעגעבן אַ יזכור־בוך: „ספר הזכרון לקהילת אוסטרוב־מזוביצק" — אין עברית און יידיש. דאָס בוך אַנטהאַלט 656 זייטן און 400 בילדער.

מיר האָבן אויך אריינגעפאסט אַ לוח־זכרון אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון אין ירושלים, צום אַנדענק פון די קדושים. מיר באַמיען זיך אויך פאַרענדיקן די אַקציע פון פאַרפלאַנצן אַ חורשה אין יער־הקדושים, — טויזנט ביימער, אויפן נאָמען פון די קדושים.

יעדעס יאָר כ"ט מרחשון ווערט איינגעאַרדנט אַ הזכרה.

H. Froech

אפאטשנא

אויף דער ליניע סקאַרזשיסקאַ־קאַלוסקי, צווישן טאַמאַשאָוו־מאַזאָוויעצק און קאַנסק, ליגט דאָס שטעטל אָפּאָטשנאָ, אַ פּאָוויאַטאָוע־שטאָט צו וועלכער עס האָבן געהערט די שטעטלעך: פּשיסכע, דרזשעוויצע, אָדזשיוואָל, געלנאָוו, ביאלאטשאוו, זשאַרנאָוו. א.א. די שטאָט און איר אומגעגנט האָבן געהערט צו דער קעלצער וואָיעוואָדשאַפט.

ביים אויסברוך פון דער מלחמה (1939) איז אין שטאָט געווען 4000 יידן. דעם 27 אַפּריל 1942 זענען 27 יידן דערשאָסן געוואָרן און אַ פּאָר צענדליק זענען אַוועקגעשיקט געוואָרן אין אוישוויץ. אין יולי 1942 זענען ווידער, אין אַ ספּעציעלער אַקציע, 200 יידן דערשאָסן געוואָרן. דעם 21 סעפּטעמבער 1942 איז פאַרגעקומען אַ מאַסן־אויסזידלונג. די לעצטע עטלעכע הונדערט יידן זענען אַרויסגעפירט געוואָרן קיין טרעבלינקע י"ג טבת תש"ג (1943). נאָר אַ 30 מענטשן האָבן זיך געראַטעוועט פון די קאַצעטן. עטלעכע זענען געשפּרונגען פון די וואַגאָנעס ווען די מערדער האָבן זיי געפירט צום אומברענגען אין טרעבלינקע, עטלעכע האָבן זיך געראַטעוועט אויף אַרישע־פּאַפּירן. די מערהייט פון דער שארית־הפליטה געפינט זיך אין ישראל.

דער אירגון פון אָפּאָטשנער לאַנדסלייט איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1949 און נעמט אָרום 180 חברים (130 פאַמיליעס).

די יערלעכע אזכרה קומט פאָר אין טאָג פון אַרויספירן די לעצטע יידן פון שטאָט (י"ג טבת). אונדזערע לאַנדסלייט זענען זיך אויך נוהג עולה צו זיין אויפן הר־ציון וווּ עס געפינט זיך אַ לוח־זכרון צום אַנדענק פון דער פאַרשניטענער קהילה.

אין איינצלנע פאַלן העלפן מיר נייע עולים מיט אַ קליינע געלט־סומע אָדער מיט אַן אַנפראַצענטיקע לאַנג־טערמיניקע הלוואה. מיר האָבן פיל מאָל פּראָבירט אויפשטעלן אַ סטאַבילע גמילת־חסד־קאַסע, וואָס זאָל צו יעדער צייט קענען העלפן די יעניקע וואָס נויטיקן זיך, נאָר צוליב דער גלייכגילטיקייט פון אונדזערע לאַנדסלייט אין אויסלאַנד האָבן מיר עס עד־היום נישט

דערגרייכט. מיר האָבן שטעטישע אין אַמעריקע, קאַנאַדע, פראַנקרייך א.א. לענדער, נאָר מיר האָבן ביז איצט קיינמאָל נישט באַקומען פון זיי די מינדעסטע הילף (אויסער עטלעכע טוריסטן־שטעטישע, וואָס האָבן געלאָזן אַ פּערזענלעכע תרומה). די בקשות פון אַפּאַטשנער נצרכים ווערן דערפילט מיט דער הילף פון געציילטע תורמים־לאַנדסלייט אין ישראל.

לעצטנס נעמען מיר אונטער אַן אַקציע צו שרייבן אַ מגילה פון אַלע אַפּאַטשנער קדושים, אומגעקומענע אין לעצטן חורבן. די מגילה, געשריבן אויף פּאַרמעט דורך אַ סופר, וועט זיך גענפינען אין דער עפענונג פון דער מצבה אויפן הר־ציון. אַלע אַפּאַטשנער אין לאַנד און אין אויסלאַנד וועלן מאָביליזירט ווערן אנטיילצונעמען אין דער הייליקער אַרבעט.

אין שפּיץ פון דער באַשריבענער אַרבעט און פון דער פּאַרשטייענדיקער טעטיקייט שטייען די פּאָלגנדע חברים: חיים פרוש, שאול לבבי, שאול ראָזענבוים, אברהם קאַפּלאָוויטש, אברהם ראָזענקראַנץ, יחיאל זלאָטאָגורסקי, געניע גאָלדשטיין, זאב כרמי, יוסף נייבערגער און שמואל פיינער.

אַפּאַלע

דאָס שטעטל אפאלע (לובלינער קרייז, פולאַווער פאָוויאַט) געפינט זיך נישט ווייט פון דער ווייסל, צווישן יוזעפאָוו און דעם היסטאָרישן קוזמער. אַפּאַלע ווערט אייניקע מאָל דערמאָנט אין „פנקס ועד ארבע ארצות" פון יאָר ת"ט — 1648 און דאָס באַווייזט, אַז דאָס שטעטל עקזיסטירט שוין הונדערטער יאָרן.

די יידישע באפעלקערונג איז באשטאַנען פון סוחרים, קליינהענדלער און בעלי־מלאכה. דאָס שטעטל האָט געציילט פּאָרן אויסבּרוך פון צווייטן וועלט קריג 6.000 נפשות. דאָן זענען געווען טעטיק אייניקע אָרגאַניזאציעס: התאחדות, גורדוניה, ברית הצה"ר, בית"ר; פּראָפּעסיאָנעלע פאריינען; קולטור־ליגע פונעם „בונד"; דראמאטישע קרייזן. ס'איז געפירט געוואָרן אַ ברייטע אינטערעסיווע קולטורעלע און פּאָליטישע טעטיקייט. אונזער שטעטל האָט געשמט מיט איר טעטיקייט אויפן געביט פון קולטור, פּאָליטיק און וויסן.

אין די טראָגישע יאָרן איז די יידישע באַפעלקערונג פּאָרגרעסערט געוואָרן מיט צענדליקער טויזנטער יידן פון פּאָרשידענע לענדער: עסטרייך, טשעכן, האָלאַנד, בעלגיע. זיי זיינען אריינגעשליידערט געוואָרן אין אפאלער געטאָ, וועלכער האָט אָנגעוואָרפן אַ שרעק מיט זיין גרויזאַמקייט. די אומגליקלעכע מאַסן האָבן זיך קאָנצענטרירט אין דעם היסטאָרישן געטאָ וועלכער איז אויפגעשטעלט געוואָרן דורך די בעסטיעס אין דער „אַלט שטאָט". צווישן יאָר (43־1942) האָט געדויערט די פארניכטונגס־אַקציע. לויט די אינפארמאַציעס פון די לעבנגעבליבענע עדות, זענען אַלע יידן אומגעקומען אויף אַ שוידערלעכן אופן אין די פאניאטאָוער וועלדער.

✶

אין יאָר 1948, ווען ס'האָבן געפלאקערט די קאַמפן אין לאַנד פאָר אונזער אומאָפּהענגיקייט, האָבן זיך באַוויזן די ערשטע שוואַלבן מארטירער, געפיניקטע, שאָטנס פון געשטאַלטן, גייסטיק־מאָראַליש צעבראָכענע, רעשטלעך וואָס האָבן זיך גערעטעוועט פון די טויט־לאַגערן און אַזעלכע,

H. Froech

פאטאמאנטאש פון אַ לוח־זכרון נאָך דער פאַרשניטענער אַפאַלער קהילה, אין דער גרויסער שול פון תל־אביב.

וועלכע האבן אדורכגעמאכט אלע „שבעה מדורי גהנום" פון סאוויעטישן „גן־עדן". די עטלעכע איינגעזעסענע פאמיליעס אין לאנד האבן געזען, אז די פליטים נויטיקן זיך אין ממשדיקער באלדיקער הילף און מען טאר די זאך נישט אפלייגן. ס׳איז גלייך געוואָרן (אויגוסט 1949) אן אלגעמיינע פערזאמלונג, אין דער ווינונג פון מאיר ענגלענדער אין רמת־גן, מיטן אנטייל פון כמעט אלע אפאלער לאנדסלייט, וועלכע זענען צעשפרייט איבערן גאנצן לאנד. ביי דעם צוזאמענקונפט איז געגרינדעט געוואָרן דער „אירגון יוצאי אופולה בישראל" און ס׳איז אויסגעוויילט געוואָרן א צייטווייליקער ארגאניזיר־קאמיטעט פון פאלגענדע זיבן מיטגלידער: יצחק ווייץ, מאיר ענגלענדער, אברהם צוקער, צדוק דוזמאן, פנחס גאלדוואסער, גוטשע כהנא, אהרון שענקער. און זאל דאָ דערמאנט ווערן אונזער טייערער חבר פסח פוקס ז״ל, איינער פון די איניציאטארן און גרינדער פונעם אירגון, וואס איז געפאלן בעת אונזער באפרייאונגס־מלחמה, אין חודש אלול תש״ח, אין א בלוטיקער שלאכט ביי בן־שמן. כבוד זיין אנדענק.

אונזער אירגון ציילט בערך 100 פאמיליעס, פון זיי מער ווי העלפט נייע עולים. אונזערע לאנדסלייט זיינען פארטאָטן אין פארשידענע צווייגן פון דער ווירטשאפט: באאמטע, סוחרים, ארבעטער, חברים אין קיבוצים אא״וו.

ביים אירגון עקזיסטירט א גמילות־חסד און פאנדן פאר סאציאלע הילף. ס׳איז טעטיק א ספעציעלע קאמיסיע פאר פאראייביקן דעם אנדענק פון די קדושים. מיר האבן זיך באטייליקט אין ארויסגעבן א ספר פון ד״ר חיים לוצאטו ז״ל — „מסילת ישרים" — וואס ווערט געלערנט אין ישיבות; דער שער־בלאט פונעם דאזיקן ספר איז געווידמעט דעם אנדענק פון „קדושי אופולה". אין יער־הקדושים, אין די בערג פון ירושלים, האבן מיר געפלאנצט א וואלד, ביי דער מיטהילף פון אונזערע לאנדסלייט אין די פאראייניקטע שטאטן. מיר גרייטן דאס איינפאסן א געדענק־טאוול פון מארמאר אין דער גרויסער שול פון תל־אביב, ביי דער מיטהילף פון אונזערע לאנדסלייט אין בראזיל.

ביים אירגון עקזיסטירט א ספעציעלע קאמיסיע פאר „ביקור חולים".

אונזער אלגעמיינע פרוכטבארע טעטיקייט אויף אלע געביטן איז דערמעגלעכט געוואָרן א דאנק דעם וואָרעמען אינטערעס פון אונזערע לאנדסלייט אין אמעריקע, און א דאנק דעם טיכטיקן סעקרעטאר פון דער סאסייטע אין ניו־יארק הער מארטין טייכמאן, וועלכער שטייט אויף דער וואך מיט ראט און טהאט פאר אונזער פארבאנד. א דאנק אונזער חבר א. נוף, וועלכער איז געווען אויף באזוך אין בראזיל, איז אויפגעשטעלט געוואָרן דער אפאלער הילפס־קאמיטעט אין סאן־פאאולא, דורך די דארטיקע געזעלשאפטלעכע טוער מ. גאלדבערג און י. זינגער. זיי האבן דערמעגלעכט דאס צוגרייטן דעם מארמאר־טאוול פאר דער גרויסער שול פון תל־אביב און באטייליקן זיך אין אנדערע סאציאלע אקציעס.

אין פארלויף פון אונזער עקזיסטענץ האבן מיר פאנאנדערגעטיילט הונדערטער שפייז־פעקלעך, הלוואות, אונטערשטיצונגען, מתנות אויף שמחות א.א.וו.

די פארוואלטונג פון אירגון זארגט פאר אויפנעמען די געסט וואס קומען אויף באזוך אין ישראל אלס טוריסטן.

מיר האפן מיט דער הילף פון אונזערע לאנדסלייט אין ישראל און פון אונזערע שוועסטער און ברידער אין גאר דער וועלט, אויפצושטעלן אין ישראל א „היכל קדושי אופולה", וווּ אויך ארויסצוגעבן א „יזכור־בוך" צו פאראייביקן אונזערע טייערע עלטערן, שוועסטער און ברידער, פריינד און באקאנטע, וועלכע זענען אזוי טראגיש פון דער וועלט פארשניטן געוואָרן. מיר גרייטן

זיך אויך אויפשטעלן אַ מאַרמאָר־טאפל אין „מרתף־השואה" אויפן הר־ציון. דאָרט וועלן מיר זיך צונויפקומען אין יאָרצייט־טאָג. די יערלעכע אזכרה וועט איינגעאָרדנט אין חודש טבת.

די פאָרוואַלטונג פון „אירגון יוצאי אופולה בישראל" באַשטייט איצט פון די פאָלגנדיקע 5 חברים: יצחק ווייץ (פּאָזן.); מאיר ענגלענדער (ויצע־פּאָזן.); אברהם צוקער (סעקר.); פּנחס גאָלדוואַסער און צדוק דוזמאַן — חברים פון פאָרוואַלטונג. דער אַדרעס פון אירגון איז: יצחק ווייץ, תל־אביב, רחוב מוצקין 10, טעל. 42539.

אַשוויענטשים (אוישוויץ)

די שטאָט אַשוויענטשים איז געווען באַקאַנט אין דער יידישער וועלט אויך אַ סך יאָרן פאַר דער לעצטער וועלט־מלחמה מיטן נאָמען אָשפּיצין, קראַקאָווער וואַיוואָדשאַפט (אויבערשלעזיע), האָרט נעבן דער דייטשיש־עסטרייכישער גרענעץ. אין דער תקופה פון דער לעצטער מלחמה איז אָבער די שטאָט טרויעריק באָרימט געוואָרן אין דער גאַנצער יידישער און נישט־יידישער וועלט — מיטן נאָמען אוישוויץ. אין דער שטאָט, אין דערנעביקן דאָרף בירקענאָ (בזשעזשינקא), האָבן די נאַצישע חיות אומגעבראַכט דורכן קרעמאַטאָריום קרוב 4.000.000 מענטשן: יידן, האָלענדער, בעלגיער, אונגאָרער, פראַנצויזן, פּאָליאַקן, רוסן, יוגאָסלאָוון, אויך דייטשן און עסטרייכער, און פיל אַנדערע נאַציאָנאַליטעטן — פון אייראָפּאישע לענדער, וואָס זענען געווען אונטער היטלעריישער אָקופּאַציע. די יידישע באָפעלקערונג פון אַשוויענטשים גופא (קרוב 10,000 נפשות) איז אין יאָר 1940 דעפּאָרטירט געוואָרן קיין סאָסנאָוויץ, און איז שפּעטער (1942) צוריקגעקערט געוואָרן קיין אַשוויענטשים־בירקענאָ, ווו זיי האָבן געטיילט דעם גורל פון מיליאָנען.

פאָרן קריג איז אַשוויענטשים געווען אַ לעבעזיקע יידישע שטאָט. ליגנדיק אויפן קרייץ־פונקט פון די וויכטיקע באַן־ליניעס בערלין—וואַרשע—קאַטאָוויץ—ווין (דערפאַר האָבן דאָרט די דייטשן אויפגעבויט דעם קרעמאַטאָריום אין בירקענאָ) און גרענעצנדיק מיט די באַוווסטע קוילן־גרובן פון אויבערשלעזיע — האָט אַשוויענטשים געהאַט אַלע אָביעקטיוון באַדינגונגען פאַר ווירטשאַפטלעך־עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג. טראָץ דער פאַרהעלטנismעסיק גוטער עקאָנאָמישער סיטואַציע פון דער יידישער באָפעלקערונג, האָט אָבער די מערהייט פון איר געזוכט תמיד דעם וועג קיין ארץ־ישראל. די עליה קיין ארץ־ישראל האָט זיך דאָרט אָנגעהויבן אין יאָר 1919 און זי איז נישט איבערגעריסן געוואָרן אין משך פון אַלע יאָרן. אין יאָר 1923/24 איז אין אַשוויענטשים געווען טעטיק דער וואַיוואָדשאַפט־קאָמיטעט פון „החלוץ", כאָטש די צענטראַלע שטאָט איז געווען קראָקע. אַן ערך 1000 עולים פון אַשוויענטשים געפינען זיך יעצט אין ישראל (10% פון דער פאַרמלחמהדיקער יידישער באָפעלקערונג דאָרט), און דער לעצטער עולה פון דאָרט איז געקומען אין לאַנד מיט אַ קאַרגן יאָר צוריק.

די אַשוויענטשימער אין ישראל זענען אַרגאַניזירט אין אַ פאַרבאַנד (געגרינדעט אין 1940). אין די ערשטע יאָרן פון אונדזער פאַרבאַנדס־טעטיקייט האָבן מיר געשיקט פּעקלעך מיט שפּייז און מלבושים די לאַנדסלייט, וועלכע האָבן זיך דאַן געפונען אין סאָוויעטיש פאַרשיקונגס־

פּלעצער. נאָך זייער באַפרייאונג און אָנקומען קיין ישׂראל — האָבן מיר זיי דאָ געהאָלפן וואָס גיכער און עפעקטיוואַר זיך איינאָרדנען. מיר האָבן אַ פּאָנד פּאַר הלוואות און סאָציאַלע הילף.

לזכר די קדושים פון אונדזער פּאַרניכטעטער קהילה האָבן מיר געפלאָנצט אַ חורשה אין יער־הקדושים און אייגנעפּאָסט אַ לוח־זכרון אין „מרתף־השואה" אויפן הר־ציון. עשׂרה בטבת, יעדעס יאָר, ריכטן מיר אָפּ אַן אַלגעמיינע אזכרה, צו וועלכער ס׳קומען כּמעט אַלע בני־עיר פון גאַנצן לאַנד.

צו אונדזער גליק, אַדאַנק דער אויבנבאַצייכנטער פּערמאַנענטער עליה קיין ארץ־ישׂראל, האָט כּמעט יעדע פּאַרשניטענע יידישע פּאַמיליע פון אַשוויענטשים — אַ לעבעדיקן משפּחה־מיטגליד אין ישׂראל. בלויז 3 יידן זענען פּאַרבליבן אויף די חורבות פון שטאָט און אַ קליינער טייל פון דער שׂארית־הפּליטה האָט זיך צעשפּרייט איבער דער נישט־יידישער וועלט.

דער קאָמיטעט פון אונדזער אירגון אין ישׂראל באַשטייט פון 5 חברים: אליעזר גלייצמאַן (פּאַרז.), יעקב בראון (סעקר.), דב ווינהעבער (קאַסיר); יעקב בעטער און שמעון זילביגער. דער אַדרעס פון אירגון איז: יעקב בראון, תל־אביב, רח׳ זכרון־יעקב 8.

באַכניאַ

די שטאָט ליגט אין ראַיאָן פון די פּוילישע זאַלץ־גרובן, אויף דעם הויפּט־וועג צווישן קראָקע און טאַרנאָוו. פּאַר דער צווייטער וועלט־מלחמה האָט באַכניאַ געציילט 13,000 איינוווינער, פון דעם העכער 500 יידישע משפּחות וועלכע האָבן געציילט קרוב 3,000 נפשות. די יידן האָבן זיך באַשעפטיקט הויפּטזאַכלעך מיט האַנדל, און די מערהייט געשעפטן אין שטאָט זיינען געלעגן אין יידישע הענט. עס זיינען אויך געווען האַנטווערקער — סיי זיי אין סיי די סוחרים האָבן שווער געאַרבעט און ערלעך פּאַרדינט די פּרנסה. רייכע יידישע פּאַמיליעס — אין פּינאַנסן און אינדוסטריע — האָט מען געקענט נאָכציילן אויף די פינגער. די דאָזיקע האָבן נאָך פּאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה אויפגעשטעלט אין באַכניאַ 3 בענק, וועלכע האָבן גוט פּראָספּערירט. נאָך יענער מלחמה האָבן יידן געגרינדעט אויך אַ קאָאָפּעראַטיוו־באַנק — סיי די באַנק סיי יענע 3 בענק זיינען שוין נישט מער דער אויסדרוק פון יידישער אַקטיוויטעט אין באַכניאַ...

נאָך דער לעצטער וועלט־מלחמה זיינען סה״כ געבליבן ביים לעבן 350 נפשות — 300 פון זיי זיינען אין ישׂראל, און דאָס רעשט אין אַמעריקע און אייראָפּע. אין באַכניאַ גופא איז צום מאַמענט נישט פּאַראַן אפילו קיין איין יד.

בערך מיט 10 יאָר צוריק האָט זיך געשאַפן אין ישׂראל אַ פּאַרבאַנד פון לאַנדסלייט. אויף דער ערשטער פּאַרזאַמלונג האָט מען אויסגעקליבן אַ קאָמיטעט, וועלכער איז טעטיק ביזן היינטיקן טאָג (מיט גאָר קליינע ענדערונגען). יעדעס יאָר מאַכן מיר אַן אזכרה־פּארזאַמלונג צוזאַמען מיט לאַנדסלייט פון די אַרומיקע געווענטע יידישע יישובים. די אזכרה קומט אויס 17 טעג אין חודש אלול.

מיר האָבן צוזאַמענגענומען אַ ביסל געלט ביי די מיטגלידער פון אירגון און געשאפן אַ „גמילת־חסד". די קאַסע האָט די אויפגאַבע — שטיצן יעדן נויטבאַדערפטיקן מיטגליד מיט אַ

הלוואה — אן פראצענט און אויף מאנאטלעכער אויסצאלונג. די קאסע בארגט ארויס 300—400 ל״י, אויף 20 ל״י חודשלעך.

די מיטגלידער פון אונדזער קאמיטעט זיינען: מ. לאנדפיש; ד״ר ליכטיג; ח. מינצער; מ. הויבערגער; ג. פלאטנער; מ. קליינבירגער; ש. הארטמאן (פרעדעק); י. פלעדער; לימענסדארף און צימערשפיץ.

באראנאוויטש

פארן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה האט באראנאוויטש געציילט 20 טויזנט נפשות. די צאל לעבנגעבליבענע באראנאוויטשער, וואס האבן זיך גערעטעוועט פון חורבן און אומקום ווערט געשאצט אויף 500—600 נפשות, צווישן זיי מערערע געווען פארטיזאנער און צוריקגעקערטע פון סאוויעט־רוסלאנד.

אין ישראל געפינען זיך 900—1000 באראנאוויטשער משפחות.

דער באראנאוויטשער לאנדסמאנשאפט־פארבאנד האט זיך געגרינדעט אין יאר 1942. ס׳איז דאן אויסגעווייזלט געווארן א קאמיטעט פון 9 מיטגלידער, און דער דאזיקער קאמיטעט האט געפירט די לאנדסמאנשאפטס־טעטיקייט 15 יאר. אין די ערשטע יארן פון זיין עקזיסטענץ (1942—1945) האט ער זיך פארנומען, הויפטזאכלעך, מיט זאמלען מלבושים און פארשידענע אנדערע זאכן, וואס זיינען געשיקט געווארן אלס פעקלעך צו די באראנאוויטשער לאנדסלייט אין פארשידענע טיילן פון סאוויעט־רוסלאנד. אזוינע פעקלעך זיינען איבערגעשיקט געווארן אויף צענדליקער אדרעסן (צוזאמען — איבער 500 פעקלעך).

אין די יארן 1945—1953 האט זיך דער קאמיטעט באשעפטיקט מיט זאמלען מאטעריאל און ארויסגעבן דאס באראנאוויטשער יזכור־בוך, איינע פון די ערשטע יזכור־ביכער פון דער קאטעגאריע וואס זענען דערשינען אין ישראל. אין דעם בוך ווערט געגעבן די גענויע געשיכטע פון יידישן ישוב אין באראנאוויטש, זיינט זיין אנטשטייאונג און ביז זיין ענטגילטיקער פארניכטונג.

אין יאר 1958 איז געווייזלט געווארן א נייער קאמיטעט — דער זעלבער פירט די טעטיקייט ביזן היינטיקן טאג.

ביים אירגון יוצאי ברנוביץ עקזיסטירט א גמילות־חסדים־קאסע אויפן נאמען פון אונזער אומדערמידלעכער טוערין, דורך אונז אלעמען געשעצטע פרוי שיינדל פעלדענקרייז — באקאנט צווישן אונזערע לאנדסלייט אלס „די מאמע פון די באראנאוויטשער״.

דער קאמיטעט שטייט אין פארבינדונג מיט לאנדסלייט־קאמיטעטן אין אמעריקע, דרום־אפריקע, ארגענטינע און טשילי.

די יארצייט נאך אונזערע באראנאוויטשער קדושים איז עשרה בטבת.

דער פארבינדונגס־אדרעס מיטן אירגון: גב׳ ש. פלדנקרייז, תל־אביב, רח׳ נחמני 49.

בּאָרשטשיוו

די שטאָט באָרשטשיוו איז געווען אַ קרייז־שטאָט אין טאַרנאָפּאָלער וואָיעוואָדשאַפט. די צאָל יידישע איינווינער (אין 1939) האָט באַטראָפן 2000 נפשות. פון זיי האָבן זיך אָפּגעראַטעוועט בערך 180 נפשות (אַ 10%) — 125 האָבן עולה געווען קיין ישראל, 5 זענען פאַרבליבן אין רוסלאַנד און פוילן און 50 האָבן אויסגעוואַנדערט קיין קאַנאַדע, פאַראייניקטע־שטאַטן און זידאַמעריקע.

אונזער אירגון עקזיסטירט זייט יאָר 1951 און ציילט 152 חברים (די דערמאָנטע 125, און אַנדערע באָרשטשיווער, וואָס זענען אין לאַנד פון פאַר דער מלחמה). דער סאָציאַלער באַשטאַנד פון אונזערע חברים איז נישט קיין אינהייטלעכער: דאָקטוירים־מעדיצינער (5), אַדוואָקאַטן (4), אינזשיניערן (5), לערער (4), אָפּטייקער (4), אָנגעשטעלטע (20), רעגירונגס־באַאַמטע (22), סוחרים (20), לאַנדווירטן (3), בעלי מלאכות (6), קיבוץ־חברים (2), שרייבער (2), צאַנטעכניקער (1) א״א.

מיר האַלטן אָפּ כמעט יעדעס יאָר, אין די חדשים נאָוועמבער אַדער דעצעמבער, אַן אזכרה נאָך די קרבנות פון אונזער שטאָט. מיר האָבן געשאָפן אַ פאָנד אויף אָרויסגעבן אַ יזכור־בוך. דאָס בוך — „ספר באָרשטשיוו״ — איז דערשינען אין סעפטעמבער 1960, אין פאַרלאַג א.ג. פון י. ל. פּרץ אין תל־אביב. דאָס בוך אָנטהאַלט אַ רייכן מאַטעריאַל, 45 בילדער (פון פאַר דער מלחמה), אַ רשימה פון די אומגעקומענע, ווי אויך אַ רשימה פון אונזערע חברים אין ישראל. מיר פּראָיעקטירן אָרויסגעבן אַ צווייטן יזכור־בוך מיט נייַ־געפונענעם מאַטעריאַל און בילדער.

דער אירגון האָט זיך אויך פאַרנומען מיט אָרויסגעבן אָנפּראָצענטיקע הלוואות פאַר נייַ־געקומענע אין לאַנד, און מיר האָבן בדעה אויפשטעלן אַ פאָנד פאַר געבן סטיפּענדיעס די קינדער פון געראַטעוועטע לאַנדסלייט.

מיר שטייען אין פאַרבינדונג מיט אונזער לאַנדסמאַנשאַפט אין ניו־יאָרק, וואָס האָט בייגעשטייערט אויף אָרויסגעבן דאָס יזכור בוך.

דער ועד פונעם ארגון באַשטייט פון 8 מיטגלידער: פאָרזיצער און סעקרעטאַר — אַדוו. משה בלומענטאַל; קאַסירער — פּראָפ. מענדעל דול; מיטגלידער — דבורה בר־עטר, געני דיסטענפעלד, מאיר הערשקאָוויץ, נפתלי יאלעס, דוד קאפלער און שלמה רייבעל. די פאַרבינדונגס אַדרעסן פונעם אירגון זענען: עו״ד משה בלומנטל, חיפה, אחוזה, שדרות סיני 18, טל. 82210; פרופ. מנדל דול, חיפה, רח׳ הגיבורים 82.

בוטשאַטש

ביזן אויסבראָך פון דער וועלט־מלחמה האָבן געווינט אין בוטשאטש אן ערך 8000 יידישע נפשות (2500 משפחות). במשך פון דער מלחמה האָבן די היטלער־באַנדיטן אויסגעמאָרדעט דעם רוב יידן. נאָכן קריג זענען געקומען קיין ישראל בערך 300 משפחות. ביי 600 נפשות געפינען זיך אין רוסלאַנד, פוילן, אַמעריקע און אנדערע לענדער.

נאָך בעת דער מלחמה, אין יאָר 1942, האָבן זיך פארזאמלט אין תל־אביב אן ערך 200 יוצאי בוטשאטש. אויף דער פארזאַמלונג זענען געקומען לאַנדסלייט פון שטאָט און דאָרף, פון די מושבים און קיבוצים, און מיר האָבן באשלאָסן צו גרינדן אן „אירגון יוצאי בוצ׳אץ", וואָס זאָל דערפילן פאָ׳גנדע אויפגאבעס: 1. אָנבינדן אַ קאָנטאַקט מיט די לאַנדסלייט אין אַנדערע לענדער; 2. שאפן געלט־מיטלען, כדי צו געבן הילף „לאחים בכיבוש וגירוש" און טוען אלץ וואָס מעגלעך צו ברענגען זיי קיין ישראל.

דער אירגון האָט זיך באַלד געשטעלט אין קאָנטאקט מיט דער התאחדות יוצאי פולין און ביזן היינטיקן טאָג זענען מיר מיט איר אין אַן ענגן קאָנטאַקט.

דער אירגון אַרדנט אין יעדעס יאָר, אין אָנהייב חודש ניסן, אַן אַזכרה לזכר קדושי העיר. יאָר־יערלעך רופן מיר אַ פאַרזאַמלונג, כדי צו באַריכטן פון אונדזער טעטיקייט, באַנייען די הנהלה און פאַרשידענע קאָמיסיעס. פון צייט צו צייט מאַכן מיר פגישות און מסיבות פאַר די חברים — הויפטזעכלעך מיט די נייע עולים און פאר די לאנדסלייט־עסקנים, וואָס קומען פון אַמעריקע אַלס געסט קיין ישראל.

דער אירגון האָט אויך אַ הילפס־פאַנד פאַר נצרכים — הויפטזעכלעך פאַר נייע עולים, ווי אויך אַ ליי־קאַסע פאַר קאנסטרוקטיווע צוועקן, וועלכע איז פארבונדן מיט דער „קרן מרכזית" ביי התאחדות עולי פולין. בעת דער מלחמה האָבן מיר געשיקט פיל פעקלעך מיט אנטוענקע, שפייז און מעדיקאַמענטן פאַר די לאַנדסלייט אין רוסלאַנד.

מיט עטלעכע יאָר צוריק האָבן מיר אַרויסגעגעבן אַ יזכור־בוך א. נ. „ספר זכרון לקהילה בוצ׳אץ". דאָס ספר האָט ארויסגערופן אַ גרויסן אינטערעס סיי אין ישראל און סיי אין חוץ־לארץ צוליב זיין וויכטיקן היסטאָרישן און ליטעראַרישן ווערט. דאָס ספר איז אַרויס אונטער דער רעדאַקציע פון ח׳ ישראל כהן, און דער מיטאַרבעט פון בארימטן ליטעראט ש. י. עגנון.

אין יאָר 1958 האָבן זיך די בוטשאטשער לאנדסלייט פארזאַמלט אין ירושלים, אויפן הר־ציון, צו דער פייערלעכער אנטהילונג פון דער מצבה לזכרון די קדושים.

צום 70־יעריקן יובל פון אונדזער חשובן לאַנדסמאַן און וועלט־באַרימטן סופר ש. י. עגנון איז פאַרגעקומען אַ פייערלעכע אַקאַדעמיע לכבוד דעם בעל־יובל. דעם פאַרזיץ האָט געפירט אונדזער ערן־פרעזעס און יוגנט־חבר פון יובילאר, געוו. דעפוטאט פון פוילישן סיים — ד״ר צבי העלער. דעם פאַרטראָג וועגן די שאַפונגען פון ש. י. עגנון האָט געהאַלטן אונזער לאַנדסמאַן, דער ליטעראט און רעדאַקטאָר ישראל כהן. אויף דער אַקאַדעמיע איז ש. י. עגנון איבערגעגעבן געווארן אַ דיפלאָם פון ספר־הזהב פון קק״ל. גלייכצייטיק האָט מען אויך דעם אינזש. יוסף טישלער, צו זיין 70־יעריקן יובל, איבערגעגעבן אַ דיפלאָם פון נטיעות אין יער קק״ל.

אין אירגון זענען געווען אַקטיוו טעטיק פאָלגענדע חברים: ד״ר צבי העלער, אדוו. ד״ר דוד פאהארילע, אריה ראָל, מיכאל ווייגרעב ז״ל, ד״ר בלום ז״ל, חוה ראָל ז״ל, משה העלד, שושנה שעכטער, ד״ר גריפעל און אַנדערע. אַלס חברי־כבוד פון אירגון זענען געוויילט געווארן: ש. י. עגנון, דוד ניימאַן (בית־אלפא), אריה ראָל, אינזש׳ יוסף טישלער, ד״ר ד. פאהארילע, ד״ר נפתלי מנצח, זאב און (תל־יוסף), און ישראל כהן.

אונדזער אירגון שטייט אין פארבינדונג מיט די בוטשאטשער לאַנדסמאנשאַפטן אין אַמעריקע און זייערע עסקנים: ראָקווועל, גאָטפריד, פרוי דוכאָווני, אברהם זאַמער, פראָפ. שוצמאַן, בראַיער, ניימאַן און אַנדערע. בעת זייער באַזוך אין ישראל האָבן זיי זיך פארפליכטעט אדורכפירן אַ געלט־

אַקציע צווישן לאנדסלייט אין אַמעריקע, כדי צו העלפן אונדז אויסברייטערן די אינסטיטוציעס פון סאָציאַלער הילף און קאנסטרוקטיוויע הלוואות פאַר אונדזערע נצרכים. גלייכצייטיק פירן מיר אַן אויפקלערונג צווישן אונדזערע לאנדסלייט אין אַמעריקע, אַז זיי זאָלן שטיצן די אַלגעמיינע פאנדן פאַר מדינת ישראל, און קומען מאסנהאפט אלס טוריסטן קיין ישראל.

ביאַלאַ־פּאָדלייאַסק

אין יאָר 1939 האָט די יידישע באָפעלקערונג אין ביאַלאַ־פּאָדלאַסק געציילט ביי 7000 נפשות. פון דער צווייטער וועלט־מלחמה זענען לעבן־געבליבן 370 נפשות: 90% פון דער דאָזיקער צאָל זענען אין דער צייט פון דער מלחמה געווען אין רוסלאַנד, די רעשט האָבן זיך אויסבאהאַלטן אין בונקערס אָדער וועלדער (נאָר געציילטע האָבן זיך געראַטעוועט פון די לאַגערן). פון די דאָזיקע שרידי־הפליטה געפינט זיך די העלפט אין ישראל; די רעשט — אין אַמעריקע, אויסטראַליע, קאַנאַדע, פראַנקרייך און אַנדערע מדינות.

אין 1945, וועו אין ישראל זענען אָנגעקומען די ערשטע געראַטעטע, האָט זיך דאָ געבילדעט אַ הילפס־קאָמיטעט, וואָס האָט געזאַמלט מיטלען צווישן ביאַלער אין ישראל און דערטיילט ערשטע שטיצע די ניי־געקומענע. וועו דאָס אָנקומען פון נייע־עולים האָט זיך אָפּגעשטעלט, האָט דער קאָמיטעט אויפגעהערט זיין אַרבעט. ערשט אין יאָר 1952, וועו ס׳האָט זיך ווידער אָנגעהויבן אַן עליה פון ביאַלער, האָט זיך געגרינדעט, מיט דער הילף פון די לאַנדסמאַנשאַפטן אין ניו־יאָרק און לאָס־אַנדזשעלעס, אַ גמילות־חסד־קאַסע אונטערן נאָמען „קופת גמילות־חסד ע״ש קהילת ביאַלה פודלאַסקה״. ביי דער קאַסע איז אויך גלייך געשאַפן געוואָרן אַ סאָציאַלער־פאָנד, וואָס האָט יעדן עולה געגעבן אַ שטיצע פאַרן ערשטן געברויך, און דער פאָנד האָט אונטערשטיצט נאָר אַזעלכע פאַמיליעס, וואָס זייער סאָציאַלע לאַגע האָט אַזאַ שטיצע נויטיק געמאַכט. שפּעטער איז ביי דער גמ״ח־קאַסע געשאַפן געוואָרן אַ צווייטער פאָנד פאַר צוטיילן סטיפּענדיעס תלמידים פון פאַך־אַנשטאַלטן און מיטל־שולן, וואָס זייערע אויסצייכנונגען אין לערנען אוין דער סאָציאַלער מצב פון די עלטערן בארעכטיקן אַזאַ סטיפּענדיע. דער סטיפּענדיע־פאָנד וועט אויסגעהאַלטן אויסשליסלעך דורך דער ביאַלער לאַנדסמאַנשאַפט אין לאָס־אַנדזשעלעס.

אין ישראל געפינען זיך אַן ערך 450 משפּחות, אָפּשטאַמיקע פון ביאַלאַ. קיין ספּעציעלער אירגון עקזיסטירט נישט, און די גאַנצע טעטיקייט קאָנצענטרירט זיך ביי דער גמילות־חסד־קאַסע, וואָס שטייט אין קאָנטאַקט מיט די לאַנדסמאַנשאַפטן אין ניו־יאָרק, לאָס־אַנדזשעלעס, אויסטראַליע, קאַנאַדע, אַרגענטינע און פּאַריז. אין פּאַרלויף פון איר עקזיסטענץ האָט די גמילות־חסד־קאַסע פון די אויבנדערמאנטע פאָנדן ביי איר, אַרויסגעגעבן:

הלוואות אויף אַ סומע פון	109,100 ל״י.
שטיצע פון סאָציאַלן־פאָנד	16,150 ל״י.
סטיפּענדיעס	1,930 ל״י.

אין דער נאָענטסטער צייט וועט דערשיינען אַ „ספר ביאַלאַ־פּאָדלאַסקאַ״, באַאַרבעט און גערוקט אין ישראל.

ביאַליסטאָק

א. ביאליסטאָקער אין דער וועלט

די טויזנטער ביאַליסטאָקער יידן, צעשפרייטע איבער דער גאַנצער וועלט, האָבן זיך קובהשם געווען מיט זייער לאַנדסמאַנשאַפטס־טעטיקייט נאָך איידער ס׳איז געשאפן געוואָרן דער פאַרבאַנד פון די ביאַליסטאָקער אין ישראל. די גרויסע עמיגראַציע פון ביאַליסטאָק קיין אַמעריקע, וואָס האָט זיך אַנגעהויבן אין יאָר 1854 און האָט זיך געצויגן כמעט אַן איבעריי ביז דער ערשטער וועלט־מלחמה, האָט אין משך פון דער צייט אויסגעפורעמט וויכטיקע צענטרן פון ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט אין די פאַראייניקטע־שטאַטן און אין אַנדערע לענדער פון ביידע אַמעריקאַנער קאָנטינענטן. אין די פאַראייניקטע־שטאַטן איז באַוווסט אלן־פאַטערסאָן אלס טעקסטיל־צענטער פון ביאַליסטאָקער יידן; אין קאַנאַדע איז דאָס — האַנטינגאָן, און אין אַרגענטינע — זויזשאַ־לינטש. דער גרויסער ביאַליסטאָקער „רעליף־קאָמיטעט" אין אַמעריקע איז אָנטשטאַנען אין יאָר 1918, און שוין צו־יענער־צייט זענען די ביאַליסטאָקער אין אַמעריקע אימשטאַנד געווען צו שאַפן אַ סומע פון העכער 5 מיליאָן דאָלער פאַר דעם ווידעראויפבוי פון יידישן עקאָנאָמישן און געזעלשאַפטלעכן לעבן אין זייער היימאט־שטאָט, וואָס איז רואיניר געוואָרן אין פעריאָד פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. דער צענטראַלער „רעליף" אין אַמעריקע האָלט אויס אייגענע סאָציאַל־אַנשטאַלטן פאַר ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט און גיט אַרויס אַ פעריאָדישן זשורנאַל א. נ. „ביאַליסטאָקער שטימע".

גוט אָרגאַניזירט און אַנזעעוודיק זענען אויך די ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפטן אין קאַנאַדע (גיבן אַרויס אַ זשורנאַל „ביאַליסטאָקער וועגן"), אַרגענטינע, אורוגוואַי, קובע, מעקסיקע, דרום־אַפריקע, אויסטראַליע, פראַנקרייך און פיל אַנדערע מדינות.

ב. די אנטשטייאונג פונעם פארבאַנד אין ישראל

די ביאַליסטאָקער אַלטע תושבים אין ארץ־ישראל, אַזוי ווי די ותיקים פון אַנדערע שטעט אין פוילן, ליטע אָדער רוסלאַנד — האָבן מיט יאָרן צוריק געהאט אַן „אַנטי־לאַנדסמאַנשאַפט־לעכע" איינשטעלונג. די אַלגעמיינע שטרעבונג פון דער ארץ־ישראלדיקער באַפעלקערונג איז געווען: וואָס גיכערע צונויפשמעלצונג פון אַלע עטנישע־גרופעס און גלות־שיכטן, דורך דערווייטערן מחיצות און אויסמיידן קאָנספעקטיוו קלאַמערונגען. אָבער ווען ס׳זענען אַנגעקומען אין לאַנד (אין יאָר 1940) די ערשטע ידיעות פון ביאַליסטאָקער „ביעזשענצעס" אין ווילנע און קאָווּנע, און ס׳איז קלאָר געוואָרן זייער דאַמאַלסדיקער מצב און גאַרונג צו ארץ־ישראל — האָט „געפלאַצט דער אייז" און אונדזער פריערדיקע איינשטעלונג האָט זיך ראַדיקאַל געענדערט.

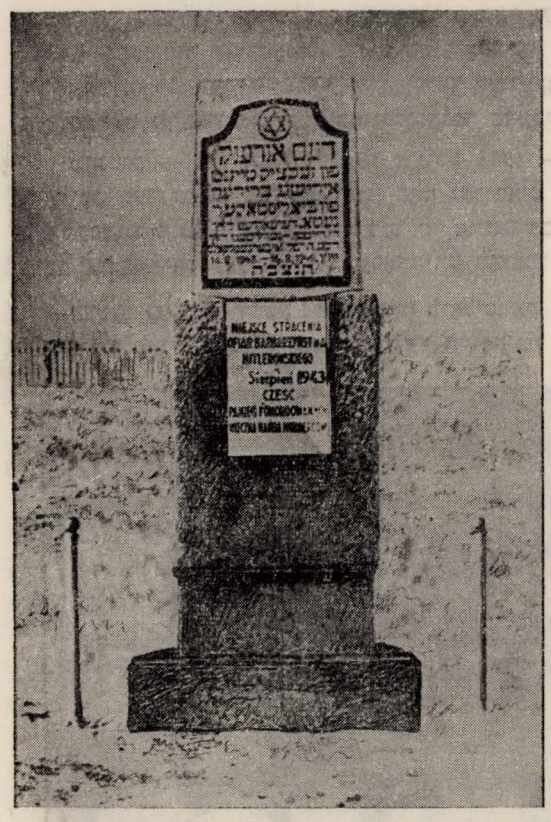
צווישן די לאַנדסלייט, וועלכע האָבן זיך דאָן מיט אונדז פאַרבונדן, זענען געווען צענדליקער פראָמינענטע עסקנים פון אַלע פאַליטישע, געזעלשאפטלעכע, קולטורעלע און עקאָנאָמישע קרייזן אין ביאַליסטאָק. אַ טייל פון זיי האָט טאָקע באַוויזן צו פאַרלאָזן אייראָפע אין די ערשטע מלחמה־יאָרן (41־1940), אייַדער די דייטשן האָבן אקופירט די מזרח־געביטן פון פארמלחמהדיקן פוילן, און די יעניקע זענען אַנגעקומען קיין ארץ־ישראל אָדער זיך דערשלאָגן אין אַנדערע וויטע לענדער. צווישן די דאָן געקומענע אין לאַנד זענען געווען: די אדוואָקאַטן ראובן נחומאָווסקי ז״ל און יבל״א צבי קלעמענטינאָווסקי און משה פאראזאווסקי (פורת); דער דירעקטאָר פון דער העברעאישער גימנאזיע — דוד ראקאָוויצקי (רכבי); דער אינדוסטריעלער — יעקב בעקער; הרב

שמואל שצעדראוויצקי א״א. קיין אַמעריקע האָבן דאָן עמיגרירט: אליעזר שטשופאקיעוויטש; דער דירעקטאָר פון דער ערשטער „תרבות״־שול שמואל עברי א.א. אין ווילנע זענען ליידער פארבליבן: דער עסקן און אינדוסטריעלער — חיים פארבער; דער סעקרעטאָר פון קרן־קימת־לישראל — י. יאַנאָוויטש און פיל אנדערע.

דער קאָנטאָקט מיט די נאָרוואָס אויסגערעכנטע, ווי אויך מיט פיל אַנדערע לאַנדסלייט וואָס האָבן זיך דאָן געפונען אין מזרח־אייראָפּע, האָט געדינט אַלס סטימול פאר דער שפעטערדיקער אַנטשטייאונג פונעם אירגון יוצאי ביאַליסטוק בישראל.

ג. ערשטע טריט פון לאנדסמאַנשאַפּטם־טעטיקייט

צוויי ביאַליסטאָקער לאַנדסלייט: שמואל שביב ז״ל און יבל״א אשר גולדין — ביידע אַנגעשטעלטע אין „כופר־הישוב״ אין תל־אביב (רח׳ ליבונטין 3) — האָבן געמוען אויף זיך די אויפגאַבע שאַפן אַ קאָמיטעט פון ביאַליסטאָקער אין ישראל, וואָס זאָל אַנהאַלטן סטאַביל קאָנטאָקט מיט לאַנדסלייט, וואָס שרייבן צו קרובים און באַקאַנטע אין ארץ־ישראל, ווי אויך זיך שטעלן אין פאַרבינדונג מיט אַרגאַניזירטע ביאַליסטאָקער לאַנדסמאַנשאַפטן אין דער וועלט, כדי צו טאָן וואָס ס׳איז מעגלעך פאַר די פאַרבליבענע אין אייראָפּע, אינעם פייער פון דער מלחמה. צו די צוויי אויבנדערמאַנטע האָט זיך צוגעקאָאָפּטירט פנחס טיקאָטשינסקי ז״ל, און שפעטער אויך די פרייַנט: מאָטל קרוגליאַק; א. ל. פאַיאַנס; יחזקאל פּיעקאַרסקי; די ברידער א. און מ. עלקעס; מלכה און יוסף דאָבקין ז״ל; בצלאל ירושלמי ז״ל; אליעזר לעדער ז״ל. דער אַדרעס פון „כופר־הישוב״ האָט געדינט אַלס לאָקאַל פאַר די ערשטע טעטיקייטן פון ביאַליסטאָקער אַרגאַניזירן־קאָמיטעט. דאָס איז געווען אין אָנהויב פון יאָר 1942.

אַ מצבה אויפן בריידער־קבר אין ביאַליסטאָק.

צו־יענער־צייט איז אַנגעקומען אין לאַנד די פרוי יענטע לייזערסאָן, וועלכע האָט זיך על־פי־נס אַרויסבאַקומען פון ביאַליסטאָק אין אַנפאַנג־פעריאָד פון דער היטלעריישער אַקופאַציע. מיר האָבן אַרגאַניזירט אַ גרעסערע פאַרזאַמלונג פון לאַנדסלייט און מיט שוידער אויסגעהערט דעם באריכט פון דער אנטרונענער פרוי, וועלכע איז געווען אַן עדות פון די ערשטע גרויל־אַקציעס: פרייטיק ב׳ תמוז תש״א, 27 יוני 1941 — געציילטע טעג נאָכן אַריינמאַרש פון דער נאַצי־אַרמיי

קיין ביאַליסטאָק; און צוויי וואָכן שפּעטער — שבת י"ז תמוז תש"א, 12 יולי 1941. בעת דער ערשטער אַקציע, זענען טויזנטער יידן צוזאמענגעטריבן געוואָרן אין גרויסן בית־הכנסת און זענען פארברענט געוואָרן צוזאַמען מיטן בית־הכנסת.

ביי דער צווייטער אַקציע (דער „שוואַרצער שבת"), זענען 5000 יונגעלייט דעפּאַרטירט געוואָרן אין אַן „אומבאַקאַנטער ריכטונג" פון טויט־לאַגערן.

אַנפאַנג 1945 איז אַנגעקומען אין לאַנד דער צווייטער ניצול פון דייטשן גהינום — חיים גאלטשינסקי. ער האָט שוין געהאַט צו דערציילן וועגן דער ווייטערדיקער יסורים־קייט פון ביאַליסטאָקער קדושים: דאָס דערשיסן 300 סוחרים און אינטעליגענטן (דאָנערשטיק, 24 יולי 1941); דאָס דעפּאָרטירן 6000 ביאַליסטאָקער תושבים קיין פּרוזשאַנע (אָקטאָבער 1941); דאָס ליקווידירן די אַרומיקע יידישע ישובים (נאָוועמבער 1942).

פּרייטיק — ח' אב תש"א, 1 אוגוסט 1941 — האָט מען די ביאַליסטאָקער יידן, און פון די אַרומיקע שטעטלעך, פאַרשלאָסן אין ביאַליסטאָקער געטאָ. פּרייטיק — א' אדר תש"ג, 5 פעברואַר 1943 — האָט זיך אַנגעפאַנגען די „ערשטע־אַקציע" פון ליקווידירן דעם געטאָ. די אַקציע האָט זיך געצויגן 10 טעג — 2000 יידן זענען אומגעקומען אויפן אָרט און אַרום 12,000 זענען דעפּאָרטירט געוואָרן אין פאַרניכטונגס־לאַגער טרעבלינקע.

מאָנטיק — ט"ו אב תש"ג, 16 אוגוסט 1943 — איז אויסגעבראָכן דער אויפשטאַנד אין ביאַליסטאָקער געטאָ. עטלעכע וואָכן האָט געדויערט די דאָזיקע אויסזיכטלאָזע אָבער הערואישע פאַרמעסטונג מיטן בלוטיקן שונא. מער ווי טויזנט גבורים־קדושים זענען געפאַלן אין קאַמף, און אַרום 40.000 יידן זענען ווידער דעפּאָרטירט געוואָרן אין פאַרניכטונגס־לאַגער טרעבלינקע.

העכער 60.000 יידישע נפשות האָט ביאַליסטאָק געגעבן אויפן מזבח פון אומקום און קדושה פון יידישן פאָלק, אין דער שוידערלעכער תקופה פון דער צווייטער וועלט־מלחמה.

אַן אזכרה צום 12־טן יאָרטאָג נאָך דער ליקווידאַציע פון ביאַליסטאָקער געטאָ.

די דאָזיקע פאקטן האָבן עלעקטריזירט די ביאַליסטאָקער אין ישראל, און צענדליקער פון זיי האָבן זיך מאָביליזירט פרייוויליק צו אקטיווער מיטארבט מיטן אויבן־דערמאָנטן אָרגאַניזיר־קאָמיטעט, פאר מאָראַלישער שטיצע און מאַטעריעלער הילף לטובת די געראַטעוועטע פון אומקום, וואָס האָבן זיך געפונען באַווייזן אויפן ליכטיקן שיין אין די באַפרייטע געביטן פון מזרח־איראָפּע, ווי נאָר זיי זענען אָפּגעריניקט געוואָרן פון נאַציסטישן פּעסט. וועגן די רעשט ביאַליסטאָקער ניצולים האָבן זיך דערשלאָגן צו די ברעגעס פון ארץ־ישראל, נאָכן פאַרענדיקן דעם קריג, האָבן זיי שוין דאָ געטראָפן אַ גרופּע אָקטיוועט קאָמיטעט־מיטגלידער (אַ טייל פון די חברים פונעם געוועזענעם אָרגאַניזיר־קאָמיטעט, ווי אויך: אדוו. ראובן נחומאווסקי ז״ל און ראשל ראַבינאָוויטש ז״ל; ווי אויך יבל״א: זלמן ירושלמי, אַדוו. צבי קלעמענטינאָווסקי, רעיה פאַיאַנס, זלמן נאָוואשעלסקי (ירושלים), זאב גאלדשטיין און אריה אָלדאָק (חיפה), ווי אויך אַנדערע איבערגעבענע טוער. די הויפט־טעטיקייט צו־יענער־צייט איז באַשטאַנען אין העלפן די נייע־עולים וואָס גיכער און עפקטיווער זיך איינארדנען מיט אַרבעט, מיט דירה און אַנדערע נויטיקע באַדינגונגען.

ד. קריית־ביאַליסטוק

דער בולטסטער און וויכטיקסטער אויפטו פון די ביאַליסטאָקער אין ישראל איז, ללא־ספק, דער שיכון וואָס איז אויפגעבויט געוואָרן נעבן יהוד (אַן ערך 30 ק״מ פון תל־אביב) און טראָגט דעם נאָמען: קריית־ביאַליסטוק.

דער געדאַנק האָט אויפגעבליצט צופעליק, וועגן אונדזער זלמן ירושלמי האָט באַקומען אַ פּריוואָטע וועגדונג פון אַ ביאַליסטאָקער אינדוסטריעלער ה׳ טרילינג אין לאָס־אַנדזשעלעס, וועגן אן אָקציע פאר בויען אַ פּארקאָן אָרום דעם בית־עולם אין ביאַליסטאָקער געטאָ. מיר אין ישראל האָבן באַהאַנדלט די דאָזיקע וועגדונג און געוואָרפן אַ קאָנסטרוקטיווע לאָזונג: אויב שוין בויען, איז בויען אַ מאָנומענט פאַר די קדושים — א י ן י ש ר א ל! די דאָזיקע לאָזונג האָט אָרויסגערופן אַ פאַזיטיוון אָפּקלאַנג צווישן אַלע לאַנדסלייט אין ישראל, ציפערן און אויף דער גאָרער וועלט. דער ביאַליסטאָקער צענטער אין אַמעריקע, און בעיקר פריינט דויד סאָהן, האָבן וואָרם אויפגענומען אונדזער איניציאַטיוו, און ס׳איז באשלאָסן געוואָרן אָרגאַניזירן אַן אַלגעמיינעם צוזאַמענטרעף אין ניו־יאָרק, און דאָרט באַשליסן וועגן אונדזער פאָרשלאָג אויפצובויען אין ישראל אַ ווינונגס־צענטער פאַר ביאַליסטאָקער, וואָס זאָל פאַראייביקן דעם נאָמען פון דער חרובער קהילה. די קאָנפערענץ איז פאָרגעקומען אין יאָר 1949, זי האָט באַשטעטיקט אונדזער פאָרשלאָג און באשלאָסן צו זאַמלען אויף דעם צוועק אַ פאָנד פון אַ מיליאָן דאָלער. אויף דער קאָנפערענץ איז אָנגעוענד געווען פון ישראל אַדוו. צבי קלעמענטינאָווסקי און שפּעטער איז אויך זלמן ירושלמי פון ישראל געזעסן אין ניו־יאָרק און מיטגעווירקט אַז די אָקציע זאָל דאָרט אנגיין אין געהעריקן טעמפּאָ.

נאָך פאַרשידענע איבערוואָנדלונגען אָרום דעם פראָיעקט, הן אין ישראל און הן אין אַמעריקע, איז די אָקציע קאָנצענטרירט געוואָרן אין דער „קריית־ביאַליסטאָק־פונדיישן" בראש מיט ה׳ ראָלף וויין. דאָס אויספירן די אַרבעט איז איבערגעגעבן געוואָרן דער ישראלדיקער בוי־געזעלשאפט „ראסקא". דעם 24־טן אַפּריל 1951 (חוה״מ פסח תשי״א) איז פאָרגעקומען אַ פייערלעכע חנוכת־הבית פון די ערשטע אויסגעפּערטיקטע הייזער — ביי דער באַטיילונג פון רעגירונגס־פאָרשטייער, געזעלשאַפטלעכע עסקנים און אונדזערע פריינט: ראָלף וויין און ווילי אַבראָמסאָן — די אנפירער פון „קריית־ביאַליסטאָק־פונדיישן" אין אַמעריקע. דער דאָזיקער

בית-עם "בין"
ר ח ו ב
בית-שטראל
(קרית ביאליסטוק)
מרפאה
קתים

פאָנד האָט פינאַנסירט דאָס אויפבויען פון 196 דירות, אַ קינדער־גאָרטן, אַ מעדיצינישע אויפנאמס־שטעלע, אַ בית־עם־„ציון" און געפלאַנצט אַ פּאַרק. די לאַנדסלייט פון אויסטראַליע האָבן אויפגעשטעלט 12 דירות, און פון מעקסיקע — אַ שול־בניין. אַזוי אַרום פאַרמאָגט קריית־ביאַליסטאָק 208 פאַמיליע־דירות און אַלע ערשטראנגיקע געזעלשאפטלעכע אַנשטאַלטן.

דער דאָזיקער אויפטו איז באַצייכנט געוואָרן מיט אנערקענונג דורך דער בריטער געזעלשאפטלעכקייט אין ישראל און די ביאַליסטאָקער אין לאַנד און אין די תפוצות געפינען אַ טרייסט אין דער דאָזיקער לעבעדיקער מצבה אויפן בית־הקברות פון דער ביאַליסטאָקער קהילה.

ה. די גמילת־חסדים־קאַסע

במשך פון איר עקזיסטענץ (1953—1960) האָט די גמ״ח־קאַסע אַרויסגעגעבן הלוואות אויף אַן אַלגעמיינער סומע פון אַרום 200,000 ל״י. איר אייגן־קאַפּיטאל באטרעפט יעצט 15,000 ל״י. לעצטנס האָבן מיר אָפּגעשלאָסן אַן אָפּמאַך וועגן צוזאמענארבעט צווישן אונדזער קאַסע מיט די פינאַנסיעלע פאָנדן פון לאַנד־פאַרבאַנד פון די פוילישע יידן אין ישראל.

די גמ״ח־קאַסע איז געגרינדעט געוואָרן מיט דער ערשטער שפּענדונג פון פרוי און הער זוסמאַן רענדעל, צום אַנדענק פון זייער זון משה ז״ל, וועלכער איז געפאַלן אין באפרייאונגס־קריג פון מדינת־ישראל. דערנאָך האָט פאמיליע פאדליאַשוק פון פראַנקרייך געשפּענדעט אַ גרעסערע סומע צום אָנדענק פון זייערע פאַרשטאַרבענע עלטערן. פריינט בצלאל ירושלמי ז״ל, בעת זיין באַזוך אין אַמעריקע, האָט צונויפגעזאַמלט אַ גרעסערע סומע פאַר דער גמילות־חסדים־קאַסע. לעצטנס האָט דער לאַנדסמאַנשאפט־פאַרבאַנד אין ישראל פאראייביקט די נעמען פון בצלאל יו׳ושלמי ז״ל (ישראל) און אברהם סאָקאַל ז״ל (אויסטראַליע), דורך עפענען ספּעציעלע פאָנדן אויף זייערע נעמען, ביי דער מיטבאטייליקונג פון זייערע משפחות, אין די ראמען פון אונדזער גמ״ח־קאַסע.

גרעסערע שפּענדונגען זיינען אריינגעפלאָסן אין דער קאַסע — פון פארמעגלעכערע לאנדסלייט אין ישראל און פון ביאַליסטאָקער וואָס האָבן אין די לעצטע יאָרן באזוכט דאָס לאַנד אלס טוריסטן. גרעסערע סומען זענען געשפּענדעט געוואָרן בעת אַ סדר־פייערונג (פסח 1955), ביי וועלכער ס׳האָבן זיך באטייליקט מערערע לאַנדסלייט פון אויסטראַליע.

ו. די פארוואלטונגס־טעטיקייט

די פארוואלטונג פון ביאַליסטאָקער פאַרבאַנד אין ישראל באַהאַנדלט יעצט אַ ריי פאַרשלאגן וואָס האָבן דעם צוועק צו פארשטאַרקן די אלגעמיינע טעטיקייט פונעם פאַרבאַנד, ווי צב״ש: אויפשטעלן אַ דאָקומענטאַציע־צענטער פאַר זאמלען און פארעפנטלעכן מאַטעריאַלן, וואָס האָבן אַ שייכות מיט ביאַליסטאָק, און קודם־כל אַרויסגעבן אַ יזכור־בוך.

אין דער איצטיקער פארוואלטונג זענען פאַרטראָטן די פאלגענדע חברים: זלמן ירושלמי, אַדוו. צבי קלעמענטינאָווסקי, מרדכי קרוגליאַק, זלמן נאָוואָשעלסקי, יעקב בעקער, מאיר באַראָווסקי, שמעון ווייגער, יעקב שפירא, אליהו ראַפאַפּאָרט, ד״ר אהרן יודקאָווסקי, פסח בורשטיין, נ. אושאַקאָוו, אינז׳ יוסף אַפעלבוים, די ברידער ל. און ש. רוטענבערג, אריה ציבולקין, ד״ר אליעזר רעמען, זאב גניצוצקי, ד״ר אברהם בר־תנא, ברוך יאַגלאָם, חיים יפת, אריה אַלדאַק, משה נאָוויק, אַרכיטעקט ש. מוהילאָווער, ב. כוויניק א.א. ביים קאָמיטעט איז טעטיק אַ ספּעציעלע פרויען־קאָמיסיע, וואָס פאַרנעמט זיך הויפּטזאַכלעך מיט סאָציאַלע פראָבלעמען.

אין "קריית־ביאַליסטוק" עקזיסטירט אַן אָרטיקער געווילטער קאָמיטעט, אין וועלכן ס׳האָבן אין משך פון דער צייט מיטגעארבעט די חברים: אברהם צינאָוויטש, פייוול קאָגאַן, יוסף טשערניכאָוו, קאָפל לעוו, מרדכי מינעס, שמעון זאַבויסקי, חיים לאדן, חיים ציצאָוויטש א.א..

ביידע קאָמיטעטן באַהאַנדלען פון־צייט־צו־צייט בשותפותדיקע פראַבלעמען און זאָרגן געמיינזאַם, פאַר אָפהיטן דעם טייערן אָנדענק פון ביאַליסטאָקער קדושים און פאַר געזעלשאַפטלעכן צוזאמענלעבן פון דער שארית־הפליטה פון דער רומפולער אומפארגעסענער ביאַליסטאָק.

בעכעווע

25 קילאָמעטער דרום־זייט פון לובלין געפינט זיך דאָס שטעטל בעכעווע (ביכאָווא). דאָס שטעטל ליגט צווישן בערג און ביי דער זייט שלענגלט זיך דער טייך ביסטרזיצע. פאַרן אויסברוך פון 2־טן וועלט־קריג האָבן אין שטעטל געווינט ביז 500 יידישע משפחות.

נישט געקוקט אויף דער פארהעלטניסמעסיק קליינער צאָל יידן, איז אָבער דאָך געווען שטאַרק אנטוויקלט דאָס רעליגיעזע און געזעלשאַפטלעכע לעבן. שבת זענען אַלע יידישע קראָמען געווען געשלאָסן און דער רוב יידן האָט אַנגעפילט די שולן, בתי־מדרשים און פאַרשידענע חסידים־שטיבלעך. צום דאָוונען איז מען געגאַנגען אין די גאַסן אָנגעטאָן אין די טליתים, גלייך אין דעם שטעטל וואָלטן געווינט בלויז יידן און געדאָוונט האָט מען מיט ברען, מיט התלהבות.

אין שטעטל האָבן עקזיסטירט און געווען טעטיק כמעט אַלע פאָליטישע פאַרטייען, ווי: אַלע־עמיינע ציוניסטן, לינקע און רעכטע פועלי־ציון, מזרחי, אגודת־ישראל א. א. די ציוניסטישע פאַרטיי האָט געהאַט אַ קלוב "בית־עם", ווו עס זענען פאָרגעקומען פאַרשידענע טעאַטער־פאָרשטעלונגען, אויסגעפירט דורך אַ גוט אוועקגעשטעלטן דראַמאַטישן־קרייז. דאָרט זענען אויך פאָרגעקומען פארלעזונגען און רעפעראַטן אויף פאַרשידענע פאָליטישע און ליטעראַרישע טעמעס. געווען אויך 2 געזעלשאפטלעכע ביבליאָטעקן.

נישט געקוקט דערויף, וואָס אין די חסידישע קרייזן איז מען געווען געשטימט קעגן ציוניזם און קעגן ישוב ארץ־ישראל, האָבן דאָך פיל בית־המדרש־בחורים זיך געלערנט אַ פאַך, כדי עולה צו זיין און זיין פראָדוקטיוו אין ארץישראל, הגם די טאַטעס זייערע האָבן קרום געקוקט אויף אַ בעל־מלאכה. ליידער, האָט בלויז אַ קליינער טייל זוכה געווען ביזן 2־טן וועלט־קריג עולה צו זיין קיין ארץ־ישראל. ביים אויסבראָך פון דער היטלעריישער מלחמה האָבן זיך געפונען אין לאַנד קוים 30 משפחות אָפשטאַמיקע פון בעכעווע.

דער גרעסטער טייל בעכעווער יידן זענען אומגעקומען און פאַרברענט געוואָרן אין די קרעמאטאָריעס פון די פאַרשידענע לאַגערן. נאָכן קריג איז אַ קליינער טייל צוריקגעקומען פון ראַטנפאַרבאַנד און נאָך אַ קלענערער טייל האָט זיך געראַטעוועט אין דער פאַרטיזאַנטקע אָדער על־פּי־נס געבליבן לעבן אין לאַגער.

אַ גרעסערע צאָל פון די שארית־הפליטה האָט עולה געווען קיין ישראל. היינט צו טאָג געפינען זיך אין לאַנד אַן ערך 100 משפחות בעכעווער יידן. אַ טייל באַשעפטיקן זיך אַלס פּקידים,

אַ טייל זענען חברים אין קיבוץ, אָדער אין מושב און אַ טייל זענען זעלבשטענדיקע בעלי־מלאָכות אָדער אַרבעטער אין פארשידענע פאַבריקן און וואַרשטאַטן.

דער פאַראיין פון דער בעכעוועך לאַנדסמאַנשאַפט פירט אַ טעטיקייט, כדי אָנצוהאַלטן אַ קאָנטאַקט מיט די לאַנדסלייט און כדי נישט צו פאַרגעסן אונדזער אָפּגעמעקטע היים און געבורט־שטאָט. מיר פאַרמאָגן אַ באַשיידענע גמילת־חסדים קאַסע, וואָס גיט באַשיידענע הילף די וואָס נויטיקן זיך אין איר. יעדעס יאָר, ב׳ חשון, אַרדענען מיר אין אַן אזכרה נאָך די קדושים. מיר האָבן אויך אויפגעשטעלט אַ מצבה, אַלס אנדענק פאַר די אומגעקומענע, אויף הר־ציון. מיר גרייטן זיך אויך אַרויסצוגעבן אַ יזכור־בוך, וואָס וועט פאַראייביקן אונדזער געווען היים.

מיר שטייען אויך אין פאַרבינדונג מיט די בעכעווער אין ארגענטינע, פאַריז און אַנדערע לענדער.

אין אונדזער לאַנדסמאַנשאַפט זענען אַקטיוו טעטיק די ח״ח: הלל־משה פינקעלשטיין (ברקאי), יעקב קליימאַן, משה רידער, אריה הימעלפאַרב, יהושע עולמי, ישראל פייעראיזן. דער אַדרעס פאַר פאַרבינדונג איז: יעקב קליימאַן, תל־אביב, רח׳ השופטים 37.

בעלזשיץ

דאָס שטעטל וואָס געפינט זיך 20 ק״מ דרום־מערב פון לובלין, האָט געציילט אין יאָר 1939 500 יידישע פאַמיליעס (ביי 2500 נפשות). די גרעסטע טייל יוגנטלעכע האָבן געהערט צו די ציוניסטישע אָרגאַניזאַציעס: „החלוץ", „גורדוניה" און „בית״ר". אויך האָט עקזיסטירט אַ קרייז פון דער ציוניסטישער אַרבעטער־פּאַרטיי „התאחדות" און פונעם „בונד".

אין יאָר 1939 האָט זיך געגרינדעט אַ תרבות״ שולע, וועלכע האָט עקזיסטירט ביזן אויסברוך פון דער מלחמה.

דעם 8־טן מאַי 1943 (ג׳ אייר תש״ג) האָבן די נאַצישע מערדער אויסגעהרגעט קרוב 500 יידישע נפשות — מענער, פרויען און קינדער. ביי 400 אָנדערע מענער און פרויען, יונגע און אַרבעטספּעאיקע זענען דעם טאָג דעפּאָרטירט געוואָרן אין קאָנצענטראַציע לאַגערן. ג׳ אייר איז דער יאָרציים־טאָג נאָך אונזערע אַלע קדושים, וואָס זענען אומגעקומען אין דער לעצטער וועלט־מלחמה. יאָר־יערלעך קומט פאָר אין דעם טאָג אַ יזכור־פאַרזאַמלונג.

דער אירגון יוצאי בלז׳יץ האָט זיך געגרינדעט ווי נאָר מיר האָבן זיך דערוווסט וועגן די רעשטלעך פון די לאַגערן. וועגן ס׳האָבן געגנומען זיך באַווייזן די ערשטע בעלזשיצער עולים אין ישראל, נאָכן פאַרענדיקן די מלחמה, האָט דער אירגון אַקטיוויזירט זיין טעטיקייט. ס׳איז אויפגעשטעלט געוואָרן אַ גמילות־חסד, צו העלפן מיט הלוואות פאַר קאָנסטרוקטיוועצווועקן און פאַרשידענע באַדערפענישן

אין ישראל געפינען זיך בערך 150 משפחות, פון זיי 60% געקומענע אין לאַנד נאָכן יאָר 1945. די מערהייט וווינט אין תל־אביב און אומגעגנט, אַ טייל וווינען אין ירושלים און חיפה, און אַנדערע זענען צעשפּרייט איבערן גאַנצן לאַנד.

אין צפון־אַמעריקע געפינען זיך אַ 25 פאַמיליעס, וואָס לעבן דאָרט קרוב 50 יאָר און

15—20 פאַמיליעס, וואָס האָבן אימיגרירט נאָך דער לעצטער מלחמה. אויך געפינען זיך בעלזשיצער אין דרום־אַמעריקע, פראַנקרייך און פוילן. דער אירגון האַלט אַן קאָנטאַקט מיט אַלע לענדער.

בעלזשיצער לאַנדסלייט אַרום דער מצבה פאַר זייערע קדושים, אין „יער־הקדושים".

דער אירגון האָט געפלאַנצט אַ וואַלד פון 1000 בוימער אין יער־הקדושים. יעדעס יאָר, כ״ז ניסן (יום־השואה), פאָרן אונדזערע לאַנדסלייט צו דער אַלגעמיינער נאַציאָנאַלער־אזכרה אין יער־הקדושים, און זיינען זיך דאָרט מתייחד, ביי דער בעלזשיצער מצבה, מיטן אָנדענק פון זייערע נאָענטסטע און טייערסטע. דער אירגון וועט אַרויסגעבן אַ יזכור־בוך, און ס׳וועלן שוין געזאַמלט מאַטעריאַל און בילדער פאַר דעם צוועק.

די איצטיקע פאַרוואַלטונג פון אירגון באַשטייט פון זעקס חברים: יואל צאנג (פאָרז.), יונה לייוואנד (סעקר.), חיה לייוואנד (קאַסיר.), שמואל טראפער, ישעיהו צאנג און מרדכי גוט. דער פאָרבינדונגס־אַדרעס איז: יונה ליבנד, גבעתיים, רח׳ המרי 20.

בראָז׳

די שטאָט בראָד (ברודי) אין מזרח־גאַליציע האָט מען אַמאָל געקרופן ירושלים־דאוסטריה. זי האָט אַ רייכע פאַרגאַנגענהייט פון יידישער קולטור אויף אַלע געביטן: וועלטלעכע און רעליגיעזע. בראָד איז געווען באַרימט מיט אירע גרויסע רבנים, גאונים און למדנים, ווי אויך קעמפער פאַר השכלה־בילדונג צווישן יידן.

די שטאָט בראָד האָט אויך געשמט אַלס פּיאָנער פון יידישן טעאַטער. עס זענען באַקאַנט נאָך פון פאַריקן יאָרהונדערט די באַרימטע בראָדער זינגער, וואָס פיל פון זיי זענען געוואָרן שפּעטער באַרימטע אקטיאָרן.

אין בראָד איז אויך געווען אַן אַנטוויקלטע פּאָליטיש־געזעלשאַפטלעכע באַוועגונג. דאָרט האָבן געווירקט אַלע פּאָליטישע פּאַרטייען, וועלכע זענען געווען טעטיק אויף דער יידישער גאַס — ציוניסטישע און אַנדערע.

פון דעם אַלעם האָבן די נאַציס געמאַכט, פונקט ווי אין גאַנץ פּוילן, עפּר ואפר.

✶

באַלד נאָכן חורבן האָבן מיר געגרינדעט דעם אירגון יוצאי ברודי, און מיר זענען צוגעטרעטן צו געבן ממשותדיקע הילף די אָפּגעראַטעוועטע בראָדער יידן, וועלכע זענען געקומען אין לאַנד. מיר האָבן אויך געשאַפן אַ ליי־קאַסע, וועלכע גיט אַן־פּראָצענטיקע הלואות די אַלע וואָס וועגדן זיך. יעדעס יאָר אָרדענען מיר איין אן אזכרה צום אנדענק פון די בראָדער קדושים. די אזכרה קומט פאָר אַ מאָל אין חיפה, לרוב אין תל־אביב. די צאָל בראָדער לאַנדסלייט אין ישראל וועלט געשאַצט אויף 150—200. מיר מאָכן פון צייט צו צייט אַ צוזאמענטרעף מיט אונדזערע לאַנדסלייט, ווו מיר באַהאַנדלען אַ ליטעראריש־קינסטלעריש טעמע, אָדער מיר טרעפן זיך מיט פריינד וואָס קומען פון חוץ־לארץ.

אין יאָר 1956 האָבן מיר אַרויסגעלאָזט דאָס בוך פון דעם היסטאָריקער ד״ר נ. מ. געלבער „געשיכטע פון בראָדער יידן״. דאָס בוך שטעלט מיט זיך פאָר אַן אוצר מיט וויסן און האָט א שלל מיט דאָקומענטן וועגן דער רייכער פארגאנגענהייט פון די בראָדער יידן. ד״ר נ. מ. געלבער האָט איבער דעם בוך גאָרבעט צענדליקער יאָרן.

מיר גרייטן אויך אַ צווייט בוך וועגן בראָד אַלס צענטער פון השכלה, ליטעראטור און טעאַטער — פון דער צווייטער העלפט פון 19־טן יאָרהונדערט ביזן חורבן.

צו דער פאַרוואַלטונג פון אירגון יוצאי ברודי געהערן פאָלגענדע חברים: נתן מאירסזן, הרב מ. ש. וואַסערמאַן, מ. ראזענבלום און מ. רעדלער; שריבער־וויסנשאפטלער: פראָפ׳ דב סדן, ד״ר נ. מ. געלבער, מנדל זינגער און יעקב ראָטמאַן (נתנאלי); עסקנים־לאַנדווירטן: א. בלאָשטיין, י. עקער, א. קאָכאַלין, אברהם און משולם שטאָק; פרוען: שושנה גרינבערג, העלא טאַרטאַקאָווער, לאָלא ליפשיץ, קלאַרא מעלעס און חנה שפיגעל.

בריסק־דליטא

דער אירגון יוצאי בריסק־דליטא והסביבה האָט זיך אַרגאַניזירט אין יאָר 1944 און זיין ערשטע טעטיקייט איז געווען: באַקומען ידיעות וועגן גורל פון דער שטאָט, יידישער קהילה און וועגן די לעבן געבליבענע — אויסגעפינען זייערע ווינונגס־ערטער און דערוויסן זיך וועגן זייער לאָגע. נאָכן דערהאַלטן די נויטיקע אינפאָרמאַציע, איז איינגעשטעלט געוואָרן אַ פאַרבינדונג מיט די לאַנדסלייט, און צו די נויטבאַדערפטיקע איז אַרויסגעשיקט געוואָרן הילף אין פאַרשידענע פאָרמען — דער עיקר שפּייז־פּעקלעך.

אין 1945 — נאָכן דערוויסן זיך וועגן דעם טרויעריקן גורל פון דער יידישער קהילה, איז

אָפּגעהאַלטן געוואָרן די ערשטע טרויער־פֿאַרזאַמלונג, און דער טאָג ו׳ חשון איז באַשטימט געוואָרן אַלס דער יאָרצייט־טאָג צום אָנדענק פון די אומגעקומענע קדושים. נאָך דער פֿאַרזאַמלונג האָט זיך אָנגעהויבן אַן ענגערע פֿאַרבינדונג מיט די בריסקער לאַנדסמאַנשאַפטן אין אויסלאַנד: אַמעריקע — ניו־יאָרק (בריסקער רעליף); אויסטראַליע — מעלבורן (בריסקער יידישער הילפס־קאָמיטעט); אַרגענטינע — בוענאָס־איירעס (פֿאַרבאַנד פון בריסק־דליטא און אומגעגנט); פראַנקרייך — פּאַריז (סאָסיעטע פון קעגנזייטיקער הילף „בערעט־ליטאָווסקי").

די פֿאַרשטאַרקטע עליה קיין ישראל פון די באַפרייטע פון די קאָנצענטראַציע־לאָגערן און געטאָס אין דייטשלאַנד, פראַנקרייך און פוילן — האָט געבראַכט מיט זיך פיל לאַנדסלייט. דאָס האָט אונז געשטעלט פֿאַר דער אויפגאַבע צו זאַרגן פֿאַר זיי זייערע ערשטע שריט אין לאַנד אין העלפן זיי זיך איינוואָרצלען אין נייעם לעבן. דאָס איז געטאָן געוואָרן אויף פֿאַרשיידענע וועגן — דורך געלט־הילף און הלוואות, ווי אויך דורך זאָרג פֿאַר ווינונג אָדער איינאָרדנען ביי אַרבעט. די לאַנדסמאַנשאַפטן אין די פֿאַרשידענע לענדער האָבן אונז אונטערשטיצט און דערמעגלעכט אין אַ גרויסער מאָס אויספירן די הילפס־אַרבעט, במשך פון דער גאַנצער צייט פון אונזער עקזיסטענץ.

עס דאַרף באַזונדערס באַצייכנט ווערן די ענגע און שטענדיקע פֿאַרבינדונג מיט דעם בריסקער־רעליף אין ניו־יאָרק, די אונטערשטיצונג פון זיין זייט אין אַלע אונזערע אונטער־נעמונגען — הילפס־צוועקן, דאָס אַרויסגעבן די יזכור־ביכער „בריסק" און די ליי־פּאַנדן. ס׳ווערט דורך אונז שטאַרק אָפּגעשאַצט די דאָזיקע הילף פון בריסקער־רעליף — די גרעסטע און עלטסטע לאַנדסמאַנשאַפט אין דער וועלט — אין דער שפּיץ פון וועלכן עס שטייט יעקב פּינקעלשטיין, דער טעטיקער און אומדערמידלעכער סעקרעטאַר זייט 45 יאָר.

נאָכן אַנטשטיין פון דער מדינה האָבן פיל לאַנדסלייט באַזוכט ישראל און זיך באַקענט געניויער מיט דער לאַגע און גויטן פון אונזער לאַנדסמאַנשאַפט. עס איז דורך זיי געשאַפן געוואָרן דער לעבעדיקער קאָנטאַקט מיט די לאַנדסמאַנשאַפטן אין אויסלאַנד.

דער אָנדענק פון דער שטאָט און קהילה איז פֿאַראייביקט געוואָרן אויף פֿאַלגענדן אופן:

1. דאָס אַרויסגעבן 2 יזכור־ביכער, אין העברעאיש און יידיש (דורך דעם פֿאַרלאָג — „אנציקלופּדיה של גלויות");

2. אָנרופן אַ גאַס אין תל־אביב (פֿאַרשטאָט הדר־יוסף) אויפן נאָמען „קהילת בריסק־דליטא";

3. אין מרתף־השואה אויפן בארג ציון, אין ירושלים, וועט אין קורצן איינגעפֿאַסט ווערן אַ יזכור־שילד (לוח זכרון).

עס זענען געשאַפן געוואָרן אייניקע ליי־פּאַנדן, פֿאַרבונדן מיט פֿאַרשידענע באַנק־אינסטיטוציעס, און דאָס דערמעגלעכט געבן גרעסערע הלוואות. מיר האַלטן אויך אַ צאָל אַקציעס אין דער אַלגעמיינער קאַסע פון התאחדות עולי פולין. ביז איצט זיינען דורך אונז אַרויסגעגעבן געוואָרן איבער 300 הלוואות אויף אַן אַלגעמיינער סומע פון 75,000 פונט. די פּאַנדן עקזיסטירן זייט יאָר 1952 און די הלוואות באַקומען מערסטנטייל נייע עולים.

יעדעס יאָר קומען פֿאַר אזכרה־פֿאַרזאַמלונגען, אין וועלכע עס באַטייליקן זיך בערך 500 פּערזאָן פון אַלע עקן פון לאַנד. אונזערע לאַנדסלייט זענען צעשפּרייט אין פֿאַרשידענע שטעט, קאָלאָניעס און קיבוצים. זייער אַלגעמיינע צאָל גרייכט 1000 פערזאָן (די גרעסטע קאָנצענטראַציע איז אין תל־אביב).

אונזער לאַנדסמאַנשאַפט איז אַנגעשלאָסן אין התאחדות עולי פולין און באַטייליקט זיך אין אַלע אירע אַקטיוויטעטן. דער פאַרבינדונגס־אַדרעס פון אירגון יוצאי בריסק־דליטא איז: תל־אביב, ת.ד. 4410.

גאָוואָראָוואָ

גאָוואָראָוואָ איז אַ קליין שטעטל, וועלכעס האָט געהערט צום אָסטראָלענקער פאָוויאַט און ביאַליסטאָקער וואיעוואדשאפט. די געשיכטע פון שטעטל און זייט לאַנג יידן ווינען דאָרט — איז אומבאַקאַנט. דאָקגן וויסן עלטערע יידן צו דערציילן, וועגן אַ געוויסן שמואל טאָט, אַ גאָוואָראָוער תושב, וועלכער זאָל האָבן אַנטיילגענומען אין פולישן אויפשטאַנד פון יאָר 1794. אין אַן אַלטן כתב־יד ווערט דערמאָנט „גובורובה הסמוך לבולקה". ווולקע איז אַ דערפל אויף דער אַנדערער זייט פון גאָוואָראָוער טייך „הירש"; ווייזט אויס, אַז דאָמאָלט איז נאָך דער „כרך" געווען ווולקע.

גאָוואָראָוואָ איז זייט איר עקזיסטענץ שוין אייניקע מאָל אָפגעברענט — און צוריק־אויפגעבויט געוואָרן. בעת דער ערשטער וועלט־מלחמה איז אויך דאָס שטעטל געצלעך פאַרברענט געוואָרן דורך די אָפטרעטנדיקע רוסן. די יידן האָבן עס צוריק לאַנגזאַם אויפגעבויט, אָבער בעת דער לעצטער וועלט־מלחמה איז ווידער דאָס שטעטל אַוועק מיטן פייער און דאָס מאָל דורך די היטלעריסטן.

דאָס שטעטל האָט פאַרן לעצטן וועלט־קריג פאַרמאָגט אַ כמעט־אויסשליסלעכע יידישע באָפעלקערונג פון לערך 400 משפחות. די מערהייט איז באַשטאַנען פון סוחרים און קליינהענדלער, אָבער אויך די בעלי־מלאָכות האָבן פאַרנומען אַן אָנגעזען אָרט. ווי ס׳רוב יידישע שטעטלעך אין פוילן, האָט אויך אונזער שטעטל געצויגן זיין חיונה פון די פריצים און פויערים פון דער סביבה. דאָס צוזאַמענלעבן צווישן די יידן און די קריסטן איז, פאַרהעלט־נישמעסיק, געווען אַ גוטע. דער אַנטיסעמיטיזם האָט זיך ערשט געלאָזט מערקן אייניקע יאָר נאָך היטלערס קומען צו דער מאַכט, און „סוואי דאָ סוועגא" און „אָוושעם..." האָט אויך נישט אויסגעמיטן אונזער שטעטל.

אין גאָוואָראָוואָ האָט זיך אָפגעמערקט דאָס רעליגיעזע לעבן. יעדעס קינד האָט דורכגעמאַכט דעם „חדר", פון אַ דרדקי־מלמד ביז תנ״ך און אַ בלאַט גמרא מיט תוספות. פיל האָבן נאָך פאַרגעזעצט אין די ישיבות פון לאָמזשע, נאָוואָראָדאָק א.אַנד. צווישן די בעלי־בתים האָבן זיך געפונען אַ סך בני־תורה, תלמידי־חכמים און יראי־שמיים. אין דער גרויסער שול האָט מען בין מנחה למעריב שטענדיק געטראָפן יידן פון אַלע שיכטן עפּעס לערנען. עס האָט דאָרט עקזיסטירט אַ „חברת ש״ס", „חברת משניות", „חברת תהילים" און אַנדערע. אויך איז געווען אַ ישיבה קטנה און אַ תלמוד־תורה; שוין אָפגערעדט פון לערך אַ טוץ חדרים און אַ צענדליק חסידים־שטיבלעך און מניינים ווי: געראָר, אַלעקסאַנדער, אָטוואָצקער, מזרחי, ציוניסטן — און נאָך ביי פּריוואָטע בעלי־בתים, וווּ מען פלעגט דאָונען יעדן שבת. דאָס שטעטל האָט אויך

געשמט מיט הכנסת־אורחים און צדקה. עס איז נישט געווען דער טאָג, אַז דאָס שטעטל זאָל נישט באַזוכן אַ מגיד, אַ משולה, אַ מוכר־ספרים׳ניק אָדער סתם אַ פאָר אָרעמע־לייט.

גאָוואַראָווקע האָט זיך געגרויסט מיט אירע רבנים. מיר וועלן דערמאָנען די לעצטע דריי, וועלכע דער דור האָט גוט געקענט: 1) הרב ר׳ אהרן קלעפפיש זצ״ל, מחבר פון ספר „בית אהרן״, אַ ברודער פון לעצטן וואַרשעווער אב״ד שמואל זנויל קלעפפיש. 2) הרב ר׳ יעקב הכהן באָטשאַן זצ״ל, מחבר פון ספר „ושב הכהן״. ער איז געווען אַ למדן מופלג, יום ולילה איז ער געזעסן על התורה ועל העבודה. און 3) דער לעצטער רב, הרב ר׳ אלטר משה מרדכי בורשטין הי״ד, וואָס איז געווען איינער פון די גדולי־התורה פון לעצטן דור. זיין פּיקחות און שאַרפזין איז געווען אַ שם־דבר. אַ מענטש, וואָס האָט דערוועקט צו זיך דרך־ארץ און אַ מנהיג פון דער קהילה בחסד עליון. דער רב הי״ד איז אומגעקומען על קידוש־השם אין איינעם פון די דייטשע טויט־לאַגערן.

די ציוניסטישע באַוועגונג איז אַריינגעדרינגען אין שטעטל נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה דורכן משכיל בנימין גינזבורג. צוערשט האָט זיך געגרינדעט בלויז די „צעירי־ציון״ און מיט דער צייט האָבן זיך געגומען פאַרמירן פאַרשידענע פראַקציעס און עס זענען אויך צוגעקומען נייע פאַרטייען. אין די לעצטע 10—12 יאָר פאַרן קריג האָבן שוין עקזיסטירט און געפירט זייער טעטיקייט פאָלגנדע פאַרטייען (לויטן א״ב): „אגודת־ישראל״, „צעירי אג״י״, בנות״ און זייער בית־יעקב שולע; אַלגעמיינע ציוניסטן און זייער ביבליאָטעק; „בונד״, „צוקונפט״, זייער דראַמאַטישער קרייז, ווי אויך די „פרץ״־ביבליאָטעק; החלוץ״; „העובד״; „השומר הצעיר״; „השומר הדתי״; „מזרחי״, „החלוץ־המזרחי״ און זייער „יבנה״־שולע; „פועלי־ציון״ (רעכטע), „פרייהייט״, זייער דראַמאַטישער קרייז, ווי אויך די „ברענער״־ביבליאָטעק; „פועלי־ציון״ (לינקע); „רעוויזיאָניסטן״, „בית״ר״ מיט זייער ביבליאָטעק. עס האָט אויך עקזיסטירט אַן אומלעגאַלע קאָמוניסטישע פאַרטיי. אין די לעצטע יאָרן זענען אויך צוגעקומען הכשרה־קבוצים פון אייניקע פאַרטייען. אַ לעבהאַפטע טעטיקייט האָט געפירט דער סוחרים־פאַראיין מיט זייער „באַנק קרעדיטאָווי״, דער האַנטווערקער־פאַרבאַנד מיט זייער באַנק, ווי אויך די אַנדערע צוויי גמילות־חסדים קאַסעס. אין שטעטל איז אויך געווען טעטיק אַ חברה־קדישא, „הכנסת־אורחים״, „לינת הצדק״ און אַנדערע געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס. עס האָט אויך, פאַרשטענדלעך, עקזיסטירט אַ קהילה מיט דאָזאָרעס, בראש פון וועלכע עס איז פיל יאָרן געשטאַנען ר׳ משה טענענבוים הי״ד. דער לעצטער ראש־הקהל איז געווען ר׳ נטע ריץ הי״ד.

אונזער שטעטל איז געווען צווישן די ערשטע, וועלכע זענען חרוב געוואָרן דורך די נאַצים. שוין דעם 9־טן סעפּטעמבער 1939 (י״ז אלול תרצ״ט) באַגינען, האָבן די דייטשן, אונטער אַ טיסעריי, אַרויסגעטריבן אַלע יידן פון די הייזער, זיי צוזאַמענגעגנומען אין דער גרויסער שול און אונטערגעצונדן דאָס שטעטל. ווען די פלאַמען האָבן שוין דערגרייכט די שול און די געווייענען און יללות זיינען שוין דערגאַנגען עד לב השמים, איז פלוצים געקומען אַ באַפעל אַרויסצולאָזן די פאַרהאַלטענע און ממש בדרך נס זענען זיי געראַטעוועט געוואָרן פון אומקום. אין דאָזיקן „שוואַרצן שבת״ זענען פון די שיסעריין געפאַלן איבער אַ צענדליק הרוגים — מיינער, פרויען און קינדער, הי״ד.

במשך פון יענע טעג האָט מען כמעט אַלע מיליטער־פליכטיקע יידן אַוועקגעפירט קיין דייטשלאַנד אין לאַגער אַרענשטיין (ביי טאַנענבערג) און די איבעריקע זענען אַנטלאָפן אויף דער רוסישער זייט. שפּעטער זענען באַפרייט געוואָרן אויך די פון לאַגער.

נאָכן אויסברוך פון דייטשיש־רומישן קריג (1941) האָט מען אַ גרויסן פראַצענט אונדזערע

לאַנדסלייט פאַרשיקט אין די רוסישע לאַגערן, דאָרט האָט דער גרעסטער טייל איבערגעלעבט די מלחמה. פון די געבליבענע ביי די דייטשן האָבן זיך בלויז איינצלנע געראַטעוועט; די רעשט זענען אומגעבראַכט געוואָרן אין דייטשישע מאָרדאָוועניעס. דער גרעסטער טייל איז אומגעקומען אין סלאָנימער געטאָ.

נאָכן קריג איז דער גרעסטער טייל לעבן־געבליבענע עולה געוועזן קיין ישראל. אַ סך משפּחות האָבן אויך אויסגעוואַנדערט אין די פאַראייניקטע־שטאַטן; איינצלנע — אין בעלגיע און אין אַנדערע לענדער. אויך אין דייטשלאַנד זענען געבליבן גאָוואָראָווער.

בעת דער גרינדונגס־פאַרזאַמלונג פון אירגון יוצאי גובורובה (פּסח תש"ט).

מיטן אָנקומען פון אונזערע ערשטע עולים האָבן מיר אויפגעשטעלט אונזער פאַרבאַנד. חוה"מ פּסח תש"ט איז פאָרגעקומען ביי ה' יעקב גורקאַ די גרינדונגס־פאַרזאַמלונג פון אירגון. עס איז דאָן אויסגעקליבן געוואָרן פאָלגנדער ועד: אהרן שראָן, יעקב גורקאַ, אברהם האָלצמאַן, חוה בערנשטיין, משה סאַרנע א.א. שפּעטער איז אויך טעטיק געווען אין ועד אביעזר בורשטין.

ביי היינט־צו־טאָג געפונען זיך אין לאַנד לערך 150 משפּחות. דער רוב באַשטייט פון אַרבעטער און באַאַמטע; אַ קליינער טייל — פון מיטלשטאַנד.

ביים אירגון עקזיסטירט אַ גמילות־חסדים קאַסע א.ג. פון צבי לעווין ע"ה. דער גרעסטער טייל געלט איז געוואָרן געשפּענדעט דורך די עלטערן משה און שרה לעווין פון קובאַ און דורך זייער משפּחה. מיט קלענערע סומען האָבן זיך אויך באַשטייערט נאָך פיל אונזערע לאַנדסלייט. די קאַסע הוערט געפירט דורך ר' אברהם לעווין. אַ סך באַדערפטיקטע באַקומען הלוואות.

דער אירגון האָט אין אַפּריל 1960 געשטעלט אַ מצבת־זכרון פאַר אונדזערע קדושים אויפן הר־ציון אין ירושלים. יאָר־יערלעך, אין טאָג י"ז אלול, קומט פאָר די אזכרה נאָך אונזער אומגעבראַכטער קהילה. מיר האָבן בדעה אַרויסצוגעבן אַ יזכור־בוך. פיל מאַטעריאַל האָבן מיר שוין געזאַמלט. ליידער מוזן מיר פעסטשטעלן, דאָס הגם אין אַמעריקע זיינען פאַראַן אַזש

2 גאָוראָוועך לאָנדסמאַנשאַפטן, שטייען זיי נישט מיט אונז אין קאָנטאַקט און מיר האָבן נישט פון זיי קיין שום הילף.

דער לעצטער ועד באַשטייט פון: גורקא יעקב, גורקא יוסף, גרודקא יהודה, האַלצמאַן אברהם, זילבערצאַן יוסף, לעווין אברהם, סאַרנע משה, קאַסאָווסקי בערל און שמעלץ נפתלי. אין חיפה איז טעטיק גראַנאַט משה.

פאַרבינדונגס־אַדרעס: דב קוסובסקי, רמת־גן, שדרות הילד 12.

דאָבזשין־גאָלוב

דאָבזשין און גאָלוב, צוויי שטעטלעך אויף דער פוליש־דייטשישער גרענעץ (אין אומגעגנט פון פּלאָצק, פאָוויאַט ריפּין), האָבן זיך צונויפגעגאָסן אין איין ישוב נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה. און אין יאָר 1939 האָבן דאָרט געלעבט ביי 600 יידישע פאַמיליעס. אין אַמעריקע געפינען זיך געציילטע משפחות; אין ישראל — 112 פערזאָן (צווישן זיי 80 געראַטעוועטע פון פאַרניכטונג); בלויז 2 יונגעלייט זיינען פאַרבליבן אין דאָבזשין־גאָלוב. צווישן די ישראלדיקע לאַנדסלייט געפינען זיך בעלי־מלאכות, קליינהענדלער, אַרבעטער, קיבוצניקעס און עטלעכע אַקאַדעמיקער.

נאָכן פאַרענדיקן די וועלט־מלחמה האָבן מיר זיך אַרגאַניזירט אין אַ לאַנדסמאַנשאַפט. אונזער אומפאַרגעסלעכער חבר יצחק ראָזענוואַקס ז״ל האָט זיך פאַרבונדן מיט לאַנדסלייט אין אַמעריקע און באַקומען צוגעשיקט אויף זיין נאָמען עטלעכע טויזנט דאָלאַר, וואָס מיר האָבן גענוצט אויף ברענגען די גערעטעוועטע קיין ישראל און אויפשטעלן אַ גמילות־חסד־קאַסע פאַר צוועקן פון זייער אַבסאָרבציע אין לאַנד. יעדער נייער עולה האָט באַקומען אַ הלוואה פון 250 פונט אויף די גינסטיקסטע פאַר אים באַדינגונגען. היינט פאַרמאָגט די קאַסע אַן אַקטיוו פון 12,000 פונט, און מיר זיינען יעצט אימשטאַנד אַרויסצוגעבן הלוואות ביז 500 פונט. די אַלגעמיינע יערלעכע סומע פון אַרויסגעגעבענע הלוואות גרייכט 7,000 פונט, און כמעט אַלע הלוואות ווערן פינקטלעך צוריקגעצאָלט.

אונזער חבר יהודה ראָזענוואַקס, וועלכער האָט באַזוכט אַמעריקע, האָט אָנגעקניפּט גאָר פאָזיטיווע באַציאונגען מיט אונזערע לאַנדסלייט אין ניו־יאָרק און טשיקאָגאָ, וואָס זיינען צום גינסטן דער אַרבעט פון אונזער פאַרבאַנד. מיר שיקן איבער יעדעס יאָר אַ געוויסע באַריכט (אין ענגליש) וועגן אונזער פינאַנסיעלער טעטיקייט צו אַלע לאַנדסלייט אין אַמעריקע. דער זעלבער באַריכט ווערט פאַרעפנטלעכט ביי דער אַלגעמיינער יערלעכער פאַרזאַמלונג פון אונזער פאַרבאַנד, וואָס קומט זיך צונויף נאָך חנוכה — דאָן פאַראַנשטאַלטן מיר אויך די אזכרה נאָך די קדושים.

דער קאָמיטעט פון אירגון יוצאי דובז׳ין־גולוב בישראל באַשטייט פון 6 חברים: יהודה ראָזענוואַקס, יעקב בילאָווסקי, יעקב כהן, אברהם דאָבראָשקלאַנקא, מנחם זאַקליקאָווסקי, יצחק אייזיק, אברהם רוזן. די פאַרבינדונגס־אַדרעסן זיינען: י. רוזנבקס, חולון, רח׳ בלום 24; י. בילבסקי, תל־אביב, רח׳ יהודה־הלוי 89.

דאָמבראָוע

דאָס שטעטל ליגט ביי טאַרנאָו און געהערט צו קראָקעווער וואָיעוואָדשאַפט. 3000 יידישע נפשות האָבן געלעבט אין דאָמבראָוע פאַרן אויסברוך פון דער לעצטער וועלט־מלחמה. נאָכן חורבן פון פוילישן יידנטום זיינען פארבליבן סה״כ 160 דאָמבראָוער יידישע נפשות — 138 לעבן אין ישראל אזן 22 אין אמעריקאַנער לענדער ווי אויך אין אייראָפּע.

דער אירגון אין ישראל האָט זיך געגרינדעט אין יאָר 1949. בערך 15% פון אונזערע לאַנדסלייט, וואָס האָבן זיך געגוויטיקט אין עקאָנאָמישער הילף, האָבן די דאָזיקע הילף באַקומען.

די יערלעכע אַזכרה ווערט איינגעארדנט י׳ באב.

אונזער פארוואלטונג באַשטייט פון 3 מיטגלידער. איר פארבינדונגס־אַדרעס איז: אליעזר קנר, בת־ים, רח׳ עוזיאל 15.

דזיאַלאָשיץ

דאָס שטעטל דזיאַלאָשיץ, פינטשעווער פאָוויאַט, איז אַנטשטאַנען אַן ערך 400 יאָר צוריק. לויט ווי עס איז באַווסט, זענען יידן געווען פון די ערשטע פיאַנערן־בויער פונעם שטעטל. ביז דער צווייטער וועלט־מלחמה האָבן אין שטעטל געווויינט ביי 6000 יידישע נפשות (25% פון דער אלגעמיינער באַפעלקערונג). די שטעטלשע יידן האָבן זיך דערנערט פון מסחר, האַנטווערקעריי און פארשידענער אַרבעט. עס איז אויך געווען אַ קליינע צאָל ערד־באַזיצער.

די שטאָט איז געווען אַ שטאָט פון תורה און צדקה: דאָ איז געווען אַ גרויס בית־המדרש, אַ שול, פיל חסידים־שטיבלעך, ווו עלטערע יידן און יונגע בחורים האָבן געלערנט יום־ולילה. עס איז געווען אַ גרויסע תלמוד־תורה (מיט 500 קינדער), א ״יבנה״־שול (מיט 200 קינדער), אַ ״בית־יעקב״־שול (מיט 200 קינדער) ווי אויך אַ ישיבה, ווו עס האָבן אויך געלערנט פיל יונגעלייט פון די אַרומיקע שטעטלעך.

דאָ האָבן אויך עקזיסטירט פיל סאָציאַל־געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס, ווי: ״לינת־הצדק״, ״הכנסת־אורחים״, ״הכנסת כלה״, ״קופת־חולים״, אַ גמילת־חסד־קאַסע א. א. וו. די אַרעמע יידישע באפעלקערונג האָט באַקומען אלזייטיקע הילף. די עסקנים, וואָס זענען געשטאַנען אין דער שפיץ פון די אַלע אינסטיטוציעס האָבן אוועקגעגעבן פיל צייט, ענערגיע און געלט, כדי צו דערהאַלטן די אינסטיטוציעס לטובת די יידן.

דאָ זענען אויך געווען כמעט אַלע פאַרטייען און יוגנט־אָרגאַניזאַציעס, ס׳איז אויך געווען אַ גרויסע ביבליאָטעק ביי דער יידישער קהילה, ווו די יוגנט פון שטאָט איז זיך צוזאַמענגעקומען. דאָס אַלץ איז געווען...

אין ישראל געפינען זיך יידן פון דזיאַלאָשיץ, וועלכע האָבן עולה געווען נאָך מיט 50 יאָר צוריק. און די עליה איז געגאַנגען די גאַנצע צייט ביזן מלחמה־אויסברוך.

בעת די נאַציס האָבן פארנומען די שטאָט, האָט זיך די צאָל יידן אין דזיאַלאָשיץ נאָך מער

פּארגרעסערט (ביז 10 טויזנט נפשות) מיט תושבים פון די אַרומיקע שטעטלעך. דאָנערשטיק, כ״א אלול תש״א, האָבן די היטלעראָווצעס צונויפגעטריבן אַלע יידן אויף אַ פּלאַץ און באַלד דערשאָסן 2000 מאַן, צווישן זיי פּיל קינדער, זקנים, די גאַנצע כלי־קודש, בראש מיטן 90־יעריקן אבד״ק הרב הגאון יצחק־הלוי סטאַשעווסקי זצ״ל, וועלכער איז געזעסן על כסא־הרבנות אין דזיאַלאָשיץ העכער 40 יאָר. די רעשט יידן, מיטן דזיאַלאָשיצער רבין הרה״צ ר׳ אליעזר־הלוי אפשטיין זצ״ל אין דער שפּיץ, האָט מען פאַרשיקט אין די פאַרניכטונגס־לאַגערן. די שטאָט דזיאַלאָשיץ איז געבליבן יידן־רײַן. דעם זעלבן טאָג האָבן די נאַצישע חיות פארניכטעט די יידישע באפעלקערונג אינעם שכנותדיקן שטעטל סקאלעבמיזש, בראש מיטן דאָרטיקן רב הרה״ג ר׳ יעקב אלווינג זצ״ל.

נאָכן קריג זענען געקומען קליינע גרופּן יידן פון די שארית־הפּליטה קיין ישראל, און זיי זענען זיך צוזאַמענגעקומען מיט די יידן, וואָס האָבן זוכה געזונט עולה צו זיין קיין ישראל נאָך פּארן חורבן. מען האָט דאָן באשלאָסן גרינדן אין ישראל דעם אירגון יוצאי דזיאַלושיץ והסביבה.

דער אירגון איז באַלד צוגעטרעטן צו געבן אַלע מעגלעכע הילף די נייע עולים. מיר האָבן געשאפן אַ גמ״ח־קאַסע. מיר האָבן אויפגעשטעלט א מצבת־זכרון אין „מרתף־השואה״ אויפן הר־ציון אין ירושלים. מיר האָבן געפלאַנצט אַ חורשה פון 1000 ביימער אין „יער־הקדושים״. מיר אַרדענען איין יעדעס יאָר, כ״א אלול, אן אזכרה לזכר די קדושים. לעצטנס האָבן מיר געשריבן אַ ספר־תורה אויפן נאָמען פון די קדושים.

דער פאָרזיצענדער פון אונזער אירגון איז הרה״ג ר׳ יהודה פרענקעל. דער אַדרעס פון אירגון איז דער אַדרעס פון זיין סעקרעטאַר — אריה שחר, גבעתיים, רח׳ שיינקין 55.

האָנצעוויטש

אויפן גרענעץ צווישן די פּאָלעסיער בלאָטעס און נאוואַרעדקער פרוכטבאַרע ערד־פלייַנען, ביי אַ באַן־סטאַציע צווישן באַראַנאָוויטש און לוניניעץ, ליגט דאָס שטעטל האָנצעוויטש, ארומגערינגלט פון ווייסרוסישע דערפער. די דערלויבענישׂ אויף בויען די ארטשאַפט, אויפן באָדן פון אַ געווסן פּוילישן ערד־באַזיצער מיטן נאָמען וואיטשעכאָווסקי, איז געגעבן געוואָרן אין יאָר 1889. אין יאָר 1921 האָט שוין דאָס שטעטל געציילט 2500 איינווינער, און אין יאָר 1939 האָט זייער צאָל דערגרייכט 5000, פון דעם בערך 3000 יידישע.

דאָס יידישע האנצעוויטש האָט זיך אויסגעציכנט מיט איר ציוניסטישער טעטיקייט און איז געווען איינגעטיילט אין צוויי הויפּט־לאַגערן: די ליגע פארן ארבעטנדיקן ארץ־ישראל, פון איין זייט, און די רעוויזיאָניסטן, פון דער צווייטער זייט. די ערשטע ציוניסטישע יוגנט־אָרגאַניזאַציע, דער „החלוץ״, האָט עקזיסטירט ביזן יאָר 1929. שפּעטער האָט זיך ספּעציעל אויסגעציכנט מיט איר אקטיוויטעט די יוגנט־אָרגאַניזאַציע „השומר־הצעיר״ ווי אויך דער „בית״ר״. צווישן די דערוואַקסענע האָט געשפּילט אַ באַדייטנדיקע ראָל די ראַדיקאַל־ציוניסטישע פּארטיי „על־המשמר״.

דאָס עיקרדיקע קולטור־לעבן האָט זיך קאָנצענטרירט אַרום דער „תרבות״ שול. ס׳איז אויך

געמאַכט געוואָרן אַ פרווו צו גרינדן אַ העברעישע רעליגיעזע שול „יבנה". די חברים פון ליגקע „פועלי־ציון" האָבן פאַרמאָגט אַ שיינע ביבליאָטעק. די קאָמוניסטן זיינען אויך געווען אַקטיוו, אויף זייערע געביטן, אָבער זיי האָבן נישט געהאַט קיין השפּעה אויפן געזעלשאפטלעכן יידישן לעבן.

די מקורות פון פרנסה האָבן זיך קאָנצענטרירט הויפּטזאכלעך ארום וואלד־עקספלאאטאציע און האָלץ־פאַבריקאַציע, און ס׳האָבן נישט געפעלט אין שטעטל אָלע אַנדערע בראַנשעס, אונטערנעמונגען און האַשעפּטיקונגען וואָס זיינען געווען כאַראַקטעריסטיש אין יענע יאָרן. אין די לעצטע פאַרמלחמהדיקע יאָרן האָט זיך דאָס שטעטל זייער אנטוויקלט אויף אָלע עקאָנאָמישע ווירטשאפטלעכע געביטן.

דעם 30־טן יוני 1941 האָבן די דייטשן אָקופירט האָנצעוויטש, און קאַרגע צוויי חדשים שפּעטער, דעם 13־טן אוגוסט 1941, האָט זיך פאַרענדיקט די אויסראטונגס־אַקציע פון דער יידישער באפעלקערונג. דאָס איז געווען די ערשטע טאָטאַלע פאַרניכטונג פון אַ יידישער קהילה אינעם געביט פון מערב־ווייסרוסלאַנד.

*

אין יאָר 1943 האָט זיך אין ארץ־ישראל געגרינדעט אַ קאָמיטעט פון האנצעוויטשער לאַנדסלייט, וואָס האָט אַנגעקניפּט אַ קאָנטאַקט מיט די גערעטעוועטע אין ראַטן־פאַרבאַנד און געשיקט צו זיי פעקלעך. אין יאָר 1946 איז געגרינדעט געוואָרן דער פאַרבאַנד — דאָן איז שוין די מערהייט פון די גערעטעוועטע געווען אין ישראל. דער פאַרבאַנד ריכטעט אָפּ די אָזכרה יעדעס יאָר — כ׳ באב. נאָך דער אזכרה קומט פאָר די אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג פונעם פאַרבאַנד און וואלן פון דער פארוואַלטונג און רעוויזיאָנס־קאָמיסיע.

דער פאַרבאַנד דיספּאָנירט מיט אַ ליי־קאַסע א. נ. פון „קדושי הנצביץ" און אַ באָזונדערער כּאַנד פאַר סאָציאַלער הילף. דער פאַנד איז געגרינדעט געוואָרן דורך פרוי רבקה גלעזער־דערמאַן צום אָנדענק פון איר מאַן אלימלך דערמאַן ז״ל.

די פארוואלטונג אַרגאַניזירט אפטע צוזאַמענקונפטן, בעיקר ווען ס׳ווייזן אין לאַנד אונזערע לאַנדסלייט פון אַנדערע לענדער. אין א שמחה אָדער אַ צרה (ח״ו) מאַביליזירט זיך די גאנצע פאַרוואַלטונג און ציט מיט אויך אַנדערע לאַנדסלייט כדי זיך פרייען צוזאַמען אָדער העלפן אינאיינעם.

די פארוואלטונג און אקטיוו באַשטייען פון פאלגנדיקע חברים: דוד בארוכאָוויטש, רבקה בן־יעקב (בירגער), ראזע גראיעוו־שקולער, זלמן דודאי, יצחק כגן, זשעניע קליעס־וואלקון, יקותיאל פאַליעוויטש, שרגא פאציקאלסקי.

האָראָדאָק

דאָס שטעטעלע האָראָדאָק (ווילנער גובערניע, מאלאדעטשנער קרייז) האָט פארמאָגט סך־הכל דריי קורצע גאַסן און אַ מארק־פלאַץ — אַ שטעטעלע פון 2000 איינווויינער, פון זיי 80% יידן. די קליינע יידישע קהילה האָט געלעבט איר אייגנאַרטיק לעבן — אויסגעמישט מיט פּראָבלעמען, פארנומען מיט כלל־טוערייַ, אקטיוו אין קולטורעלע, ציוניסטישע און געזעלשאפטלעכע ענינים.

האָראָדאָקער יידן בעת אַ פוילישן נאַציאָנאַלן יום־טוב אין שטעטל (1933).

פון וואָס האָבן יידן געלעבט? — אַ טייל האָט זיך פארנומען מיט „מנחם־מענדל" באַשעפטיקונגען, אָבער ס'זיינען אויך געווען פארהארעוועטע בעלי־מלאכות, פאריאָגטע קליינהענדלער און אפילו גרויסע סוחרים מיט פלאקס, תבואה און שמאטעס, וואָס האָבן צוגעשטעלט זייערע סחורות אין די צענטערן פונעם לאַנד. די יידישע קאראבעלניקעס פלעגן ארומריזן איבער די אַרומיקע דערפער אַ גאַנצע וואָך, קומען אויף שבת צו דער פאַמיליע זיך אויסרוען און זונטיק פרי ווידער פארלאָזן די היים. אַזוי האָט זיך געצויגן דאָס לעבן ביז די סאָוויעטישע ארמיי איז געקומען אין שטעטל (סעפטעמבער 1939) און דאן האָט זיך איבערגעדרייט ווי מ'זאָגט עס: „עליונים למטה ותחתונים למעלה". דער נייער רעזשים האָט אַנגעהאלטן קאַרגע צווייַ יאָר און כאָטש ער האָט פולשטענדיק געענדערט דעם עקאָנאָמיש־געזעלשאפטלעכן מהות פון די שטעטלדיקע יידן — אָבער די יידן גופא זיינען געבליבן ביים לעבן. די דייטשישע בעסטיעס, וואָס האָבן אַקופירט האראדאק אין אָנהויב יולי 1941, האָבן פאַרוואַנדלט די יידישע קהילה אין אַ קבר און אַ סוף געמאַכט צו דעם יידישן לעבן.

אין פארגלייך מיט אנדערע אַרומיקע שטעטלעך, האָבן זיך פון האראדאק גערעטעוועט מערערע יוגנטלעכע, בערך 100 פערזאָן, פון וועלכע די מערהייט געפינט זיך אין ישראל און האָט זיך ביסלעכווייז איינגעארדנט. כמעט אַלע זיינען ארבעטס־מענטשן און פאַלן נישט אויף קיינעם צו לאַסט, כאָטש זיי נויטיקן זיך נאָך אין הילף כדי צו פארבעסערן די לעבנס־באַדינגונגען.

אונזער לאנדסמאנשאפט האָט זיך אַרגאַניזירט אין 1946. זי ציילט 60—70 משפחות, ותיקים און נייע עולים, וואָס קומען זיך צוזאַמען יעדעס יאָר אויף אַ יזכור אָוונט אום כ"ו תמוז. מיט אַ פאָר יאָר צוריק האָבן מיר געפלאַנצט טויזנט בוימער אין יער הקדושים. אלס אנדענקונג נאָך די אומגעקומענע פון שטעטל.

די חברים פון האראדאקער־קאָמיטעט זיינען: צפורה כגן, פסיה און אליהו ברזוביץ און אברהם ברנוביץ. דער אדרעס פאר פארבינדונג מיטן האראדאַקער פארבאנד איז: צפורה כגן, תל־אביב (יד־אליהו), רח' לה־גרדיה 49.

*

ליב טייער שטעטעלע האַראַדאַק! יאָרן וועלן פארלויפן און די געשעענישן וואָס די פאַליטישע־וועלט ברענגט יעדן פרימאָרגן וועלן מסתמא פאַרגעסן מאַכן דיינע הילצערנע הייזלעך, דיינע שטיין־ברוקירטע גאַסלעך, דיינע פעלדער, וועלדער און טייכל וווּ אונזערע יוגנט־יאָרן האָבן געפלאָסן מיט לוסט און לעבן, צוגלייך ווי דיינע וואַסערן. אָבער אייך, טייערע אומשולדיקע ברידער און שוועסטער, וואָס זיינען אומגעקומען פון מערדערישע בלוטיקע הענט, אייך וועלן מיר קיינמאָל, קיינמאָל נישט פאַרגעסן. מיר בויגן אונזערע קעפ פאַר אייער אָנדענק און זאָגן מיט טרערן אין די אויגן — יתגדל ויתקדש שמיה רבא...

אַ לוח־זכרון אויפן הר־ציון (ירושלים).

הרוביעשאָוו

אין הרוביעשאָוו (לובלינער קרייז) האָבן געלעבט אין יאָר 1939 אַן ערך 7,500 יידן.

דער אירגון יוצאי הרובישוב בישראל איז געשאַפן געוואָרן אין יאָר 1949. ער ציילט העכער 500 פאַמיליעס, צווישן זיי 300 געקומענע פון די לאַגערן פון שארית־הפליטה אין דייטשלאַנד, עסטרייך און איטאַליע.

דער סאַציאַלער צוזאַמענשטעל פון די חברים איז 75% ארבייטער, בעלי־מלאכות און פקידים; די רעשט (25%) פאַרנעמען זיך מיט קליינהענדלעריי.

די יערלעכע אזכרה קומט פאַר אין תל־אביב כ"ט סיון. דאָס איז דער טאָג וועַן עס איז פאַרגעקומען די ליקווידאַציע פון הרוביעשאָווער געטא. אין דער אזכרה באַטייליקן זיך לאַנדסלייט פון גאַנצן לאַנד (400 — 500 פערזאָן).

דער איצטיקער קאמיטעט באשטייט פון 10 פערזאן: ברוך יאנאווער (פארז.), אדוו. אפרים שטיך (וויצע־פארז.), אברהם צימערמאן (סעקר.); בלומע וואסער, העלמאן וואקערמאן, יעקב כהן, שמריהו מינץ, צבי פאכטער, יוסף שוואַרץ, משה מאסקאל. אין דער רעוויזיאנס־קאמיסיע זיינע פארטרעטן: דוד אברמאנט און מרדכי דיאמאנט.

ביים קאמיטעט איז טעטיק אַ ליי־קאסע, וואס גיט הלוואות (אן פראצענט ביז 2 יאר) אויף שיכון אדער אויף אנדערע קאנסטרוקטיוו צוועקן. פון 1949 ביז 1960 זענען ארויסגעגעבן געווארן 115 הלוואות אויף אַ סכום פון 13,000 פונט. עס איז אויך פאר דער אויבנדערמאנטער צייט געגעבן געווארן 38 איינמאליקע שטיצעס, פאר עלטערע און קראנקע לאנדסלייט, אויף אַ סכום פון 1,010 פונט.

דער אירגון פארנעמט זיך לעצטנס מיט אַ גרויסע אויפגאבע: ארויסגעבן אַ „פנקס הרובישוב", וואס וועט דינען ווי אַ מצבה פאר אונזער געוועזענער היימשטאט. מיטן ארויסגעבן דאס יזכור־בוך פארנעמט זיך אַ ספעציעלער קאמיטעט פון 7 פערזאן: ברוך יאנאווער, יוסף עפשטיין, מרדכי הורביץ, מייטשע האפמאן, בלומע וואסער, משה ציגעל, אברהם צימערמאן. אויך זיינען אקטיוו ביים ארויסגעבן דאס בוך די חברים: פנחס ווערטהיים, בינם זינגער, ברוך גאלדשטיין, שמעון גלאזבערג, חיים נבון.

דער אירגון יוצאי הרובישוב בישראל שטייט אין שריפטלעכן קאנטאקט מיטן לאנדס־מאנשאפט־קאמיטעט אין אמעריקע, פון וועלכן מיר באקומען אויך אַ טייל פון דער מאטעריעלער הילף, אין וועלכער אונזער אירגון נויטיקט זיך, כדי צו דערפילן אלע אויפגאבן פון זיין טעטיקייט.

דער פארבינדונגס־אדרעס פארן אירגון איז: אברהם צימרמן, גבעתיים, רח' יצחק שדה 3.

וואלבראם

וואלבראם (קעלצער קרייז) איז פון די עלטסטע שטעט אין פוילן. ס'זענען פאראן באוויזן, אז די ערשטע יידישע איינווינער האבן זיך באזעצט אין דער שטאט נאך אין 15־טן יארהונדערט. אמת, צו יענער צייט איז די קהילה געווען זייער קליין אין צאל, אזוי אז וועג אַ ייד איז נפטר געווארן האט מען אים געמוזט ברענגען קיין קראקע צו קבר־ישראל. 100 יאר שפעטער האט דער פוילישער שטאטראט צוגעטיילט בוי־פלעצער פאר דער יידישער באפעלקערונג, כדי צו פארגרעסערן די יידישע קהילה.

וואלבראם איז ארומגערינגלט מיט וועלדער און פעלדער און די דארטיקע יידן זענען געווען בארימט וויט און ברייט מיט זייער הכנסת־אורחים, יושר און צדקה, תורה און השכלה. אין 1939 האט די יידישע קהילה געציילט 8,000 נפשות. דאס איז געווען אַ פילזייטיק געזעלשאפטלעך און פאליטיש רייפע און אנטוויקלטע קהילה.

די השכלה און שיבת־ציון באוועגונג האבן אין וואלבראם געפונען אַ הילכיקן אפקלאנג. שוין אין דער צווייטער עליה באטיליקן זיך וואלבראמער, צווישן זיי דער באַרימטער חבר נתן חפשי, פון די גרינדער און בויער פון נהלל.

זואַלבראָם מיט אירע האַרציקע טייערע יידן, מיט איר פריילעכער קעמפערישער יוגנט, האָט ליידער אויך געטיילט דעם גורל פון אַלע אַנדערע קהילות אין פוילן. די שוידערלעכע פאַרניכטונג איז פאָרגעקומען דעם 6־טן סעפטעמבער 1942. איניקע הונדערט מענער זענען

וואַלבראָמער לאַנדסלייט ביים לוח־זכרון אויפן הר־ציון (ירושלים).

פאַרשיקט געוואָרן אין צוואַנגס־אַרבעטס־לאַגערן און טויזנטער פרויען, מענער און קינדערלעך זענען געשיקט געוואָרן אין די אויוונס פון בעלזשעץ.

באַלד נאָך דער פארעניקונג פונעם צווייטן וועלט־קריג האָבן זיך די וואַלבראָמער אין ישראל אַרגאַניזירט און געשאַפן אַ געלט־פאָנד, צו העלפן די געצייטלטע שוועסטער־און־ברידער וועלכע האָבן אויסגעמיטן דעם טראַגישן גורל. דער איניציאַטאָר און באַוועג־כוח פונעם פאַרבאַנד איז געווען דער חבר יחיאל בן־פורת (פּולטוראָק) מיט זיין פרוי (עד היום שטייט בן־פורת אין שפּיץ פונעם אירגון). דער אירגון האָט געמאַכט אַלע באַמיאונגען זיך צו פאַרבינדן מיט דער שארית־הפליטה פון וואַלבראָם און געשיקט הילף איבעראַל, ווו נאָר מען האָט געקענט קומען אין פאַרבינדונג.

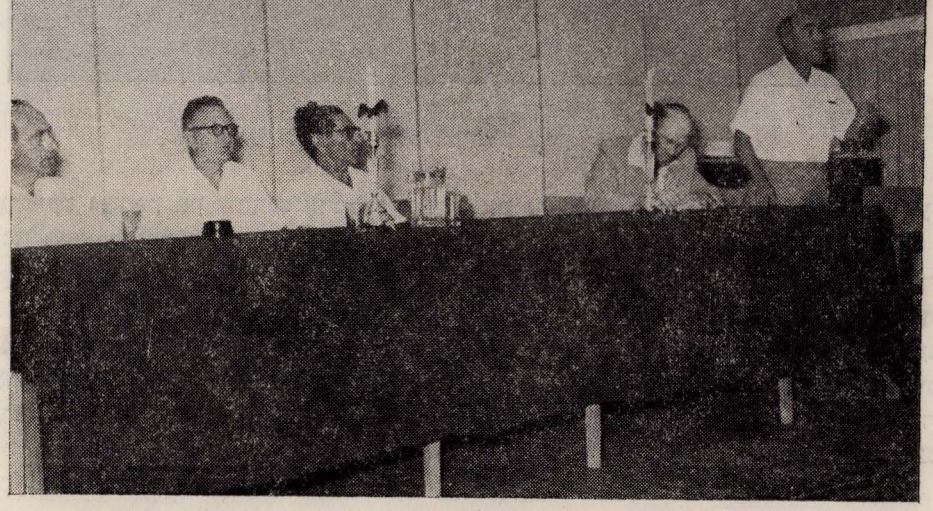
פון די 8000 וואַלבראָמער יידן האָבן זיך ליידער באַווירן צו ראַטעווען 300 נפשות. די העלפט פון די גערַאַטעוועטע זענען געקומען קיין ישראל און דער גרעסטער טייל פון זיי האָט זוכה געווען זיך באַטייליקן אין אונזער באַפרייאונגס־מלחמה. די עולים האָבן זיך לאַנגזאַם איינגעאָרדנט און אויפגעשטעלט אויפסניי זייערע היימען. עס איז אין זיי ממש מקויים געוואָרן ווי דער נביא האָט געזאָגט: „תחת בשתכם משנה וכלמה ירונו חלקם לכן בארצם משנה יירשו, שמחת עולם תהיה להם" (ישעיהו, ס"א, ז').

בערך 75 וואַלבראָמער, פון דער שארית־הפליטה, געפינען זיך אין דער גאַנצער וועלט, בעיקר דאָרט וווּ ס'געפינען זיך וואַלבראָמער יידן נאָך פון פאַרן קריג.

יעדעס יאָר אין טאָג פון דער פאַרניכטונג קומט פאָר אין תל־אביב אַן אזכרה, אין וועלכער

עס באַטייליקן זיך אַלע וואָלבראָמער אין ישראל, כדי צו פּאַראייביקן דעם זכר פון דער קהילה. האָבן מיר געפלאַנצט אַ חורשה אין יער־הקדושים בייַ ירושלים און געשטעלט אַ מצבה אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון. צוויי פון אונזערע חברים וועלכע האָבן אַקטיוו געזאָרגט פאַר אויפשטעלן די מאָנומענטן זענען ליידער נישטאָ מער מיט אונז — דאָס זענען דוד זאַלצמאַן און יהודה פרענקעל ז״ל.

די הויפט־אויפגאַבע פונעם אירגון יעצט, איז דאָס אַרויסגעבן אַ יזכור־בוך. די חברים משה לובלינג און י. שטאַרק האָבן אָנגעשריבן אַ זייער אינטערעסאַנטן מאַטעריאַל. די חברים בנימין כץ און ישראל קאנער, לעבעדיקע עדות פון דער פאַרניכטונג, וועלן באַשרייבן דעם העלדישן און טראַגישן אומקום פון דער וואָלבראָמער קהילה. מיר שטיצן זיך אויף דעם גוטן ווילן פון אונזערע חברים און האָבן נישט קיין צווייפל, אַז בקרוב וועט דערשיינען דאָס יזכור־בוך, אונזערע טייערסטע האָבן עס באַשטימט פאַרדינט, פאַר דעם, וואָס זיי האָבן געשאַפן ביים לעבן און פאַר זייער שוידערלעכן טויט, וואָס האָט קיין גלייכן, ווי דער נביא יואל זאָגט: „ההיתה זאת בימיכם ואם בימי אבותיכם: עליה לבניכם ספרו ובניכם לבניהם ובניהם לדור אחר״ (א׳, ג׳).

דאָס פּרעזידיום פון אַ יזכור־אַקאַדעמיע נאָך די וואָלבראָמער קדושים. ס׳זיצן (פון לינקס): בנימין כץ, סעקר. פון אירגון; א. מאָרגן; יחיאל בן־פורת, פאַרז. פון אירגון; ד. פרומער; משה לובלינג (רעדנער).

דער סעקרעטאַריאַט פון אירגון יוצאי וולברום בישראל געפינט זיך אין תל־אביב, רח׳ ארלוזורוב 192, בנימין כ״ץ. דער אַדרעס פון פאַרזיצער י. בן־פורת איז: תל־אביב, קרית־שלום, רח׳ דרייפוס 6.

ווישקאָוו

א. דאָס שטעטל — פאַרן חורבן

הונדערטער יאָרן האָט אין ווישקאָוו געלעבט און געשאפן אַ גרויסער יידישער קיבוץ. אין ענציקלאָפּעדיעס זיינען דערמאָנט די רעכט פון די ווישקאָווער יידן אין יאָר 1283.

ווישקאָוו, ביים טייך בוג, האָט געהערט צו וואַרשעווער וואיעוואָדשאפט און געלעגן ביים צענטראַלן שאסיי וואַרשע—ביאַליסטאָק. אין יאָר 1939 האָבן געלעבט אין ווישקאָוו בערך 8000 יידישע נפשות. זייענדיק נישט ווייט פון וואַרשע (50 ק"מ) און האָבנדיק אַרום זיך הונדערטער דערפער, האָט דאָס שטעטל געבליט און זיך אַנטוויקלט ווירטשאפטלעך און עקאָנאָמיש. די האַנטווערקער, סוחרים און קליין־פאַבריקאַנטן האָבן זיך אָרגאַניזירט אין פערבאַנדן. די אַרבעטער־יוגנט פלעגט ברענגען רעדנער און געפירט אַגיטאַציע פאַר אַנשליסן זיך אין זייערע פאַרטייען. מיטן אויפשטייג פון ציוניזם זענען אויך אין שטעטל געגרינדעט געווארן אַלע ציוניסטישע פאַרטייען און האָבן אריינגעברענגט אויפלעבונג אין אַלע שיכטן.

אַ לוח־זכרון אויפן הר־ציון (ירושלים).

אַ טייל פון דער באַפעלקערונג וואָס האָט נישט געזען קיין צוקונפט פאַר עק־זיסטענץ אין שטעטל, האָט אין די יאָרן 1880 — 1920 אויסגעוואַנדערט אין די אַמעריקאַנער לענדער. די אנדערע האָבן באַקומען זייער נאַציאָנאַלן תיקון שטרעבענדיק עולה זיין קיין ארץ־ישראל (אין די יאָרן 1925 — 1939 האָבן עולה געווען בערך 400 פערזאָן). דער גרעסטער טייל, וואָס אין געבליבן אין שטעטל, האָט נישט שלום געמאַכט מיטן געדאַנק וויייטער פאַרזעצן דאָס שטילע, אינערלעכע, באַשיידענע לעבן צווישן זיך, וועגן דיק געוודפט אויסערלעך דורך אַנטיסעמיטישע באַווגונגען. דאָך האָבן זיי פאַרשטאַרקט די אָרטיקע אַרבעט געזעלשאפטלעך, דורך גרינדן קלובן, סאָציאַלע אינסטיטוציעס, ספאָרט־אָרגאַניזאַציעס („מכבי" „גוויאָזדא" „הפועל") א. א. וו. אויך די רעליגיעזע באַפעלקערונג, וואָס איז געווען די מערהייט אין שטאָט, האָט זיך אָרגאַניזירט אין פאַרטייען און געשיקט די יוגנט קיין ישראל. פאַר דער אָרעמער באַפעלקערונג זענען געשאַפן

געווארן אינסטיטוציעס. אמעריקאנער הילפס־פארייגען האבן געשיקט זייער פיל שטיצע די דאזיקע אינסטיטוציעס, וואס זענען געווען אין די שווערע קריזיס־יארן די איינציקע רעטונגס־הילף.

ב. די תקופה פון אומקום

דער חורבן פון ווישקאוו איז געקומען פלוצים. די דייטשן האבן באשלאסן דעם דאזיקן ישוב, וואס איז געווען א צענטראל־סטראטעגישער פונקט, אינגאנצן צו פארניכטן. דעם 5־טן סעפטעמבער 1939 איז געקומען אן עסקאדרע נאצישע אראפלאנען און אונטערגעצונדן די שטאט פון אלע זייטן. דער גרויסער בית־המדרש, וואס איז געווען אין צענטער שטאט, איז אין אנפאנג אפגעראטעוועט געווארן פון פייער, דורך דער מסירות־נפש־דיקער רעטונגס־ארבעט פון דער גאנצער באפעלקערונג. אין א פאר טעג שפעטער, ווען די דייטשן זענען ארײַן אין שטאט, האבן זיי באשאסן די מתפללים אין בית־המדרש. א גרופע וואס האט זיך ארויסגעריסן פון בית־המדרש, מיט ספר־תורה'ס אין די הענט, איז דערשאסן געווארן אויפן ארט. אן אנדער גרופע יידן, בראש מיטן באוווסטן חינוך־עסקן, דאזאר אין דער יידישער קהילה און ראטמאן אין שטאט־ראט — ר' בערטשע אלדאק, וועלכער האט אויך געטראגן מיט זיך א ספר־תורה — זיינען פארשלעפט געווארן קיין לעסצידארף (א דארף נישט ווייט פון ווישקאוו) און דארט דערשאסן געווארן.

די דאזיקע שוידערלעכע אקציע האט גורם געווען צו אנטליפן פון שטאט — אין די ארומיקע וועלדער, אבער די נאציסטישע אראפלאנען האבן געלויערט איבער די וועגן און באשאסן די אנטלאפענע, און כמעט קיינער פון זיי האט זיך נישט געראטעוועט.

דאס אומגליק איז צו גרויס, דער ווייטיק איז צו טיף, און דאס לעבן און שאפן פון דורות־דיקער עקזיסטענץ פון יידישן ווישקאוו איז רייך, גרויס און ברייט. די דאזיקע היליקע ארבעט פון שטעלן א מאנומענט די ווישקאווער קדושים ווערט איצט געטאן דורך די ווישקאווער פארבאנדן און קאמיטעטן — ארויסגעבן א ספעציעלען „יזכור־בוך", וואס וועט שילדערן די געשיכטע פון דערהאבענעם לעבן און טראגישן אומקום פון יידישן ווישקאוו און די ווישקאווער קדושים, הי"ד.

ג. ווישקאווער פארבאנדן און קאמיטעטן אין דער וועלט

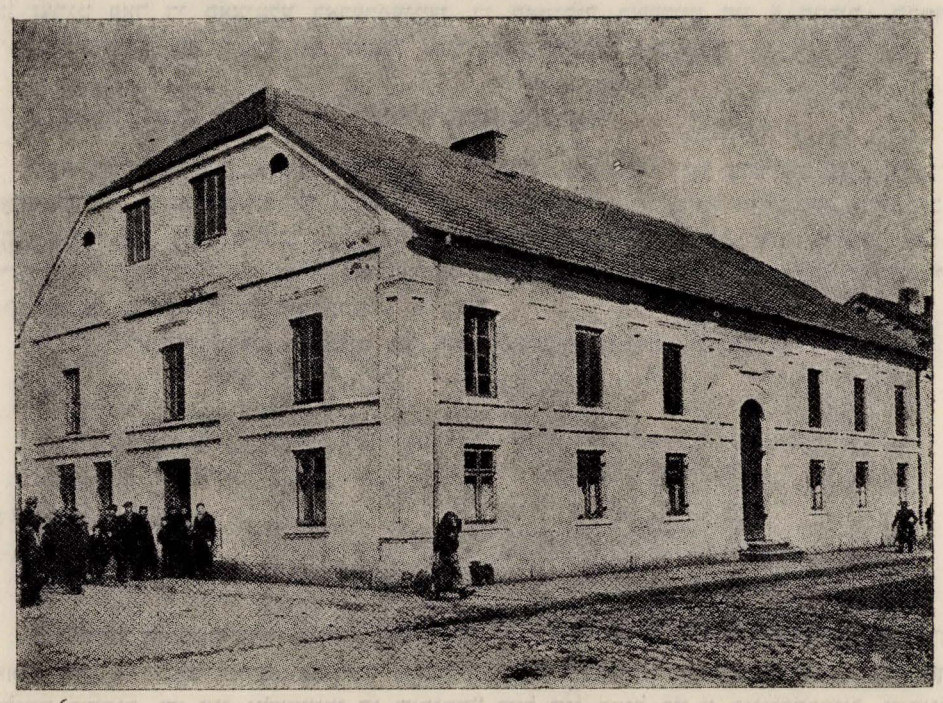
ווישקאווער פארבאנדן עקזיסטירן שוין אין אמעריקע זייט די 90־קער יארן פון פאריקן יארהונדערט, צוליב דער באדערפעניש זיך אויסצולעבן געזעלשאפטלעך אין דער פרעמדער סביבה, אזוי ווי אין דער אלטער היים. די ווישקאווער לאנדסמאנשאפט אין ניו־יארק האט אויך אנטיילגענומען אין דער גרינדונג פון אמעריקאנער יידישן קאנגרעס, און פון 1904 האט די לאנדסמאנשאפט אונטערשטיצט די אינסטיטוציעס פאר דערציאונג און סאציאלער־הילף אין דער היימאט־שטאט. די לאנדסמאנשאפט איז אויך געווען די ערשטע, וואס האט אין די יארן 1945 — 1948 געשאפן אין פיל אמעריקאנער שטעט. הילפס־קאמיטעטן צו העלפן די שארית־הפליטה פון אונזער שטאט. ווען ס'זענען אין 1949 געעפנט געווארן די טויערן פון מדינת ישראל, האבן זיי באשלאסן צו שיקן די גאנצע הילף פאר די נייע עולים. דאן האט זיך אויך געגרינדעט אין ישראל דער „אירגון יוצאי וישקוב בישראל", אויף דער וועלטדונג פון די הונדערטער ניי־איינגעוואנדערטע אז מיר, די איינגעזעסענע אין מדינת ישראל, זאלן טאן פאר די נייע עולים און פאר די וואס

זענען אויפן וועג עולה צו זיין קיין ישראל. די אַלטע ווישקאָווער כלל־טוער צוזאַמען מיט די יונגע חלוצישע כוחות אין ישראל, זענען געווען די גרינדער פון פאַרבאַנד אין מדינת ישראל.

אין לעצטן יאָר האָבן זיך געגרינדעט ווישקאָווער לאַנדסמאַנשאפטן אין ארגענטינע און מעקסיקע. זיי שטייען יעצט אין פארבינדונג מיטן פאַרבאַנד אין ישראל.

ד. די טעטיקייט פון „אירגון יוצאי וישקוב בישראל"

צווישן די 600 נייע עולים ווישקאָווער לאַנדסלייט, זענען פאַראַן פיל שווערע סאָציאַלע פאַלן, וואָס נויטיקן זיך פון צייט צו צייט אין אונטערשטיצונג. די סאָציאַלע פאַלן ווי אויך אַלע איבריקע נייע עולים אין די ערשטע חדשים, וואָס האָבן זיך געניטיקט אין סאָציאַלער שטיצע — האָבן געפונען דעם אַדרעס פון „אירגון יוצאי וישקוב בישראל". אַ גרויסער טייל פון זיי האָט באַקומען הילף און ראַט אין זייערע פאַרשידענע פראָבלעמען. די ערשטע צייט האָט דער פאַרבאַנד געשיקט אַדרעסן פון נויטבאַדערפטיקע קיין אַמעריקע און ארגענטינע, צו די דאָרטיקע ווישקאָווער קאָמיטעטן, און זיי האָבן געשיקט פאַקעטן אויף די אָנגעוויזענע אַדרעסן. אויך זענען געזאַמלט געוואָרן אין ישראל געוויסע סומען, וואָס האָבן געדינט אַלס פאָנד צו העלפן אין געוויסע נויט־פאַלן מיט לאָנגטערמיניקע הלוואות, אָן פּראָצענט. אָבער באַלד האָבן זיך אַרויסגעוויזן די דאָזיקע סומען פאַר נישט גענוגגדע, און מיר האָבן זיך ווידער פאַרבונדן מיט די ווישקאָווער קאָמיטעטן אין חוץ־לארץ. דער ערשטער האָט זיך אָפּגערופן דער קאָמיטעט אין לאָס־אַנדזשעלעס, נאָכהער אויך די קאָמיטעטן אין ניו־יאָרק און ארגענטינע, און ס׳איז געשאפן געוואָרן אַ ליי־קאָסע, וואָס

די גרויסע שול אין ווישקאָוו.

ערטיילט הלוואות אויף לייכטע באַדינגונגען פאַר קאָנסטרוקטיוו צוועקן. די „גמילות־חסד קאַסע" איז זייער פאָפולער און ווערט דורך אַלעמען געשעצט. ס׳ווערן געמאכט באַמיאונגען צו פאַרגרעסערן דעם פאנד פון גמילות־חסד, כדי צו קאָנען ערטיילן הלוואות ביז 300—400 פונט.

ה. אונזערע אונטערנעמונגען און אויפגאַבן

1. אין לויף פון לעצטן יאָר זענען געזאַמלט געוואָרן פיל וויכטיקע מאַטעריאַלן, אין דער גאַנצער וועלט, פאַרן יזכור־בוך. ס׳ווערן געמאַכט די לעצטע צוגרייטונגען דורכן רעדאַקטאָר ש. שטאקפיש און בוך־קאָמיסיע איבערצוגעבן ווי אמשנעלסטן דאָס בוך צום דרוק. די בוך־קאָמיסיע באַשטייט פון 5 פערזאָן: מ. שטעלונג, י. ווילענסקי, פ. יחיאלי, א. ווילנער, ל. גאָלדשטיין.

2. מיר גרייטן זיך אויפבויען אין תל־אביב אַ הויז אויפן נאָמען פון דער ווישקאָווער פאַרשניטענער קהילה. די קאָמיסיע פאַרן „בית־וישקוב" (חיים קאוויק, א. ווילנער, מ. שטעלונג) האָט שוין אָפגעטאָן אַ ווייטיקע אַרבעט. דער צוגעגרייטער פלאַן זעט פאָר, אַז דאָס הויז זאָל דינען דער טעטיקייט פון אונזער לאַנדסמאַנשאפט ווי אויך אַנדערע צוועקן פון סאָציאַלע און געזעלשאפטלעכע אינסטיטוציעס.

דער געמיינזאַמער פאַנד פאר „בית־וישקוב" און „ספר־יזכור" האָט שוין געזאַמלט טויזנטער פונטן אין לאַנד און אויסלאַנד.

3. די פרויען־קאָמיסיע האָט איינגעארדנט פייערלעכע אויפנאמעס פאַר לאַנדסלייט־געסט, און זאָרגט פאַר די סאָציאַלע באַדערפענישן. די קאָמיסיע באַשטייט פון 5 חברות: רבקה ביסמנובסקי, לאה גאָלדשטיין, חוה יחיאלי, צפורה כהן, מרגלית פארעמבא.

ו. פארוואַלטונג פון „אירגון יוצאי וישקוב בישראל"

דער פאָרזיצער פון פאָרבאַנד איז: מנחם שטעלונג (תל־אביב, רח׳ בוגרשוב 71); וויצע־פאָרזיצער — יעקב מיטעלסבאך (פתח־תקוה); סעקרעטאַר — ירחמיאל ווילענסקי (תל־אביב, רח׳ נחלת־יצחק 31); פינאנס־סעקרעטאַר — פנחס יחיאלי (תל־אביב, רח׳ גרונימן 38); פראָטאָקאָל־סעקרעטאַר — מאיר פאַסטאלסקי (בת־ים); פינאנס־קאָמיסיע — ח. קאָוויץ, י. מיטעלסבאך, צפורה כהן, ל. דירעקטאָר.

די רעוויזיאָנס־קאָמיסיע באַשטייט פון: יוסף יאניש און אברהם קוויאטעק.

ז׳אָלקווא

אין דער היסטאָרישער קרייז־שטאָט ז׳אָלקווא (מזרח־גאַליציע) האָבן געלעבט אן ערך 5,000 יידן — לומדי־תורה, חסידים, משכילים, בעלי־מלאכות, באַמטע, עקספּאָרטערן און קליינע סוחרים. דאָ איז געשטאַנען די באָרימטע שול אין סטיל פון א ריזן־פעסטונג, געבויט אין יאָר 1681 מיט דער דערלויבעניש און מיטהילף פון פּוילישן קעניג יאָן (III) סאָביעסקי.

דאנעבן איז געשטאַנען דער אַלטער בית־המדרש, ווו ס׳האָבן געדאָוונט און געלערנט די גאונים: דער בעל „תבואות־שור", רבי צבי הירש חיות, ר׳ נחמן קראכמאַל (רנ״ק), דער בעל „אשל־אברהם" און מערערע אַנדערע תלמידי־חכמים. ביזן אָנהייב פון אונדזער יאָרהונדערט איז דאָ געווען די פעסטונג פון תורה און חכמה אין שטאָט. זינט יאָר 1905 איז דאָ געווען רב־ראשי ר׳ פנחס רימאלט, און נאָך אים זיין זון ר׳ הירשעלע רימאלט (ביזן לעצטן אומקום). ס׳איז בכלל געווען אַ גרויסער כבוד פאַר אַ רב צו זיצן אויפן כסא־הרבנות אין דער „עיר ואם בישראל" — ז׳אָלקווא.

דער מלומד און חוקר ר׳ שלמה בובער האָט מחבר געווען אַ ספר א. נ. „קריה נשגבה" — תולדות חכמי ז׳אלקאָוו, פרנסיה, רבניה ומנהיגיה.

די בעלזער חסידישע באַוועגונג האָט זיך דאָ, בעיקר, שטאַרק אַנטוויקלט. אין דער בעלזער קלויז האָבן געלערנט ש״ס און פוסקים יונג און אַלט, פון די פרימאָרגן שעה׳ן ביז חצות. דאָ איז געווען דער רעזערוואר פון רבנים, דיינים, שוחטים, בעלי־תפילות און כלי־קודש פאר דער שטאָט און מחוץ־לעיר. די בעלזער השפעה איז גרויס געווען אין חינוך ווי אויך אין קהלישן און פאָליטישן לעבן — טריי דעם קו פון בעלז און זיין לבוש.

צווישן די אַנדערע שולן און קלויזן האָבן זיך אויסגעטיילט די זידאַטשאָווער קלויז און די שול „יד־חרוצים".

די ז׳אלקווער משכילים האָבן פארשפרייט דעם געדאַנק פון חיבת־ציון נאָך פארן אנטשטייַן פון פאָליטישן ציוניזם. זיי האָבן געשאפן אַ פאַרצוויגטע העברעאישע קולטורעלע און חלוצישע באַוועגונג אויך צווישן דער חסידישער און אקאדעמישער יוגנט און זיינען אריינגעדרונגען אין קהלישן און אַלגעמיין־פאָליטישן לעבן פון דער שטאָט. די ציוניסטן זיינען געווען זייער אקטיוו ביי די וואַלן צום עסטרייכישן פאַרלאַמענט און שפעטער — צום פוילישן סיים. נאָך אין יאָר 1913 זיינען פון ז׳אָלקווא געפאָרן 2 דעלעגאַטן צום ציוניסטישן קאָנגרעס אין ווין.

אין יאָר 1906 האָט זיך אין ז׳אָלקווא באַזעצט דער רבי שמואל־אברהם ראַבינוביץ (אַן אייִדעם פון נאוועריער רבין ר׳ נפתלי רוקח) — אַ למדן־מופלג, נעים־זמירות און נוח־לבריות, און זיין השפעה האָט זיך אויסגעשפרייט אויך אויף אַזעלכע וואָס זיינען קיינמאָל נישט געווען קיין חסידים. ער האָט אויסגעריכטעט אַן אייגן בית־המדרש, און אויך אַ סך בעלזער חסידים זיינען אַהין געגאַנגען הערן זיין תורה, שיינע תפילות און פיקחישע עצות.

✶

פון אַלע בעלי־מלאָכות אין ז׳אלקווא האָבן זיך אַמשענסטן אַנטוויקלט די קירזשנער. די בראַנזשע האָט געמאַכט גרויס עקספאָרט קיין דייטשלאַנד און פראַנקרייך. אַ סך קירזשנער מיט זייערע משפחות האָבן זיך פאַרן קריג באַזעצט אין פאַריז און א דאַנק דעם זיינען די דאָזיקע ניצל געווארן פון אומקום. די ז׳אָלקאָווער איינגעזעסענע תושבים האָט אַזאַ נס אויסגעמיטן...

דאָס אַלץ געהערט צו דער פאַרגאַנגענהייט.

בלויז 42 נפשות האָבן זיך געראטעוועט אין שטאָט (אין בונקערס), די מערהייט פון זיי געפינט זיך אין ישראל. בכלל לעבן אין ישראל 120 זאלקווער משפחות און א ענלעכע צאָל משפחות זיינען צעשפרייט איבער דער גאַנצער וועלט. אונזער פארבאנד (געגרינדעט אין 1954) האָלט אַן קאָנטאַקט מיטן לאַנדסמאַנשאַפט־פאַרבאַנד „תבואות־שור" אין ניו־יאָרק און

מיט לאַנדסלייט־יחידים אין פאַרשידענע לענדער, בעיקר אין פאַריז. מיר מאַכן איצט אנשטרענגונגען, אַז אַלע אונזערע לאַנדסלייט אין דער וועלט זאָלן זיך באטייליקן און ארויסגעבן אַ יזכור־בוך. די יערלעכע אַזכרה ארדנען מיר איין י״ח אדר.

די פאַרוואלטונג פון אירגון יוצאי זׂולקייב באשטייט פון פאלגנדע: אריה עקער, יוסף־צבי בובער, דוד טוביהו, מאיר ליפשיץ, שמעון סאמעט, יצחק צימערמאַן, מאיר צימעלס, רחל קאלדאר, זוטרא ראפפאַרט, מרדכי רייס.

זאַמאַשטש

די שטאָט זאַמאַשטש, לובלינער וואָיעוואָדשאַפט, איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1580. דאָן איז דאָס געווען אַ קליינטשיק שטעטעלע אַרום אַ פאַלוואַרק פון דער אַלטער רייכער פעאַדאַלער פּוילישער משפחה — זאַמויסקי.

אין דעם שטעטעלע איז געבוירן געוואָרן דער באַרימטער יאָן זאַמויסקי, וועלכער איז געווען דער גרינדער פון דער שטאָט זאַמאַשטש. ער האָט די שטאָט אַרומגענומען מיט אַ שטאַרקער פעסטונג, כדי פאַרהיטן זי פון פיינטלעכע אָנפאַלן.

די ערשטע אייגווויגער פון דער שטאָט זענען געווען אַרמענער, וועלכע זענען געקומען אַוש פון ווייטן טערקיי. אין יאָר 1589 זענען אָנגעקומען גריכן און דערנאָך טשעכן. אַזוי אַרום איז זאַמאַשטש אין יענער צייט געווען אַ שטאָט פון פיל פעלקער, וועלכע האָבן געלעבט מיט זייערע פריערדיקע מנהגים, שפראַך, גלויבן און אפילו — מיט זייערע ספּעציפישע באַשעפטיקונגען.

אין וועלכן יאָר יידן האָבן זיך אָנגעהויבן באַזעצן אין זאַמאַשטש, איז ביזן היינטיקן טאָג נישט באַוווסט. די יידן זענען געווען די לעצטע, וועלכע האָבן באַקומען דאָס רעכט זיך צו באַזעצן אין שטאָט, — וואָרשיינלעך אין יאָר 1588. אין דעם דאָזיקן יאָר האָבן זיך אָנגעהויבן צו באַזעצן ספרדישע יידן. אָלס ווויך־אָרט האָט מען זיי אָפּגעגעבן די שוסטער־גאַס און די אַרומיקע געסלעך. אין דעם תחום האָבן זיי געמעגט קויפן פלעצער, בויען הייזער, קליידן זיך ווי אַזוי זיי האָבן געוואָלט (מען האָט זיי נישט געטאָרט צווינגען צו טראָגן אַ צייכן, אַז זיי זענען יידן). אָבער דער ספרדישער ישוב האָט לאַנג נישט אָנגעהאַלטן. מיט 50 יאָר שפּעטער (אין יאָר 1648) איז שוין אין זאַמאַשטש געווען אַ גרויסע אשכנזישע קהילה, וועלכע האָט זיך כסדר פאַרגרעסערט, איבערהויפּט אין דער צייט פון צורר־היהודים — באַגדאַן כמיעלניצקי — וועו די יידן פון אַרומיקע שטעטלעך זענען אַנטלאָפן און געראַטעוועט זייער לעבן אין דער פעסטונג־שטאָט — זאַמאַשטש.

זאַמאַשטש האָט שוין צו יענער צייט פאַרנומען אַן אָנגעזען אָרט צווישן די גרעסערע יידישע קהילות אין פּוילן. אירע רבנים און תלמידי־חכמים האָבן געמומען אַ טעטיקן אנטייל אין דעם גייסטיקן און געזעלשאַפטלעכן לעבן פון די יידן אין פּוילן. גאָר באַוווסט איז דער באַרימטער גאון און תלמיד־חכם הרב ר׳ ישראל זאַמושק, וועלכער איז אין זיין פּערזענלעכקייט געווען אַ סינטעז פון תורה און חכמה — אַ פאַרגייער פון דער נייער צייט, די צייט פון אויפקלערונג און בילדונג, די תקופה פון השכלה. אייגער פון זיינע תלמידים איז געווען משה

מענדעלסאָן, דער פאָטער פון דער השכלה־באַוועגונג, וועלכע האָט מיט יאָרן שפּעטער פאַרנומען אַ בכבודיקן אָרט אין אונדזער שטאָט.

פון זאַמאַשטש שטאַמען אויך: ר׳ יעקב אייכענבוים; דער רעדאַקטאָר פון „המליץ" — אלכסנדר צעדערבוים, דער גרויסער שרייבער יצחק־לייביש פּרץ און נאָך און נאָך.

די ציוניסטישע באַוועגונג אין זאַמאַשטש איז אַנטשטאַנען נאָך פאַר דער צייט פון דער חיבת־ציון באַוועגונג און זי האָט זיך פאַרשטאַרקט ווען עס איז אויפגעקומען דער פּאָליטישער ציונ׳זם, אין סוף פון 19־טן יאָרהונדערט. ביי דער צאַרישער הערשאַפט איז דער ציוניזם געווען אומלעגאַל, אָבער דאָך האָט די ציוניסטישע פאַרטיי געפירט אַ טעטיקייט. די ערשטע אַגענטן ציוניסטישע טוער זענען געווען: ד״ר ישראל געליבטער, אלקנה געליבטער, צבי האַנדעלסמאַן, גדליה האָפמאַן א.א. גאָר פאַרשטאַרקט האָט זיך די ציוניסטישע באַוועגונג צווישן ביידע וועלט־מלחמות. דאָן זענען געווען טעטיק אַלע ציוניסטישע פאַרטייען ווי אויך אַנדערע פאַרטייען, נישט ציוניסטישע.

זאַמאַשטש האָט פאַרמאָגט אַ גאַנצע רייע יידישע בילדונגס־אַנשטאַלטן: אַ גימנאַזיע ביי דער יידישער קהילה; די העברעאישע פּאָלקס־שול „קדימה", וועלכע איז געווארן אַנגעפירט במשך פון 30 יאָר פון דעם פּעדאַגאָג און לערער ר׳ שלום וויינער ז״ל; אַ גרויסע יידישע ביבליאָטעק א.נ. פון י. ל. פּרץ און אַ העברעאישע ביבליאָטעק א.נ. פון ד. פרישמאַן. די דאָזיקע אינסטיטוציעס האָבן דערצויגן הונדערטער און טויזנטער יוגנטלעכע אין גייסט פון יידישקייט; געגעבן זיי תורה און חכמה; געלערנט זיי די יידישע און העברעאישע שפּראַך, יידישע געשיכטע און אַלגעמיינע לימודים; און דער עיקר — דערצויגן זיי אין גייסט פון ליבע צום פּאָלק און צו אַלץ וואָס דאָס פּאָלק האָט געשאַפן.

דאָס יידישע זאַמאַשטש האָט אויך פאַרמאָגט אַ גאַנצע רייע אינסטיטוציעס פון אַ סאָציאַלן כאַראַקטער: אַ גמילת־חסד־קאַסע, אַ חברה לינת־הצדק, ביקור־חולים, אַ „טאָז", וואָס אין דער שפּיץ איז געשטאַנען דער דאָקטאָר ראָזענבוש־שפּיגלווייס. די אַלע אינסטיטוציעס האָבן אַלץ געטאָן, כדי צו העלפן און פאַרגרינגערן דאָס לעבן פון די יידישע פּאָלקס־מאַסן, פאַרהיטן די יידישע קינדער און בכלל דעם ציבור פון מחלות, הונגער און נויט.

די היטלעראָוצעס האָבן פון דעם טייערן פאַרמעגן געמאַכט עפּר ואפר. ווי נאָר זיי זענען אַריין אין שטאָט האָבן זיי אַרויפגעלייגט אַ קאָנטריבוציע אויף דער יידישער באַפעלקערונג פון 100 טויזנט זלאָטעס. זיי האָבן געשלאָסן די יידישע געשעפטן און קאָנפיסקירט די סחורות. זיי זענען געקראָכן איבער די ווינונגען און צוגענומען מעבל, מלבושים און אַלץ וואָס ס׳האָט זיך זיי געגלוסט. דערנאָך איז געגאַנגען אַ סדרה פון כאַפן אויף צוואַנגס־אַרבעט און אַנטאָן די געלע לאַטע. יידן איז אויך פאַרווערט געווארן אַרויסצופאָרן פון שטאָט.

פאַר פּורים 1941 האָט מען איבערגעפירט די יידן פון אַלטשטאָט אין אַ שכונה פון דער ניי שטאָט און אַלע אינגעשלאָסן אין אַ געטאָ. דאָס לעבן פון די יידן איז געווען איין גרויסער גיהנום. דעם 11־טן אַפּריל 1942, 2 טעג נאָך פּסח, האָבן זשאַנדאַרמען, ס.ס. און געסטאַפּאָ אַרומגערינגלט דאָס געטאָ און צונויפגעיאָגט אַלע יידן. (העכער 30 טויזנט מאַן) אויפן מאַרק־פּלאַץ. 9 אָוונט האָבן זיי געגעבן אַ באַפעל צו מאַרשירן און גלייכצייטיק אַנגעהויבן צו שיסן. הונדערטער זענען אומגעקומען אויפן אָרט און די איבעריקע האָט מען אַריינגעיאָגט אין פון פריער צוגעגרייטע וואַגאָנען און אַוועקגעפירט צו פאַרניכטונג. נאָך דער גרויל־אַקציע איז נאָך איבערגעבליבן אַ רעשטל יידן, אָבער אויך דאָס רעשטל האָט מען שבועות (1942) אומגעברענגט.

✶

אין יאָר 1945 האָבן מיר דאָ אין ישראל געלייגט דעם יסוד פאַרן אירגון יוצאי זמושץ, פון צווישן די גרינדער פון דעם אירגון דאַרף מען דערמאַנען: יעקב נעמן (נייַמאַרק), טובה בורגער, מאיר זאַגעל, צבי גבת, שושנה האָרן, חנה שביט. די אויפגאַבע פונעם אירגון איז דאָן געווען, צו אַרגאַניזירן און העלפן אייַנצואַרדענען זיך די נייַע עולים פון זאַמאַשטש. אין צייט פון דער מלחמה האָט דער אירגון געשיקט פעקלעך שפּייז און קליידונג פאַר די זאַמאַשטשער אין רוסלאַנד און אין ציפּערן.

ספּעציעל האָט זיך פאַרשטאַרקט די טעטיקייט פונעם אירגון נאָך דער קריג האָט זיך געענדיקט און עס זענען אַנגעקומען קיין ישראל די ערשטע גרופּעס זאַמאַשטשער, אַפּגעראַטעוועטע פונעם חורבן, דאָן האָבן מיר זיך געשטעלט פאַלגענדע אויפגאַבן: 1. געבן מאַטעריעלע און מאַראַלישע הילף פאַר די אַפּגעראַטעוועטע; 2. שאַפן אַ גמילת־חסד־קאַסע, געבן הלוואות פאַר די נצרכים פון זאַמאַשטש און די שכנותדיקע שטעטלעך; 3. מאַכן יעדעס יאָר אזכרות נאָך די קדושים; 4. אַנבינדן אַ קאָנטאַקט מיט די זאַמאַשטשער אין די תפוצות; 5. נעמען אַן אנטייל אין דער איניציאַטיוו און טעטיקייט פון „יד ושם", צו פאַראייביקן דעם אַנדענק פון די קדושים; 6. פלאַנצן אַ חורשה אין יער־הקדושים.

בעת דער לעצטער עליה פון פוילן (1956—1959) זענען אויך געקומען פיל זאַמאַשטשער און אַדאַנק אונדזער איניציאַטיוו האָבן פיל פון די נייַע עולים זיך אייַנגעאַרדנט אויף אַרבעט און באַקומען שיכונים.

דאָס סאָמע וויכטיקסטע פון דער טעטיקייט פון דער פאַרוואַלטונג פונעם ארגון, איז געווען, אַן שום־ספּק, דאָס אַרויסגעבן אַ זאַמלונג זוענן דער געשיכטע פון דער יידישער קהילה אין זאַמאַשטש במשך 370 יאָר א.נ. „זמושץ בגאונה ובשברה". צוגעהאָלפן דער פאַרוואַלטונג אין אַרויסגעבן די זאַמלונג האָבן די ח"ח: יוסף דורן, אסתר שטאַנג, אבא אהרוני (ספּודק), אהרן דאַלכער, און וואַנדע פערלמוטער. ספּעציעל דאַרף מען אונטערשטרייכן דעם חלק פון יעקב נעמן, וועלכער האָט צונויפגעזאַמלט און צוזאַמענגעשטעלט דאָס מאַטעריאַל.

די זאַמלונג איז פאַרעפנטלעכט געווארן אין 2 שפּראַכן: אין העברעאיש (תל־אביב) און אין יידיש (בוענאָס־אירעס).

ביים היינטיקן טאָג קאָנצענטרירט זיך די טעטיקייט פון דער פאַרוואַלטונג, בעיקר, אַרום דעם פאַנד אויף אַרויסצוגעבן הלוואות. יעדעס יאָר, שבת נאָך פסח, מאַכן מיר אזכרה־פאַרזאַמלונגען אין תל־אביב און אין חיפה לזכר די קדושים. מיר האָבן אייַנגעמויערט אַן אַנדענק־טאָוול אין „מרתף־השואה" אויפן הר־ציון.

ביי יעדער געלעגנהייט לאדן מיר אין אונדזערע לאַנדס־לייט־טוריסטן, וועלכע באַזוכן ישראל, אויף אַ צוזאַמענטרעף און מיר באַריכטן זיי וועגן אונדזער טעטיקייט, כדי זיי זאָלן דאָס איבערגעבן די זאַמאַשטשער לאַנדסלייט, וועו זיי וועלן צוריקקערן אין זייערע ווויז־לענדער און אויך טוען אַלץ וואָס מעגלעך פאַר אונדזער פאַרבאַנד.

איצט זענען טעטיק פאַלגענדע פאַרוואַלטונגס־מיטגלידער: אין תל־אביב — טובה בורגער, חנה שביט, מלכה בוים, משה גארפינקל, שלמה זוהר און יחיאל גאלדאג; אין חיפה — מנחם זינגערמאַן, משה דיקלער, מינה שיצער, שמעון פעלדשטיין, ישראל דאַלכער, יקותיאל צבילך און משה שלם.

זאַקראָטשים

אויפן וועג וואַרשע—פּלאָצק, ביי אַ געבירגיקן וויסל־ברעג, ליגט אַן אַלט שטעטעלע — זאַקראָטשים. דער באַרג איז אַרומגערינגלט מיט טיפע קאַנאַלן. די רעגנס וואַשן דאָרט די אַלטע און נייע געסלעך, אָבער די וואַסערן פֿאַרשווינדן שנעל, פֿליסן אָפּ דורך די קאַנאַלן, וואָס פֿירן צו דער קעניגין פון די פּוילישע טייכן — די ווייסל. אַ וווּנדערבאַרע שטילקייט און זויבערקייט הערשט אין יעדן ווינקעלע. דאָס שטעטל איז האַרמאָניש צונויפגעגאָסן מיט די אַרומיקע גרינע פעלדער און וועלדער. מיט העכער 20 יאָר האָבן נאָך דאָ געלעבט, געלערנט, געאַרבעט און געהאַנדלט 400 יידישע פאַמיליעס.

פֿרנסה איז קיינמאָל נישט געווען צופיל. טראָץ דעם האָבן די אַרטיקע יידן געקעמפט און געראַנגלט זיך פאַר זייער עקזיסטענץ און געהאָפט אויף בעסערע צייטן. די יוגנט האָט געשטראָמט אין די ציוניסטישע יוגנט־אָרגאַניזאַציעס, וואָס זייער וועג האָט געפירט קיין ארץ־ישראל. פֿלוצים ברעכט אויס די קריג (1939). דאָס שטעטל שטייט אין פֿלאַמען. די מאָדלינער פעסטונג, וואָס ליגט 3 קילאָמעטער פון דרום־זייט, ציט די באָמבן־אָטאַקן אויף זיך און אויף איר שכנטע. יידן פאַרלירן זייערע אַלטע היימען. נע־ונד זעט מען זיי אויף די וועגן קיין וואַרשע, פּלאָנסק און וווּ די אויגן טראָגן.

פון נאַצישן גיהנום, פון פייער און גאַז האָבן זיך געראַטעוועט בלויז עטלעכע צענדליק יונגעלייט. אונזערע עלטערן, שוועסטער, ברידער און קינדער האָבן מיטגעמאַכט דעם גרויזאַמען וועג פון דעם גאַנצן הערלעכן פוילישן יידנטום.

באַלד נאָכן קריג זענען אַנטשטאַנען קאָמיטעטן פון זאַקראָטשימער לאַנדסלייט אין ישראל און אין אַמעריקע. דער ערשטער ציל איז: ברענגען הילף די שרידי־השואה. אין אַמעריקע צייכנט זיך ספּעציעל אויס אונזער לאַנדסמאַן אליעזר בורשטיין. זיין מסירות נפש, אַקטיוויטעט און הילף פאַר די איבערגעבליבענע רעשטלעך, רופט אַרויס אנערקענונג און כבוד.

ביים היינטיקן טאָג קאָנצענטרירן זיך אין ישראל דער גרעסטער טייל פון יוצאי זאַקראָטשים, אומגעפער ביי 80 פאַמיליעס. זיי נעמען אנטייל אין בויען אונזער היים אויף אַלע געביטן: אין קיבוצים, פאַבריקן, מסחר, פקידות אא"וו.

מיר פאַרגעסן נישט די קדושים פון אונזער שטעטל. מיר טרעפן זיך יעדעס יאָר צו דער אזכרה, וועלכע קומט פאַר עשרה בטבת. מיר האָבן געפלאַנצט בוימער אין יער־הקדושים. אַ לוח־זכרון לקדושי זקרוצ'ים איז אַנטהילט געוואָרן אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון.

ביים קאָמיטעט עקזיסטירט אַ גמילות־חסדים־קאַסע אויפן נאָמען פון דעם אויבנדערמאַנטן אליעזר בורשטיין, די קאַסע דיספּאָנירט מיט אַ פּאָנד פון 3000 ל"י, און גיט אָנפּראָצענטיקע הלוואות די נייע עולים. אויך ותיקים, וואָס נויטיקן זיך אין אַ הלוואה, גייען נישט אַוועק מיט ליידיקע הענט.

אין ועד באַטייליקן זיך זעקס חברים: פרידקה בר־און, משה באָזשניצקי, אברהם גרשוני, יוסף זילבערבערג, מרדכי יערליכט און מאיר שלאָנג.

דער פאַרבינדונגס־אַדרעס מיטן ועד איז: י. זילבערבערג, תל־אביב, רחוב גולדברג 1.

זגערזש

אין יאָר 1939 האָבן אָרום 5 טויזנט יידישע [illegible] זגערזש, ביי לאָדזש. די שרידי־השואה ווערן געשאַצט אויף אָרום 300 נפשות, [illegible] פון רוסלאַנד. דער גרעסטער טייל פון זיי האָט זיך באַזעצט אין ישראל, און די איבריקע האָבן אויסגעוואַנדערט קיין קאַנאַדע, פאַראייניקטע־שטאַטן, אַרגענטינע, פראַנקרייך א.א. איינצעלע זענען געבליבן אין פוילן.

אין ישראל איז דער אירגון יוצאי זגירז׳ געשאַפן געוואָרן אין יאָנואָר 1952. דער אירגון ציילט 410 פּערזאָן, פון אַ פאַרשידנאַרטיקן צוזאַמענשטעל.

י״ד בטבת ת״ש זענען די יידן פון זגערזש דעפּאַרטירט געוואָרן אין לאַגערן. די זגערזשער לאַנדסמאַנשאַפט אין פוילן, האָט אין יאָר 1946 אנערקענט דעם טאָג אַלס אזכרה־טאָג, און מיר אין ישראל אַרדנען אייַן די אזכרה אין דעם טאָג.

ביים פאַרבאַנד איז טעטיק אַ גמילות־חסדים־קאַסע. מיר אַרדנען אייַן פון צייט צו צייט לאַקאַלע אונטערנעמונגען און צוזאַמענטרעפן. די וויכטיקסטע טעטיקייט וואָס ווערט יעצט פלאַנירט, איז דאָס אַרויסגעבן אַ יזכור־בוך, געווידמעט דער פאַרניכטעטער קהילת זגירז׳ הי״ד. מיר האָבן נישט ליידער קיין פאַרבינדונג מיט קיין לאַנדסלייט אין חוץ־לארץ, און פאַר אונז זעלבסט איז דער פלאַן פונעם בוך נישט לייכט צו רעאַליזירן. דאָך איז דער דאָזיקער פּראָבלעם פון אַרויסגעבן אַן אַנדענק־בוך, דאָס אויפזאַמלען דעם נויטיקן דערצו מאַטעריאַל ווי אויך דאָס פאַרזיכערן די מאַטעריעלע מיטלען — איינער פון די הויפּט־פּראָבלעמען וואָס שטייען יעצט אין מיטל־פונקט פון אונזערע אויפגאַבן און פאַראינטערעסירונגען.

דער אירגון זאָרגט אויך פאַר פינאַנסיעלער הילף פאַר איינצלנע חברים — קראַנקע און נויטבאַדערפטיקע.

אין קאָמיטעט פון פאַרבאַנד זענען פאַרטראָטן די פאָלגנדע חברים: אהרן אַבראַמאָוויטש, חיה האַלפּערין, רפאל כץ, יעקב לעווין, שמואל סלאָדקעוויטש, אברהם שבח. דער אַקטיוו פונעם פאַרבאַנד נעמט אויך אָרום די חברים: מנחם ענגעל, יהודה ווינשטיין, מנחם זאַקאַן, יהודה זילבערבערג, יוסף כץ, זאב פישער, מרדכי ראָזמאַן.

דער אַדרעס פאַר קאָרעספּאָנדענץ: חיה האַלפּערין, תל־אביב, שדרות ח״ן 5.

זלאָטשעוו

מיטן אַנקומען פון די איוב־בשורות ווענן אויסראָטונג פון פוילישן יידנטום, האָט דער פאַרבאַנד פון פוילישע יידן פּראָקלאַמירט אַן אויפרוף ווענן הילף פאַר די געבליבענע רעשטלעך. צוזאַמען מיט די איבעריקע לאַנדסמאַנשאַפטן האָבן אויך די זלאָטשעווער לאַנדסלייט זיך זוראַרעם אָפּגערופן אויף דעם רוף. צו דער צייט איז אנטשטאַנען דער אירגון עולי זלוצ׳וב בישראל.

מיר האָבן זיך געווענדעט צו אַלע זלאָטשעווער אין לאַנד און זיך אויך פאַרבונדן מיט אונדזערע

לאָנדסלייט אין אַמעריקע. דער דאָרטיקער „רעליעף" האָט אונז איבערגעשיקט קענטיקע סומען. אונזער ערשטע טעטיקייט איז געווען: שיקן פּעקלעך זאָכן און שפּייז פּאר דער שארית־הפּליטה פון זלאטשעוו אין מזרח־אייראָפּע. די דאָזיקע פּעקלעך זיינען געשיקט געוואָרן אזש אין די טייגעס פון סיביר, ווייל אויך אַהין זיינען פּארוואגלט געוואָרן פּליטים פון זלאטשעוו און אומגעגנט.

מיטן אָנפאַנג פון דער אומלעגאַלער עליה האָט דער אירגון געווידמעט זיין הויפּט אויפּמערק־זאַמקייט דאָס העלפן די נייע עולים. די זאָרג האָט אַרומגענומען דאָס איינאָרדענען די נייַ־געקומענע מיט ארבעט און שיכון. אויך דער „רעליעף" אין אַמעריקע האָט פּארשטאַרקט זיין טעטיקייט און האָט אונז איבערגעשיקט טויזנטער פונטן. דאָס געלט איז צעטיילט געוואָרן די נייע עולים, סיי אין פּאָרם פון איינמאָליקער אונטערשטיצונג און סיי אַלס הלוואות, וואָס זיי דאַרפן אומקערן מיט דער צייט. כמעט אַלע נייע עולים האָבן געגאָסן פון דער הילף, און די טעטיקייט וועלט פּארגעזעצט ביזן היינטיקן טאָג. אויך ותיקים באַקומען הלוואות פון דער הילפס־קאַסע.

דער אירגון שטרעבט צו באַזירן זיין הילפס־טעטיקייט אויף שפּענדונגען פון די היגע לאָנדסלייט, און נישט שטיצן זיך נאָר אויף דער הילף פון אונזערע לאָנדסלייט אין אַמעריקע. די יעניקע וואָס האָבן געגאָסן פון דער הילף, נייע און ותיקים, שאצן ריכטיק אָפּ די דאָזיקע וויכטיקע טעטיקייט פון אירגון, און זיי האָפן אז דער אירגון וועט פּאָרזעצן זיין פרוכטבאַרע אַרבעט און אויסברייטערן זיין טעטיקייט אויך אויף אַנדערע געביטן.

די לעצטע צוויי יאָר פאַרנעמט זיך דער אירגון מיט אַרויסגעבן אַ יזכור־בוך. די בוך־קאָמיסיע האָט באַווייזן צונויפזאַמלען פיל מאַטעריאל און מיר האָבן שוין אַנגעפאַנגען צו דרוקן אַ טייל פונעם מאַטעריאל. אונזערע זלאָטשעווער אין אַמעריקע האָבן פיל בייגעטראָגן צו פינאנסירן די אויסגאַבע. מיר האָפן אַז מיט דער הילף פון חברים און פריינט אין לאַנד און אויסלאַנד וועט אונז געלונגען צו פארענדיקן די הייליקע אַרבעט פון אַרויסגעבן דעם יזכור־בוך, וואָס וועט פאַראייביקן דעם אַנדענק פון דער טראַגיש אומגעקומענער זלאָטשעווער קהילה. אונזער פארבאַנד טראָגט דעם נאָמען „עוז" (עולי זלוצ'וב), אָבער דאָס וואָרט באַדייט אויך כוח און דרייסטקייט. מיר גלויבן אין אונזער כוח און דרייסטקייט צו רעאליזירן פולשטענדיק דעם פּלאַן פון יזכור־בוך און די אַלע אנדערע פּלענער פון אונזער אירגון.

זעלאָוו

זעלאָוו איז נישט גאָר קיין גרויסע שטאָט — זי ליגט אויך פאַררוקט אַן אַ זייט פון אירע חשובע שכנותדיקע שטעט: לאָדזש, פאביאניץ און לאָסק, און קיינמאָל זיך ניט געקענט גלייכן צו זיי אין חשיבות און גדולה. דאָך איז זעלאָוו געווען אַ שטאָט מיט אַ שטאַרק אַנטוויקלטער אינדוסטריע, וועלכע האָט באַשעפטיקט כמעט אַלע אירע יידישע איינווינער.

בסך הכל האָבן אין זעלאָוו געווינט זעקס הונדערט יידישע פאַמיליעס, צווישן אַן איבערוועגנדער קריסטלעכער באַפעלקערונג פון טשעכן, דייטשן און פּאָליאַקן. (אגב — דאָס איז געווען דאָס

איינציקע אָרט אין דער לאָדזשער וואיעוואָדשאפט, ווו טשעכן האָבן געבילדעט אַ מערהייט פון דער שטאָטישער באפעלקערונג). די יידן זיינען געווען פאַרוואָרצלט אין פארשידענע פראָדוקטיווע צווייגן פון ווירטשאפט: פאבריקאַנטן, סוחרים, אינדוסטריע־אַרבעטער און פארשידענע בעלי־מלאָכות. די עקאָנאָמישע באַדינגונגען אין זעלאָו זיינען געווען פיל בעסערע ווי אין אַנדערע אָרומיקע אָרטשאפטן. די באַציאונגען צווישן די יידן און קריסטן זיינען געווען נאָרמאַלע, הגם די גרעסטע טייל קריסטלעכע באפעלקערונג איז געווען באשעפטיקט דורך יידישע אינדוסטריעלער, אָבער די געמיינזאַמע פראָדוקטיוע אַרבעט און די גוטע מאַטעריעלע לאָגע האָבן געשאפן גוטע שכנותדיקע באַציונגען.

דאָס געזעלשאַפטלעכע לעבן אין שטעטל האָט זיך שטאַרק אויסגעווירקט. אַלע פאַרטייען האָבן אַנטוויקלט פאָליטישע, געזעלשאַפטלעכע און קולטורעלע טעטיקייטן. די מערהייט פון דער באַפעלקערונג איז געווען רעליגיעז־געשטימט און האָט זיך געקלאַמערט אַרום צדיקישע שטאַמען און רביישע הויפן — געדאַווענט מיט התלהבות אין פארשידענע שטיבלעך, כמינהג לאָדזש און אַנדערע פוילישע שטעט.

נישט קוקענדיק אויף די פאָליטישע און סאָציאַלע מיינונגס־פאַרשידנהייטן, איז כמעט די גאַנצע יידישע באַפעלקערונג געווען דורכגעדרונגען מיטן ארץ־ישראל גייסט און פיל זיינען עולה געווען ערב דער גרויסער קאטאסטראָפע. פון צווישן די פארבליבענע אין שטעטל, איז דער גרעסטער טייל אומגעקומען אויף קידוש־השם. בלויז 100 יידישע נפשות זיינען על־פי־נס ניצל געוואָרן — 70 פון זיי האָבן געפונען זייער היים אין ישראל און די איבעריקע — אין אַנדערע לענדער.

אונדזער אירגון איז אנטשטאַנען אין 1953. דער הויפט־ציל פון אונדזער טעטיקייט איז — פאראייביקן דעם אַנדענק פון דער חרובער קהילה און אירע קדושים; אַנקניפן געזעלשאַפטלעכע באַציאונגען צווישן די געראַטעוועטע רעשטלעך און דערמעגלעכן ווי אַמשנעלסטן זייער איינוואָרצלען אין לאַנד.

יאָר־יערלעך, ב׳ אלול, באַערן מיר אויף אַ טרויער־פאַרזאַמלונג דעם אַנדענק פון אונדזערע נאָענטסטע פאַרפיניקטע קדושים. אינעם לעצטן יום־האזכרה איז באַשלאָסן געוואָרן ארויסצוגעבן אַ „ספר־זכרון", וואָס זאָל פאַראייביקן אויף דורות דאָס ברויזנדע, שאפנדע לעבן פון די יידן אין זעלאָוו, ווי אויך איינשליסן זיך אין אַלגעמיינע אנדענק־אונטערנעמונגען וואָס וועלן רעאַליזירט ווערן אין ישראל.

זשעליכאָוו

די קהילה קדושה זשעליכאָוו (ז׳ליחוב), לובלינער קרייז, האָט געהאַט איר אייגן היסטאָריש לעבן, און האָט אין דער אַלגעמיינער געשיכטע פון די יידן אין פוילן אריינגעטראָגן איר באזונדערן פרק, וואָס איז געשאפן געוואָרן דורך אירע רבנים, שרייבער און קינסטלער, און דורך אירע מאַסן, וואָס האָבן לעבעדיק רעאַגירט אויף אַלע דערשיינונגען פון אונזער קולטורעלן און געזעלשאַפטלעכן לעבן. טראָץ דעם וואָס דאָס שטעטל איז נישט געווען פון די גרויסע יידישע

קהילות אין פּוילן, איז עס אָבער געווען אַ שם־דבר אין דער וועלט, מיט אירע לומדים און רבנים, און מיט אירע מאָדערנע גרויסע קינסטלער וויִ וויִיסענבערג און יחיאל לערער.

אין 1939 האָט די יידישע קהילה אין זשעליכאָוו געציילט 5500 יידן — די צאָל האָט זיך פאַרטאָפּלט אין דער צייט פון דער דייטשער אָקופּאַציע. חול־המועד סוכות, 1942, בעת די נאַצישע מערדער האָבן ליקווידירט דעם זשעליכאָווער געטאָ, און דערמיט געמאַכט אַ סוף צו אַ רומפולער קהילה, וואָס האָט עקזיסטירט מער ווי 300 יאָר, איז דאָרט געווען מער ווי 10.000 יידן וואָס זיינען אַרויסגעפירט געוואָרן קיין טרעבלינקע צו פערגאַזן. בלויז יחידים איז געלונגען זיך צו רעטעווען, ביי היימישע קריסטן און אין די וועלדער (אין פאַרטיזאַנישע מחנות). נאָך דער באַפרייאונג האָט זיך צונויפגעזאַמלט אין זשעליכאָוו די שארית־הפליטה, בערך 50 פאַמיליעס, וואָס האָבן אָבער דאָס שטעטל שנעל פאַרלאָזט, נאָכדעם ווי די פּוילישע א.ק. באַנדעס האָבן עטלעכע יידן דערמאָרדעט, די איבעריקע זיינען אַוועק קיין לאָדזש און פון דאָרט שפּעטער עמיגרירט אין פאַרשידענע לענדער — דער גרעסטער טייל אין ישראל.

דער אירגון עולי זשעליכאָוו איז געוואָרן געשאַפן אין 1934, דורך מרדכי איש־טוב. היינט ציילט די זשעליכאָווער משפּחה אין ישראל בערך 400 נפשות, אַרגאַניזירט אין אַ לאַנדסמאַנשאַפט, אַלס טייל פּין דער זשעליכאָווער אַרגאַניזאַציע אין דער וועלט, מיט איר צענטראַלע אין טשיקאַגאָ, וווּ עס פירט אָן מיט דער אַרבעט לייביש וויסלעדער. עס איז געטאָן געוואָרן זייער אַ גרויסע הילפס־אַרבעט פאַר די שאַרית־הפליטה נאָכן קריג. עס איז געוואָרן אויפגעשטעלט אַ גמילת־חסד קאַסע, וואָס טוט זייער נוצלעכע ארבעט. עס ווערט די גאַנצע צייט אַרויסגעגעבן, דורכן געזעלשאַפט־סעקרעטאַר פון די זשעליכאָווער אין טשיקאָגאָ, אַ צייטשריפט „זשעליכאָווער ביולעטין", וואָס פאַרבינדט אונדזערע לאַנדסלייט אויף דער וועלט. עס איז דערשינען אַ יזכור־בוך (רעדאַקטירט פון וואָלף יאַסני), וואָס רעכנט זיך פאַר אייגס פון די בעסטע אין דער ספרות־השואה.

די לאַנדסלייט פון אַלע לענדער האָבן געמיינזאַם ארויסגעגעבן די ווערק פון זייערע שרייבער וויִ־סענבערג און לערער.

דער קאָמיטעט אין ישראל באַשטייט פון די חברים: שמואל גליקמאַן, אריה לעדערמאַן, שרה רובין, צבי בורשטין, יששכר געדאנקען.

יאָר־יערלעך ווערט איינגעאָרדנט אַ יזכור־אָוונט, וווּ מיר זיינען זיך מתיחד מיט אונזערע קדושים.

מיר אָרדנען איין צוזאַמענטרעפן מיט אונזערע לאַנדסלייט, וואָס קומען אָפט אין ישראל אַלס טוריסטן.

אונזערע לאַנדסלייט אין ישראל זענען צעשפּרייט איבערן גאַנצן לאַנד: זיי זיינען פאַרטראָטן אין קיבוצים, קאָאָפּעראַטיוון און לאַנדווירטשאַפטן. מיר פאַרמאָגן אויך פאַבריקאַנטן, פורמאַנעס, סטאליארעס, שוסטער, שניידער, בעקער, טעקסטיל־אַרבעטער, רעגירונגס־באַאַמטע, אַ גענעראַל אין דער ארמיי, אַ כנסת־דעפוטאט, אַ רעדאַקטאָר. די זשעליכאָווער אין ישראל שטעלן מיט זיך פאָר אַ פּראָדוקטיוו־שעפּערישער עלעמענט.

פאַרבינדונגס־אַדרעסן מיטן פאַרבאַנד אין ישראל: אריה לדרמן, רמת־גן, (שכונת־גרין), רחוב אמיר מס׳ 6; שמואל גליקמן, חיפה, רחוב הלל מס׳ 14.

טאָלמיטש (טלומאַטש)

טאָלמיטש — טלומאַטש... פאַרשידענע ווערסיעס זענען פאַראַן אין שייכות צום נאָמען פון אונדזער שטעטל וואָס איז געלעגן אין אַ זייט פון דער הויפּט באַן־ליניע סטאַניסלאַוו־טשאַרטקווו. טאָלמיטש איז געווען אַ פּאָוויאַטאָוע שטאָט, צו וועלכער ס׳האָבן געהערט די אַרומיקע שטעטלעך און דערפער, וועלכע האָבן געאָטעמט מיט יידיש לעבן — שטעטלעך ווי אָטעניע, טיסמעניץ, כוצעמער, אָבערטין, ניזשנעוו; דערפער ווי אָלעש, וויטני, זשיוועטשיוו, רינעוויץ, קאָלעניץ, קאַראַליווקע, אָזיעראַן, פילאָוושטשינע, יאַציווקע, באָרטניק, פּעטריוו א. א. וו.

יידן אין טאָלמיטש, ווי אין רוב גאַליציאַנער שטעטלעך, האָבן זיך באַשעפטיקט מיט מיטל און קליין האַנדל. געווען אויך גוט סיטואירטע הורטאָווניקעס, בעלי־מלאכות, אַ קליינער טייל לאַנדווירטן, אייניקע גוט־באַזיצער און פריַיע פּראָפעסיעס. געווען אַמאָל אַ צוקער־פאַבריק, ווו אויך יידן זענען באַשעפטיקט (די פאַבריק איז צעשטערט געוואָרן נאָך אין ערשטן וועלט־קריג, אין 1914 יאָר).

דער גאַנצער צענטער פון שטאָט און אַלע אַרומיקע גאַסן זענען געווען באַווינט מיט אַ מערהייט יידן — יידישע הייזער, יידיש האָב און גוטס. דער טייל שטאָט וווּ ס׳האָט זיך קאָנצענטרירט די יידישע אַרעמקייט און בעלי־מלאכות, האָט געהייסן די „מעקסיקע". שמאָלע אוליצעס האָבן געפירט אין „מעקסיקע" צו די קליינע אײַנגעהויקערטע הייזלעך, וווּ אַרעמקייט האָט דורות־לאַנג קינדער אויסגעכאָוועט. נישט ווייט איז געשטאַנען די גרויסע שול און אַרום בתי־מדרשים — די יאַטקעס.

צווישן בית־עלמינס געווען — דאָס אַלטע און נייע. אויפן אַלטן זענען נאָך געווען צוּ מערקן מצבות פון די צייטן פון ת״ח און ת״ט.

געווען אין טאָלמיטש אַ גימנאַזיע נאָך פון די עסטרייכישע צייטן און שפּעטער איז אויך געשאַפן געוואָרן אַ לערער־סעמינאַר. נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה איז אויך געווען אַ „באַראַן־הירש" פאָלקס־שול.

געווען אין שטאָט אַ באַדייטנדע יידישע אינטעליגענץ, אייניקע פון זיי זענען שפּעטער פאָפולער געוואָרן אויפן געביט פון וויסנשאפט, ליטעראַטור און פאַרשונג.

געווען טייערע יידן, תלמידי־חכמים, וועלכע זענען געווען מיט לייב און לעבן פאַרבונדן מיטן גורל פון שטאָט: דער רבי ר׳ זיסעלע, הרב שמואל מרגולית, הרב יצחק ציף, דער רבי ר׳ סרולציע אשכנזי, דער דיין הרב נטע שמואל אייזנער און דער לעצטער רב פון שטאָט ר׳ איצעלע האָגער, אַן אייניקל פון אָטעניער רבי. זאָלן אויך פאַרצייכנט ווערן די נעמען פון די ראשי־הקהל: יידל נאַגלבערג, עלע ריין, די לערער בלאָך און אורמאַן, לייזער שוועפלגייסט (געווען זענער וויצע־בירגערמייסטער פון שטאָט, וועלכער לעבט איצט אין ישראל) און פיניע ריזל, דער לעצטער פאָרשטייער פון דער קהילה.

דער גרעסטער טייל פון דער יוגנט, ווי אויך דערוואַקסענע, זיינען געווען אַרגאַניזירט אין די פאַרשידענע ציוניסטישע און סאָציאַליסטישע פאַרטייען און יוגנט־אָרגאַניזאַציעס.

ס׳האָבן עקזיסטירט: אַ דראַמאַטישער קרייז, און קלובן; עס זענען געווען העברעאישע ווי אויך יידישע שולן און חדרים. אייגע פון די גרעסטע פאָלקס־ביבליאָטעקן איז געווען די „באַראַאָוו"־ביבליאָטעק.

די יוגנט־אָרגאַניזאַציעס „השומר הצעיר", „החלוץ" און „גורדוניה" האָבן אַ גרויסן צושטייער דער עליה קיין ישראל.

מיט הונדערט יאָר צוריק איז עולה־רגל געווען (ממש) דער ערשטער ייד פון טאלמיטש קיין ארץ ישראל.

אַזוי האָט געלעבט דאָס יידישע טאַלמיטש ביז דעם ביטערן סוף. טייערע לעבנס זענען פאַרשניטן געוואָרן. אין שטעכעדיקע דראָטן, געבונדענערהייט אין דניעסטער געוואָרפן געוואָרן, דערשאָסן און פארפיניקט געוואָרן אין דער באַרימטער זייבאלד־מיל אין סטאַניסלאַוו און אין לאַגער יאַנאָוו, מיט ביקסן־קאָלבעס דערהרגעט געוואָרן, לעבעדיקערהייט אין די מאַסן־גריבער געשליידערט געוואָרן. פיל קינדער זענען פון הונגער און קעלט אויסגעגאַנגען און אַנדערע אויף שפּיזן אויפגעשטאָכן, אַדער זייערע קעפלעך אויף שטיינער צעשפּאָלטן. וועט קען דאָס פילן וואָס זיי האָבן געפילט? מיר פילן דאָס, ווייל זיי זענען געווען טיילן פון אונדזער פלייש און בלוט.

פון אַ שטאָט יידן זענען פאַרבליבן פון גהינום געראַטעוועטע אַ פּאָר צענדליק יידן. זאָלן געהייליקט זיין די נעמען פון די אומגעקומענע, געהייליקט אין אונדזער זכרון און פאַר דורות.

*

דער פאַרבאַנד פון טאַלמיטשער לאַנדסלייט אין ישראל טוט זיין חוב צו פאַרהיליקן און פאַראייביקן דעם זכרון פון אונדזערע קדושים.

דער פאַרבאַנד פון טאַלמיטשער לאַנדסמאַנשאַפט און סביבה ציילט 150 משפחות.

ער איז געגרינדעט געוואָרן אין 1954. יאָר־יערלעך ווערט געפּרופן אַ הזכרה־פאַרזאַמלונג, ביי וועלכער עס ווערן אויך געווויילט די לאַנדסמאַנשאַפט־אינסטאַנצן. דאָס רוב פון די מיטגלידער זענען נייע עולים, וועלכע זענען איינגעאָרדנט אין די פאַרשידענע צווייגן פון דער ווירטשאפט.

דער פאַרבאַנד האָט ביז היינט געפלאַנצט איבער 500 בוימער אין „יער־הקדושים", אויפן נאָמען פון די אומגעקומענע, און אונדזער ציל איז שאַפן דאָרט אַ וואַלד א. נ. פון טאַלמיטשער קהילה. מיר האָבן פאַראייביקט דעם אַנדענק פון די אומגעקומענע דורך אַ לוח־זכרון אויפן הר־ציון אין „מרתף־השואה".

דער פאַרבאַנד פאַרמאָגט נישט צו זיין דיספּאָזיציע קיין גרעסערע געלט־מיטלען, פאַראָן אָבער אַ קאַסע פאַר קעגנזייטיקער הילף. עס איז אויך פאַראָן אַ באשלוס ארויסצוגעבן אַ בוך וועגן טאלמיטשער קהילה.

דער פאַרבאַנד באַמיט זיך אויספּאָרשן וויפל לאנדסלייט עס זענען נאָך פאַראָן מחוץ ישראל, כדי אויפצוקלערן זייער גורל און מצב.

צום באַדויערן איז ביז היינט נישט געלונגען אַנצוקניפּן געהעריקע פאַרבינדונגען מיט דער לאנדסמאַנשאַפט אין אַמעריקע.

די פארוואַלטונג פון פאַרבאַנד און רעוויזיאָנס־קאָמיסיע באַשטייט פון די פאָלגענדע 11 חברים: ד"ר אלכסנדר שוואַרצבאַרד; יואל רעדנער; אפרים שרייער; עמנואל בעזן; שמואל גאָטליב; פריידע זייפער; רב־סרן קרל זבדי; הערש דראפער; שמואל בלאָנד; יצחק הויז; אריה אבני.

דער אַדרעס פון פאַרבאַנד איז: ד"ר א. שוואַרצברד, פּתח־תקוה, רחוב רוטשילד 109.

טאַמאַשאָוו־מאַזאָוויעצק

אַרום דעם טייך פּילִיצע, 60 קילאָמעטער פון לאָדזש, געפינט זיך די שטאָט טאַמאַשאָוו־מאַזאָוויעצק. טאַמאַשאָוו האָט געהערט צום „פּוילישן מאַנטשעסטער" און געווען באַרימט מיט אירע טעקסטיל אויסאַרבעטונגען פון העכסטער קוואַליטעט.

די יידישע באַפעלקערונג פון טאַמאַשאָוו האָט געציילט ערב דער צווייטער וועלט מלחמה ביי 18.000 נפשות. די יידן זיינען געווען, מערסטנטייל, גוט סיטואירט. דאָס געזעלשאפטלעכע און קולטורעלע לעבן איז געווען זייער אנטוויקלט און אויף אַ הויכן ניוואָ. די באַציונג חיות האָבן צעבראָכן דאָס דאָזיקע לעבן און פולשטענדיק פאַרניכטעט דעם יידישן ישוב אין טאַמאַשאָוו. דער גורל פון די טאַמאַשאָוער יידן איז געווען דער זעלבער, ווי פון אַלע יידן אין די פּוילישע שטעט און שטעטלעך. בלויז אַ קליינער טייל האָט זיך על־פּי־נס גערעטעוועט פון די היטלעריסטישע חיות. די ניצולים האָבן נאָך דער מלחמה געפונען דעם וועג קיין ישראל און זיך דאָ ביסלעכווייז איינגעאָרדנט. אַ קליינער טייל פון די לעבנגעבליבענע האָט אויסגעוואַנדערט פון איראָפּע אין די אַמעריקאַנער און אַנדערע לענדער.

אין יאָר 1944 האָט זיך געגרינדעט אין תל־אָביב א קאָמיטעט פון עולי טאַמאַשאָוו. די הויפּט אויפגאַבע פון קאָמיטעט איז געווען אויפצונעמען די שארית־השואה, וואָס האָבן אנגעהויבן צו קומען פון די קאַצעטן און וועלדער. ליידער זיינען די הילפסמיטלען געווען מער ווי באַשיידן און די הילפס־ארבעט איז געפּירט געוואָרן אין די ראַמען פון די מאַטעריעלע מעגלעכקייטן.

אונזער פאַרבאַנד טראָגט דעם נאָמען: „אירגון יוצאי טומשוב מז' בישראל". עס זיינען רעגיסטרירט ביי אונז 350 משפחות, וועלכע לעבן אין פאַרשידענע ארטשאפטן אין ישראל, צוויישן די רעגיסטרירטע געפינען זיך ביי 500 נפשות פון דער שארית־הפליטה.

מיר שטייען אין אַ שטענדיקן קאָנטאקט מיט די טאַמאַשאָוער פאַרבאַנדן אין ניו־יאָרק און פראַנקרייך. זיי העלפן פון צייט צו צייט מיט געלט און שיקן דערמיט אונזער גמילות־חסד־קאַסע. לאַנדסלייט באַקומען פון גמילות־חסד הלוואות אויף קאָנסטרוקטיווע צוועקן. די הלוואות ווערן געגעבן אויף גאָר צוטריטלעכע באַדינגונגען. די מאַטעריעלע לאָגע פון אונזערע חברים איז ווייט נישט קיין געהויבענע. א פאַרשטאַרקטע הילפס־אַקציע פון אונזערע לאַנדסלייט אין דער וועלט וואָלט געקענט וועזנטלעך העלפן אויסצובעסערן די עקזיסטענץ־מעגלעכקייטן פון דער שארית־השואה.

יעדעס יאָר, כ"ב חשון, אַרדענען מיר אין אַן אַזכרה נאָך די אומגעקומענע קדושים — מיט פּיין און צאָרן דערמאָנען מיר אונזער טראגיש־פאַרשניטענער קהילה. מיר האָבן געשטעלט אין מרתף־השואה, אויפן הר־ציון אין ירושלים, א לוח־זכרון צום אנדענק פון קהלת־טומשוב.

אונזער קאָמיטעט באַשטייט פון פאָלגנדיקע חברים: אינז' יצחק סלומונוביץ (פּאַרז.) אינז' יעקב ביעזשונסקי (סעקר.), סטעפא דילער, יוסף מרקוספעלד, שמאי קראקאוויאַק, יעקב זילבערשטיין, שמעון פיזיצקי, שלמה וואַקס, פעליקס קימעלסקי, ירחמיאל בערמאנסקי. פאַרבינדונגס־אדרעסן: יעקב ביז'ונסקי, תל־אביב, ת. ד. 742; יצחק סלומונוביץ, תל־אביב, רח' אדם־הכהן 10א'.

טאַרנאָפּאָל

די שטאָט־פּעסטונג טאַרנאָפּאָל איז אויפגעוואַקסן אויפן שנייִדפונקט פון וויכטיקע סטראַטעגישע און ווירטשאַפטלעכע שליאַכן, וואָס האָבן געפירט פון די באַלקאַן־לענדער אין דרום ביז צו די פֿאָרטן פון באַלטישן ים אין צפון, פון אוקראינע אין מזרח ביז צו דער היסטאָרישער פּוילישער מעטראָפּאָל (קראָקע) אין מערב. אָזוי אַרום איז טאַרנאָפּאָל געווען סיי אַ מיליטעריש־קאַמפּס־ציל פאַר פאַרשידענע פעלקער (טערקן, טאַטאַרן, קאָזאַקן, רוסן) און סיי אַ סטראַטעגישער און ווירטשאַפטלעכער צענטער פאַר פּוילן און עסטרייך. אין די ביידע הינזיכטן האָט די יידישע באַפעלקערונג אָפּגעשפּילט איר באַדייטנדיקע ראָל. אָבער אין אָזעלכע באַדינגונגען האָט זיך געקענט אויפהאַלטן נאָר אַזאַ טיפּ ייִד, וועלכער איז פול מיט איניציאַטיוו און פֿאַרמאָגט מוט און דרייסטקייט. די דאָזיקע כאַראַקטער־שטריכן אַנטפּלעקן זיך טאַקע אין דער פירהונדערט־יעריקער געשיכטע פון דער יידישער געמיינדע אין טאַרנאָפּאָל.

אין דער השכלה באַוועגונג האָט טאַרנאָפּאָל פֿאַרנומען אַן אָנפירנדיקע ראָל. אַרום דער געשטאַלט פון יוסף פערל האָבן זיך געזאַמלט די גרויסע גייסטער ווי מענדל לעפין, ש. ל. גאָלדבערג א״א, וועלכע האָבן באַאיינפלוסט די יידישע עמאַנציפּאַציע וויט איבער די גרענעצן פון פּוילן. נישט מעגלעך איז צו באַשרייבן די אַנטוויקלונג פון דער ציוניסטישער באַוועגונג אין מזרח־גאַליציע אָן צו דערמאָנען די אָנפירנדיקע ראָל פון די טאַרנאָפּאָלער ציונים און זייער השפּעה אויף כמעט אַ האַלבן מיליאָן יידישער באַפעלקערונג פון אָט דעם טייל פון פּוילן. אָן די ציוניסטן אָדער קעגן די ציוניסטן האָט מען, נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה, נישט געקענט דורכפירן קיין שום וויכטיקע געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט, סיי אין דער יידישער קהילה סיי אין דער מוניציפּאַלער לייטונג פון דער שטאָט.

שוין אין דער ערשטער עליה איז מיט דער הילף פון דער חיבת־ציון באַוועגונג אָפּגעפֿאָרן די טאַרנאָפּאָלער משפּחה פּאָלאַק קיין ארץ־ישראל, כדי זיך אינצואָרדנען אין דער לאַנד־ווירטשאַפט. אין יאָר 1907 האָט ד״ר גליקער, דער באַקאַנטער אויגנדאָקטאָר זיך באַזעצט אין חיפה און נאָך אים זיינען געגאַנגען וויטערדיקע פֿאַרטרעטער פון דער אינטעליגענץ, ווי ד״ר בייגעל, און מ. שוואַרץ. די גרויסע עליה, מיט אַ הויפּטזעכלעך חלוצישן כאַראַקטער האָט זיך אַנגעהויבן נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה. הונדערטער יונגעלייט, דערצויגענע אין ציוניסטישן גייסט, זענען געפֿאָרן קיין ארץ־ישראל, ווי אויך אַ באַדייטנדיקע צאָל פון בעלי־מלאכה, קליין־אינדוסטריעלער און אינטעליגענטע באַרופן. אין דער צייט זענען עולה געווען אַ פּאָר פירנדיקע פֿערזענלעכקייטן פון אונזער שטאָט — ד״ר פ. קאַרנגרין, מ. כאַרטינגער, בן־ציון פּעט, ד״ר ישראל וואַלדמאַן. נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה זענען קיין ישראל געקומען די איבער־געבליבענע רעשטלעך פון דער יידישער קהילה, בראש מיט איר לעצטן, לאַנגיעריקן פֿאָרזיצער, ד״ר צבי פּרנס. צוזאַמען האָבן זיך אין ישראל אָנגעזאַמלט בערך 1000 משפּחות — כמעט 20% פון דער יידישער באַפעלקערונג אין טאַרנאָפּאָל, וואָס האָט ערב דער קאַטאַסטראָפע, צוזאַמען מיט די אַרומיקע דערפער און שטעטלעך, געציילט ביז 18,000 נפשות.

בערך 2000 נפשות האָבן אויסגעוואַנדערט אין אַנדערע לענדער, דערהויפּט אין די פֿאַראייניקטע שטאַטן. סיי אין די פֿאַראייניקטע שטאַטן, סיי אין ישראל, האָבן די יוצאי טאַרנאָפּאָל שוין נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה געפירט אַן אָרגאַניזירטע און בריייטע געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט. אין דער צייט פון דער צווייטער וועלט־מלחמה האָט אונזער

לאַנדסמאַנשאַפט אין ארץ־ישראל אַרגאַניזירט דעם קאָנטאַקט מיט די אַנטלאָפענע אָדער פאַרשיקטע קיין רוסלאַנד, און זיי געשטיצט מאַראַליש און אויך מיט שפּיז און קליידונג. אין יאָר 1950 איז אין ישראל, מיט דער הילף פון אונזערע חברים אין אַמעריקע, געשאַפן געוואָרן א גמ״ח־קאַסע, וואָס האָט שטאַרק בייגעהאָלפן אייניצואַרדנען בערך 200 משפחות עולים חדשים. בערך 25.000 פונט הלוואות זיינען במשך דער צייט פאַרטיילט געוואָרן צו טאַרנאָפּאָלער אין ישראל.

יאָר־אײַן יאָר־אויס קומען זיך אונזערע חברים צוזאַמען אויף הזכרות, וואָס ווערן באַזוכט פון הונדערטער לאַנדסלייט. כדי צו פאַראייביקן דעם אַנדענק פון דער יידישער קהילה און פון איר אומקום, האָבן אונזערע אַרגאַניזאַציעס אַרויסגעגעבן א בוך, וואָס נעמט אַרום אַלע שטרעמונגען, וואָס האָבן כאַראַקטעריזירט דאָס פילפאַרביקע לעבן פונעם יידישן טאַרנאָפּאָל. א בכבודיקע מצבה אויפן הר־ציון סימבאָליזירט די שטאַרקע סענטימענטן און צוגעבונדנקייט פון די יורשים פון דער גרויסער טראַדיציע פון דער טאַרנאָפּאָלער קהילה.

עס שטייען נאָך פאָר אונזער פאַרבאַנד גרויסע אויפגאַבן, עס זיינען אָבער פאַראַנען די כוחות וואָס וועלן דאָס דערפילן. צווישן די אַקטיוע חברים פון אונזער לאַנדסמאַנשאַפט דערמאָנען מיר אין דער ערשטער רייַ אונזער פאַרדינסטפולן פאָרזיצער פון די „רעליעפן" אין אַמעריקע, דער אַפּטייקער משה גאליגער. אין פּרעזידיום פון פאַרבאַנד אין ישראל זיינען טעטיק: ד״ר צבי פרנס (פאָרז.), יוסף לאַנדוי (וויצע־פאָרז.), חנה מוזר (קאַסיר.), ברוריה טאפּעט (סעקר.), פון די אַקטיוע מיטגלידער אין ירושלים דערמאָנען מיר — ח. בילער, מ. בלום, ד״ר ח. גלעד (שמעטערלינג), מ. גרינפעלד, א. גאָלדבערג, א. דולין (דאליגער), מ. כארטיגער, ז. שיקלער, ש. שפירא; אין חיפה — ק. בלעמער, י. גאליגער, ב. גרובער, מ. כץ, י. נוימאַן, ד״ר מ. פיול, חיים פרנס, ל. קאַרנבליט; אין תל־אביב — ד״ר ש. אַמאַראַנט, א. אָקס, ד״ר ש. אָקס, י. אייזענשטיין, י. גרינשפּאַן, מ. דויטש, צ. זאַמוירע, נ. טייטעלבוים, ד״ר ל. יאַמפּולסקי, אינז׳ ז. פּורת (אָקס), ס. פּיעטרושקע, י. פאפּער, אינז׳ י. קלינגער, א. קענער, ד. שילו (שיקלער), א. שעכטער, י. בן־שלום.

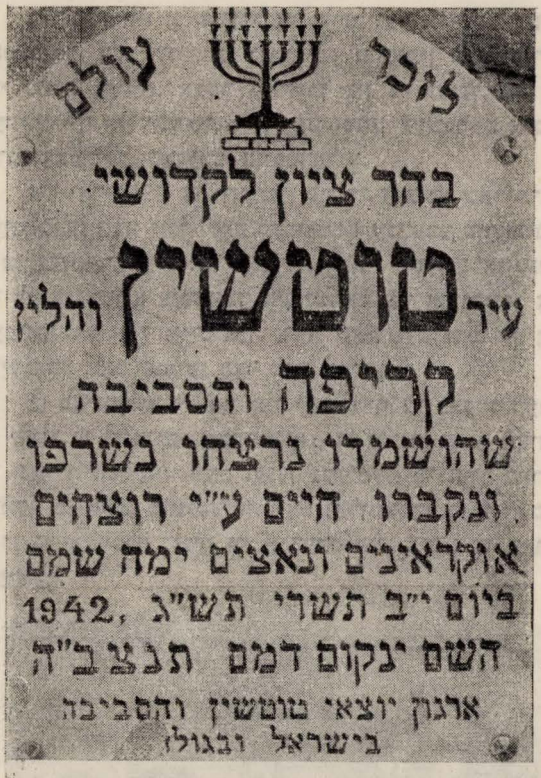
טוטשין

טוטשין, א שטאָט אין וואָלין (ראָוונער פּאָוויאָט), האָט געציילט אַרום 20.000 איינווויינער, פון דעם אַן ערך 5.000 יידן — ס׳רוב סוחרים און האַנטווערקער. אין שטאָט האָט זיך געפּירט א שיינער יידישער לעבנס־שטייגער. דער גרעסטער טייל יוגנטלעכע האָט זיך פאַרנומען מיט אַרגאַניזאַציאָנעלער טעטיקייט. די עלטערע האָבן זיך אויך באשעפטיקט מיט ציוניסטישע און געזעלשאפטלעכע ענינים ווי אויך געווען אַקטיוו אין הילפס־אינסטיטוציעס, ווי א יתומים־קאַמיטעט, א גמילת־חסד א. א. אין ישיבה און תלמוד־תורה האָבן גאַלערנט בחורים און קינדער, וועלכע האָבן געקראָגן הילף בעת זיי האָבן זיך נאָר געגרויטיקט.

ווען ס׳איז אויסגעבראָכן די דייטש־רוסישע קריג (1941) איז א טייל פון דער יידישער באַפעלקערונג אנטלאָפן קיין רוסלאַנד; אין יולי 1941 זיינען די דייטשן אַריין אין שטאָט, און

גלייך צומאָרגנס האָבן זיי דורכגעפירט אן אַקציע — פאַרברענט זעקס ספר־תורה'ס אויפן שאָסיי און אנגעפאַנגען רויבן און מאָרדן. נאָכדעם זיינען יעדן טאָג געפאַלן קרבנות פון דייטשישע אין אוקראיניש הענט.

ערב יום־כיפור תש"ג (1942) האָבן די דייטשן פאַר־טריבן די יידן אין אַ געטאָ, און באַוואָרפן די צונויפגע־טריבענע מיט גראַנאַטן. די יידן האָבן געשטעלט אַ ווי־דערשטאַנד, באגאָסן דעם געטאָ מיט נאַפט און אים אונטער־געצונדן. 3000 יידישע נפשות זיינען אין יענעם טאָג אומגע־קומען. אלטע־לייט האָבן זיך איינגעוויקלט אין טליתים און געשפרונגען אין די פלאמען אַדער וואַסער־ברינעמער. יונ־גע און קרעפטיקע האָבן זיך אַרויסגעריסן פונעם געטאָ און אנטלאָפן אין פאסטאמיטער וואַלד. דריי טעג שפּעטער האָבן די נאַצישע מערדער אטאקירט דעם וואַלד און גע־זאָלט אים אונטערצינדן. די שוואַכע און אַנטוישטע האָבן זיך איבערגעגעבן אין די רוצ־חישע הענט (1500 נפשות — מערסטנטייל פרויען און קינ־דער). אַזוי אַרום, זיינען בלויז אַ 500 טוטשינער יידן געבליבן ביים לעבן — דער גרעסטער טייל איז פארבליבן אין רוסלאַנד און אַ טייל איז געקומען קיין ישראל (ביי 150 פערזאָן).

אַ לוח־זכרון אויפן הר־ציון (ירושלים).

*

ביי דער גרינדונגס־פאַרזאַמלונג פון אונדזער פאַראַנד (1950) זיינען זיך צונויפגעקומען אַ 100 לאנדסלייט, איצט ציילן מיר ביי 250 פערזאָן. מיר האָבן געשטעלט אן אַנדענק־טאוול אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון, און מיר ווילן ארויסגעבן אַ יזכור־בוך. די יערלעכע אזכרה ארדנען מיר איין י"ב תשרי.

אין פאַרוואַלטונג זיינען פאַרטראָטן 6 חברים: יהודה ראטנבערג (ערן־פאַרז.), נח טוראק (פאַרז.), יוסף שיינפעלד (סעקר.), צבי גילבערג, יצחק שץ, שלמה מעקל. דער אדרעס איז: נח טורק, תל־אביב, רח' פרוג 15.

טוראָבין

טוראָבין איז אַ שטעטל אין לובלינער קרייז, ליגט צווישן שעבזשעשין, קראַסניסטאַוו און זאַמאָשטש. דער יידישער ישוב אין טוראָבין האָט פאַר דער צווייטער וועלט־מלחמה געציילט בייַ 2,500 נפשות. אָבער געבליבן פון זיי זענען נאָר בייַ 100 נפשות, פון וועלכע דער רוב געפינט זיך אין ישראל. די רעשט זענען צעשפרייט איבער דער גאָרער וועלט — אין צפון און דרום־אַמעריקע, קאַנאַדע, אויסטראַליע.

אין יאָר 1951, מיטן קומען פון די ערשטע שארית־הפליטה קיין ישראל, האָבן זיך אין דער ווויננונג פון חבר יוסף קאָפּ פאַרזאַמלט עטלעכע טוראָבינער חברים, צווישן זיי לעאָן גאָלדפאַרב, זלמן פרומער, יעקב פרידלער א.א. און עס איז אויסגעקליבן געוואָרן אַ קאָמיטעט מיטן ציל צו לעגאַליזירן אַ פאַרבאַנד אין ישראל און אָנצובינדן אַ קאָנטאַקט מיט אַלע טוראָבינער, וואָס געפינען זיך אין אויסלאַנד. דער קאָמיטעט האָט אויך אָנגעצייכנט פאַר זיך די פאָלגנדיקע אויפגאָבן, וואָס שטייען פאַר דעם אירגון:

1) באַשטימען אַ טאָג אין יאָר אויף צו באַערן דעם אָנדענק פון די טוראָבינער קדושים;
2) שאַפן די נויטיקע פאָנדן אויף: א) גרינדן אַ גמילת־חסד־קאַסע, כדי צו העלפן מיט הלוואות די שארית־הפליטה, וואָס זענען געקומען, ווי אויך פאַר די וועלכע וועלן, ווי מיר האָפן, נאָך קומען. ב) שאַפן מאָנומענטן, וואָס זאָלן פאַראייביקן דעם הייליקן זכר פון די קדושים, און וואָס זאָלן גלייכצייטיק דינען ווי אַ דערמאָנונג נישט צו פאַרגעסן די קדושים און, להבדיל, זייערע מערדער.

טוראָבינער לאַנדסלייט בעת אַ פאַרזאַמלונג אין תל־אביב.

סוף 1951 איז פאָרגעקומען די ערשטע טרויער־פאַרזאַמלונג פון אירגון אין זאַל פון בית־החלוצות אין תל־אביב. נאָך די טרויער־רעדעס און פאַרטראָגן מעניני־דיומא איז אויסגעקליבן

געוואָרן אַ קאָמיטעט פון פאָלגנדיקע חברים: לעאָן גאָלדפאַרב — פאָרזיצער; יהושע בן־ארי — סעקרעטאַר; יוסף קאָפּ — קאַסירער; ווי אויך די חברים: אברהם אורבאַס און משה גוטוווירט — פון תל־אביב; מילכמאַן און מאַנטאַג — פון חיפה; און א. בוימפעלד — פון פתח־תקוה.

דאָס פרעזידיום פון אַ יזכור־אָוונט נאָך די טוראָבינער קדושים. ס׳זיצן (פון רעכטס): י. קאָפּ, חוה מילכמאַן, י. זאָנטאַג, (דער חזן), לעאָן גאָלדפאַרב (רעדנער), א. אורבס, י. בן־ארי.

דער אירגון ציילט איצט איבער 60 פאַמיליעס, וואָס זענען צעשפרייט איבערן גאַנצן לאַנד. בראש פון אירגון שטייט ה׳ לעאָן גאָלדפאַרב, אַ דענטיסט, וועלכער איז אגב אַליין אַ לובלינער, אָבער ער האָט פראַקטיצירט אין טוראָבין, דאָרט געהיראַט און אויפגעשטעלט אַ פאַמיליע, זיך אָפּגעגעבן מיט ציוניסטישער טעטיקייט, באַזונדערס צווישן דער יוגנט. אין יאָר 1933 האָט ער עולה געווען קיין ארץ־ישראל, ווו ער האָט געאָפּפערט זיין עלטסטן זון אין באַפרייאונגס־קריג. ה׳ ל. גאָלדפאַרב זעצט פאָר זיין טעטיקייט בראש פון דער טוראָבינער לאַנדסמאַנשאַפט, מיט וועלכער ער האָט פאַרבונדן זיין גורל.

נעבן אים ווירקט און איז טעטיק יהושע בן־ארי (זילבערקלאַנג), וועלכער גיט אָפּ — טראָץ זיין הויכן אַמט אַלס יועץ־משפטי פון דער משטרה — זיין פרייַע צייט פאַרן אירגון, אויף צו רעאַליזירן די אויפגאָבן, וואָס מיר האָבן זיך געשטעלט. זייער אַקטיוו זענען אויך יוסף קאָפּ אַלס קאַסירער און אברהם אורבאַס אַלס גוטער אָרגאַניזאַטאָר.

60 פּראָצענט פון די מיטגלידער פון אירגון זענען באַשעפטיקט אַלס אַרבעטער אין פאַרשידענע בראַנשעס. 10 פּראָצענט זענען באַאַמטע, ביי 10 פּראָצענט סוחרים. די רעשט געפינען זיך אין די קיבוצים, ווי אויך אין דער לאַנדווירטשאַפט בכלל.

דער אָנדענק־טאָג נאָך די קדושים איז באַשטימט געוואָרן אויף נאָך שבת בראשית — דאָס איז די טרויעריקע דאַטע, וועו עס איז דורכגעפירט געוואָרן די לעצטע אויסזידלונג פון

טוראָבין. אין די אזכרה־פֿאַרזאַמלונגען, וועלכע קומען פֿאָר אין די לעצטע יאָרן אין זאַל פֿון „בית־ציוני־אמריקה" (אין תל־אביב), באַטייליקן זיך אומגעפֿער ביי 80 פּראָצענט פֿון די טוראָבינער אין ישראל, ווי אויך פֿון דער טוראָבינער אומגעבונג. אויף דער פֿאַרזאַמלונג ווערט אויך, נאָך דער אזכרה, איבערגעגעבן אַ באַריכט וועגן דער טעטיקייט פֿון קאָמיטעט אין משך פֿון לעצטן יאָר און עס ווערט געווײַלט אַ נייער קאָמיטעט אויפֿן קומענדיקן יאָר.

*

די טעטיקייט פֿון אירגון איז אין די ערשטע יאָרן באַשטאַנען פֿון שאַפֿן געלט און שטיצן מיט הלוואות די נויטבאַדערפֿטיקע חברים. ביז 1956 האָט מען מיט דער מאַטעריעלער הילף פֿון טוראָבינער אין אויסלאַנד פֿאַרווירקלעכט דעם פּלאַן פֿון פּלאַנצן טויזנט ביימער אויפֿן נאָמען פֿון די קדושים, אין „יער־הקדושים" אויף די בערג פֿון ירושלים.

אויף דער לעצטער אזכרה־פֿאַרזאַמלונג איז אויסגעדריקט געוואָרן דער וווּנטש פֿון אַלע באַטייליקטע וועגן אַרויסגעבן אַ בוך, וואָס זאָל זײַן אַ נר־תמיד נאָך דער אומגעבראַכטער קהילה. דאָס בוך „טוראָבין" וועט דאַרפֿן אַפֿשפּיגלען אַלזײַטיק דאָס יידישע לעבן אין דעם שטעטל מיט אַלע ניואַנסן פֿון אָט דעם לעבן ביזן חורבן, ווי אויך די בלוטיקע טראַגישע געשעענישן נופּא, ביזן מאָמענט וווּ דאָס שטעטל איז אינגאַנצן אָפּגעמעקט און פֿאַרטיליקט געוואָרן דורך די נאַצישע מערדער, — ווי דאָס האָבן געזען און איבערגעלעבט די על־פּי־נס ניצול געוואָרענע עדי־ראיה פֿון אונדזער שטעטל. אין אָט דעם בוך וועלן אויך באַשריבן ווערן די פֿאַלן פֿון העלדישן ווידערשטאַנד און פֿון העלדישן טויט וואָס האָבן אין אונדזער שטעטל נישט געפֿעלט.

אין קאָמיטעט פֿאַרן יזכור־בוך באַטייליקן זיך פֿאָלגנדיקע חברים: יהושע בן־ארי, לעאָן גאָלדמאַרב, יעקב גוטוויליג, מרדכי האָפֿען, יקותיאל פּרייבערג, בער זאָנטאָג, ישראל אבערווייס און יוסף קאָפּ.

לויט דער איניציאַטיוו פֿון אונדזער אַמעריקאַנער גאַסט בערל פֿאָפּיער אין ביי דער אונטערשטיצונג פֿון בראָזיליאַנער גאַסט ה' פֿאָגעל, איז אויף דער לעצטער פֿאַרזאַמלונג אויך באַשלאָסן געוואָרן אויסצובויען אין אַ נייעם גרענעץ־ישוב אַ קולטור־הויז פֿאַר דער יוגנט, אויפֿן נאָמען פֿון שטעטל טוראָבין, אָדער, ווי אונדזער חשובער חבר י. בן־ארי האָט דאָס איבערגעזעצט: טאָראָ־בין — „תורה־בינה". בכדי דעם דאָזיקן פּלאַן צו פֿאַרווירקלעכן, איז באַשלאָסן געוואָרן צו שאַפֿן אַ ספּעציעלן פֿאָנד, אויף וועלכן עס זאָלן זיך באַשטייערן אַלע לאָנדסלייט אין ישראל, און גלייכצייטיק אָפּעלירן צו אַלע לאָנדסלייט אין אויסלאַנד, כדי מיט געמיינזאַמע כוחות דורכצופֿירן די קאָנסטרוקציע, אָבער זייער וויכטיקע אַקציע.

דער אירגון פּלאַנט אויך אײַנצומויערן אין „מרתף־השואה" אויפֿן הר־ציון אַ מאַרמור־מצבה אויפֿן נאָמען פֿון דער יידישער קהילה אין טוראָבין.

דער אין צאָל קליינער אירגון האָט אויך געגעבן זיין טייל אין באַפֿרייאונגס־קריג פֿון לאַנד, אָפּפֿערנדיק דריי יונגע קרבנות: אוריאל גאָלדפֿאַרב, דער זון פֿון לעאָן און טעמאַ גאָלדפֿאַרב; אפֿרים קאָפּ, דער זון פֿון צבי און איטע־רחל קאָפּ, און לייב בן יעקב ראָזענפּעלד, וועלכער איז פֿאַרבליבן אַליין פֿון אַ גרויסער, פֿאַרצווייגטער משפּחה.

דער אַדרעס פֿון פֿאַרבאַנד איז: אירגון יוצאי טורבין והסביבה בישראל — א. גולדפרב, גבעתיים, רח' כצנלסון 25, טל. 75387.

טשאַרטקוווי

טשאַרטקוווי, די באַרימטע און געריכטע שטאָט מיט אירע רביים, געזעלשאַפטלעכע באַוועגונגען, ציוניסטישע און אַרבעטער פאַרייניגן, באַרימטע פילפאַרביקע פּערזענלעכקייטן, איז נישטאָ מער אוּן וועט מער נישט זיין. אוּן מיר, די קליינע רעשטלעך איבערגעבליבענע פון דער גרויסער שריפה, ווייגן ביטער אוּן לעבן בלויז מיט די זכרונות פון אונדזערע פרעכטיקע היימען, וואָס די אַכזריותדיקע האַנט האָט פאַרשניטן.

אין פלוג, אַ שטאָט ווי אַלע שטעט אין גאַליציאישן גלות, אַבער ווער עס האָט זי געקענט וויסט, אַז ס׳איז נישט אַזוי. דעם רבינס הויף פון דעם רוזשינערס גזע האָט געבילדעט אַ באַזונדערן יש מיט זיין אדלקייט, מיט די מנהגים און מיט די טויזנטער טויזנטער חסידים, וואָס פלעגן זיך ציען צו זיין ליכט, אַנווארעמען זיך דאָרט אין פארגעסן די צרות און דעם ביטערן פינצטערן גלות.

די באַוועגונג פון הרב שפירא אין פארגאנגענעם יאָרהונדערט איז געווען באַזונדער כאַראַקטעריסטיש נישט בלויז פאַר די שטעטלעך פון פאָדאָליע, נאָר אויך אפשר פאַר גאַנץ מזרח איראָפּע. נאָך איידער ס׳האָט זיך געשאַפן די השכלה־באַוועגונג אין דער יידישער וועלט פון מזרח איראָפּע, און נישט אָפהענגיק פון איר, האָט יענע באַוועגונג געשאפן אַ מאָדערנע דערציאונג־באַוועגונג וואָס האָט נישט געהאַט זיינס גלייכן; פון דאָרט זענען ארויסגעקומען פּערזענלעכקייטן, קולטורעלע יידן, וועמעס קינדער זענען געווען דער פרוכטבאָרער באָדן אויפצוגעמען דעם ציוניסטישן קערן וואָס איז שפּעטער געפאַלן אויף אים פון וויייטן. די ברויזנדיקע ויכוחים צווישן די ,טשאַרטקוווער חסידים׳ און די „שפּיראַניקעס" האָבן באַפרוכפערט די מחשבה אוּן האָבן געגעבן דעם שטויס צו שאַפן הילפס־אנשטאַלטן און פארשידענע געזעלשאפטלעכע אינסטיטוציעס („פועלי צדק" און אַנדערע) נאָך פאַר דער „פועלי־ציון" באַוועגונג, אוּן שפּעטער די כל מיני ציוניסטישע און סאָציאַליסטישע יוגנט־באַוועגונגען. אָט זיי האָבן דאָס געבראַכט די ערשטע שפּראַצונגען פון דער חלוצישער עליה נאָך פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה, איידער ס׳האָט נאָך עקזיסטירט די הסתדרות פון „החלוץ".

אין די יאָרן 1922—1919 האָט די בעסטע יוגנט פאַרלאָזט אירע היימען און געוואנדערט דורך וועגן אוּן אומוועגן צום לאַנד פון זייערע חלומות, כדי צו פאַרווירקלעכן ישוב ארץ־ישראל מיט זייער אייגענעם גוף אוּן גייסט, אוּן פון דאָן אַן האָט די עליה נישט אויפגעהערט. קומענדיק אין לאַנד איז די מערהייט געגאַנגען אין דאָרף, אוּן געלעבט אַ שווער חלוציש אוּן שעפּעריש לעבן. איצט זיינען פאַראַן אין ישראל ביי אַ 500 משפחות, וואָס ציילן אַ 2000 נפשות.

וועגן מיר האָבן זיך דערוווסט וועגן גרויסן אוּן שרעקלעכן אומגליק, האָט זיך אָרגאַניזירט אַן אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג פון אַלע טשאַרטקוווער. די ערשטע פארוואַלטונג האָט שנעל אָנגעהויבן צו געבן ברידער־הילף די איבערגעבליבענע וואָס זיינען געווען צעשפּרייט אוּן צעזייט איבער פוילן אוּן רוסלאַנד. די פארוואלטונג האָט אָרגאַניזירט חול־המועד פסח 1951 די ערשטע אזכרה אין „בית החלוצות" אין תל־אביב, מיטן אָנטייל פון די טשאַרטקוווער פון אַלע ווינקלען פון לאַנד — אלטגעזעסענע, אוּן אויך די אַלע וואָס זיינען אָט ערשט געקומען. אויף דער פארזאַמלונג איז אויסגעוויילט געוואָרן אַ לאַנדעס־פארוואַלטונג וואָס זיצט אין תל־אביב אוּן האָט אין אָפּטייילונג אין חיפה. די צילן פון דער פארוואַלטונג זיינען:

א. געבן ברידער־הילף די בני־טשאַרטקוווי, וואָס האָבן זיך געזונמען אויפקלייבן אוּן קומען

אין לאַנד אריין. די „גמילת־חסד" קאסע פון אונדזער אַרגאניזאַציע האָט געשטיצט נישט קיין קליינע צאָל טשאַרטקוווער עולים און אויף דעם אופן פארלייכטערט זיי די שוועריקייטן פון זיך אײַנוואָרצלען אין לאַנד.

ב. פאראייביקן אונדזער היליקע קהילה דורך אַרויסגעבן אַ בוך.

ג. מזכיר זיין יאָר־יערלעך די געפאַלענע פון אונדזער שטאָט.

ד. אָנהאלטן אַ קאָנטאַקט צווישן די טשאַרטקוווער אין ישראל און די וואָס זיינען אין די פאַראייניקטע שטאַטן.

עס איז זייער פאַרדריסלעך וואָס דאָס אָנדענק־בוך איז נאָך נישט דערשינען, כאָטש יעדער שאָצט־אָפּ די נויטוועندיקייט פון אַזאַ בוך, און טראָץ די מענגע מאַטעריאַלן וואָס זיינען פאַראַן ביי יחידים (סיי אין כתב־יד און סיי געדרוקטע).

אונדזערס אַ שטאָטישער, ד״ר ישראל שאָר, האָט זיך געשטעלט פאַר זיין לעבנס־ציל אויסצוגעפינען די אויסראָטער פון אונדזער קהילה און זיי ברענגען צום משפט. ער האָט מצליח געווען אויפצוזאַמלען מאַטעריאַלן ביי אונדזערע שטאָטישע וועלכע האָבן געלעבט אין טשאַרטקווו און אין דער אומגעבונג בעת דער שואה. ביז איצט האָט ער גורם געווען, אַז אַ טייל פון די רוצחים זאָלן געמשפט ווערן, און ער רוט נישט ביז עס וועלן אויך די איבעריקע באַקומען זייער שטראָף.

לאָמיר זיך אָנגורטן און אַרויסגעבן דעם יזכור־בוך!

טשענסטאָכאָוו

דער טשענסטאָכאָווער לאַנדסמאַנשאַפט־פאַראיין האָט שוין הינטער זיך אַ געשיכטע פון 35 יאָר. שוין אין יאָר 1925 האָבן די טשענסטאָכאָווער אין ישראל געשאַפן אַ פאַראיין פאַר קעגנזייטיקער הילף. די ערשטע גרינדער פון פאַראיין זענען געווען: יהודה אושר, גאמאלינסקי גאָדל, פרייטאג א.א. הרב ישאַיעוויטש ז״ל איז געווען דער ערשטער יושב־ראש פון פאַראיין (ער איז אויך געווען אַ מיטגליד פון ערשטן תל־אביבער שטאָט־ראָט).

דער פאַראיין האָט זיך געשטעלט פאַר אַן אויפגאַבע צו העלפן די טשענסטאָכאָווער צו געפינען אַרבעט און צו געפינען זיך אין אַ היימישער חברישער סביבה.

אונדזערע טשענסטאָכאָווער ווי ד״ר א. האָראָוויטש, צבי שפאַלטין, פייטל שמולעוויטש א״א זענען תמיד געווען פון די טעטיקסטע מיטגלידער אין התאחדות עולי פולין (אין איר נשיאות, הוועד המאוחד א״א קערפערשאַפטן). אין דער צייט פון דער צווייטער וועלט־מלחמה האָט די סוכנות געשיקט אונדזער לאַנדסמאַן, אַדוו. ד״ר מ. ישי (ישצַיעוויטש), קיין טעהעראַן (פערסיע), כדי צו שטעלן זיך אין קאָנטאַקט מיט דער סאָוויעטישער מאַכט און ער האָט אויסגעפועלט, אַז זי האָט דערלויבט צו שיקן הילף פאַר די פוילישע יידן אין רוסלאַנד.

אונדזערע אירגונים אין תל־אביב, חיפה און ירושלים האָבן אויפגעזוכט אַדרעסן פון טשענסטאָכאָווער אין רוסלאַנד און מיר האָבן זיי געשיקט פאַקעטן מיט שפייז און קליידונג. און ווען אונדזערע לאַנדסלייט זענען בעת דער מלחמה געקומען פון רוסלאַנד דורך טעהעראַן

קיין ישראל, האָבן מיר זיי געהאַלפן צו באַקומען דירות און איינאַרדענען זיך.

נאָך דער מלחמה זענען מיר צוגעטרעטן צו אַן ענערגישער טעטיקייט. צו יענער צייט זענען אָנגעקומען קיין ישראל פיל טשענסטאָכאָווער פון די דייטשע לאָגערן און מען האָט געמוזט זיי העלפן. מיר האָבן אויסגעוויילט אַ לאַנד־קאָמיטעט און דער קאָמיטעט האָט זיך געוואָנדן נאָך הילף צו אַלע טשענסטאָכאָווער אין אויסלאַנד.

אין לאַנד־קאָמיטעט זענען אַריין די חברים: ד״ר יוסף קרוק — יו״ר כבוד; ד״ר א. האַראָוויטש, א. גאָטליב, און ש. אפרים — אַלע פון תל־אביב; יהודה דאַנציקער ז״ל און ש. בלום פון חיפה; פ. זאָזאָווסקי און ז. לאַנדסמאַן — פון ירושלים. נאָכן טויט פון י. דאַנציקער איז אין קאָמיטעט אַריין צ. ישכיל פון חיפה.

די ערשטע הילף איז געקומען פון אויסטראַליע און דערנאָך איז אויך געקומען הילף פון אַמעריקע, הויפּטזעכלעך פון דעטראָיט. די אָרטיקע קאָמיטעטן האָבן אויך געשאַפן אַ געוויסע סומע און מיר האָבן געגרינדעט אַ גמילת־חסדים־קאַסע צו געבן אַן־פּראָצענטיקע הלוואות פאַר די נצרכים. אַחוץ דעם האָבן מיר פאַרטיילט פּעקלעך שפּייז, קליידונג און מעדיקאַמענטן, וואָס מען האָט אונדז געשיקט פון אויסלאַנד.

די גמילת־חסדים־קאַסע איז טעטיק ביז היינט און מיר העלפן הויפּטזעכלעך די נייע עולים פון טשענסטאָכאָוו. היינט צו טאָג געפינען זיך אין ישראל העכער 1000 פאַמיליעס אָפּשטאַמיקע פון טשענסטאָכאָוו.

צו אונדזער אַקטיוו דאַרף אויך פאַררעכנט ווערן דאָס איינמויערן אַ לוח־זכרון אין „מרתף־השואה" אויפן הר־ציון אין ירושלים.

מיר אָרדענען אויך איין יעדעס יאָר — די וואָך נאָך סוכות, ווען עס איז כאָרגעקומען די גרויסע אויסזידלונג פון די טשענסטאָכאָווער יידן — יזכור־אַקאַדעמיעס אין תל־אביב און אין חיפה, צום אָנדענק פון אונדזערע קדושים. אויף די אַקאַדעמיעס קומען כמעט אַלע טשענסטאָכאָווער פון ישראל.

אין פעברואַר 1960 איז אַדאָנק דער הילף פון די טשענסטאָכאָווער אין טאָראָנטע (קאַנאַדע) אויפגעשטעלט געוואָרן אין שכונת־התקוה (תל־אביב) אַ מרפאה פון דער קופּת־חולים ביי דער הסתדרות. דאָרט איז איינגעמויערט געוואָרן אַ לוח־זכרון צום אָנדענק פון די טשענסטאָכאָווער קדושים. צו דער אַנטהילונג זענען געקומען פון די מנדבים דער ה׳ ליכטער און פרוי פון טאָראָנטע.

מיט דער פאַרשטענדיקונג פון אַלע טשענסטאָכאָווער לאַנדסמאַנשאַפטן האָט זיך לעצטנס אַרגאַניזירט אַ ברייטערער קאָמיטעט אַרויסצוגעבן, דאָ אין ישראל, אַ יזכור־בוך צום אָנדענק פון דער גרויסער יידישער קהילה אין טשענסטאָכאָוו, וועלכע איז געווען באַרימט מיט אירע אָנגעזעענע פערזענלעכקייטן, פּאָליטישע פּאַרטייען, ווירטשאַפטלעכע, קולטורעלע און סאָציאַל־געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס. דאָס אַלץ וועט באַקומען אַ געהעריקע אָפּשפּיגלונג אינעם יזכור־בוך.

אין די ראַמען פון דער פאַרבאַנד־טעטיקייט שליסט זיך אין אונדזער אירגון אין חיפה, וועלכער פירט אָן אינטענסיוו אַרבעט. יהודה דאַנציקער ז״ל, דער גרינדער פון אירגון אין חיפה, האָט אָפּגעגעבן אַ סך צייט און ענערגיע דער לאַנדסמאַנשאַפט־אַרבעט און איז געווען פאַרזיצנדער פונעם דאָרטיקן אירגון ביזן טויט (1953). די גמ״ח־קאַסע אין חיפה איז אויף זיין נאָמען.

ביים היינטיקן טאָג פירן די אַרבעט אין די אירגונים פון יוצאי צ׳נסטוחוב פאַלגענדע

חברים: ד״ר יוסף קרוק — יו״ר כבוד; אין תל־אביב: ד״ר אליהו האראוויטש (יו״ר), אברהם גאטליב (סעקרעטאר), שמואל אפרים (קאסירער); פראניע גרינבערג, חיים צבי (הערשליקאוויטש), משה ישכיל, נח קורלאנד. אין חיפה: שלום בלום (יו״ר), צבי ישכיל, (סעקרעטאר), יואל גאלדפארב (קאסירער); דוד סאנדלער, שמעון סלאוויק, אברהם יאשונסקי.

יאַנאַוו־לובעלסק

אונדזער אפגעמעקט שטעטל האָט געציילט ערב דער צווייטער וועלט־מלחמה 9500 איינווויינער, דאַרונטער 4500 יידן. די יאַנאַווער יידן האָבן דורכגעמאַכט דעם זעלבן בלוטיקן דערנער־וועג, ווי דאָס גאַנצע פוילישע יידנטום — רויב, מאָרד און אויסזידלונג. איז געווען אַ טאָג־טעגלעכע דערשיינונג. די בלוט־דורשטיקע נאַצישע־חיות און די פוילישע פאַגראָמ־שטשיקעס האָבן געפאַדערט יעדן טאָג זייער בלוטיקן קרבן. אַזוי האָבן זיך די יאַנאַווער יידן געמוטשעט ביז דער לעצטער אויסזידלונג — כ״ד חשון תש״ב. דער טראַגישער טאָג איז באַשטימט געווארן אַלס אזכרה־טאָג.

יאַנאַוו האָט געשמט אין דער גאַנצער אומגעגנט אַלס שטעטל פון מכניסי־אורחים און גמילות־חסדים. נאָך אין דער ערשטער וועלט־מלחמה האָבן ביי אונדז זיך אויפגעהאַלטן צענדליקער היימלאָזע פאַמיליעס פון אוקראינע.

צווישן ביידע וועלט־מלחמות זיינען ביי אונדז אין שטעטל געווען טעטיק די ציונים כלליים, „פועלי־ציון (צ.ס.)". „מזרחי", „אגודה", „בונד", ווי אויך די יוגנט־אַרגאַניזאַציעס — „השומר־הצעיר", „החלוץ", „בית״ר", „צוקונפט" א״א. ס׳האָבן אויך עקזיסטירט מערערע געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס און חברות: האַנטווערקער־פאַראַיין, „תיקון־ספרים", „ביקור־חולים", „לינת־הצדק", „נר תמיד", „חסד־של־אמת", „חברה־קדישא"; צווויי קאָאָפעראַטיוון־בענק; צוויי ביבליאָטעקן און 3 פאָלקס־שולן („תרבות", „יבנה" און „בית־יעקב"). יאַנאַווער יידן זיינען געווען שטאָלץ מיט זייער פרעכטיקער שוהל און בית־המדרש. דאָס אַלץ איז אָפגעווישט געווארן אין די בלוטיקע יאָרן פון דער נאַצי־הערשאפט.

אין אונזער אירגון אין ישראל זיינען אָנגעשלאָסן 300 נפשות. מיר האָבן אַ גמילות־חסד קאַסע א.נ. „קדושי ינוב לובלסקי", ווי אויך אַ הילפס־פאָנד פאַר נייע עולים און נויטבאַדערפטיקע. יעדער אירגון־מיטגליד וואָס צאָלט 3 פונט יערלעך, האָט רעכט צו באַקומען אַ הלוואה פון דער גמילות־חסד קאַסע אין דער הויך פון 200—250 ל״י.

יאָר־יערלעך (כ״ד חשון) קומט פאָר אַן אזכרה נאָך די קדושים. מיר אָרדנען אויך אויף, ביי פאַרשידענע אָנדערע געלעגנהייטן, פגישות און פאַרזאַמלונגען, כדי צו באַהאַנדלען פראָבלעמען און פאַרשלאָגן. אונזערע פלענער אויף דער צוקונפט זיינען: א. שאַפן אַ „היכל ע״ש קדושי ינוב"; ב. אַרויסגעבן אַ „ספר־יזכור".

די פאַרוואַלטונג פון אירגון באַשטייט פון די חברים: ש. נאדעל (פאַרז.), שמעון חלמיש (וויצע־פאַרז.), אריה פעפערקוך (סעקר.), ש. האַלפערן (בוכהאַלטער) און ישראל קורן; אין אויסגעברייטערטן ראָט באַטייליקן זיך די חברים: האָכשטיין צבי, טייערשטיין צבי, פעלער שמואל, קורן שמעון, נחמיה זעירא. ביים אירגון עקזיסטירט אויך אַ ראָט.

יאַנאָוו־פּאָדליאַסק

ביז דעם אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה האָבן אין אונדזער שטעטל געווויינט העכער 600 יידישע משפחות (בערך 3000 נפשות). דאָ האָבן זיך געפונען פיל געזעלשאַפטלעכע און קולטור־אינסטיטוציעס. דאָ זענען געווען טעטיק פּאָליטישע פּאַרטייען און אַ גוט אַרגאַניזירטע יוגנט.

ליידער איז דאָס אַלץ געווען. דאָס אומגליק וואָס האָט געטראָפן אַלע יידן אין פּוילן האָט נישט אויסגעמיטן אונדזער שטעטל. זייער אַ קלייניע צאָל יידן האָבן זיך גערעטעוועט פון די היטלער־מערדער. די ליקווידאַציע פון גאַנצן איז פּאַרגעקומען סוכות תש"ג.

די פּאַרטיזאַנען פון אירגון יאנוב־פּודלאַסק. ערשטע שורה (פון רעכטס): ח. מיטלבערג, חיה פוטערמאַן, אריה כהן; צווייטע שורה (פון רעכטס): ח. פּאַקמאַן, ד. א. פּאַקמאַן, ח. ליבערמאַן.

באַלד נאָך דער מלחמה זענען געקומען קיין ישראל די ערשטע גרופּע יאַנאָווער עולים — פון די דייטשע לאַגערן, פון די וועלדער אָדער פון רוסלאַנד. דער אירגון יוצאי ינוב איז באַלד צוגעטרעטן צו העלפּ־די שארית־הפּליטה, קודם כל מיט דירות און אַרבעט. מען דאַרף געדענקען, אַז אונדזער אירגון איז אַנטשטאַנען נאָך פּאַר דער מלחמה, אין די דרייסיקער יאָרן, וועו עס זענען אָנגעקומען קיין ישראל אַ גרופּע אַקטיוויסטישע טויער פון יאַנאָוו — הויפּטזעכלעך מיטגלידער פון „החלוץ". נאָך פּאַר דער מלחמה האָבן מיר געהאָלפן די

H. Frosch

נאָכקומענדיקע יאַנאָווער מיט איינאַרדענען זיי אויף אַרבעט, אַזוי אַז מיר האָבן שוין געהאַט אַ געוויסע דערפאַרונג אויף דעם געביט.

באַלד נאָך דער ערשטער נאָכמלחמהדיקער גרופּע, זענען געקומען נאָך יאַנאָווער משפּחות. ביזן יאָר 1951 זענען כמעט 70% פון די לעבנגעבליבענע געקומען קיין ישראל, אַזוי אַז היינט צו טאָג לעבן דאָ 150 פאַמיליעס. אָבער דעם גרעפינען זיך אין אַמעריקע אָן ערך 100 פאַמיליעס און אַ געוויסע צאָל פאַמיליעס גרעפינען זיך אין פוילן און אין רוסלאַנד, און מיר האָפן, אַז אין קורצן וועלן זיי קומען צו אונדז און פאַרגרעסערן אונדזער משפּחה.

מיט דער מיטהילף פון די לאַנדסלייט אין אַמעריקע האָבן מיר אין יאָר 1949 אויך געשאַפן אַ גמילת־חסדים־קאַסע, וואָס טראָגט דעם נאָמען: „גמ״ח של יוצאי ינוב־פודל. בישראל, מיסודם של יוצאי ינוב באמריקה״. די קאַסע האָט במשך דער צייט אַרויסגעגעבן העכער 300 אָנפראָצענטיקע הלוואות (דער אומזאַץ פון דער קאַסע דערגרייכט בערך 50 טויזנט ל״י). לעצטנס האָט די קאַסע אַרויסגעגעבן 88 הלוואות אין דער הויך פון 100 ביז 300 ל״י. מיר האָפן, אַז מיט דער מיטהילף פון אונדזער לאַנדמאַנשאַפט אין אַמעריקע, וועלן מיר אין דער נאָענטסטער צוקונפט קענען אָנטקעגנקומען אייך ביטעס אויף גרעסערע סומען. 90% פון די יאַנאָווער אין ישראל זיינען אַרבעטס־מענטשן און ס׳טרעפט זיך אָפט, אַז מען בריכט אַ גמילות־חסד אין אַ גרעסערן סכום. בדרך־כלל זיינען אָבער אונדזערע לאַנדסלייט איינגעאָרדנט מיט אַרבעט און ווינונג, אין פאַרשידענע פונקטן פון לאַנד — אויך אין קיבוצים און מושבות.

אין רעזולטאַט פון אַן ענגן קאָנטאַקט מיט אונדזערע לאַנדסלייט אין אַמעריקע, איז לעצטנס מיט זייער הילף געשאַפן געוואָרן אַ סטיפענדיע־פאָנד א.נ. פון אייגעם פון אונדזערע טיכטיקסטע טוער אין אַמעריקע, נחום קאמין ז״ל. דער פאָנד איז באשטימט פאַר די שילער וואָס לערנען זיך אין אַ מיטל־שול (אַ פאַך־שול אָדער לאַנדווירטשאַפטלעכע שול). די הויך פון דער סטיפענדיע באַשטייט פון 100 ל״י פאַר יעדן שילער, אָפשטאַמיקער פון יאַנאָוו, וואָס וועלדעט זיך וועגן דעם צום פאַרבאַנד.

מיר שטייען אין אַן ענגן קאָנטאַקט מיטן התאחדות עולי פולין בישראל — מרכז האירגונים און זענען אָנגעשלאָסן אין דער צענטראַלע פון גמילת־חסדים קאַסעס.

די פאַרוואַלטונג פון אונדזער אירגון ווי אויך פון דער קאַסע באַשטייט פון פאָלגענדע חברים: מיטלבערג חיים — (יושב־ראש), כהן אריה — (סעקרעטאַר), פאָקמאַן דב־אריה, פוטערמאַן חיה, ליבערמאַן חיים, פאָקמאַן חיים.

דער אַדרעס איז: אירגון יוצאי ינוב בישראל, תל־אביב, רח׳ צירלסון 21 (אצל כהן אריה).

יאַנאָוע

יאַנאָוע, אַ קליין שטעטל ביי ביאַליסטאָק, האָט געציילט ערב דער 2־טער וועלט מלחמה ביי 400 יידישע נפשות. דאָס איז געווען אַן עדה פון פאָלקסטימלעכע, האַרעפאַשענע יידן, וועלכע האָבן שווער געהאַרעוועט אויף פרנסה פאַר זייערע פאַמיליעס. טראָץ דעם, איז דאָס שטעטל געווען אָנגעפאָפט מיט תורה, גייסט־און גאולה־בענקעניש.

די יוגנט איז געווען אַרגאַניזירט מערסטנטייל אין ציוניסטישע יוגנט־אַרגאַניזאַציעס: ווי „החלוץ", „החלוץ־הצעיר" און „השומר־הצעיר". די גרעסטע טייל פון דער יוגנט האָט געשטרעבט עולה זיין קיין ארץ־ישראל, און די געזעלשאַפטלעכע אַרבעט פאַרן „קרן־קימת" און „קפא"י" איז אַנגעגאַנגען זייער אַקטיוו. מען איז געפאָרן אויף חלוצישע־הכשרה. נישט לייכט איז געווען צו קריגן אַ סערטיפיקאַט, מען האָט געדאַרפט לאַנג וואַרטן — די גרעסטע טייל יוגנט האָט זיך ליידער נישט דערוואַרט...

דאָס וואָרט „עליה" איז געווען אַ כישוף־וואָרט פאַר כמעט דער גאַנצער יידישער באַפעלקערונג אין יאַנאַווע, בעת יענע יאָרן. די אַנטיסעמיטישע העץ־קאַמפאַניע, וואָס האָט געבושעוועט אין פוילן אין די לעצטע פאַרמלחמהדיקע יאָרן, האָט רייפער געמאַכט דעם געדאַנק פון באַלדיקער עליה קיין ארץ־ישראל — די ווייטע יידישע היים, וואָס האָט דערוועקט האָפענונג און טרוימען.

✶

דער צורר־ישראל, די חיה בצורת מענטש, האָט געמאַכט אַ סוף צו אַלע טרוימען. אונדזער שטעטל האָט געטרונקען פון ביטערן יסורים־כוס ביז צום דעק. יאַנאַווע איז געווען פון די ערשטע יידישע ישובים, וואָס האָבן דערפילט דעם פיין פון פאָגראָמען, רדיפות און גרושים. אין ראַיאָן פון בית־המרחץ האָט מען צוגוליפגעטריבן אין אַ געטאָ אַלע יידן פון שטעטל, און דאָרט זיינען געפאַלן טאָג־טעגלעך צענדליקער יידן פון הונגער, קעלט און עפידעמיעס. אין יאָר 1942 האָבן די דייטשן איבערגעפירט די איבערעבליבענע קיין טרעמבלינקע און דאָרט זיינען זיי ליקווידירט געוואָרן. צווישן די אומגעקומענע אין טרעבלינקע איז אויך געווען מרדכי כאָוואַנסקי ז"ל, וועלכער האָט געשמט אין שטעטל אַלס „דער טאַטע פון „החלוץ".

אַ טייל פון די דעפּאָרטירטע האָבן זיך געפונען אין מאַידאַנעק. דאָרט זיינען געווען די ברידער יהושע, מנשה און יחיאל רודאווסקי, זיי האָבן געאַרבעט ביי דעם קרעמאַטאָריום און איין טאָג האָבן זיי אַריינגעווואָרפן אַ לעבעדיקן נאַצי־אָפיציר אין אויוון. ביים אַנטלויפן פון פלאַץ זיינען זיי דערשאָסן געוואָרן.

די פרטים וועגן שוידערלעכן גורל פון אונזערע נאָענטסטע האָבן אונז איבערגעגעבן אברהם ליפצער, וואָס איז געשפרונגען פון טויטן־צוג נאָך טרעמבלינקע און טויבע קלינגהאָפער, אַ געראַטעוועטע על־פי־נס. מיר האָבן איינגעשטעלט דעם אַלגעמיינעם טרויער־טאָג נאָך אונזערע קדושים — דעם פינפטן חנוכה־טאָג.

צו פאַראייביקן אונזערע נאָענטסטע, האָבן מיר געפלאַנצט אַ וועלדל אויפן באָדן וואָס מיר האָבן באַקומען פון מושב צופית (ביי כפר־סבא) און דאָרט אויפגעשטעלט אַ מצבה. אין דעם מושב געפינען זיך 3 יאַנאַווער משפחות.

מיר האָבן אַרגאַניזירט אַ גמילות־חסד־קאַסע און גיבן הלוואות ספעציעל נייע עולים. די ערשטע סומע (1500 ל"י) פאַרן גמילות־חסד האָבן מיר באַקומען פון יאַנאַווער לאַנדסלייט אין אַמעריקע. מיר האָבן נאָך פיל פלענער צו פאַראייביקן אונזער חרובע קהילה און אין דער ערשטער ריי ווילן מיר אַרויסגעבן אַ „ספר־יזכור". מיר זיינען ליידער אין ישראל אַ קליין הייפל (ביי 50 משפחות), דאָך מאַכן מיר אַלע אָנשטרענגונגען אַרויסצוגעבן דעם יזכור־בוך.

די פאַרוואַלטונג פון אירגון יוצאי יזובה באַשטייט פון פאָלגענדיקע 5 חברים: רחל קויפמאַן און שושנה מאַזור (רעננה); ידידיה מונדלאַק, יוסף זכריה און נחום רצקו (צופית).

יאַשינאָווקע

אין ביאַליסטאָקער קרייז געפינט זיך דאָס שטעטל יאַשינאָווקע. דאָס איז געווען אַ פאַבריקס־שטעטל מיט פיל גאַרבעריייען און קליי־פאַבריקן. אין די פאַבריקן האָבן געאַרבעט פיל יידישע אַרבעטער, וועלכע זענען געווען פֿראָפּעסיאָנעל אָרגאַניזירט.

אין דעם קליינעם שטעטל זענען געווען 2 פּאָלקס־שולן: אַ העברעאישע און יידישע, ווי אויך אַ דראַמ־קרייז און אַ שיינע ביבליאָטעק. עס זענען דאָ אויך געווען טעטיק אַלע פּאָליטישע פּאַרטייען און אָרגאַניזאַציעס. דער „החלוץ" האָט געהאַט אַ קיבוץ־הכשרה, ווו פיל יידישע יוגנטלעכע פון פאַרשידענע שטעט האָבן זיך געגרייט עולה צו זיין קיין ארץ־ישראל. אויפן סאָציאַל־געזעלשאַפטלעכן געביט איז דאָ געווען אַ לינק־הצדק, אַ ביקור־חולים און אַ ליי־קאַסע.

דאָס לעבן אין שטעטל איז פיל־ווייניק געגאַנגען נאָרמאַל ביזן קריג אין יאָר 1939. די שטעטלשע יידן האָבן נישט געלעקט קיין האָניק אין די קנאַפּע 2 יאָר, וואָס די סאָוויעטן זענען דאָרט געווען, אָבער דער חור־בן איז אָנגעקומען ביים אריינ־מארש פון די היטלער־יונגען. ביי דעם ערשטן אַריינמאַרש (דעם 27־טן יוני 1941) האָבן זיי דערשאָסן העכער 100 יידן און פאַרברענט דריי־פערטל פון שטעטל. און דאָס זעלבע האָט זיך אָפּט איבערגעחזרט במשך דער גאַנצער צייט, ביז דעם 25־טן יאַנואַר 1943 וועו זיי האָבן אַרומגערינגלט דאָס שטעטל און אַלע יידן אַוועק־געפירט קיין טרעבלינקע צו דער שחיטה.

אַ לוח־זכרון אויפן הר־ציון (ירושלים).

אן ערך 300 יידן האָט זיך איינגעגעבן ארויסצורייסן פון געטאָ, אָבער בלויז 71 פון זיי האָבן איבערגעלעבט די שוי־דערלעכקייטן פון דער מלח־מה. — בלויז די וואָס האָבן זיך אויסבאַהאַלטן ביי גוטע פויערים אָדער אין וואַלד, מיט פּאַרטיזאַנער. פון די לעבן־געבליבענע געפינען זיך 85% אין ישראל און די איבעריקע —אין אַמעריקע, מעקסיקע,

אויסטראַליע און אין פוילן. אין סך־הכל געפינען זיך אין ישראל אַן ערך 200 פאַמיליעס.

אין יאָר 1949 האָט זיך אָרגאַניזירט אין ישראל אַן אירגון יוצאי ישינובקה, וועלכער אָרדנט איין יאָר־יערלעך י״ט שבט אַן אזכרה־פאַרזאַמלונג.

צו דער 10־טער יאָרצייט פון פאַרשניטענעם שטעטל איז דערשינען אַן אויסגאַבע, רעדאַגירט דורך ישראל גאַניאַנדזקי (חולון, רח׳ ליליבלום 10), וועלכער איז איינער פון די לעבן־געבליבענע יידן נאָכן חורבן. אין דער אויסגאַבע האָט פייטשע שוסטער, וועלכע האָט אַדורכגעמאַכט דעם גאַנצן חורבן, פאַרצייכנט אַלע געשעענישן כראָנאָלאָגיש, לויט דער צייט, וועו דאָס איז פאָרגעקומען (די אויבנדערמאנטע לעבט היינט אין מעקסיקע).

די מיטגלידער פון דער פאַרוואַלטונג פונעם פאַרבאַנד זענען: אליעזר ישורון, שמואל קרינסקי, מאיר לעוו, ראובן דגני, אברהם פּאָפּלאָווסקי, אריה קאַמינסקי און דער שרייבער פון די שורות משה גאַניאַנדזקי (תל־אביב, רח׳ השל״ה 6).

כאָראָסטקאָוו

דאָס שטעטל כאָראָסטקאָוו געהערט צום קרייז טאַרנאָפּאָל און געפינט זיך צווישן די שטעט טרעמבאָוולע און קאָפּיטשינצע (מזרח גאַליציע), אין דער פרוכטבאַרער געגנט פון פּאָדאָליע. כאָטש אַ קליין שטעטל, וואָס האָט געציילט אין יאָר 1939 נישט מער ווי 2500 יידן, איז עס יאָרן־לאַנג געווען באַקאַנט מיט אירע גרויסע רבנים און למדנים, און האָט אויך אַרויסגעגעבן אַ רייַ פערזענלעכקייטן, וואָס האָבן שפּעטער פאַרנומען וויכטיקע שטעלעס אין אַלגעמיינעם און יידישן לעבן אויף גאָר דער וועלט.

נאָך דעם גרויסן חורבן פון דער לעצטער וועלט־מלחמה זיינען איבערגעבליבן בסך־הכל אַרום 200 כאָראָסטקאָווער, וועלכע זענען צעשפּרייט אין פאַרשידענע טיילן פון דער וועלט: ישראל, ביידע טיילן פון אַמעריקע, מערב און מזרח אייראָפּאישע לענדער. כדי אָפּצוהיטן דעם אָנדענק פון דער פאַרניכטעטער קהילה האָבן די כאָראָסטקאָווער אין ישראל געגרינדעט אין יאָר 1950 אַ פאַרבאַנד — אירגון יוצאי חורוסטקוב. צום פאַרבאַנד געהערן אַרום 100 חברים (משפּחות), פון וועלכע אַ טייל וווינט אין ישראל נאָך פון פאַר דער מלחמה און דער גרעסטער טייל איז אַהער געקומען מיט דער שארית הפליטה. דער רוב פון די חברים זענען אָנגעשטעלטע און אַרבעטער.

דער פאַרבאַנד האָט נישט אַנטוויקלט קיין שום באַזונדערע טעטיקייטן. זיין אייניציקער ציל איז אָפּהיטן דעם אָנדענק פון דער כאָראָסטקאָווער קהילה און שטעלן איר אַ מצבה, כדי איר זכר זאָל נישט אָפּגעמעקט ווערן. דער פאַרבאַנד אָרדנט אין יאָר איין יאָר אויס אזכרות פאַר די קדושים. די אזכרות קומען פאָר אין תל־אביב צווישן דעם 15 און 20 מאַי, און עס באַטייליקן זיך אין זיי דער רוב פון די חברים פונעם פאַרבאַנד, וואָס קומען פון אַלע טיילן פונעם לאַנד. אין צוזאַמענהאַנג מיט די אזכרות ווערן אָפּגעהאַלטן יערלעכע פאַרזאַמלונגען פון די חברים,

פּונעם פּאַרבאַנד, אויף וועלכע עס ווערן אַרומגערעדט ענינים וואָס האָבן אַ שייכות מיטן אַרויסגעבן אַ געדענק־בוך.

דאָס אַרויסגעבן דעם געדענק־בוך איז דער הויפּט־ציל פון דעם פּאַרבאַנד. אַ רעדאַקציע קאָמיטעט זאַמלט די נויטיקע מאַטעריאַלן. עס זיינען פאַראַן גאָר אינטערעסאַנטע מאַטעריאַלן זוּעגן שטעטל, זיין פאַרגאַנגענהייט און אַנטוויקלונג. ספּעציעלע שוועריקייטן זיינען געווען ביים זאַמלען מאַטעריאַל פאַר דער צייט פון חורבן, רדיפות און שחיטות, וויל די יחידים וואָס זיינען ניצול געוואָרן זיינען נישט תמיד אימשטאַנד איבערגעבן דאָקומענטאַרישע מאַטעריאַלן. דאָך האָט דער רעדאַקציע קאָמיטעט באַווּיזן צו זאַמלען מאַטעריאַל, אַזוי אַז דאָס בוך וועט קענען דערשיינען אין נאָענטסטן יאָר.

דער א.ג. „ראט־הויז" אין כּאָראָסטקאָוו, וווּ ס׳האָבן זיך געפונען אין די לעצטע יאָרן די וויכטיקסטע יידישע אינסטיטוציעס און אָרגאַניזאַציעס. פון לינקס — די גרויסע שול.

דער פּאַרבאַנד איז אין אַ געוויסן קאָנטאַקט מיט דער כּאָראָסטקאָווער לאַנדסמאַנשאַפט אין ניו־יאָרק. מיטגלידער פון דער דאָזיקער לאַנדסמאַנשאַפט האָבן לעצטנס באַזוכט ישראל און זיך אויך באַטיליקט אין דער אזכרה פון די כּאָראָסטקאָווער אין תל־אביב.

*

בראש פונעם פּאַרבאַנד אין ישראל שטייט אַ קאָמיטעט פון 5 חברים. דאָ קומען די חברים פונעם קאָמיטעט, מיט וועלכע מען קען זיך פאַרבינדן אין פראָגן פון דעם פּאַרבאַנד: א. וויידרמן, ירושלים, רחוב צפניה 40; י. קסלר, חולון, רחוב ז׳בוטינסקי 24; ש. אפשטיין, תל־אביב, רחוב ברנדיס 31.

כאַרזשעל

כאַרזשעל, אַ קליין שטעטל אין וואַרשעווער וואָיעוואָדשאַפט, האָט געציילט אין יאָר 1939 בערך 600 יידישע נפשות. טראָץ דעם, איז דאָרט געווען אַ גאָר אַקטיווע ציוניסטישע באַוועגונג און די עליה קיין ארץ־ישראל איז געווען אַ גאָר וויכטיקער פאַקטאָר אינעם לעבן פון דער דאָרטיקער קהילה. די הויפט־אויפגאַבע פון אונדזער לאַנדסמאַנשאַפט־אַרגאַניזאַציע, בעת איר גרינדונג אין יאָר 1932, איז געווען: העלפן די שטעטלדיקע עולה זיין קיין ארץ־ישראל. מיר פלעגן דאָ שאַפן געלט־מיטלען אויף די עליה־הוצאות און פלעגן איבערשיקן דאָס געזאַמלטע געלט לויט דער רעקאָמענדאַציע פון ועד־הקהילה אין אונזער היימאַט־שטעטל. גלייכצייטיק פלעגן מיר דאָ אויפנעמען די געקומענע נייע עולים, העלפן זיי זיך איינאָרדענען און שאַפן זיי אַ היימישע, וואַרעמע סביבה.

נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה האָבן אָנגעהויבן עולה זיין די שרידי־הפליטה פון שטעטל. פאַרן אירגון זיינען אַנטשטאַנען נייע פראָבלעמען פון קאָנסטרוקטיווער הילף פאַר די נייַ־געקומענע און די באַדערפענישן זיינען פילפאָכיק געוואָקסן. איינע פון די נייע אויפגאָבן איז געווען: צונויפבינדן די פאַנאַנדערגעשיידטע פאַמיליעס. מיר האָבן אָנגעקניפט אַ פאַרבינדונג מיט אַלע כאַרזשעלער אויף דער וועלט און זיי אינפאָרמירט וועגן זייערע קרובים.

אין ישראל געפינען זיך איצט ביי 150 לאַנדסלייט. אונזער אירגון האָט פיל בייגעטראָגן צו זייער קומען אין לאַנד און געהאָלפן זייער איינאָרדענונג. יעדער נייער עולה האָט זיך געוויטיקט אין פינאַנסיעלער אונטערשטיצונג, פערזענלעכע הילף און, דער עיקר, אין אַ וואַרעמער סביבה — דער אירגון האָט עס געגעבן מיטן גאַנצן האַרצן.

מיר באַמיען זיך אויכנעמען האַרציק אונזערע שטעטלשע טוריסטן און מיר טוען אַלץ, אַז זיי זאָלן זיך פילן אין ישראל ווי אין זייער אייגענער היים. אין משך פון זייער צייטווייליקן דאָ־זיין שטאַרקן זיך די פאַרבינדונגען פון די טוריסטן — מיט אונז און מיט ישראל.

אייניקע לאַנדסלייט אין אויסלאַנד ווייזן אַרויס אינטערעס פאר אונדזער טעטיקייט און שפענדן אויך פון־צייט־צו־צייט געוויסע סומען געלט. די דאָזיקע זענען: אברהם גודמאַן (פ. ש. א.), יהודה ווילסאַן (קאַנאַדע), רחל און יהודה ניבאַרסקי (אַרגענטינע).

עס זיינען פאַראַן צווישן אונז חברים, וואָס האָבן געווידמעט פיל צייט און געזונט כדי צו שטאַרקן די טעטיקייט פון אירגון. אַ גרויסן פאַרלוסט האָבן מיר געהאַט מיטן טויט פון לאַנגיעריקן פאַרזיצער פון אונזער אירגון — מרדכי בירן־פשיסוסקער ז״ל. ער איז געווען דער גרינדער פון אירגון און פון דער גמילות־חסד־קאַסע. און זיין טויט איז אַ אבדה שאינה חוזרת.

אונזער גמילות־חסד־קאַסע זעצט פאָר איר טעטיקייט און גיט הלוואות אָן פראָצענט, אין דער ערשטער ריי — נייע עולים. די קאַסע פאַרמאָגט אַן אייגן קאַפּיטאַל פון איבער 7,000 פונט. בעת מיר דאַרפן אַרויסגעבן מערערע הלוואות, אויף גרעסערע סומען, באַרגן מיר געלט ביי פאַרמעגלעכע לאַנדסלייט.

לזכר די שטעטלשע קדושים האָבן מיר געפלאַנצט 1000 בוימער אין יער־הקדושים. יעדעס יאָר, י״א אדר, קומט פאָר אַ אזכרה נאָך די אומגעקומענע. נאָך דער אזכרה קומט פאָר אַן אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג, וואָס קלייבט אויס די פאָלגנדע אינסטאַנצן פון אירגון: אַ ראַט (21 חברים); אַ פאַרוואַלטונג (9 חברים); אַ רעוויזיאָנס־קאָמיסיע (3 חברים).

דער אַדרעס פון אירגון איז: ח. סגל, תל־אביב, רח׳ לה־גרדיה 38.

כעלם

ווי עס שטעלן פּעסט די היסטאָריקער — ד״ר שמעון מילגער (אַ געבוירענער אין כעלם) און ד״ר פיליפּ פרידמאַן — געהערט כעלם צו די עלטסטע שטעטלעך אין פּוילן. שוין פון 12־טן יאָרהונדערט זענען פאַראַן סימנים פון אַ יידישן ישוב אין כעלם. אַ מצבה אויפן כעלמער בית־עולם מיט דער אויפשריפט פון יאָר 1442 באַווייזט, אַז עס איז שוין דאָן געווען אַ גוט איינגעפונדעוועט און רעגולירט יידיש לעבן אין דער דאָזיקער שטאָט. פון אַנהויב 15־טן יאָרהונדערט זענען אויפן כעלמער כסא־הרבנות און אַלס ראשי־ישיבה געזעסן פיל וועלט־גאונים, צווישן זיי די רבנים: הרב שמעון אַווערבאַך; הרב ר׳ שמעון זלמן, אַ בן־דור פון מהרש״ל; הרב אליהו בר יהודה אהרן, וועלכער איז געווען באשמ״ט אַלס ר׳ אליהו בעל־שם, אַ תלמיד פון מהרש״ל; הרב ר׳ שמואל אליעזר בר יהודה הלוי, דער מהרש״א; הרב ר׳ שלמה בן משה, וועלכער איז באַקאַנט אין דער העברעאישער ליטעראַטור אַלס שלמה כעלמא, דער בעל „מרכבת המשנה״.

כעלם האָט אויך געהערט צום „וועד־אַרבע־הארצות״.

דאָס איז דער אַזוי גערופענער היסטאָרישער יחוס־בריוו פון כעלם.

אין 20־טן יאָרהונדערט — ביז דער היטלער־מגיפה — איז כעלם געווען אַ שטאָט מיט איבער 16 טויזנט יידן, אויף דער אַלגעמיינער צאָל פון 30 טויזנט אינווינער — מיט אַ פולסירנדיק יידיש־קולטורעל, געזעלשאַפטלעך, פּאָליטיש און ווירטשאַפטלעך לעבן, מיט אייניקע פּאָלקס־שולן, אַ גימנאַזיע, ביבליאָטעקן, אַנשטאַלטן פּאַר סאָציאַלער הילף, צוויי פּאָלקס־בענק א.א.וו. דאָס איז געווען כעלם ביזן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה אין יאָר 1939.

היינט איז כעלם אַ שטאָט פול מיט יידיש האָב־און־גוטס, מיט הייזער, געשעפטן, פאַבריקן, ווערשטאַטן, מעבל, קליידער און נאָך און נאָך — אָבער קיין יידן זענען אין כעלם מער נישטאָ. נאָר דריי יידישע משפחות זענען היינט פאַרבליבן אין דער שטאָט.

דער בלוט־שונא האָט אויך געזאָרגט דערפאַר, אַז מען זאָל אין כעלם נישט דערקענען איר יידישע פאַרגאַנגענהייט, אַז דאָס איז געווען אַמאָל אַ יידישע שטאָט. קיין זכר איז נישט פאַרבליבן פון דעם גאַנצן קולטורעלן און רעליגיעזן האָב־און־גוטס, וואָס די יידן האָבן נאָך זיך איבערגעלאָזט. אפילו די אַלטע גרויסע שול, וואָס איז לכל־הדעות געווען אַן אַלטע היסטאָרישע ווערטפולקייט פון פיל הונדערטער יאָרן, האָט דער שונא פאַרברענט; ער האָט פאַרניכטעט די אַלטע דיקע מויערן, צעשטערט אויך דעם אַלטן בית־עולם און מיט זיינע היסטאָרישע מצבות האָט ער דעם שאָסי אויסגעפלאַסטערט; דעם בית־עולם פאַרוואַלטיקט, פאַראַקערט, פאַרזייעט און — נישטאָ מער קיין יידישער בית־עולם אין כעלם.

פאַרבליבן פון יידישן כעלם זענען נאָר די אָפּגעראַטעוועטע רעשטלעך פון דער יידישער באַפעלקערונג און די, וואָס האָבן נאָך פאַרן חורבן באַווייזן אויסצוואַנדערן פון דאָרט — קיין ישראל אָדער אין אַנדערע לענדער פון דער וועלט. אין ישראל זענען פאַראַן בערך טויזנט כעלמער משפחות.

*

דער אירגון יוצאי כעלם אין ישראל ציילט היינטיקס יאָר איבער 900 פאַרעגיסטרירטע משפחות, פון דעם ביי 700 מיט געגויע אַדרעסן און איבער 200 מיט נישט קיין געגויע אַדרעסן.

די צאָל כעלמער, וואָס זענען נישט רעגיסטרירט אין אירגון, וועלכע געשאַצט אויף בערך 200 משפחות.

דער אירגון איז געשאַפן געוואָרן אין לאַנד נאָך פאַר דער צווייטער וועלט־מלחמה אין זיין אויפגאַבע איז דאָן געווען — שטיצן די חלוצישע עליה, איינשאַפן סערטיפיקאַטן פאַר קרובים און פרייַנט, און העלפן זיי עולה זיין. אין דער צייט פון דער מלחמה האָט דער אירגון געשאַפן אַ גמילת־חסדים־קאַסע פאַר קעגנזייטיקער הילף. די קאַסע איז אָבער לייַדער, צוליב אָרטיקע באַדינגונגען, ליקווידירט געוואָרן.

אין 1952 איז דער אירגון רעאָרגאַניזירט געוואָרן און איז אַוועקגעשטעלט געוואָרן אויף דער באַזע פון „זכור תזכור את אשר עשה לך היטלער־עמלק ימשו״ז". עס איז געגרינדעט געוואָרן אַ נייַע גמילת־חסדים־קאַסע אויפן נאָמען פון די כעלמער קדושים. עס זענען געמאַכט געוואָרן באַמיאונגען די דאָזיקע קאַסע צו אַנטוויקלען און צו דערטיילן פּראָצענטער־פריַיע הלוואות, צו העלפן נייַע עולים און אויך אַנדערע כעלמער. די „קופת־גמילת־חסדים ע״ש קדושי כעלם" איז געשאַפן געוואָרן אין יאָר 1952 מיט אייגענע כוחות, ביי אַ גלעזל טיי אין דער ווויונונג פון פריינד רפאל זילבער, אין דער אָנוועזנהייט פון געצייליטע כעלמער פרייַנט. עס איז געשאַפן געוואָרן אויפן אָרט אַ סכום פון 1.200 ל״י, און בשותפות מיט דער באַנק „הלוואה־וחסכון" האָט די גמילת־חסדים־קאַסע אָנגעהויבן איר טעטיקייט, בעת דער אומזאַץ־קאַפּיטאַל האָט צוזאַמען מיטן חלק פון דער באַנק באַטראָפן 2400 ל״י. זינט דאַן איז די קאַסע באַדייטנד אויסגעוואַקסן, און אין משך פון דער צייט — ביז נאָוועמבער 1960 — האָט די צאָל אָרויסגעגעבענע הלוואות באַטראָפן 635, אויף אַן אַלגעמיינעם סכום פון 178.700 ל״י. (הונדערט און אַכט און זיבעציק טויזנט, זיבן הונדערט). נאָר אין לעצטן יאָר אַליין האָבן מיר אָרויסגעגעבן 50 הלוואות צו 500 ל״י און 54 הלוואות צו 300 ל״י, פולשטענדיק פריי פון צינזן.

די פאָלגנדע טאַבעלע גיט אַ געניוערן בילד פון די אָרויסגעגעבענע הלוואות אין משך פון דער עקזיסטענץ פון דער גמילת־חסדים־קאַסע (1952—1960).

בודזשעט־יאָר	צאָל הלוואות לויטן גרויס פון דער סומע						סה״כ הלוואות	אלגעמיינע סומע (ל״י)
	100— 200 (ל״י)	201— 300 (ל״י)	301— 400 (ל״י)	401— 500 (ל״י)	800 (ל״י)			
1952/53	71	—	—	—	—		71	7,750
1953/54	61	11	—	—	—		72	13,300
1954/55	44	15	—	—	—		59	11,450
1955/56	15	35	7	3	—		60	17,325
1956/57	27	41	—	12	—		80	23,275
1957/58	20	39	3	19	—		81	26,050
1958/59	6	64	1	32	1		104	37,350
1.6.59—1.11.60	3	54	1	50	—		108	42,200
סך־הכל	247	259	12	116	1		635	178.700

היינט אַרבעטן מיר שוין בשותפות מיט נאָך צוויי בענק — „בנק הפועלים" און „קופת התאחדות עולי פולין". הלוואות אין דער הויך ביז 400 ל״י איינשליסלעך זענען פולשטענדיק פריי פון פּראָצענטער. דעם פּראָצענט פון די בענק, פאַר זייער 50־פּראָצענטיקן אנטייל, באַצאָלט דער אירגון און נישט דער לווה.

אויב די גרינדונג פון דער גמילת־חסדים־קאַסע איז דורכגעפירט געוואָרן מיט אייגענע

כוחות, האָט זי זיך אָבער אין משך פון איר אַכט־יאָריקער עקזיסטענץ אַנטוויקלט אַדאַנק דער מיטהילף פון אונדזערע כעלמער פריינט אויף דער גרויסער וועלט. מיר שטייען אין פֿאַרבינדונג און זוערן געשטיצט דורך אונדזערע פריינט אין די פֿאַראייניקטע שטאַטן פון אַמעריקע, יאָהאַנעסבורג (דרום־אַפֿריקע), קאַנאַדע, (ליידער נאָר ביז 1958/59), מעלבורן, אויסטראַליע (ליידער נאָר ביז 1959), לאָס־אַנדזשעלעס, פראַנקרייך און מעקסיקע. מיר זענען אויך פאַרבונדן מיט אַרגענטינע און טשיקאַגאָ.

די אַכט־יאָריקע עקזיסטענץ פון דער „קופת־גמילת־חסדים ע״ש קדושי כעלם״ האָט באַוויזן, אַז מיר האָבן מיטן פאַר־זיך געשטעלטן ציל קיין טעות נישט געהאַט. מיר האָבן אויך נישט געהאַט קיין טעות בנוגע דער באַציאונג פון די „צבֿרים״. זייער באַציאונג צו דער קאַסע אין אַן ערנסטע און אַ ווירדיקע. עס רעדט זיך שוין אפילו וועגן צוגרייטן „צבֿרים״, וואָס זאָלן דערווייל צוהעלפן אין דער אַרבעט, זאָלן זיך באַקענען מיט די אָנגעלעגנהייטן פון דער קאַסע, כדי זיי זאָלן, ווען עס וועט קומען די צייט, קענען איבערנעמען די לייטונג פון דער „קופת־גמילת־חסדים ע״ש קדושי כעלם בישראל״.

זינט דעם יאָר 1953 גיט דער אירגון אַרויס יעדעס יאָר (זינט 1957/58 יעדע צוויי יאָר) אַ געדרוקטן טעטיקייטס־באַריכט און אַ בילאַנס — אויך פון דער גמילת־חסדים־קאַסע, אין דער פאָרם פון אַ בראָשור. די באַריכטן וועלן צוגעשיקט אין אַ גרעסערער צאָל עקזעמפלאַרן צו די לאַנדסמאַנשאַפטן אויף דער גאָרער וועלט און צו יעדן רעגיסטרירטן פריינט אין לאַנד.

*

דער אירגון האָט בשעתו פאַרפלאַנצט אין „יער קדושי פולין״ אַ וועלדל פון טויזנט ביימער, צום אָנדענק פון די כעלמער קדושים. אויפן חשבון פון די 1.000 ל״י, וואָס עס האָט געקאָסט דאָס וועלדל, זענען צירקא 600 ל״י אַריינגעפלאָסן פון די כעלמער פריינט אין ישראל, פאַר פלאַנצן ביימער אויפן נאָמען פון זייערע אומגעבראַכטע קרובים און קדושים; 265 ל״י — פון די כעלמער פריינט אין לאָס־אַנדזשעלעס אויף דעם זעלבן צוועק, און די רעשט האָט דער אירגון באַצאָלט פון זיין אייגענער קאַסע. דער אירגון איז ווייטער גרייט צו דינען די אַלע אונדזערע פריינט אין אויסלאַנד, וועלכע זענען פאַראינטערעסירט צו פלאַנצן אין לאַנד ביימער צום אָנדענק פון זייערע קרובים קדושים.

כ״ט אלול תשכ״א, דעם 22־טן אויגוסט ה.י. איז אין „מרתף־השואה״ אויפן הר־ציון אין ירושלים פאַרגעקומען די אַנטהילונג פון דער מצבת־הזכרון פאַר אונדזער שטאָט כעלם, וואָס מיר האָבן דאָרט אויפגעשטעלט, און דאָס לייענען פון דער מגילת־ההשמדה, וועלכע געפינט זיך אין דער מצבה. אויף דער דאָזיקער אַנטהילונג זענען געווען אָנווועזנד בערך הונדערט פריינט כעלמער פון גאַנצן לאַנד, אפילו פון באר־שבע.

אין דער מגילת־ההשמדה, וועלכע איז שוין זייער פאָפולער אין לאַנד, זענען ביז איצט אַריינגעטראָגן געוואָרן דורך די כעלמער בערך 800 נעמען פון זייערע אומגעקומענע קרובים. בראש פון דער מגילה זענען דורכן אירגון אַריינגעטראָגן געוואָרן ביי אַ דרייסיק נעמען פון כעלמער קדושים — רבנים, עסקנים און נכבדי־העיר, וועלכע זענען אומגעקומען פון די נאַציש־רוצחישע הענט.

די אַקציע פון אַריינטראָגן נעמען פון קדושים אין דער מגילת־ההשמדה ווערט וויטער געפירט, און דער אירגון שטייט צום דינסט פון די אַלע, וועלכע וועגן זיך נאָך די נויטיקע אינפאָרמאַציעס. דער אירגון וועט אין דער נאָענטסטער צייט מאַכן פאָטאָקאָפּיעס פון דער

מגילת־ההשמדה, אין דער פאַרם פון אַ מגילה, און זיי פאַנאַנדערשיקן צו אַלע כעלמער לאַנדסלייט אין לאַנד און אין אויסלאַנד, וועלכע האָבן אַריינגעטראָגן די נעמען פון זייערע אומגעקומענע קרובים אין דער מגילה, כדי זיי זאָלן האָבן פון זיי אַן אייביקן אָנדענק פאַר זיך, פאַר זייערע קינדער און קינדס־קינדער.

✶

אויסער מיט הלוואות, שטיצט אויך דער אירגון זיינע נויטבאַדערפטיקע חברים, וואָס וועגן זיך, מיט אַ קלענערער געלט־סומע אין דער הויך פון 25 ביז 100 ל״י. דער אַלגעמיינער סכום פון דער צעטיילטער שטיצע באַטרעפט יערלעך פון 15 ביז 20 פּראָצענט פון די ברוטאָ־אייגקונפטן פונעם אירגון.

אייניקע מאָל אין יאָר אַרדנט איין דער אירגון צוזאַמענטרעפן און פאַרוויילונגס־אָוונטן, ווי צ.ב. פּורים און חנוכה. אַזעלכע אָוונטן טראָגן געווייגלעך אַ טראַדיציאָנעלן כאַראַקטער און די אייגקונפטן זענען פון פּאָרויס באַשטימט פאַר דער גמילת־חסדים־קאַסע.

דער אירגון האָט שוין כמעט אַ טראַדיציע אויפצונעמען אויף פייערלעכע זיצונגען כעלמער פריינט, וואָס קומען פון דער גאַנצער וועלט קיין ישראל אַלס טוריסטן אָדער אין אַנדערע אָנגעלעגנהייטן, און צו אַזאַ פייערלעכער זיצונג זענען איינגעלאַדן אַלע כעלמער פריינט, וואָס וועלן זיך געפינען אַלס דעלעגאַטן אויפן וועלט־קאָנגרעס פון די פּוילישע יידן.

דער אירגון שטיצט מאַראַליש און פינאַנסיעל, ביי יעדער געלעגנהייט, יעטוועדע ליטעראַרישע, קינסטלערישע אָדער קולטור־אונטערנעמונג פון אונדזערע בני־עיר אין לאַנד, ווי צב״ש די לעצטנס־אַרויסגעגעבענע ביכער פון פריינט י. צ. שאַרגעל, א.נ. „פון וויי אוז גלויבן״, און דאָס בוך „ברויט״ פון ש. וואַרזאָגער.

דער אירגון באַטייליקט זיך אין אַלע אונטערנעמונגען, וואָס עס אַרדנען אייַן דער ק.ק.ל., „יד ושם״, „התאחדות־עולי־פולין״ א.א.וו., און שטיצט זיי מאַראַליש און פינאַנסיעל.

יעדעס יאָר אין שבועות, ווען עס פאַלט אויס די יאָרצייט פון אונדזערע קדושים (צוליבן יום־טוב איז אַלעמאָל אַ נדחה), אַרדנט איין דער אירגון אַ יזכור־אַקאַדעמיע אין איינעם פון די גרעסטע לאָקאַלן אין תל־אביב. אויף דער אזכרה טרעטן אויף חברים פון ועד מיט אייגלייטונגס־רעדעס מעניני־דיומא, דער חזן זאָגט יזכור לויט דער מסורה און דין, און דער אייַנדרוק איז שטענדיק אַ שטאַרקער, אַ טיפער. צו דער אזכרה קומען געווייגלעך פון 600 ביז 800 חברים.

✶

היינט־צו־טאָג שטייען פאַר אונדז צוויי הויפט־פראָבלעמען פאַר דער צוקונפט.

דאָס ערשטע פּראָבלעם איז — פאַרגרעסערן אויף 1.000 ל״י די פּראָצענט־פּרייַ הלוואות פאַר אונדזערע חברים. הלוואות אין דער הויך פון 500 ל״י גיט שוין היינט די גמילת־חסדים־קאַסע, וועמענס אייגענער אומזאַץ־קאַפּיטאַל באַטרעפט צירקא 25 טויזנט ל״י, און צירקא 50 טויזנט ל״י בשותפות מיט די אויבנדערמאָנטע דריי בענק. אָבער דער סכום פון די פּראָצענטער, וואָס מיר באַצאָלן די בענק, אין משך פון יאָר, פאַר זייער 50־פּראָצענטיקן אנטייל אין די הלוואות, באַטרעפט צירקא 2.000 ל״י, און דאָס דערווייטערט אונדז פונעם ציל.

דעריבער וועגן מיר זיך צו אַלע כעלמער פריינט אויף דער גאַנצער וועלט, און באַוונדערס צו אונדזערע לאַנדסלייט אין אַמעריקע: — שאַפט אַן אייגמאָליקן פאָנד פון 10.000 דאָלאָר פאַר דער גמילת־חסדים־קאַסע אין ישראל, אויפן נאָמען פון די כעלמער קדושים — און דאָן וועט דאָס פּראָבלעם זיין גלייזט. מיר וועלן נישט דאַרפן אָנקומען צו דער שותפות פון די בענק אוז

וועלן אַזוי אַרום נישט דאַרפן צאָלן קיין פּראָצענטער. דאָס וועט אונדז איינשפּאָרן יערלעך 2.000 ל״י, וועלכע וועלן קענען פאַרוועندעט ווערן פאַר די קאָנסטרוקטיוויט צילן פון דעם אירגון!

דאָס צווייטע פּראָבלעם, וואָס שטייט פאַר אונדז, איז די פראָגע פון פאַראייביקן דעם אַנדענק פון די כעלמער קדושים. צען טויזנט קדושים האָט געגעבן די שטאָט כעלם אויפן מזבח פון בלוטיקן נאַצישן מולך, אָבער נאָר בערך 800 נעמען פון די כעלמער קדושים זענען אַריינגעטראָגן געוואָרן אין דער מגילת־ההשמדה. יעדער ניצול־געוואָרענער ייד פון כעלם, וווּ ער זאָל זיך נישט געפינען, דאַרף דערפילן זיין הייליקע פליכט צו פאַראייביקן זיינע קרובים־קדושים אין דער מגילת־ההשמדה. און וועַן מיר וועלן דאָס מקיים זיין, וועט די מגילת־ההשמדה זיין אַן אמתע אָפּשפּיגלונג און אַן אייביקער אַנדענק נאָך דעם חרוב געוואָרענעם כעלם און זיינע קדושים.

אין אירגון זענען נאָך פאַראַן אָ פּאָר צענדליק עקזעמפּלאַרן פון דעם כעלמער יזכור־בוך, וועלכע וועלן געשטעלט ווערן צו דער פאַרפיגונג פון די דעלעגאַטן צום קאָנגרעס.

*

דער ועד פון אירגון יוצאי כעלם באַשטייט פון פאָלגנדע חברים: ראָלניק יוסף (פאָרזיצער); ארנשטיין יהושע (קאָסירער); בעקער יעקב, ליבערמאַן רחל, בליימאַן רבקה, לערער פּערל, שנאבעל אברהם, שוואַרצמאַן זעליג, רעכטמאַן תנחום, הענדעל יוסף, גרינבערג משה, בוקשפון משה.

צו דער לייטונג פון דער גמילת־חסדים־קאַסע געהערן די חברים: ראָלניק יוסף, אַרענשטיין יהושע, שנאבעל אברהם, שוואַרצמאַן זעליג, בעקער יעקב.

אין אַלע אָנגעלעגנהייטן פונעם אירגון און גמילת־חסדים־קאַסע בעטן מיר זיך וועגדן צום קאָסירער — יהושע ארנשטיין (אורן), תל־אביב, רח׳ אלנבי 82, טל. 63134 (הוצאת־ספרים „יבנה״); אָדער צום פּאָרזיצער — יוסף רולניק, חולון, רח׳ בלבן 14.

כשאַנאַוו

דאָס אָנקומען פון עטלעכע צענדליק כשאַנאַווער יידן קיין ארץ־ישראל, מיט דער פּוילישער „אַנדערס־אַרמיי״ (1942), האָט אַרויפגעבראַכט דעם געדאַנק פון שאַפן אָ לאַנדסמאַנשאַפט־אָרגאַניזאַציע, וואָס זאָל דינען אַלס צענטער פאַר צוזאַמענטרעפן צווישן די כשאַנאַווער ותיקים און די ניי־געקומענע. די איניציאַטאָרן פון דעם געדאַנק און גרינדער פון פאַרבאַנד זיינען געווען: ברינער חיים ז״ל, יונגענווירט יוסף ז״ל, האַלפּער צפורה ז״ל; ויבדל״א — לויפער אברהם, אילון ברוך, זאַיאָנץ חיה, הר־דונג יהודית, שניידער יצחק, טגנר אברהם, זיגל יואל, האָלענדער מנחם.

נאָך דער מלחמה האָט די פאַרשטאַרקטע עליה פון די פּליטים געבראַכט אין לאַנד נייע בני־עיר און געשטעלט דעם אירגון פאַר נייע פראָבלעמען — שאַפן אַרבעט און דירות פאַר די נייע עולים. דער חבר יונגענווירט יוסף ז״ל האָט זיך איבערגעגעבן דער אָקציע מיט־לייב־און־לעבן און האָט אויך זייער פיל דערגרייכט אויף דעם געביט. צו יענער צייט איז אונדז קלאָר

געוואָרן, אַז פון דער כשאַנאַוועָר קהילה, וואָס האָט געציילט 13000 נפשות אין יאָר 1939, זיינען געבליבן בלויז 1000 נפשות.

מיט דער נאָכמלחמהדיקער עליה פון פוילן איז געקומען אויך לופטיג יחיאל ז״ל, וועלכער האָט זיך באַלד איינגעשלאָסן אין דער פאַרצווייגטער געזעלשאַפטלעכער אַרבעט פון דעם אירגון. במשך פון 10 יאָר איז ער געווען איינער פון די טעטיקסטע חברים, גרייט צו יעדער צייט טאָן די שווערסטע אַרבעט.

איינע פון די הויפט־דערגרייכונגען פון אירגון איז דאָס שאַפן אַ גמילת־חסד־קאַסע. אַ חוץ דעם פאַרנעמט זיך דער אירגון מיט געבן שטיצע אין סאָציאַלע פאַלן, זאָרג פאַר קראַנקע, און בכלל — מיט קעגנזייטיקער הילף און געזעלשאַפטלעכער אַקטיוויטעט פאַר דער דערנענטערונג פון אַלע לאַנדסלייט.

מיר האָבן פאַרבינדונגען מיט די אַרגאַניזירטע לאַנדסלייט אין אַמעריקע, בעלגיע און פראַנקרייך. מיר פראָיעקטירן איצט געמיינזאַם אויפצושטעלן אין ישראל אַ הויז פאַר געזעלשאַפטלעך־קולטורעלע צוועקן, צום אָנדענק דער כשאַנאַוועָר קהילה.

דער אירגון ווערט אָנגעפירט דורך אַ ועד פון 3 חברים: לויפער אברהם (פאָרז.); אילון ברוך (קאָסיר); שור אהרון (סעקר.); דער פאַרבינדונגס־אַדרעס איז: תל־אביב, רח׳ שמואל הנגיד 5.

לאָמזע

די יידישע קהילה אין לאָמזע איז געגרינדעט געוואָרן (צום צווייטן מאָל) אין יאָר 1812, נאָכדעם ווי זי איז אָפיציעל פאַרמאַכט געוואָרן, אין יאָר 1556, צוליבן געזעץ פון „נישט טאָלערירן יידן״. געווען אַ שטאָט מיט לומדים, משכילים, סוחרים און אינדוסטריעלער; האָט געשמט מיט אירע יידישע קולטור אינסטיטוציעס, ווי די גרויסע לאָמזער ישיבה, די ציוניסטישע באַוועגונג וואָס האָט געצויגן איר יניקה פון יאָר 1863, ווען דער לאָמזער בירגער, ר׳ דוד יעקב יעלין, האָט זיך געוועגדעט מיט אַ מעמאָריאַל צו די הערשער פון איראָפע — זיי זאָלן מתקן זיין די וועלט־עוולה און אָפגעבן צוריק יידן ארץ ישראל.

די לאָמזער יידישע קהילה האָט אין יאָר 1939 געציילט איבער 15 טויזנט נפשות כמעט אַלע זענען זיי אומגעקומען, טיילווייז אין לאָמזער געגנט און טיילווייז אין אַשוויענטשים, דעם 14־טן יאַנואַר 1943 — י״ב שבט תש״ג. אין דעם טאָג קומען מיר זיך טאָקע צונויף, יעדעס יאָר, צו דער יאָרצייט־הזכרה.

די געשיכטע פון דער לאָמזער יידישער קהילה, באַשרייבונג פון דער באַפעלקערונג, אינסטי־טוציעס, פערזענלעכקייטן א.א.וו. — ביז דעם אומקום, איז פאַראייביקט געוואָרן אין דעם גרויסן „לאָמזער יזכור בוך״, צונויפגעשטעלט און רעדאַגירט דורך אונזער לאַנדסמאַן ד״ר יום־טוב לעווינסקי.

דער פאַרבאַנד פון די לאָמזער אין ישראל איז געשאַפן געוואָרן, בערך, אין יאָר 1926. זיין טעטיקייט הויבט זיך אָבער אָן אין יאָר 1930, מיטן אָנקומען פון אַ גרופּע חלוצים פון לאָמזע, בראשם מאיר לעווינסקי ז״ל. דער פאַרבאַנד ציילט ביי 700 משפחות, צעזייט אין ישראל.

ער פאַרמאָגט אַן אייגענעם לאָקאַל, בשותפות מיט דער פאָלקלאָר גרופּע „ידע־עם“ (תל־אביב, נחמני 39), וואָס הייסט „בית לומזה“ און איז געקויפט געוואָרן פאַר דעם געלט פון אונזער לאַנדסמאַן אין אַמעריקע, ה׳ עזריאל טעף.

די אַרבעט פון קאָמיטעט איז בעיקר: קעגנזייטיקע הילף. אונזער הילפסקאַסע, אויפן נאָמען פון גיטל באָגושעוויטש און מאיר לעווינסקי ז״ל, פארמאָגט אַן אומזאַץ־קאַפּיטאַל פון 6.000 פונט. אַחוץ די יזכור־אָוונטן, קומען מיר זיך צונויף פון צייט צו צייט אויף חברים־אָוונטן, באַנקעטן לכבוד געסט פן אויסלאַנד, אָדער וויכטיקע געשעענישן.

אין יאָר 1958 האָבן מיר געשטעלט אַ מצבה אויפן בית־עולם „נחלת־יצחק“ אין תל־אביב, אויף דעם אָרט האָבן מיר באַגראָבן רירנד, אין יאָר 1959, אַ זעקעלע אַש און ביינער פון אונזערע קדושים. דאָס האָט אונזער לאַנדסמאן, יעקב טאָביאַש, געבראַכט פון געלטשינער וואַלד, לעבן לאָמזע, וווּ עס זענען אומגעקומן (דעם 17־טן סעפּטעמבער, 1941 — כ״ה אלול, תש״א), איבער 3,000 לאָמזער יידן, מערסטנטיילס — עלטערע. מיר זאַמלען איצט געלט אויפצושטעלן אַ זכר נאָך דער לאָמזער קהילה — אין יער הקדושים, צווישן די בערג פון ירושלים.

מיר שטייען אין קאָנטאַקט פון צייט צו צייט מיט אונזערע לאַנדסלייט פאַראיינען אין אַמעריקע („חכמת אדם“ — אנשי לאָמזע און גאָטש; לאָמזער הילפס פאַראיין; לאָמזער ברענטש; אַרבעטער־רינג 216; לאָמזער ברענטש אין נאַציאָנאַלן אַרבעטער פאַרבאַנד, נומער 484; לאָמזער פרויען־הילפס־פאַראיין; לאָמזער יוגנט־הילפס־פאַראיין; ועל כולם: לאָמזער פאַראייניקטער רעליף קאָמיטעט). אויך האַלטן מיר קאָנטאַקט מיט לאַנדסלייט אין מעקסיקע, אַרגענטינע, אויסטראַליע, פראַנקרייך, בעלגיע א.א. לאָמזער געפינען זיך נישט וויניק אין רוסלאַנד, מיר האָבן אָבער נישט קיין קאָנטאַקט מיט זיי. אין לאָמזע גופא איז נישטאָ מער קיין איין ייד. אין גאַנץ פוילן קענען זיך געפינען ביי 10 לאָמזער משפּחות.

דער אַדרעס פון ארגון עולי לומזה בישראל איז: תל־אביב, רח׳ ויתקין 23.

לאַנצוט

לאנצוט, אַ פאַוויאַטאָוע שטאָט אין גאַליציע, עקזיסטירט פון יאָר 1349, בערך. די שטאָט מיט אירע ארומיקע ארטשאפטן האָט אין יאָר 1939 געציילט 8750 יידן (די שטאָט זעלבסט — 2753). די צאָל לאַנצוטער פאַמיליעס אין ישראל איז 410. זיי פאַרנעמען אַ בכבודיקן פלאַץ אויף אלע געביטן פון אויפבוי־טעטיקייט — לערער, ארבעטער, פקידים, סוחרים, פאברי־קאנטן, לאַנדווירטן א.א.וו.

דער פאַרבאַנד שטייט אין פארבינדונג מיט לאנצוטער לאנדסמאנשאפטן אין אמעריקע, ארגענטינע, פראנקרייך, בעלגיע, בראזיל, יאמאיקאַ, שווייץ, ענגלאנד און אויך אנדערע לענדער. די לאנצוטער לאנדסמאנשאפט אין ישראל האָט זיך געגרינדעט אין יאָר 1943 און ס׳האָבן זיך דאן אנגעשלאָסן אלס חברים אַלע לאַנדסלייט וואָס האָבן זיך געפונען אין לאַנד. צו גרינדן דעם פאַרבאַנד האָבן משפּיע געווען די ידיעות וואָס מיר האָבן דערהאַלטן פון אונזערע לאַנדסלייט פארשיקטע אין ווייטן סיביר. דער צוועק איז געווען: העלפן זיי דאָרט און ברענגען זיי קיין ישראל.

דעם 6 יאַנואר 1943 איז געווײלט געוואָרן דער ערשטער קאָמיטעט פון 17 חברים: הרב יעקב הורוביץ; ישראל הערצבערג; ד״ר קודיש נתן; ד״ר יוליוס ווייסמאן; דוד האאר; חיה כץ; משה מילראד; זלמן יאַסעם; חיים קעזשטעכער; משה עסטליין־בראנד; יצחק צעלנער; שמואל קעזשטעכער; פנינה פאַפּיאָל; נחה זויערהאפט; חיים העבענשטרייט ז״ל; שמואל קרייזמאן; מיכאל וואלצער. אלע מיטגלידער פון פארבאנד, צו יענער צייט, האָבן בייגעטראָגן אן איינמאָליקן אָפּצאָל און זיך פארפליכטעט צו צאָלן א מאנאטלעכן מיטגלידשטייער. די געזאמלטע אויף דעם אופן געלטער האָבן מיר פארנוצט אויף שיקן קליידונג און פּראָוויאַנט פאַר די לאַנצוטער פּליטים אין רוסלאַנד. יעדער טראַנספּאָרט פון אַזעלכע פּעקלעך האָט געקאָסט צו יענער צייט 210 פּאָלעסטינער־פונט, און אזעלכע טראנספּאָרטן האָבן מיר געשיקט 4 מאָל אין יאָר. פון דעם לאַנצוטער פּאַרבאַנד אין פּאַרייניקטע־שטאַטן האָבן מיר דערהאלטן פאר דעם צוועק 300 דאָלער (60 פּאָלעסטינער־פונט). פּאַרזיצער פון אירגון איז דאָן געווען ד״ר קודיש נתן; סעקרעטאַר — חיים העבענשטרייט ז״ל; קאַסירער — דוד האאר.

אין יאָר 1945 האָבן מיר באַקומען בריוו פון דאָן אַנשטאַנעמעם לאַנצוטער קאָמיטעט אין וואָשלאָוו, מיר זאָלן שיקן הילף פאר די פּליטים. גלייכצייטיק האָבן זיך באויזן אונזערע פּליטים אין ארץ־ישראל, נאָרוואָס געקומענע. די רשימה פון אונזער שארית־הפּליטה האָט אַרומגענומען 895 נפשות, און די זאָרג פאר זיי האָט געפּאדערט פיל מיטלען. דער מצב האָט אנגעהאלטן עטלעכע יאָר.

דעם 26.12.1951 זיינען זיך צונויפגעקומען 350 לאנצוטער אויף א פארזאמלונג אין תל־ אביב. מיר האָבן דאן באשלאָסן פאראייביקן דעם זכר פון אונזערע אומגעקומענע דורך פּלאַנצן אַ וואַלד פון 1050 בוימער אין יער־הקדושים און שטעלן דאָרט אַ מצבה אויפן נאָמען פון דער לאַנצוטער קהילה. בראש פון דער אַקציע איז געשטאַנען די חברה דבורה טוכפעלד (ליפשיץ).

כ״א מנחם־אב איז באשטימט געוואָרן אלס דער יאָרצייט נאָך דער אומגעבראכטער לאנצוטער קהילה. דעם טאָג (3 אוגוסט 1942) איז פארגעקומען דער גירוש אין דאָרף פּעלקיניע, ווו עס זענען קאָנצענטרירט געוואָרן די רעשטלעך יידן פון דער גאַנצער געגנט. אין דעם נאָענטן וואַלד זענען 5000 יידן געגאַנגען בקדושה ובגבורה זייער לעצטן וועג צום בשותפותדיקן קבר. צוזאמען מיט „יד־ושם" האָבן מיר דורכגעפירט אַ רעגיסטראַציע פון די פארטיליקטע און געפאַלענע, און זייערע נעמען האָבן מיר פאַרשריבן אויף די דפי־עד פון „יד־ושם". אַ חוץ דעם זאמלען מיר כלערליי דאָקומענטן, מאַטעריאלן און בילדער צום ארויסגעבן אַן אָנדענק־בוך „ספר־לאַנצוט". מיר האָבן זיך שוין פארבונדן מיט אַ רעדאַקטאָר, און צוזאָמען מיט אים פארנעמען מיר זיך איצט מיט אויספערטיקן דעם מאַטעריאַל און צוגרייטן דאָס בוך צום דרוק.

די רעדאַקציע־קאָמיסיע באַשטייט פון: מיכאל וואלצער (פּאַריז.), ד״ר קודיש נתן, דבורה טוכפעלד, נחמן קעסטנבוים; קלמן בוך (אַמעריקע), אליעזר סטעמפל (אַרגענטינע). די פינאַנס־קאָמיסיע באַשטייט פון: דוד האאר (פּאַריז.), שלום בוך, מיכאל פאסט, פנחס גאָלדמאַן, אברהם מארגל. די רעוויזיאָנס־קאָמיסיע באַשטייט פון: צבי לאַנדוי (פּאַריז.), יהושע קעסטן, פּנינה פאַפּיאָל.

מיט די באַזונדערע פון ה׳ קלמן בוך, פרעזידענט פון לאנצוטער פארבאנד אין פאַרייניקטע־שטאַטן (געגרינדעט אין יאָר 1889, ציילט 300 משפחות) און פון ה׳ אליעזר סטעמפל פון ארגענטינע, פארזיצער פון לאנצוטער פארבאנד אין דרום־אמעריקע — איז צו האָפן אויף אַן אויסגעברייטערטער אַרבעט לטובת אונזער אירגון. לכבוד די נאָרוואָס דערמאַנטע עסקנים האָבן

מיר דאָ איינגעאַרדנט פייערלעכע באנקעטן. אויך פאר אנדערע אונזערע לאנדסלייט־געסט וואָס האָבן באַזוכט ישראל, זיינען איינגעאָרדנט געוואָרן אויפנאַמעס: פאַר לייב פודערבייטל (פראנקרייך), אברהם ווינבאד (קובא), ישעיה סטעמפל (יאמאיקא), לייב שאפירא (אמעריקע), מאַניע היטער־שעכטער (בראַזיל), אסתר ניסן־מארדער (אמעריקע).

אויף דער לעצטער יערלעכער פאַרזאַמלונג פון אירגון אין תל־אביב (דעם 16.8.1960) איז אויסגעוויילט געוואָרן א לאנדעס־ראט פון 33 חברים: ד״ר קודיש נתן, וואלצער מיכאל, האאר דוד, טוכפעלד (ליפשיץ) דבורה, קעסטענבוים נחמן, פאסט מיכאל, בוך שלום, בירנבוים ישראל, גאָלדמאַן פּנחס, ווינער יהודה, קעזשטעכער שמואל, פלאשן משה, לבדי שלמה, בוים נעכע, קעסטן יהושע, לאנדוי צבי, רייך נפתלי, מילראד משה, מאגענהיים יוסף, עסטליין גדליה, מארגל אברהם, נוסבוים דוד, תמרי קלמן, פאָפּיאָל מנחם, יאסם זלמן, אויגנברוין אהרן, אנפאנג חנה, שטייכקאָרן אסתר, פעלבער שמואל, האאר משה, טראמפּעטער יעקב, צעלנער יצחק, פיילשוס מאַניע.

לאָשיץ

אין פאדלאסיע, לובלינער וואָיעוואָדשאפט, געפינט זיך אַ קליין שטעטל לאָשיץ. ביים אויסבראָך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה האָבן דאָרט געווינט 4000 יידישע נפשות. דאָס רוב יידן זענען געווען אַרבעטס־מענטשן און געצויגן די פרנסה קוים בדוחק. צוליב דעם דלות האָבן אַ סך יידן אויסגעוואַנדערט מערב־לים, אויך דורך עליה קיין ארץ־ישראל. דאָס אויסוואַנדערן פון יידן פון לאָשיץ האָט זיך אַנגעהויבן נאָך אין די 80־ער יאָרן פון פאָריקן יאָרהנדערט און זיך געצויגן ביז דער היטלעריש־ער מלחמה.

די היטלעראָוצעס, פאַרנעמענדיק לאָשיץ, האָבן אומגעבראַכט כמעט אַלע יידן. די יידישע קהלה וועלכע האָט עקזיסטירט העכער 300 יאָר, איז חרוב געוואָרן.

נאָכן חורבן זענען געקומען קיין ישראל אַן ערך 120 פאַמיליעס. ביים היינטיקן טאָג געפינען זיך אין ישראל העכער 150 פאַמיליעס און ביי 170 פאַמיליעס געפינען זיך אויף דער גאָרער וועלט, הויפטזעכלעך אין די אַמעריקאַנער לענדער. אויך אין פוילן זענען נאָך פאַראַן עטלעכע לאָשיצער פאַמיליעס, אָבער אין שטעטל לאָשיץ זעלבסט געפינט זיך נישט קיין איין יִיד.

מיט העכער 10 יאָר צוריק איז געגרינדעט געוואָרן דער פאַראַנד אין ישראל, וועלכער האָט זיך געשטעלט פאַר אן אויפגאָבע צו העלפן די אָפּגעראַטעוועטע לאָשיצער יידן מאַראַליש און מאַטעריעל. מיר שטייען אויך אין קאָנטאַקט מיט די לאַנדסלייט אין גאָר דער וועלט און מיר אינפאָרמירן זיך קעגנזייטיק וועגן דער לאָגע פון די לאָשיצער.

מיר האָבן פאַראַייביקט דעם אַנדענק פון אונדזערע קדושים דורך אַריינמויערן אַ סימבאָלישע מצבה אין „מרתף־השואה״ אויפן הר־ציון אין ירושלים. מיט 2 יאָר צוריק האָבן מיר געגרינדעט אַ גמילת־חסדים־קאַסע א. נ. פון שלום ווראָבעל ז״ל. דער גרונט־קאַפּיטאַל פון דער קאַסע באַטרעפט היינט צו טאָג 5 טויזנט ל״י (געזאַמלט דורך לאַנדסלייט אין דער גאָרער וועלט און ישראל). די קאַסע האָט במשך דער צייט אַרויסגעגעבן עטלעכע פופציק אָן פראָצענטיקע הלוואות, און אַ דאַנק די דאָזיקע הלוואות האָבן פיל לאָשיצער זיך איינגעאָרדנט.

מיר גרייטן זיך אַרויסצוגעבן אַ יזכור־בוך, וועלכער זאָל אָפּשפּיגלען דאָס אמאָליקע יידישע לעבן פון דער פּאָלשניטענער קהילה.

ט׳ אלול, דער טאָג וועו עס איז אין יאָר תש״ב (1942) פאָרגעקומען די לעצטע אויסזידלונג פון לאָשיצער געטאָ קיין טרעבלינקע, איז אַ טרויער־טאָג ביי אַלע לאָשיצער אין דער וועלט. יעדעס יאָר קומען זיך צונויף אַלע לאָשיצער פון ישראל אויף אַן הזכרה־פאָרזאַמלונג אין תל־אביב.

*

דער נייַ־אויסגעווייַלטער קאָמיטעט פון די לאָשיצער לאַנדסלייט אין ישראל באַשטייט פון פאָלגענדע ח״ח: דוד ראָזאל (פאָרזיצער); יוסף בן־יעקב (יאסטזשאמב) — קאַסירער; מרדכי שנער (שינקאָרזש) — סעקרעטאָר; יצחק אָקסענהאָרן, חנה וויסגראָס־האָכמאַן, אברהם ליבערמאַן, שמואל לאַנדוי, רחל פאָסטערנאַק־האכמאן, מנחם ראזאל. ביים קאָמיטעט עקזיסטירן 3 קאָמיסיעס, לויט פאָלגענדיקע צוזאַמענשטעלן. די גמילת־חסדים־קאָסע־קאָמיסיע באַשטייט פון: ראזאל דוד, בן־יעקב יוסף און לאַנדוי שמואל. די רעדאַקציע קאָמיסיע אַרויסצוגעבן דעם יזכור־בוך באַשטייט פון: בן־יעקב יוסף, גאָלדבאַגד ביילטשע, פאָסטערנאַק־האָכמאַן רחל, ראזאל דוד, ראזאל מנחם, שנער מרדכי — אַלע פון ישראל; גאָלדשטיין חיים־איצל און זילבערשטיין בנימין (פּאַריז); ראָזענבאַגד חיה־רחל (קאָלומביע). רעדאַקטאָר פונעם בוך איז אונדזער לאַנדסמאַן, דער זשורנאַליסט מרדכי שנער (ב. פעדער). די קאָנטראָל־קאָמיסיע באַשטייט פון: אָקסענהאָרן אברהם, בינשטאָק בערל און האפער לייבל.

לובאַמל

דאָס שטעטל לובאַמל אין וואָלין איז באַוווסט אין דער יידישער געשיכטע אַלס אייניע פון די ערשטע 4 שטעט אין פוילן, ווו יידן האָבן אין 14־טן יאָרהונדערט זיך באַזעצט וועו זיי זענען אנטלאָפן פון דייטשלאַנד. לובאמל האָט זיך אויך אמאָל גערופן: לובאַמלא, ליבעוונע אָדער זאָוואָלע־לובאַמל.

לובאַמל איז אויך געווען באַרימט מיט אירע רבנים, וועלכע זענען געווען פאָרטרעטן אין „ועד ארבע אַרצות״, און אַ געווייסע צייט איז געזעסן אויפן רבנות־שטול אין לובאַמל דער באַרימטער גאון ר׳ יואל סירקיס, דער ב״ח — מחבר פון ספר „בית־חדש״. אין אַלע צייטן איז לובאַמל געווען אַן אָרט פון תורה און יידישע קולטור, און אין 20־טן יאָרהונדערט אַ צענטער פון ציוניסטישער טעטיקייט און פאָרשידענע געזעלשאפטלעכע און יוגנט־אָרגאַניזאַציעס.

לובאַמל איז געווען אַ יידישע שטאָט אין איכות און אין כמות. די וויי־גרעסטע מערהייט פון דער באַפעלקערונג זענען געווען יידן און אין דער צייט פון דער ערשטער וועלט־מלחמה (1914—1918) איז אפילו דער בירגערמייסטער געווען אַ ייד. עס זענען נאָך אפילו געבליבן פאָסט־מאָרקן פון יענער צייט, מיט דעם בילד פון דער גרויסער שול — אייניע פון די 3 פעסטונג־שולן אין פוילן.

ביזן לעצטן קריג האָבן אין לובאַמל און אומגעגנט געווינט אַן ערך 10 טויזנט יידישע

נפשות — סוחרים, בעלי־מלאכות, אַרבעטער און אינטעליגענץ. פון לובאָמל האָבן דאַן פיל יידן אויסגעוואַנדערט, הויפטזעכלעך אין די אַמעריקאַנער לענדער. קיין ישראל האָבן עולה געווען, פאַרן קריג, ביי 60 פערזאָן.

באַלד ביים אנהייב פון קריג (1939) איז די שטאָט אַקופירט געוואָרן דורך די סאָוויעטן, און די גרענעץ מיט די דייטשן איז געווען ביים בוג, אַ 15 ק״מ פון דער שטאָט. לובאָמל איז דעריבער געוואָרן אַ צענטער פון יידישע היימלאָזע, וועלכע זענען אַנטלאָפן פון היטלער־גיהנום.

ווען עס איז אויסגעבראָכן די דייטש־סאָוויעטישע מלחמה (1941) איז לובאָמל געווען דער ערשטער קרבן פון דער דייטשער אַטאַקע אויף רוסלאַנד. באַלד אַזוי ווי זיי האָבן פאַרנומען די שטאָט האָבן זיי דערשאָסן פיל יידן אין שטאָט, דערונטער פיל אַנגעזעענע פערזענלעכקייטן. ווייטער איז אַוועק אַ סדרה פון טאָג־טעגלעכע נגישות און רדיפות, ביז עס איז געשאַפן געוואָרן דער געטאָ. אין הושענה־רבה תש״ג זענען כמעט אַלע יידן דערמאָרדעט געוואָרן. זייער אַ קליינע צאָל האָט זיך געראַטעוועט, אַנטלויפנדיק אין די וועלדער, געשמוגלט די גרענעץ קיין רוסלאַנד, אָדער אויסבאַהאַלטן זיך אין די בונקערס. פון די לעבנגעבליבענע האָבן זיך באַזעצט אין ישראל 120 פערזאָן און נאָך 20—30 פערזאָן אין אַנדערע לענדער. צוזאַמען געפינען זיך אין ישראל היינט צו טאָג ביז אַ 200 משפחות.

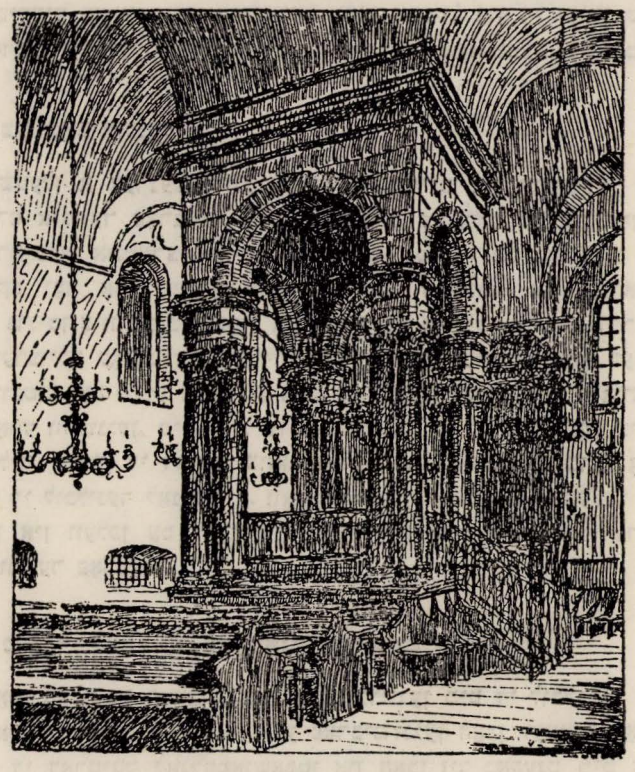
דער „אירגון יוצאי לובומל והסביבה״ איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1943, און זיין טעטיקייט האָט זיך דאַן אויסגעדריקט אין מאַראַלישע און מאטעריעלע הילף פאַר די ערשטע עולים פון די שארית־הפליטה. יעצט העלפן מיר אויך די נצרכים און דער עיקר די נייע עולים, וואָס קומען אַן ביז היינט צו טאָג קיין ישראל. מיר שטייען אין פאַרבינדונג מיט אונדזערע לאַנדסלייט אין אויסלאַנד און מיר נעמען זיי האַרציק אויף. ווען זיי קומען אַלס טוריסטן באַזוכן ישראל. מיר אָרדענען איין יאָר־יערלעך אַן אזכרה־פאַרזאַמלונג, ווו עס ווערט גלייכצייטיק אָפגעגעבן אַ באריכט וועגן אונדזער טעטיקייט און עס ווערט אויסגעוויילט אַ נייע פאַרוואַלטונג, מיר האָבן אויך אַ גמילת־חסדים־קאַסע אויף אַן־פראָצענטיקע הלוואות.

די פאַרוואַלטונג באַשטייט פון פאָלגענדע חברים: נתן תכלת (בלומאַן), משה ליפשיץ, משה באַרגרום־יעקבסאָן, און יעקב העטמאַן. אנדערע אַקטיווע חברים זענען: צפורה פערשט, חנה ליפשיץ, מלכה תכלת, שמואל פוקס, ישראל גרמי (גרימאַטליכט), מנחם בר־גיורא (גינזבורג), יחזקאל קאַרנפעלד און יהודה קריין. דער אַדרעס פון קאָמיטעט איז פאָלגענדער: נתן תכלת, תל־אביב, רח׳ עליה 31; אָדער — יעקב הטמן, תל־אביב, שדרות ח״ן 42.

לובלין

דער פאַרבאַנד פון די לובלינער לאַנדסלייט אין ישראל איז געגרינדעט געוואָרן אין אַנהויב פון די דרייסיקער יאָרן. דער עיקרדיקער גורם פאַר דער גרינדונג פון פאַרבאַנד איז געווען די פאַרשטאַרקטע עליה פון לובלינער קיין ישראל. הגם די עולים פון אונדזער שטאָט, פונקט ווי אַלע אַנדערע עולים פון די פאַרשידענע לענדער און שטעט, זענען לרוב געווען אַרגאַניזירט

אין די פאַרשידענע ציוניסטישע אָרגאַניזאַציעס, דאָך איז אויפגעקומען די נויטוועניקייט צו געפינען אַן אָרגאַניזאַציאָנעל־געזעלשאַפטלעכע ראַם פאַר די אָפשטאַמיקע פון אונדזער שטאָט, וועמען אַן אינסטינקטיוו־אינערלעכער אימפולס האָט צוזאַמענגעבונדן איינער צום אַנדערן און האָט זיך אויסגעבריטערט צווישן די עולים און זייערע משפחות און חברים, וועלכע זענען פאַרבליבן אין גלות, אין זייער היימשטאָט לובלין. דאָס אַלץ האָט אויף אַן אומדערוואַרטעטן אופן און יעטוועדן פאָרגעדאַנק צוגעגרייט דעם באָדן פאַר דער גרינדונג פון דעם לובלינער לאַנדסמאַנשאַפט־פאַרבאַנד אין ישראל. מיט דער גרינדונג פון דעם פאַרבאַנד, איז אין משך פון דער צייט אויך געגרינדעט געוואָרן אַ גמילת־חסדים קאַסע פון די יוצאי לובלין, און אַלע טעטיקייטן פון דעם פאַרבאַנד און פון דער קאַסע האָבן זיך קאָנצענטרירט בעיקר אין סאָציאַל־געזעלשאַפטלעכע טעטיקייטן.

די מהרש"ל־שול אין לובלין.

אַזוי האָט עס געדויערט ביז דער תקופה, ווען די קריגס־אַקציעס פון דער צווייטער וועלט־מלחמה האָבן זיך אָנגעהויבן דערנענטערן צו זייער סוף. מיטן דערהאַלטן די ערשטע ידיעות וועגן דעם שוידערלעכן חורבן, האָט דער פאַרבאַנד באַצייטנס געגומען זאָרגן פאַר די צוגרייטונגען אויפצונעמען די גערעטעוועטע רעשטלעך פונעם אומגליק. אין רעזולטאַט פון די דאָזיקע צוגרייטונגען זענען אויך אויפגעקומען פיל געדאַנקען וועגן פאַראייביקן דעם אָנדענק פון די קדושים פון אונזער שטאָט. גלייך נאָכן סוף פון דער מלחמה איז איינגעשטעלט געוואָרן

אַ פאַרבינדונג מיט די פאַרשידענע לובלינער לאַנדסמאַנשאַפטן אין אַלע לענדער פון דער וועלט, און־פריער פאַר אַלץ — מיטן יידישן קאָמיטעט, וואָס איז געבליבן אין לובלין גופא. אונדזער פאַרבאַנד האָט אין ענגער צוזאַמענארבעט מיט די לובלינער לאַנדסמאַנשאַפטן אין די פאַראייניקטע שטאַטן פון צפון־אַמעריקע, פראַנקרייך, ארגענטינע, קאַנאַדע, בראַזיליע אדג"ל אַדורכגעפירט פאַרשידענע הילפס־טעטיקייטן לטובת די אָפּגעראַטעוועטע פונעם חורבן אין דער שטאָט לובלין, ווי אויך לטובת די אָפּגעראַטעוועטע רעשטלעך, וואָס האָבן פאַרלאָזט לובלין אויף זייער וועג קיין ישראל. פיל פון די דאָזיקע אָפּגעראַטעוועטע, וואָס זענען אָנגעקומען אין לאַנד, זענען ארויסגעהאָלפן געווארן דורך אונדזער פאַרבאַנד — צי מיט הלוואות אויף לאַנגע תקופות, צי דורך פאַרשידנארטיקער דירעקטער צייטווייליקער הילף.

ביי דער זייט פון די פאַרשידענע הילפס־טעטיקייטן, האָט אונדזער פאַרבאַנד אויך אָנגעהויבן פאַרשידענע פאַראייביקונגס־אַקציעס, וואָס אַ טייל פון זיי זענען שוין דורכגעפירט געווארן און די איבעריקע ווילן רעאַליזירט ווערן אין דער נאָענטסטער צוקונפט.

געזעלשאַפטלעכע באַציאונגען

כדי אינצושטעלן אַ דערנענטערונג צווישן די חברים און אָנצובינדן אַנטשפרעכנדיקע באַציאונגען, פירט אונדזער פאַרבאַנד אַדורך פון צייט צו צייט מסיבות און צוזאַמענטרעפן. עס איז באַזונדערס כדאי אונטערצושטרייכן וועגן אייגער פון די מסיבות, וואָס איז דורכגעפירט געווארן היינטיקס יאָר אין זשורנאַליסטן־הויז „בית סוקולוב" אין תל־אביב, מיט דער באַטיליקונג פון גרויסן ציוניסטישן מנהיג און מנהיג פון פוילישן יידנטום ד"ר יצחק גרינבוים, וועלכער האָט דערציילט קאָפּיטלעך פון זיינע פערזענלעכע זכרונות וועגן דער שטאָט לובלין און וועגן איר יידנטום. עס ווערן אויך פון צייט צו צייט אייגנאַרדנט מסיבות אין אַן ענגערן קרייז אין פריוואַטע ווינונגען, מיטן ציל צו פאַרשטאַרקן די פאַרבינדונגען צווישן די וותיקים מיט די נייע עולים. צווישן די דאָזיקע צוזאַמענטרעפן איז באַזונדערס כדאי אָנצומערקן אויפן צוזאַמענפאָר פון די לובלינער לאַנדסלייט, וואָס איז פאָרגעקומען אין חיפה אין ט"ז אייר תשי"ט (24.5.1959), און אין וועלכן עס האָבן זיך באַטיליקט אויך די מיטגלידער פון צענטראַלן קאָמיטעט פון אונדזער פאַרבאַנד.

פאַרבינדונגען מיט די לובלינער פאַרבאַנדן אין אויסלאַנד

דער פאַרבאַנד האָלט אָן סטאַביל ענגע פאַרבינדונגען מיט די לובלינער לאַנדסמאַנשאַפטן אין אויסלאַנד. אין רעזולטאַט פון די דאָזיקע פאַרבינדונגען האָבן לעצטנס באַזוכט אין ישראל פאַרשטייער פון די דאָרטיקע לאַנדסמאַנשאַפטן און האָבן זיך באַקענט מיט דער אַרבעט און מיט די פּלענער פון אונדזער פאַרבאַנד. צווישן אונדזערע גאָסט ווילן מיר דאָ דערמאָנען: ה פּילפּ גראָסמאַן, דער פאָרזיצער פון פאַרבאַנד „לובלינער רעליף" אין ניו־יאָרק — אַ טיכטיקער און איבערגעגעבענער עסקן, וועלכער שטייט בראש פון דער טעטיקייט פון דאָזיקן פאַרבאַנד אין די פאַראייניקטע שטאַטן שוין קרוב 50 יאָר, און איז טעטיק אויך אין פאַרשידענע ציוניסטישע אינסטיטוציעס אין די פאַראייניקטע שטאַטן; דער סעקרעטאַר פון דער לובלינער לאַנדסמאַנשאַפט אין פראַנקרייך ה' ל. עדעלשטיין; ה"ה א. פלעשלער און י. מארשון פון די פאַראייניקטע־שטאַטן, מיטגלידער פון פרעזידיום פון „לובלינער־רעליף" אין ניו־יאָרק, ווי אויך פיל אַנדערע טיכטיקע און אַקטיווע חברים. דער קאָמיטעט פון אונדזער פאַרבאַנד האָט

אײנגעאָרדנט לכבוד זײ מסיבות און פּייערלעכע זיצונגען, אין וועלכע מען האָט זיך אויסגעטוישט מיט די מיינונגען וועגן די טעטיקייטן און אויפגאָבעס פון די דאָזיקע פאַרבאַנדן אין לאַנד און אין אויסלאַנד. אַדאַנק די דאָזיקע פאַרבינדונגען מיט די פאַרבאַנדן אין אויסלאַנד, האָבן אין לאַנד באַזוכט פיל טוריסטן, אָפּשטאַמיקע פון לובלין, און פאַר פיל פון זיי איז דאָס געווען אַן אומפאַרגעסלעכע איבערלעבונג — סיי פון דעם וואָס זיי האָבן געזען מיט זייערע אויגן די אַנטוויקלונג און קאָלאָניזירונג פון דעם לאַנד, סיי — און באַזונדערס — פון דעם, וואָס פיל פון זיי האָבן אפילו מצליח געווען דאָ צו געפינען קרובים, באַקאַנטע און פריינט, מיט וועלכע זיי האָבן זיך צעשייידט מיט 20—30 יאָר צוריק און האָבן זיך אפילו נישט פאַרגעשטעלט, אַז זיי זענען געבליבן לעבן נאָכן חורבן.

די פאַראייביקונגס־אַקציע

איינע פון די עיקרדיקסטע אויפגאָבעס, וואָס דער פאַרבאַנד האָט געשטעלט פאַר זיך, אַלס לויכט־טורעם פאַר זיין צוקונפטיקער טעטיקייט, איז געווען און איז אויך היינט דאָס פּראָבלעם פון פאַראייביקן דאָס לובלינער יידנטום און זיינע קדושים. אויסער די צוויי „יזכור"־ביכער וועגן לובלין, וואָס זענען שוין אַרויסגעגעבן געוואָרן (אין עברית און אין ייִדיש), נישט געקוקט אויף די פינאַנסיעלע און אָרגאַניזאַטאָרישע שוועריקייטן פאַר וועלכע עס איז געשטאַנען דער פאַרבאַנד, האָבן מיר אויך מצליח געווען, צו דער קייט פון פאַראייביקונגס־טעטיקייטן, צוצוגעבן דאָס אויפשטעלן אַ גראַניט־מצבה אינעם מרתף־השואה אויפן הר־ציון אין ירושלים. די פייערלעכע אַנטהילונג פון דער מצבה, וואָס איז פאָרגעקומען אין כ"ה ניסן תשי"ט (3.5.59), בייַ דער אָנוועזנהייט פון אַ גרויסן עולם מיטגלידער פון אונדזער פאַרבאַנד, וועט נישט לייכט אָפּגעמעקט ווערן פונעם זכרון פון די אַנטיילנעמער. אַ ווייטערדיקע דערגרייכונג אין דער קייט פון די פאַראייביקונגס־אונטערנעמונגען וועט אָן ספק זיין דאָס פאַרפלאַנצן דעם וואַלד אויפן נאָמען פון די לובלינער קדושים, וואָס וועט מיט זיך פאָרשטעלן אַ בכבודיקן חלק פון דעם „יער הקדושים", וועלכן דער קרן־קיימת האָט פאַרפלאַנצט אין די ירושלימער בערג.

דאָס אויפשטעלן דעם בנין „לובלין"

די פאַראייביקונגס־טעטיקייטן פון אונדזער פאַרבאַנד וועלן דערגרייכן זייער הויכפונקט מיטן רעאַליזירן דאָס אויפשטעלן דעם צענטראַלן בנין פון „לובלין" אויפן נאָמען פון די קדושים פון מאַידאַנעק. דער וועד פונעם פאַרבאַנד האָט אין צוזאַמענארבעט מיט פאָרשידענע ספּעציאַליסטן אויסגעאַרבעט אַ גענויעם און פאַרפולקאָמטן פּלאַן אויפצושטעלן אַ פּראָכטפולן בנין אין איינער פון די צענטראַלע שטעט פון לאַנד, וועלכער זאָל פאָרשטעלן מיט זיך אַ קולטור־געזעלשאַפטלעכן צענטער פאַרן ברייטן ציבור פון אונדזערע מיטגלידער אין לאַנד, און זאָל אויך אפילו שטיין צום רשות פון די לאַנדסמאַנשאַפטס־פאַרבאַנדן פון לובלינער קרייז. דער דאָזיקער פלאַן האָט שוין זוכה געווען צו פולער אָפּשאַצונג אין אנערקענונג פון די לובלינער לאַנדסמאַנשאַפטן אין אויסלאַנד, און באַזונדערס פון די לובלינער פאַרבאַנדן אין די פאַראייניקטע־שטאַטן און קראַנקרייך. אין די נאָענטסטע טעג פלאַנט דער וועד פונעם פאַרבאַנד אַ ברייטע טעטיקייט, מיטן ציל צו שאַפן אַ געזעלשאַפטלעכן קאָמיטעט, וואָס זאָל באַשטיין פון חשובע געזעלשאַפטלעכע פערזענלעכקייטן אין לאַנד און אין אויסלאַנד.

דער טאָג פון אַנדענק

די קאָמיסיע פאַר פאַראייביקן דעם אַנדענק פון די קדושים פון חורבן־איראָפּע, וואָס איז טעטיק ביים מיניסטעריום פאַר רעליגיעזע ענינים, האָט איינגעשטעלט כ״ט חשון (תש״ג) אַלס אַלגעמיינעם אַנדענק־טאָג נאָכן חורבן פון דער לובלינער קהילה. מיר באַמיען זיך אָפּצוהאַלטן די יערלעכע אזכרה אין דעם טאָג.

דער צוזאַמענשטעל פון ועד

1. פרעזידיום: ד״ר יוסף שלאַקמאַן — פאָרזיצער; אלכסנדר גורני — וויצע־פאָרזיצער; עובדיה פעלד — וויצע פאָרזיצער; אַדוו. מנחם פלדי — סעקרעטאַר; פרוי לאה קוריס — קאַסירערין.

2. די מיטגלידער פון ועד: אפרים איינשטיין (ת״א); יוסף אכטמאַן (ת״א); מרדכי מענדעלסאָן (ר״ג); זאב ניסנבאום (ירושלים); פרוי יוכבד פלומענקער (ת״א); אברהם רימון (ת״א); שלמה שטאָקפיש (חיפה); מאיר שילדקראוט (ת״א); דוד תיכף (ת״א).

דער אַדרעס פון פאַרבאַנד: ארגון יוצאי לובלין בישראל — ד״ר יוסף שלקמן, תל־אביב, רח׳ דובנוב 20 (ת.ד. 1873).

ל י ב א ״ י (ליסקא, באַליגראָד, איסטריק)

ליבא״י — דאָס זענען די ראשי־תיבות פון 3 שטעטלעך: ליסקא, באַליגראָד, איסטריק, וועלכע זענען ארגאניזירט אין איין לאנדסמאנשאפט־פארבאַנד אין ישראל, זינט דעם יאָר 1952. אין יאָר 1959 האָבן זיך אין דעם פאַרבאַנד אָנגעשלאָסן אויך די אָפּשטאַמיקע פון שטעטל ליטעוויסק. די דאָזיקע 4 שטעטלעך ליגן אין די קאַרפאַטן (גאַליציע) סאָנאָקער קרייז, אויף ביידע ברעגן פונעם טייך סאָן. פארן צווייטן וועלט־קריג האָבן זיי געציילט צוזאַמען אַרום 7000 יידישע נפשות, פון דעם: ליסקא — 3000; באַליגראָד — 1.200; איסטריק — 1.500; ליטעוויסק — 1.300. אין די אַרומיקע נאָענטע דערפער האָבן געלעבט נאָך אַ 270 יידן.

דער באַהאַנדלטער ראָיאָן, באַווויזינט דורך רוטענער־אוקראינער (אַרום 5000 אין אַלע 4 אָרטשאפטן) און קריסטן־פּאָליאָקן (3300) — איז געווען באַקאַנט אין גאנץ פּוילן מיט זיינע נאָפט־גרובן, ראפינעריעס, און דאָמפּזוגן. פיל יידישע אַרבעטער האָבן שווער געאַרבעט אין די דאָזיקע אונטערנעמונגען. אין די אַרומיקע דערפער האָבן אויך הונדערטער יידן זיך באשעפטיקט מיט לאנדווירטשאפט — באַארבעט מיט די אייגענע הענט פעלדער און גערטנער. אַנדערע יידן האָבן זיך פאַרנומען מיט קליין־האַנדל און מלאָכה. מיט זייער שכנים — די אוקראינער און פּאָליאקן — האָבן די יידן פארהעלטניסמעסיק געלעבט נישט שלעכט, ווייל די יידן האָבן געארבעט שווער און ביטער אויפן שטיקל ברויט ווי זיי. און אזוי איז דאָס לעבן געפלאָסן, פיל־ווייניק נארמאל, ביז עס איז אויסגעבראָכן די מלחמה (1939).

באַלד ווי די היטלעראָווצעס זענען אַריין האָבן זיי, מיט דער הילף פון אוקראינער, אנגעהויבן רויבן און מאָרדן די יידישע באפעלקערונג. לויטן אָפמאַך צווישן נאַצי־דייטשלאַנד און די סאָוויעטן, זענען די 3 שטעטלעך: ליסקאָ, איסטריק און ליטעוויסק — פאַרנומען געוואָרן דורך די סאָוויעטן און דאָס שטעטל באַליגראָד איז געבליבן ביי די דייטשן (דער טייך סאן האָט געבילדעט די גרענעץ). אויך ביי די סאָוויעטן האָבן די יידן איבערגעלעבט שיקאנעס און פארפאלגונגען — אויך זיי האָבן רעקוויזירט, שיקאנירט, ארעסטירט און פארשיקט. צווישן די יידן אין די שטעטלעך האָט געהערשט אַ מהומה. די אָקופאַנטן פון ביידע זייטן סאָן האָבן געטריבן די יידן אהין און צוריק, און דער ברויזנדער טייך האָט געשלונגען קרבנות...

אָבער די גרעסטע קאַטאַסטראָפע איז געקומען ווען עס איז אויסגעבראָכן די דייטש־סאָוויעטישע מלחמה (1941). די דייטשן האָבן באַלד אָקופירט דעם גאַנצן ראיאָן און עס האָבן זיך אָנגעהויבן די כסדרדיקע שחיטות אויף יידן. אין סעפטעמבער 1942 האָבן זיי דורכגעפירט 2 מאסן־אָקציעס: די אומזידלונג אין קאָנצענטראַציע־לאַגער פון זאָסלאָוו און דאָס דעפּאָרטירן אין פארניכטונגס־לאַגער פון בעלזשעץ. די יידן פון די אָרומיקע דערפער האָט מען מאסנווייז דערשאָסן אויפן אָרט — אמשוידערלעכסטן אין דאָרף ראָפינקע.

*

באַלד נאָך דער מלחמה זענען געקומען א קליינע צאָל בני־עיר קיין ישראל, אָפּגעראַטעוועטע פונעם חורבן, און מיר האָבן אָרגאַניזירט דעם אירגון כדי צו דערפילן די פאָלגענדע אויפגאָבן:

1. העלפן וויי וויט מעגלעך די שארית־הפליטה — די נייע עולים (צו דעם צווק האָבן מיר אויפגעשטעלט אַ גמילת־חסדים־קאַסע);
2. אָרויסגעבן אַ יזכור־בוך, וואָס זאָל פאָראייביקן אונדזערע שטעטלעך (געפינט זיך אין צוגרייטונג);
3. אייגמויערן אַ מצבה אין „מרתף־השואה" אויפן הר־ציון אין ירושלים (שוין פארווירקלעכט).

מיר מאַכן אויך יעדעס יאָר, בין כסא לעשור, אן אזכרה נאָך די קדושים. ביז יעצט האָבן מיר דורכגעפירט 9 יערלעכע אזכרה־פארזאמלונגען, אין וועלכע ס'האָבן זיך באַטייליקט כמעט אַלע לאַנדסלייט. ביי די פאָרזאַמלונגען זיינען אויסגעהערט געוואָרן זכרונות און דערינערונגען וועגן די פארשניטענע קהילות, ווי אויך אָפּהאנדלונגען מעניני־דיומא — פון די פאָלגנדע חברים: ד"ר משה פרידלענדער, מאיר העניג (חיפה), אברהם זינגער, יהושע שעכטער, משה דוקלער, צבי אלדובי, פרץ גראָס, אריה ראָט, מתתיהו מאנדעל, אפרים אלדובי (ירושלים), שמריהו לערנער (חיפה), אליהו בערגער, משה ברזלי (רחובות) און מנחם אלדובי.

די צאָל רעגיסטרירטע משפחות אינם אירגון יוצאי ליבאַ"י באטרעפט 400. מיר שאצן אָבער די צאָל אָפשטאַמיקע, פון די 4 באהאנדלטע שטעטלעך, וואָס געפינען זיך אין ישראל (אייגשליסלעך זייערע פאַמיליע־מיטגלידער) — אויף מער ווי 3000 נפשות (כ"י).

דער קאָמיטעט פון אונדזער געמיינזאַמען פאַרבאַנד איז קאָנסטיטואירט אויף פאָלגענדן אופן: ליסקאָ — אלדובי מנחם, דוקלער משה, שווארצמאַן יצחק, פרידלענדער שמעון (חיפה); באַליגראָד — זאָמער לוי, גראָסינגער אריה, קעסלער דוד; איסטריק — האָלצמאַן אליהו, זופניק דוד, אונגערפעלד שמעון, זופניק נחום (חיפה); ליטעוויסק — חיות יחזקאל.

דער פארבינדונגס־אַדרעס פאַרן אירגון איז דער אַדרעס פון זיין אַלגעמיינעם סעקרעטאר — מנחם אלדובי, תל־אביב, רח' החלוצים 56; אָדער — משה דוקלר, תל־אביב, רח' לילינבלום 27, (בנק „מזרחי").

לידע

כ״א אייר תש״ב (8.5.1942) איז אָפּגעמאַכט געוואָרן דער יידישער יישוב אין לידע. יענעם טאָג איז דורכגעפּירט געוואָרן די ליקווידאַציע פונעם געטאָ און ס׳זיינען דערשאָסן געוואָרן 5650 יידישע נפשות. נאָך דער דאָזיקער אַקציע האָבן די נאַצישע מערדער קאָנצענטרירט אין לידער געטאָ די רעשטלעך פון די אַרומיקע ליקווידירטע יידישע יישובים. דעם 17־טן סעפּטעמבער 1943 זיינען די דאָזיקע — אַן ערך 3000 פּערזאָן — אַרויסגעפּירט געוואָרן אין אַן אומבאַקאַנטער ריכטונג און מען ווייסט נישט עד היום ווו ווער ס׳איז אומגעקומען. דאָס איז דער טראַגישער סך־הכל פון דער רומפּולער יידישער קהילה אין לידע — אַ עיר ואם בישראל אין משך פון הונדערטער יאָרן — וואָס איז באַזונדערס באַקאַנט אין דער יידישער וועלט מיט איר „ריינעסטע ישיבה״, אויפן נאָמען פון איר גרינדער הרב ר׳ יצחק־יעקב ריינעס, וועלכער איז אויך געווען דער גרינדער פון אַלוועלטלעכן „מזרחי״, בעת ער איז געזעסן אין לידע אויפן כסא־הרבנות.

סוף אוגוסט 1944 זיינען קיין ארץ־ישראל דערגאַנגען די ערשטע ידיעות וועגן גורל פון לידער יישוב און וועגן די געראַטעוועטע. מיר האָבן דאָן געגרינדעט אונדזער פּאַרבאַנד און געשיקט פּעקלעך די שרידי־השואה, קיין סאָוויעט־רוסלאַנד. גלייכצייטיק האָבן מיר געגרינדעט אַ גמילת־חסד, וויסנדיק אַז די לעבנגעבליבענע קלייבן זיך אין וועג צו אונדז. דער גמילת־חסד דיספּאָנירט יעצט מיט אַן אייגענעם קאַפּיטאַל פון אַ פּאָר טויזנט פונט און גיט אָנפּראָצענטיקע הלוואות (250—300 פונט) אויף גינסטיקע אויסצאָל־באַדינגונגען.

אזכרות נאָך די קדושים אָרדנען מיר אייַן צווי מאָל אין יאָר — אויף דער נאַכט פון כ״א אייר (ליקווידאַציע פון געטאָ) און י״ז אלול (דעפּאָרטירונג פון די רעשטלעך). מיר מאַכן פּאָרבריטונגען אַרויסצוגעבן אַ יזכור־בוך, און ס׳איז טעטיק דערצו אַ ספּעציעלע קאָמיסיע.

דער איצטיקער ועד פונעם פּאַרבאַנד איז צוזאַמענגעשטעלט פון פּאָלגענדע ה״ה: אליהו דמשק (פּאַריז.), חנוך ראובני (סעקר.), זרח ארליוק (קאַסיר.); מרים דרשן, יפה גינזבורג, אבא לאַנדאו, חנן קאַמעניעצקי, זלמן בערקאָוויטש, דב קאָפּלאַן, נתן שעליובסקי. די רעוויזיאָנס־קאָמיסיע באַשטייט פון: אריה פּאָליאַטשעק, מרדכי סאָוויצקי, ישראל בעדזאָווסקי.

דער אַדרעס פון פּאַרבאַנד איז: אירגון יוצאי לידא — ע״י מרים דרשן, תל־אביב, רח׳ שד״ל 8.

ליובעשאָוו

דאָס שטעטל ליגט אויף וואָלין, ביי לוצק, און איז דורכגעווייקט מיט היסטאָרישן יחוס פון דור־דורות. דאָ האָט זיך געבילדעט דער פּוילישער נאַציאָנאַלער העלד טאַדעאוש קאָסטיושקאָ.

ליובעשאָוו איז געווען אַ קליינער יידישער יישוב (500 משפּחות) פון האַרפּאָשטע קרעמערס און בעלי־מלאכות, — אָבער מיט גוטער הערצער. הונדערטער יאָרן האָבן יידן דאָ געלעבט און

געשאַפן, אַרומגערינגלט פון אַלע זייטן מיט אַ גויאישער באַפעלקערונג און מיט וועלדער אין פעלדער. די דייטשע מערדער, מיט דער הילף פון אוקראיניש פֿאַגראַמשטשיקעס, האָבן אין די יאָרן 1941—1942 פֿאַרטיליקט די דאָזיקע פֿאַרוואָרצלטע יידישע עדה. די טעג פון חודש אלול 1942 זיינען געווען די לעצטע טעג פֿאַר די רעשטלעך פון ליובעשאַוו און אַרומיקע שטעטלעך. דעם 3.12.1942 איז פֿאַרגעקומען די לעצטע אַקציע אין ליובעשאַוו און אומגעגנט. ביי דער אַקציע איז העלדיש אומגעקומען דער דענטיסט מאכהענדלער (אַ פּליט פון וואַרשע) — ער האָט איבערגעשניטן דעם האַלדז פון געביטס־קאָמיסאַר.

פון די 500 ליובאַשאָווער פֿאַמיליעס זיינען פֿאַרבליבן רעשטלעך. צוואַנציק משפּחות לעבן אין ישראל, און הונדערט פֿאַמיליעס אין חוץ־לארץ. די ישׂראלדיקע טרעפֿן זיך יעדעס יאָר אויף אַן אזכרה (כ״ח אב), וואָס ווערט אינגעזאַמדנט צוזאַמען מיטן פֿאַרבאַנד פון קאָמין־קאָשירסק. צוזאַמען מיט דעם פֿאַרבאַנד גרייטן מיר זיך אָרויסצוגעבן אַ „יזכור־בוך". אונדזערס אַ שטעטלשע פרוי — יפה פּלאָטניק (פלצוק), אַ געראַטעוועטע פון אומקום, האָט פֿאַרעפנטלעכט זכרונות און אָפּהאַנדלונגען אין דער יידישער פּרעסע (אין ישראל און חו״ל) צום אַנדענק פון דער ליובעשאַווער פֿאַרטיליקטער קהילה. דער אַדרעס פון דער דערמאנטער איז: יפה פּלוטניק, יפו (מנשיה), רח׳ 4/23א.

לינטשיץ

די אַלטע שטאָט לינטשיץ ציט איר געשיכטע זייט טויזנט יאָר, און צוזאַמען מיט קראָקע און גניעזנאָ גערעכנט זי צו די דריי עלטסטע שטעט אין פוילן. שוין אין די צייטן פון צווייטן פּוילישן קעניג באַלעסלאָוו כראָברי זענען פֿאַרגעקומען די נאַציאָנאַלע פֿאַרזאַמלונגען פון פּוילישן פֿאָלק אין לינטשיץ.

אין דער שטאָט שטייט נאָך דער „זאַמעק", דער פֿאַלאַץ פון קעניג יאָן לעשטשינסקי. נעבן די ברעגעס פון טייך בזורא ציט זיך דער קעניגלעכער גאָרטן ביז דעם נאָענטן דאָרף טאָם, וווּ די אַמאָליקע אוראַלטע פֿאָלאַקן זענען געווארן קאַטאָליקן.

אויך אין דער יידישער געשיכטע פֿאַרנעמט לינטשיץ דאָס אָרט צווישן די עלטסטע יידישע קהילות אין פוילן. לויט היסטאָרישע פּוילישע מקורות האָבן יידן זיך באָזעצט אין לינטשיץ גלייך נאָכן גירוש ספרד. אויף אָרטיקע מצבות פּיגורירט דאָס יאָר רס״ג (1503). אין דער בראָקהאָוז־ענציקלאָפּעדיע לייענען מיר: „לינטשיץ איז איינע פון די עלטסטע קהילות אין פוילן. אין יאָר 1453 האָבן די יידן באַקומען פּריווילעגיעס פון קעניג קאַזשימיעזש יאַגעלאָנסקי. אין יאָר 1564 האָבן יידן געהאַט 17 אייגענע הייזער. כדי צו באַקומען אייגנטום־רעכט אויף צו קויפן אַ הויז, האָט מען באַצאָלט איין פונט פעפער אַ יאָר פֿאַר יעדן הויז. דער באָרימטער גאון „כלי יקר", רבי אפרים, פֿראָגער רב, איז געווען אַ געבוירענער אין לינטשיץ. אויך דער מהר״ל מפּראָג איז געווען אַ צייט אין לינטשיץ. אין יאָר 1654 האָט דער קעניג יאָן קאַזשימיעזש באַלאָגערט די שטאָט, וועלכע איז געווען אין די הענט פון דעם בראַנדענבורגער מיליטער. אין צווייטן טאָג סוכות איז די שטאָט גענומען געוואָרן מיט שטורעם. דעם קעניגס מיליטער האָט

פֿאַגראָמירט און אויסגעהרגעט איבער טויזנט יידישע נפשות („טעאַטרום־עאוראָפּעאום" 7/88). אַנדערע קוועלן גיבן אָן די צאָל פון דריי טויזנט אומגעקומענע יידן. ווידער זענען אומגעקומען יידן אין לינטשיץ, אין דער שוועדישער מלחמה.

אין יאָר 1765 איז אין לינטשיץ אויסגעבויט געווָארן די שול, וועלכע איז געווען אייגע פון די גרעסטע און שענסטע שולן אין פוילן. אין יענעם יאָר האָבן אין לינטשיץ געלעבט 1067 יידן. צו דער יידישער געמיינדע האָבן דאָן געהערט די אַרומיקע שטעט: סטריקאָוו (מיט 625 יידן), בערזין (243), אויאזד (212), סאבאטא (114), ווי אויך די שטעטלעך: ביעלאַני, פֿאַרנטשאָוו, פּיאָנטקי, קרושניעביל. אין יאָר 1897 האָט די געמיינדע געציילט 3471 יידן.

אין לינטשיץ האָבן זיך געפונען די באָרימטע רבנים רבי אברהם טיקטין „פּתח־הבית", רבי וואָלף אויערבאַך (דער זיידע פון טשעכאָווער רבין ר׳ אברהמלע), רבי חיים אורבך און דער גרינדער פון דער באָרימטער רבנים־משפּחה אורבך — (דער זיידע פון קאַלישער רב רבי מאיר אורבך).

לינטשיץ האָט אויך געוווסט פון אַ בלוט־בלבול (עלילת־דם). אין יאָר 1633 זענען צוויי יידן פֿאַרמשפּט געוואָרן דורך דער אינקוויזיציע צעשניטן צו ווערן אויף פיר שטיקער פֿאַר כלומרשט דערמאָרדן אַ קריסטלעך קינד, כדי צו באַנוצן זיין בלוט אויף מצות. דעם כלומרשטן סקעלעט האָבן די גויים געהאַלטן אין בערנאַדינער קלויסטער ביז דעם יאָר 1925, און דאָן איז ער פון דאָרט באַזייטיקט געוואָרן לויט אַ באַפעל פונעם פּויפּסט פיוס דעם 12־טן. אָבער די גויים האָבן דאָס בילד אויפגעמאָלט אויף דער וואַנט פונעם קלויסטער, און עס געפינט זיך דאָרט ביז צום היינטיקן טאָג!

אויך דער ועד־ארבע־הארצות איז געזעסן אייניקע מאָל אין לינטשיץ, וועו דער רב איז געווען רבי לייב פרעגער „אבד׳ק לינטשיץ והמדינה". לעמבערגער יידן האָבן געצאָלט קאָפּ־שטייער דעם פּאָן פון לינטשיץ, און צווישן אנדערן: 10 טויזנט זלאָטעס פֿאַרן פּירשט יאָן סאָפּיעהאַ, 4 טויזנט פֿאַר די קאָזאַקן פון פּירשט יאָן זאמויסקי, 3 טויזנט פֿאַר דער פּיעכאטע פון אנדזשעי פאטאָצקי א. א. וו.

אין אונדזערע צייטן איז לינטשיץ געווען אַ שטאָט פול מיט יידיש לעבן: אינסטיטוציעס, שולן, בענק און בתי־מדרשים — אַ גייסטרייך און פילפֿאַרביק פרום־יידיש לעבן; סוחרים און אַרבעטער, לומדים און חסידים, געלערנטע און חובבי־ציון; אַ הערלעכע יוגנט, איידל און אַריסטאָקראַטיש, אין בית־המדרש און אין די פֿאַרשידנאַרטיקע אַרגאַניזאַציעס.

ביים אויסברוך פון דער מלחמה אין 1939 האָבן געלעבט אין לינטשיץ ביי 5.000 יידישע נפשות. די גרעסטע טייל פון זיי איז אַוועקגעשיקט געוואָרן אין דעם אויסראטונגס־לאָגער כעלמנאָ. פֿאַרשידענע רעשטלעך זענען זיך צעלאָפן איבער אַנדערע דייטשע קאָנצענטראַציע־לאָגערן און איבער רוסלאַנד. דאָס רוב פון די שארית־הפּליטה האָבן זיך באזעצט אין ישראל, אַ קליינע צאָל אין אויסטראַליע און אויך אייניקע אין אַמעריקע און קאַנאַדע.

ווי נאָר עס האָט זיך פֿאַרענדיקט די מלחמה, אין 1945, האָבן מיר געגרינדעט אַ קאָמיטעט פון לינטשיצער לאַנדסלייט. דער אַדרעס איז געווען און איז געבליבן ביז היינט: הרב יצחק־ידידיה פרנקל, תל־אביב, רחוב אברבנאל 35.

די ערשטע געראַטעוועטע לאַנדסלייט האָבן געפונען אַ היים אוון אַ פריינטלעכע אויפנאַמע. זייער צאָל באַטרעפט ביי 120, אויסער זיי ווויינען אין ישראל פון פריער איבער הונדערט לינטשיצער.

די יאַרצייט האַלטן מיר כ״ד ניסן — דאָס איז דער טאָג, אין וועלכן די נאַציס האָבן דורכגעפירט די סעלעקציע קיין כעלמנא און אַוועקגעשיקט איבער 700 נפשות אויף אויסראָטונג.

עס עקזיסטירן קלייגע קאָמיטעטן פון לינטשיצער אין אויסטראַליע און אין די פאַראייניקטע־שטאטן פון אַמעריקע. זיי פירן דאָרט אַ געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט. אייניקע משפחות לעבן אויך אין בעלגיע און אין לאָנדאָן, און איינער פון די אָפּגעראַטעוועטע האָט אַפילו דערגרייכט קיין קאַטשאַ־באַמבאַ, אין באַליוויע...

די טעטיקייט פון די לינטשיצער איז היינט באַשרענקט. מיר האָבן אַרויסגעגעבן אַן אַנדענק־בוך א. נ. „ספר־לינטשיץ״. עס פילט זיך די נויטוועניקייט פון אַן ענגערער צוזאַמענ־ארבעט צווישן אַלע לינטשיצער אויף דער וועלט.

לעווערטאָוו (לובאַרטאָוו)

24 ק״מ פון לובלין געפינט זיך דאָס שטעטל לעווערטאָוו (לובאַרטאָוו). אין דעם שטעטל האָבן געווויינט ביזן יאָר 1939 אַן ערך 6000 יידישע נפשות. די מערהייט יידן זיך האָבן עוסק געווען מיט מסחר און מלאכה. אַ קלענערע צאָל איז געווען אַרבעטער אין די פאַבריקן און וואַרשטאַטן.

די אַנטיסעמיטישע כוואַליע, וואָס האָט פאַרשפרייט פוילן צווישן ביידע וועלט־מלחמות, האָט אויך נישט אויסגעמיטן לעווערטאָוו, און קודם־כל אויפן עקאָנאָמישן געביט. מ׳האָט געעפנט גרויסע קריסטלעכע געשעפטן, מען האָט אַרויפגעלייגט הויכע שטייערן אויף יידישע סוחרים און בעלי־מלאָכות, כדי אַרויסצושטויסן זיי פון די עקאָנאָמישע פאָזיציעס. נישט געקוקט אויף דער אויסערגעווייניקער אַנטיסעמיטישער העצע, וועלכע האָט זיך נאָך מער פאַרשטאַרקט מיט היטלערס קומען צו דער מאַכט, האָבן זיך דאָך די יידן, דער עם קשי־עורף, געקלאַמערט אין זייערע לאַגיעריקע עקאָנאָמישע פאָזיציעס.

די לעווערטאָווער יידן זענען אויך געווען טעטיק אין פאָליטיש־געזעלשאפטלעכן לעבן. דאָ האָט זיך געפירט אַ שיינע ארבעט פון כמעט אַלע ציוניסישע פאַרטייען און ארגאניזאַציעס — פון רעכטע און לינקע. ס׳זענען געווען עטלעכע ספאָרט־קלובן, ביבליאָטעקן, פראָפעסיאָנעלע ארבעטער־פאַראיינען, ווי אויך אינסטיטוציעס, וואָס האָבן געטראָגן אַ סאָציאַל־געזעלשאפטלעכן כאַראַקטער.

צו דעם אַלעם איז געקומען אַ סוף ווען די היטלעראָווצעס זענען אַריין אין אונדזער שטעטל. באַלד אין די ערשטע טעג פון זייער ממשלה האָבן זיי קאָנפיסקירט די יידישע געשעפטן צוזאַמען מיט די סחורות. זיי זענען אפילו אַריין אין די יידישע דירות און צוגענומען אלץ, וואָס ס׳איז זיי געפעלן, און דערנאָך האָבן זיי באַפוילן, אַז אַלע יידן זאָלן פאַרלאָזן דאָס שטעטל. איבערגעלאָזט האָבן זיי אַ קליינע צאָל האַנטווערקער־ספעציאַליסטן, אין וועלכע זיי האָבן זיך ענווי־טיקט.

די יידן, וועלכע האָבן געמוזט פאַרלאָזן לעווערטאָוו, האָבן זיך באַזעצט אין די שכנותדיקע שטעטלעך ווי: וולאדאווע, פארצעווע, אסטראווע. אַ קליינער טייל איז אַנטלאָפן איבערן בוג קיין רוסלאַנד.

אויפן אָרט פון די לעווערטאָווער יידן האָבן די דייטשן געבראַכט יידן פון מלאווע און רופין, געשאָפן אַ יודען־ראַט און גלייכצייטיק אַרומגעצוימט אַלע יידן אין אַ געטאָ. די לעווערטאָווער יידן האָבן אַדורכגעמאַכט 3 אויסראָטונגס־אַקציעס: די ערשטע איז פאָרגעקומען דעם לעצטן טאָג פּסח 1942, וועו מען האָט דעפּאָרטירט 800 יידן, פון וועלכע קיינער האָט זיך נישט צוריקגעקערט. די צווייטע אַקציע איז פאָרגעקומען דעם 11־טן אָקטאָבער 1942 — ביי דער אַקציע זענען דעפּאָרטירט געוואָרן ביי 1000 יידן. די לעצטע אַקציע איז פאָרגעקומען דעם 24־טן אָקטאָבער 1942 און האָט אַרומגעכאַפּט די לעצטע 200 יידן פון לעווערטאָוו און אומגעגנט. נאָכדעם איז שוין לעווערטאָוו פאַרבליבן „יידן־רייַן".

פון די 6 טויזנט יידישע נפשות, וועלכע האָבן געלעבט אין לעווערטאָוו ביז דער מלחמה זענען געבליבן לעבן אָן ערך 250 משפּחות: אין ישראל — 150; אין אמעריקע — 30; אין פראַנקרייך — 40; און אַנדערע לענדער — 40 משפּחות.

אין יאָר 1946 איז געגרינדעט געוואָרן דער אירגון יוצאי לובּרטוב, וועלכער ציילט איצט 135 רעגיסטרירטע משפּחות. ביים אירגון עקזיסטירט א ליי־קאַסע, וועלכע גיט הלוואות פאַר נצרכים. מיר האָבן געפלאַנצט אין יער־הקדשים אַ חורשה און אריינגעשטעלט אַן אַנדענק־טאָוול אין מרתף־השואה. יעדעס יאָר, ג׳ טבת, מאַכן מיר אַ טרויער־אָוונט לזכר הקדושים.

מיר זענען אויך אין אַ קאָנטאַקט מיט די לאַנדסלייט אין פראַנקרייך, אַרגענטינע א״א.

די פאַרוואַלטונג באַשטייט פון פאָלגענדע חברים: פּעדערבוש יוסף — ערך־פאַרזיצענדער; קאָפּפּע גרשון — פאַרזיצענדער; וואקסהענדלער יצחק — סעקרעטאַר; נחתום (ברויטמאַכער) יעקב — קאַסירער; קארפינשיף יוסף, וואַסאַנג מינא, בראנדווין ישעיהו. אין ראָט: גרינבערג מינאַ, ווינדער לייבל, זאַנענשיין מרדכי, פישמאַן צדוק, פישמאַן שאול, פלייסינג אהרן. אין קאָנטראָל־קאָמיסיע: יובל (וואסערשטראם) קאפל, האָניגסבלום יוסף.

דער אַדרעס פון אירגון: גרשון קפּה, תל־אביב, רח׳ פומפּדיתא 12.

מאַניעוויטש

דאָס שטעטל מאַניעוויטש איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1901, דורך אופּבויען אַ באַן סטאַנציע אויף דער ליניע קיעוו—קאָוועל (צווישן קאָוועל—סאַרנע).

ביז 1918 האָבן געלעבט אין שטעטל אינגאַנצן יידישע פאַמיליעס. נאָכן איינשליסן די געגנט אין דער פּוילישער מלוכה, האָט זיך דאָס שטעטל אַנגעהויבן אַנטוויקלען, צוליב דער גרויסער עקספּלאָאַטאַציע פון אַרומיקע וועלדער און גרויסן פּי־האַנדל. אין יאָר 1939 ציילט שוין די יידישע באַפעלקערונג אַרום 3000 נפשות. טראָץ דעם וואָס דאָס שטעטל איז געווען יונג און נישט געהאָט קיין לאַנגע טראַדיציע, האָט דאָך אין איר פולסירט אַ פאַרצווייגטע טעטיקייט אויפן קולטורעלן, געזעלשאַפטלעכן, נאַציאָנאַלן, רעליגיעזן און ציוניסטישן געביט.

מיטן אויסברוך פון קריג (1939), האָבן געפונען אַ היים אין מאַניעוויטש טויזנטער יידישע היימלאָזע (ביעזשענצעס) און אַזוי אַרום ווערט פארדאָפּלט די יידישע באַפעלקערונג. אין 1941 (קריג רוסלאַנד—דייטשלאַנד) ווערט דאָס שטעטל פאַרנומען דורך די דייטשן, און דעם 26־טן אוגוסט 1941 (ג׳ אלול) ווערט דורכגעפירט די ערשטע בלוטיקע מאַסן־אַקציע, ספּעציעל אויף

מענער. מיט אַ יאָר שפעטער, דעם 5־טן סעפטעמבער 1942 (שבת, כ״ג אלול) איז פאַרגעקומען די ענדגילטיקע ליקווידאַציע פון מאַניעוויטשער יידן און פון אומגעגנט (טעראַספּאָל א״א).

הונדערטער מאַניעוויטשער יונגע־לייט, און פון אומגעגנט, שאפן אוּן שליסן זיך אָן אין פאַרטיזאַנער אָטריאַדן, וועלכע זיינען געווען טעטיק במשך די גאַנצע יאָרן פון קריג, אין דער אַרומיקער געגנט. די מערסטע טייל לעבנגעבליבענע, פון אונדזער שטעטל און אומגעגנט, זיינען טאַקע די וואָס האָבן דורכגעמאַכט יענע צייט אַלס פּאַרטיזאַנער.

דער פאַרבאַנד פון יוצאי מאַניעוויטש אין אומגעגנט (גע־גרינדעט אין יאָר 1951) נעמט אַרום אויך די שטעטלעך: פּאָוואָרסק, טראַיאַנאָווקע, ליש־ניוקע, האָראָדאָק און אַרומיקע דערפער — מיט אַן אַלגעמיי־נער יידישער באַפעלקערונג פון 1000 נפשות (אין יאָר 1941). פון מאַניעוויטש גופא און איר סביבה זיינען געבליבן לעבן בערך 300 נפשות — פון זיי: אין ישראל — 150; לענדער פון אַמעריקע — 100; רוסלאַנד און פוילן — 50. די צאָל פאַמיליעס וואָס לעבן יעצט אין ישראל איז 120.

מיר האָבן געשטעלט אַ מצבה אויפן בית־עלמין אין בני־ברק, אונטער וועלכער ס׳איז באַהאַלטן אַ זעקעלע ערד פון די מאַסן־קברים אין מאַניעוויטש און צעריסענע יריעות פון ספר־תורה׳ס, וואָס מען האָט גע־בראַכט פון שטעטל. מיר האָבן אויך איבערגעגעבן אַזעלכע יריעות אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון. די יערלעכע אזכרה קומט פאָר כ״ג אלול.

אַ מצבה אויפן בית־הקברות אין בני־ברק, אונטער וועלכער ס׳זענען באַהאַלטן זעקלעך מיט ערד, געבראַכטע פון די ברודער־קברים, ביי וועלכע ס׳זענען אומגעבראַכט געווָארן די קדושים פון מאַניעוויטש. טראַיאַנאָווקע, האָראָדאָק, לעשניווקע און זייער סביבה.

ביים פאַרבאַנד עקזיסטירן 2 פאַנדן: איינער, אויף ארויסגעבן אַ יזכור־בוך, און אַ צווייטער — הילף פאַר נויטבאַדערפטיקע. צוליב דער קליינער צאָל מיטגלידער פון פארבאַנד און זייער סאַציאַלער מצב, נויטיקן מיר זיך אין פינאַנסיעלער הילף בכדי ארויסצוגעבן דאָס בוך און העלפן לאַנדסלייט און ספעציעל די וואָס קומען לעצטנס פון פוילן.

דער פאַרזיצער פון פאַרבאַנד איז: אַריה רוזנפלד (רמת־גן, רח׳ מצפה 11); סעקרעטאַר —

יהודה מרין (רמת־גן, רח׳ האשל 8); קאסירערס — אברהם פוכטיק און נחום ליכטענבערג; די קאָמיטעט־מיטגלידער זיינען: יצחק מוצ׳ניק, פּנחס טינע, זאב ווערבאַ, ישראל אמיר (מאַברוק), אלכסנדר טינע; אַקטיווע טוער: ישראל גאָלד, שרה ראָזענפעלד, נחמיה אגס (גרושקא), מנחם ראָזנצווייג, דב בראנשטיין, שמריהו זאפראן, זאב לאניטש, יצחק קופפערבערג, חיים שווארצבלאַט, יונה ליכטענבערג, דינה אווערבוך, יעקב בראנשטיין. אין חוץ־לארץ זיינען אַקטיוו פאר אונדזער פאַרבאַנד: לאה בערזע, דב לאַרבער (מאַלינקא) און אברהם גוטמאַן.

מ א ר ד י

מאַרדי, שעדלעצער קרייז, האָט געציילט ביז דער צווייטער וועלט־מלחמה 3600 איינווויינער, פון זיי 2000 יידן (בערך 400 משפחות). דאָס שטעטל איז געלעגן אין אַ לאַנדווירטשאַפטלעכער געגנט, ארומגערינגלט מיט צענדליקער דערפער. בערך אַ דריטל פון דער יידישער באַפעלקערונג האָט געצויגן איר פרנסה פון פאַרן־און־ציין איבער די דערפער. די יידן פלעגן אויפקויפן אין די דערפער אַלץ וואָס די לאַנדווירטשאַפט האָט פראָדוצירט און וואָס די יעגער האָבן געפאַנגען.

אין שטעטל זיינען געווען ביי 30% בעלי־מלאָכות און צענדליקער בעלי־עגלות. די לעצטע פלעגן פירן די לאַנדווירטשאפטלעכע פראָדוקטן, וואָס האָבן זיך אַנגעזאַמלט אין שטעטל פון די מערק, ירידים און וואָס די פאַרערס און גייערס אין די דערפער פלעגן ברענגען אין שטעטל. די פּראָדוקטן פלעגן געשיקט ווערן קיין לאָדזש, מעזריטש און אַנדערע שטעט.

אַ דריטל פון דער יידישער באַפעלקערונג זיינען געווען סוחרים און קרעמער. צענדליקער קראָמען פון פאַרשיידענע באַדערפענישן האָבן אַרומגערינגלט דעם גרויסן מאַרק פּלאַץ, וועלכער פלעגט יעדן דאָנערשטיק אָנגעפילט ווערן מיט הונדערטער פויערישע וועגענער. יעדן מאָנאַט, דער ערשטער מאָנטיק, פלעגט זיין אַ יריד, און טויזנטער מענטשן פון נאָענט און ווייט פלעגן זיך צונויפפאָרן. הונדערטער יידישע פאַמיליעס האָבן געצויגן זייער פרנסה פון די מאַרק־טעג און ירידים.

אויסער עולם־הזה, האָט מען זיך אויך פאַרנומען מיט רוחניות — מיט עולם־הבא. די קהילה האָט באַשעפטיקט אַ רב, שמשים, שוחטים און מלמדים. די גרויסע, הויכע שוהל אוך בתי־מדרשים זיינען געווען פול מיט מתפּללים און לומדים. מארדי איז געווען אַ שטעטל פון חסידים, בעיקר — ראַדזינער, גערער, מעזריטשער א.א. ס׳האָבן אויך נישט געפעלט קיין מתנגדים. נישט איינמאָל איז צווישן זיי געווען שטאַרקע מחלוקתן בעת ווילן אַ רב, אַ שוחט אָדער אַנדערע קהל־אַנשטאַלטן. דאָס רעליגיעזע לעבן האָט זיך קאָנצענטרירט אַרום שול־הויף. דאָ האָט געווויינט דער רב, דאָ איז געווען די אַלטע שול, די באָד (וואָס פלעגט אָפט אָפּברענען) און אויך דער אלטער בית־עולם.

אין 1922 האָט זיך אַנגעפאַנגען די ציוניסטישע טעטיקייט אין שטעטל. פון אָנפאַנג האָט זי אַרומגעכאַפט בלויז אַ פאָר צענדליק אינטעליגענטן, נאָר אין משך פון די יאָרן האָט די ציוניסטישע טעטיקייט אַרייַנגעצויגן ברייטע קרייזן פון דער באַפעלקערונג. ספּעציעל זיינען געווען אַקטיוו דער „החלוץ", „החלוץ־הצעיר" און רעכטע „פועלי־ציון". די ציוניסטישע

אַרגאַניזאַציעס האָבן אַרגאַניזירט אַ פאַלקס־ביבליאָטעק. אַ דאַנק דער טעטיקייט פון די חלוצישע אַרגאַניזאַציעס זיינען עולה געווען ביזן קריג 33 חלוצים קיין ארץ ישראל.

אין די יאָרן פון קריג האָבן די דייטשע היטלער־חיות פאַרניכטעט דעם יידישן ישוב. נאָך דער שחיטה ט'—י' אלול תש"א (1941) זיינען פון הונדערטער פאַמיליעס פאַרבליבן רעשטלעך. מיטן ענדע פון קריג זיינען אנגעקומען קיין ישראל 61 עולים, שרידי־השואה פון מאַרדי. ביי אַ פערציק געראטעוועטע געפונען זיך אין אַמעריקע און פראַנקרייך.

דער אירגון עולי מורדי איז געגרינדעט געוואָרן אין 1946 (ער נעמט אַרום 93 פאַמיליעס). יעדן יאָר (י' אלול) קומט פאָר אַן אזכרה נאָך די קדושים פון דער געוועזענער קהילת מורדי.

פון 1948 עקזיסטירט ביים אירגון אַ גמילת־חסד קאַסע. דער אירגון האָט געהאָלפן די נייַ־אַנגעקומענע מיט קליינע סומען געלט ביים איינאָרדענען זיך אין ישראל. נישט קוקנדיק אויף אונדזער קליינער צאָל, האָבן מיר געפלאַנצט טויזנט בוימער אין יער־הקדושים און געשטעלט אַ מצבה אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון אין ירושלים. מיר האַלטן אויך אַן קאָנטאַקט מיט אונדזערע לאַנדסלייט אין אויסלאַנד. צוליבן שטענדיקן געלט מאַנגל קענען מיר ליידער קיין ברייטערע טעטיקייט נישט פירן. אין דער פאַרוואַלטונג געפונען זיך די גאַנצע צייט די זעלבע חברים: משה הובער (תל־אביב, רח' הכנסת־הגדולה 3); ישראל און יצחק שקליאַוש; שרה וודה; חיים לעווענבערג.

מיכאַלאָוע

דאָס שטעטל מיכאַלאָוע ביי ביאַליסטאָק איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1825 און איז געווען באַרימט מיט איר טעקסטיל־אינדוסטרי וואָס די פּיאָנערן אירע זענען געווען יידן. די יידישע באַפעלקערונג האָט געציילט 300 משפחות (אַן ערך 1500 נפשות), די מערהייט בעלי־מלאכה'ס און אַרבעטער.

אין דעם קליינעם שטעטל זענען געווען טעטיק פאַליטישע פאַרטייען און יוגנט־אַרגאַניזאַציעס, פּראָפעסיאָנעלע פאַראיינען און ספאָרט־קלובן, אַ קאָאָפּעראַטיוו באַנק און פילאַנטראָפישע אינסטיטוציעס. געווען שולן און בתי־מדרשים.

פון דעם אַלעם איז נאָכן חורבן גאָרנישט געבליבן. פון דער גאַנצער יידישער באַפעלקערונג זענען געבליבן בס"ה 20 נפשות: 13 זענען אין ישראל; 5 — אין אַמעריקע און 2 זענען אין פוילן. אין שטעטל זעלבסט געפינט זיך נישט קיין איין יד.

אין יאָר 1951 האָבן מיר געגרינדעט אַ אירגון יוצאי מיכאלובה אין ישראל, וועלכער ציילט 70 משפחות בערך (200 נפשות). די מערהייט זענען געקומען אין לאַנד נאָך פאָרן קריג.

דער סאָציאַלער צוזאַמענשטעל פון די מיכאַלאָווער אין ישראל איז פאָלגענדער: 25% — סוחרים און פאַבריקאַנטן; 25% — פקידים; 17% — אַרבעטער; 15% — זעלבשטענדיקע בעלי־מלאכות; 13% אַרבעטן ביי דער לאַנדווירטשאַפט; און 5% — פרייע פראָפעסיעס.

יעדעס יאָר, ח' אָדער י' כסלו, מאַכן מיר אַן אזכרה־פאַרזאַמלונג צום אָנדענק פון די אומגעקומענע. מיר האָבן אויך איינגעמויערט אַן אָנדענקס־טאָוול אין „מרתף־השואה" אויפן הר־ציון אין ירושלים.

מיר גרייטן אויך צו מאַטעריאַלן אַרויסצוגעבן אַ יזכור־בוך צום אַנדענק די קדושים פון אונדזער פאַרשניטן שטעטל. מיר שטייען וועגן דעם אין פאַרבינדונג מיט די לאַנדסלייט אין אַמעריקע.

דער קאָמיטעט פאַרן קרן־קיימת־לישראל אין מיכאַלאָוע (1926).

די פאַרזאַלטונג באַשטייט פון פאָלגענדע מיטגלידער: משה שלאַפסקי — רמת־גן; זאב מיקלצקי — רמת־גן; אריה עפראן — חולון; פנינה לאם — חיפה; אריה לאַזניק — חיפה. אקטיוו זענען אויך די חברים: חיים זאזדרע — חיפה; יוסף סערלין — פתח־תקוה; טובה זליבנסקי — בני־ברק; פנינה גורשניק — תל־אביב. אַדרעס פאַר פאַרבינדונג: משה שלפסקי, רמת־גן, רח' ארלוזורוב 76.

מלאָוע

דער אירגון יוצאי מלאבה בישראל איז געגרינדעט געוואָרן דעם 31־טן יאַנואַר 1945, ווען אין לאַנד זענען אַנגעקומען די ידיעות, אַז מלאָוע איז באַפרייט געוואָרן און עס איז געוואָרן קלאָר, אַז די שארית־הפליטה וועלן זיך נויטיקן אין הילף, כדי צוריק אויפצובויען זייער לעבן.

די ערשטע אויפגאַבע פון אירגון איז געווען אויסצוגעפינען די לאַנדסלייט, וואָס זענען לעבן־געבליבן נאָכן גרויסן אומגליק, צוריק צו פאַרבינדן קרובים און באַקאַנטע. צו דעם צווועק

האָט זיך דער אירגון געשטעלט אין פאַרבינדונג מיט די לאַנדסמאַנשאַפטן אין דער גאַנצער וועלט. עס איז אַנטשטאַנען אַ קאָנטאַקט מיט די מלאָווער אין ניו־יאָרק, שיקאָגאָ, דעטראָיט, בוענאָס־אייראָס, לאָס־אַנדזשעלעס, מעלבורן, מעקסיקע, האַוואַנאַ, ריאָ־דע־זשאַנעירא, מאָנטע־וויდעאָ, מאָנטרעאל, פּאַריז, לאַנדאָן. דער ארגון האָט זיך אויך געשטעלט אין קאָנטאַקט מיט אַלע אינסטיטוציעס, וואָס האָבן זיך פאַרנומען מיט אויפזוכן קרובים, ווי אויך מיט די לאַנד־פאַרבאַנדן אין די פריער אָקופּירטע לענדער.

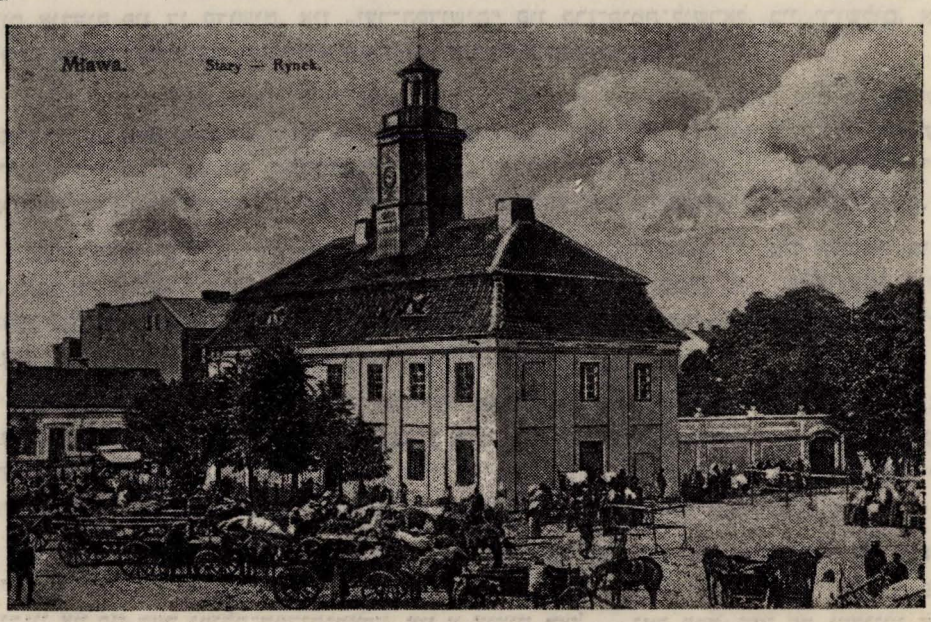
דערווייל האָבן די צעשפרייטע לאַנדסלייט זיך אָנגעהויבן צו זאַמלען אין מלאָווע גופא, אין די פאַרשידענע לאָגערן אין דייטשלאַנד און אין געוויסע שטעט אין פויילן. דער אירגון האָט מיט דער הילף פון אַנדערע מלאָווער לאַנדסמאַנשאַפטן געשיקט הילף יעדן וואָס האָט זיך געמיטיקט אין דעם, און וועמענס אַדרעס עס איז געוואָרן פעסטגעשטעלט.

כדי אַרומצונעמען אַלע לאַנדסלייט און צו שאַפן אַ פאַרבינדונג צווישן זיי, האָט דער אירגון אין די ערשטע יאָרן נאָך דער מלחמה אַרויסגעגעבן אַלזייטיקע ביולעטינען אין עברית און אין יידיש און זיי צעשיקט איבער דער גאַנצער וועלט, וווּ נאָר אַ מלאָווער האָט זיך געקאָנט געפינען.

אַזוי אַרום איז דער אירגון יוצאי מלאבה בישראל געוואָרן די צענטראַלע פון אַלע מלאָווער אין דער וועלט, פאַר אינפאָרמאַציע און פאַר דערלאַנגען הילף.

*

מלאָווע — אַ שטאָט אין דער וואַרשעווער וואָיעוואָדשאַפט — האָט פאַר דער מלחמה געציילט 7,000 יידן.

דער אַלטער מאַרק אין מלאָווע.

אין לויף פון דער מלחמה האָט דאָס יידישע מלאַווע דורכגעמאַכט אַלע ליידן און פאַרניכטונג, און האָט געטיילט דעם טראַגישן גורל פון אַלע יידן אין פוילן. אין דער שטאָט האָט עקזיסטירט אַ געטאָ פאַר די יידן פון מלאַווע און פון דער אומגעבונג. די לעצטע יידן זענען פאַרטריבן געוואָרן פון מלאַווע ב׳ טבת תש״ג, און פון דאַן האָט אויפגעהערט צו עקזיסטירן די יידישע קהילה.

דער דאָזיקער טאָג — ב׳ טבת — איז דער טאָג פון אָנדענק נאָך די מלאַווער קדושים, ביי די לאַנדסלייט פון מלאַווע אויף דער גאַנצער וועלט.

די צאָל ניצול געוואָרענע מלאַווער, וועלכע האָבן איבערגעלעבט די מלחמה אין די אָקופירטע לענדער, באַטרעפט בערך 1000. פון זיי זענען ביי 700 געקומען קיין ישראל. די איבעריקע זענען צעשפרייט איבער דער גאַנצער וועלט, בעיקר אין די פאַראייניקטע־שטאַטן, מעקסיקע, אויסטראַליע און אַרגענטינע. בערך 20 משפחות געפינען זיך נאָך אין פוילן. אין ישראל געפינט זיך איצט, צוזאַמען מיט די אָנגעקומענע נאָך דער מלחמה, איבער 600 משפחות פון מלאַווער.

אין יאָר 1950 איז דערשינען „פנקס מלאַווע״, אַרויסגעגעבן אין ניו־יאָרק, ביי דער טעטיקער מיטהילף פונעם מלאַווער לאַנדסמאַן יוסף אָפּאַטאָשו, אונטער דער רעדאַקציע פון ד״ר יעקב שאַצקי. דער גרעסטער טייל פון די מאַטעריאַלן פאַרן פנקס איז געשריבן און געזאַמלט געוואָרן אין ישראל.

אין בועגאָס־איירעס איז דערשינען דאָס בוך „מלאַווער דערציילונגען״ פון יוסף אָפּאַטאָשו, אַרויסגעגעבן דורך די ברידער איוואָן, צום אָנדענק פון זייער פאָטער.

אונדזער פאַרבאַנד אין ישראל האָט געלאָזט איינמויערן אַן אָנדענק־טאָוול אויפן הר־ציון צום אָנדענק פון די קדושים. אין „יער־הקדושים״ פון קרן־קיימת־לישראל, ביי ירושלים, איז דורכן אירגון געפלאַנצט געוואָרן אַ וואַלד פון איבער טויזנט ביימער.

דער אירגון האָט דורך דער גאַנצער צייט פון זיין עקזיסטענץ אַנטוויקלט אַ ברייט־פאַרצוויגטע טעטיקייט פון הילף פאַר די נייע־עולים און פאַר זייער איינוואַרצלען זיך אין דער נייער היים, אויפן בעסטן קאָנסטרוקטיוון וועג. די גמילת־חסדים־קאַסע גיט פראַצענט־פרייע הלוואות יעדן וואָס נויטיקט זיך אין דעם, ווי אויך שטיצע פאַר נויטבאַדערפטיקע לאַנדסלייט.

אין לעצטן יאָר האָט די קאַסע געגעבן שטיצע פאַר איבער 2.000 ל״י און הלוואות אויף אַ סומע פון איבער 40.000 ל״י. ביי דער קאַסע עקזיסטירן צוויי פאָנדן פאַר ספעציעלער הילף אויפן נאָמען פון פאַרדינסטפולע פאַרשטאַרבענע טוער לטובת מלאַווער: דער סאָל־ביינענפעלד־פאָנד (שיקאָגאָ) און דער היגדע־קליין־פאָנד (ניו־יאָרק).

ביים אויפשטעלן און אויפהאַלטן אונדזער פאַרהעלטניסמעסיק גרויסע קאַסע, שטייען צו דער זייט פון אירגון אַ רייַ איבערגעגעבענע טוער פון די לאַנדסמאַנשאַפטן אין דער גאַנצער וועלט, און באַזונדערס איז צו באַצייכענען די וויכטיקע אַרבעט, וואָס עס טוען די לאַנדסלייט אין שיקאָגאָ, ניו־יאָרק, מעלבורן, מעקסיקע, בועגאָס־איירעס און לאָס־אַנדזשעלעס.

די מלאַווער אין ישראל קומען זיך צוזאַמען צוויי מאָל אין יאָר אין תל־אביב: איין מאָל, אין טאָג פון דער אזכרה, וועו עס קומט אויך פאַר די יערלעכע אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג פון אירגון און פון דער גמילת־חסדים־קאַסע, און אַ צווייט מאָל — נאָך פסח, וועו עס געפינען זיך אין לאַנד מלאַווער טוריסטן פון אויסלאַנד.

דער קאָמיטעט האָלט אָפּ זיינע זיצונגען רעגולער יעדע צווייטע וואָך. די מיטגלידער פון קאָמיטעט זענען:

צבי אליאב (פּערלאַ), יעקב אלתר, שמואל גראַביע, משה הערמאַן, שרה הערמאַן, שיינע ווינדיצקי, זאב ווינדיצקי, משה איוואַן, צבי ליכטער, חנה ליפינסקי, יונה ליפינסקי, יהושע נאַפּאַרסטעק, חיה שפירא, יצחק שפירא.

דער אַדרעס פון קאָמיטעט איז: צבי אליאב, תל־אביב, שד' נורדוי 13.

מעזריטש

א. אינטשטיטוציע פונעם פאַרבאַנד

התאחדות עולי מעזריטש (מעזריטש־פאָדלאָסק) — אַזוי האָבן די גרינדער אַנגעזרופן דעם פערבאַנד פון מעזריטשער אין ארץ־ישראל, אין 1937, בעתן גרויסן עקאָנאָמישן קריזיס, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן מיט די אַראַבישע אומרוען פון אַפּריל 1936 און האָט זיך פאַרשטאַרקט מיטן אויסברוך פון דער איטאַליענישער־אַביסינישער מלחמה (סעפטעמבער 1936). אַ גרופּע מעזריטשער, בראש מיט: אהרן צוקערמאַן (געפאַלן אין 1947, פון אַן אַראַבישער קויל), משה ראָזענזומען (געפאַרן פאַרן קריג אויף באַזוך קיין מעזריטש און דאָרט אומגעקומען), ישראל גאָלדפאַרב און יוסף ריינווין ז"ל, און ר' יחיאל אייזלבוים יבדל"א ווי אויך אַנדערע — זיי אַלע האָבן געגומען אויף זיך די איניציאַטיוו, געזופן אַ פאַרזאַמלונג פון מעזריטשער אין ארץ־ישראל און האָבן פאַרגעשלאָגן ברענגען הילף די יעניקע לאַנדסלייט, וואָס זויטיקן זיך אין דעם — אַזוי אַרום איז געגרינדעט געוואָרן אונדזער פאַרבאַנד און עס איז געוויילט געוואָרן אַ קאָמיטעט. גלייכצייטיק איז באַשלאָסן געוואָרן צו גרינדן אַ גמילת־חסדים קאַסע. און באַלד אויפן אָרט האָט זיך אָנגעהויבן די זאַמלונג לטובת דער קאַסע, וועלכע האָט שוין צומאָרגנס אַרויסגעגעבן די ערשטע הלוואות. צו יעדער צייט האָט דער מאַקסימום פון אַ הלוואה באַטראָפן 5 פונט, אָבער די סומע האָט דאָן געקלעקט אויף איבערצולעבן א מאָנאַט (מיט אַ משפּחה) און האָט אין מערערע פאַלן געדינט אַלס קאָנסטרוקטיוועך יסוד פאַר נייער באַשעפטיקונג. וועך עס האָט נאָר געהאט אַ מעגלעכקייט האָט געצאָלט אַ חודשלעכן מיטגלידס־אָפּצאָל פאַר דער קאַסע, אַזוי אַז ביים סוף פון דער וועלט־מלחמה האָט די קאַסע פאַרמאָגט אַ קאַפּיטאַל פון 600 פונט.

ב. ערשטע הילף פאַר די שאַריט־הפּליטה

אמת, די התאחדות האָט זיך געשטעלט פאַר אַן אויפגאַבע צו העלפן די מעזריטשער אין ארץ־ישראל גופא, אָבער די מלחמה האָט פאַר אונדז געבראַכט נייע אויפגאָבן און פליכטן. וועגן מיר האָבן באַקומען די ערשטע ידיעות פון מעזריטשער, וואָס זענען אנטלאָפן קיין רוסלאַנד, האָט דער קאָמיטעט פראָקלאַמירט אַ הילפס־אַקציע און געשיקט צו יעדן אַדרעסאט אַ פּעקל שפּייז און קליידונג, אוממיטלבאַר אָדער דורך דער יידישער אַגענטור.

די מלחמה האָט זיך געענדיקט. די רעשטלעך מעזריטשער יידן האָבן זיך אָנגעהויבן באַווייזן אויף דער ליכטיקער שיין: וועך פון זיין באהעלטניש, וועך אַן אָפּגעראַטעוועטער פון

די פיין־לאַגערן — אַלע אויסגעהונגערטע, קראַנקע און צעבראָכענע, אָפּגעריסן און אָפּגעשליסן. דער מעזריטשער קאָמיטעט האָט גלייך געטאָן זיין פליכט און מיט גאָר גרויסער אָנשטרענגונג געזאַמלט און איינגעקויפט קליידונג און שוכוואַרג פאַר פרויען, מענער און קינדער, און אָפּגעשיקט קיין מעזריטש 4 גרויסע פול־געפּאַקטע קאַסטנס. ליידער זיינען דאָרט קיין יידן כמעט נישט געווען, און אויך די וואָס זיינען געווען אויפן אָרט האָבן דערפון נישט געגאָסן.

ג. הילף פאר עולים

די טויערן פון לאַנד זענען געשלאָסן, אָבער דאָך רייסן זיך יידן דורך — עס באַווייזן זיך אויך די ערשטע מעזריטשער. צוערשט באַווייזט זיך אַ מיידל, וואָס די פּרעסע איז פול געווען מיט אירע דערציילונגען, שפּעטער קומען עטלעכע פאַמיליעס. אַלע ווערן וואַרים אויפגענומען, אַלע האָבן באַקומען הילף און באַזאָרגט געוואָרן מיט דירות.

מיר קניפּן אָן פאַרבינדונגען מיט לאַנדסלייט וואָס זיצן אין מזרח־איראָפּע אין גארונג נאָך ארץ־ישראל. עס הייבט זיך אָן די „בריחה" קיין דייטשלאַנד און עסטרייך. און מעזריטשער פּליטים ווערן מיטגעריסן מיטן שטראָם, גייען דאָרט אין די לאַגערן און וואַרטן אויף עליה־מעגלעכקייטן. די טויערן פון לאַנד זענען געשלאָסן און אַ קליינער טייל פון די וואָס געפינען זיך אין די לאַגערן פאַרלירט דעם געדולד און עמיגרירט אין אַנדערע לענדער, איבערהויפּט קיין צפון־אַמעריקע. אָבער דער גרעסטער טייל זיצט און וואַרט געדולדיק אויף עליה. און ווידער ווערט דער מעזריטשער קאָמיטעט גערופן צו שיקן הילף, און ער טוט זיין פליכט.

נאָוועמבער 1947: אונ״א באַשטעטיקט דאָס גרינדן פון אַ יידישער מדינה אין ארץ־ישראל און די אַראַבער רעאַגירן דאַרויף מיט נייע בלוטיקע אומרוען. עס פאַלן פיל יידישע קרבנות, צווישן זיי אויך מעזריטשער. אין דער זעלבער צייט זענען יידן עולה אויף פאַרשידענע ווענגן און אופנים און אויך מעזריטשער געפינען דעם ווע: צום יידישן לאַנד. מען וואַרט אויף אַ מאַסן־עליה — דער מעזריטשער קאָמיטעט זעט פאר זיין חוב זיך צוגרייטן צו דעם מאָמענט. ער פראָקלאַמירט דאָס שאפן פון אַ הצלה־פאַנד און צוזאַמען מיטן „רעליף" פון מעזריטשער אין אַמעריקע ווערט דער פאַנד געשאַפן. יעדער מעזריטשער וואָס קומט אין לאַנד קריגט אַ גמילת־חסד פון 25—50 פונט.

די מעזריטשער עולים, וואָס זענען געקומען אין לאַנד מיט דער באַנייטער עליה פון פוילן, אין די יאָרן 59־1957, האָבן אויך באַקומען אַן ענלעכע הלוואה.

ד. בערשטער־קאָאָפּעראַטיוו

מאי 1948 — די יידישע מדינה ווערט פראָקלאַמירט, די טויערן פון לאַנד ווערן געעפנט פאַר יעדן ייד און עס הויבט זיך אָן די מאַסן־עליה פון די פּליטים־לאַגערן אין איראָפּע. צווישן די דאמאַלסטיקע מעזריטשער עולים געפינען זיך עטלעכע בערשטער־אַרבעטער — (מעזריטש איז געווען באַווסט אַלס אַ גרויסער צענטער פון דער חזיר־האָר פאַבריקאַציע). דער קאָמיטעט באַשליסט, אז עס איז געקומען די צייט צו פאַרווירקלעכן דעם געדאַנק פון „פועלי־ציון" אין מעזריטש, צו גרינדן אין ארץ־ישראל אַ בערשטער־קאָאָפּעראַטיוו — אַ געדאַנק וואָס איז נישט פאַרווירקלעכט געוואָרן פאַר דער מלחמה צוליבן מאַנגל אין סערטיפיקאַטן. ליידער, האָט דער גרעסטער טייל פון די בערשטער זיך סקעפּטיש באַצויגן צום געדאַנק און האָבן געזוכט אַנדערע ארבעטס־מעגלעכקייטן. בלויז 8—9 בערשטער האָבן איינגעשטימט צוטרעטן אַלס מיטגלידער פונעם קאָאָפּעראַטיוו. מיט דער הילף פון קאָאָפּעראַטיוון צענטער האָבן מיר

געקריגן אַ הויז אין שייך־מוניס, וואָס איז איבערגעבויט און צוגעפאַסט געוואָרן צו זיין צוועק. אין שפּיץ פונעם קאָאָפּעראַטיוו האָט זיך געשטעלט דער באַקאַנטער אין מעזריטש פאַבריקאַנט ה׳ שמחה שטיין ז״ל. נאָכדעם ווי עס איז אַנגעקומען דער ערשטער טראַנספאָרט פון רוי־שטאָף, וואָס אונדזערע אַמעריקאַנער לאַנדסלייט האָבן געשיקט, האָט דער קאָאָפּעראַטיוו (אין סעפּטעמ־ בער 1949) אָנגעהויבן זיין טעטיקייט. שפּעטער האָבן אויך די לאַנדסלייט פון אַרגענטינע געשיקט עטלעכע טראַנספאָרטן רוי־שטאָף.

דער קאָאָפּעראַטיוו האָט זיך שנעל אַנטוויקלט. פון 9 מיטגלידער, בעת דער גרינדונג, איז ער געוואַקסן ביז עטלעכע און דרייסיק (אין 1951). די אויסגעאַרבעטע סחורה איז פאַרקויפט געוואָרן אויפן היגן מאַרק און עס האָט געשיינט, אַז דער קאָאָפּעראַטיוו וועט אויסוואַקסן צו אַ גרויסער פאַבריק. ליידער, איז געקומען אַ קריזיס (1952) — דער היגער מאַרק איז כמעט געשלאָסן געוואָרן, דער גרונד־קאַפּיטאַל איז געווען קליין, קיין קרעדיט האָט מען נישט געקריגן. אין רעזולטאַט פון דעם מצב האָבן אָנגעהויבן אָפּפאַלן חברים ביז דער קאָאָפּעראַטיוו איז ווידער געקומען צו זיין ערשטן באַשטאַנד (8—9 מיטגלידער). בלויז אַדאַנק די מעזריטשער אין ניו־יאָרק, וועלכע האָבן געגומען אויף זיך די שווערע אויפגאַבע צו פאַרקויפן די בעסערע סחורה און פאַרן פּדיון שיקן רוי־שטאָף, ווי אויך אַדאַנק די דעוויזן פון אונדזער רעגירונג — איז געלונגען דעם קאָאָפּעראַטיוו אויסמיידן זיין צוסאַלונג און ער עקזיסטירט עד היום.

ה. שיכון

אַזוי ווי עולים פון אַנדערע לענדער און שטעט, אַזוי זענען אויך די מעזריטשער געזעסן די ערשטע אין געצעלטן, צריפונים און אַראַבישע חורבות פון יפו, לוד און רמלה. אין 1951 האָט דער קאָמיטעט אָנגעהויבן פלאַנעווען אויפצושטעלן אַ שיכון, וואָס זאָל דינען אַלס אַנדענק דעם יידישן מעזריטש און גלייכצייטיק פאַרלייכטערן די ווויגונגס־באַדינגונגען פון צענדליקער משפּחות. מיר זענען געקומען אין פאַרבינדונג מיטן מעזריטשער „רעליף״ אין אַמעריקע, מיט דער פאַרוואַלטונג פון מעזריטשער פאַרבאַנד אין ארגענטינע א. א. דער געדאַנק איז פון אַלעמען וואָרים אויפגענומען און באַגריסט געוואָרן — אָבער פון רעדן ביז טאָן איז ווייט... עס זענען אַוועק יאָרן ביז דער געדאַנק איז ענדליך פאַרווירקלעכט געוואָרן, וועט אפילו אין אַ פאַרקלענערטן פאַרנעם. דאָס איז דערמעגלעכט געוואָרן ווידער אַדאַנק אונדזערע טרייַע פריינט פונעם מעזרי־ טשער „רעליף״ אין אַמעריקע, וועלכע האָבן זיך פאַרפליכטעט צו אינווסטירן אין דעם שיכון 30 טויזנט דאָלאָר. אין מערץ 1955 האָט דער „רעליף״ געשלאָסן אַ קאָנטראַקט מיט „ראַסקאָ״ אויפצושטעלן אין רמת־חן (רמת־גן) 6 הייזער צו 4 דירות אין יעדן הויז. מיר האָבן דאָ דערגענצט דעם אָפּמאַך מיט „ראַסקאָ״ מיט די נויטיקע פּרטים. עס איז געלייגט געוואָרן דער גרונט־שטיין און גלייך איז מען צוגעטרעטן צום בויען. אין יוני 1956 איז פאַרגעקומען די פייערלעכע חנוכת־הבית פונעם שיכון. יעדע דירה באשטייט פון 2 צימערן, אַ האָל און באַקווסמלעכקייטן. יעדער משתכן האָט געקריגן פון „רעליף״ אַ הלואה פון 1250 דאָלאָר (2250 פונט) אויף 20 יאָר (אָן פּראָצענט) און אַ רעגירונגס־הלואה פון 1500 פונט אויף 10 יאָר, פאַר 6% (דורך „ראַסקאָ״).

ו. די ליי־קאַסע

דער פאַרמעגן פון אונדזער ליי־קאַסע איז פאַר דער צייט געוואַקסן ביז איבער 20 טויזנט פונט, וועלכע זענען אינווסטירט אין בענק, אין קאָאָפּעראַטיוו און אין הלוואות. פון אַ מאַקסימום

הלוואה פון 100 פונט אין 1957, זענען מיר אריבער צו 300 פונט. מיר גיבן ארויס יעדעס יאר הלוואות אויף אן אלגעמיינער סומע בערך פון 10,000 פונט. זיי ווערן געגעבן אויף 2 יאר (ביי 6 פראצענט) דורך דער פארמיטלונג פון בענק. היי־יאר האבן מיר אויך געגעבן אין הלוואה אויף 1000 פונט פארן צוועק פון שיכון.

ז. סאציאלע שטיצע

א רייע נויטליידנדע משפחות באקומען פון אונדז א מאנאטלעכע שטיצע. מיר גיבן אויך שטיצע אין פארשידענע אקטועלע פאלן. די מיטלען פאר דעם צוועק שעפן מיר פון מיטגלידס־אפצאל און פון הילף וואס מיר קריגן פון צייט צו צייט פון מעזריטשער אין ארגענטינע, אויסטראליע און פראנקרייך. צווישן מאל אין יאר (פאר ראש־השנה און פסח) באקומען 60—70 משפחות הילף פון אמעריקאנער „רעליף", צו 15 דאלאר יעדע. עטלעכע צענדליק משפחות קריגן פעקלעך פון טשיקאגא.

ח. מצבה אויפן הר־ציון

ט"ו בתמוז תש"ך (10.7.60) האבן מיר ארגאניזירט אן אלגעמיינע עליה קיין ירושלים. מיר האבן באזוכט אויפן הר־הזכרון און אין „יד ושם". מיר זענען אויפגענומען געווארן דורך דער לייטונג פון „יד־ושם" אלס ערשטע לאנדסמאנשאפט, וואס האט ארגאניזירט אזא באזוך. אין באגלייטונג פון די פארשטייער פון „יד־ושם" האבן מיר באזוכט די אויסשטעלונגען, דעם ארכיוו א. א. פון דארט זענען מיר אווענק אויפן הר־הרצל און דערנאך אויפן הר־ציון, ווו עס איז געמאכט געווארן א אזכרה די מעזריטשער קדושים און מיר האבן אנטהילט די מצבה צום אנדענק פון אונדזער פארשניטענער קהילה. דערמיט האבן מיר געמאכט א שריט פאראויס פאר דער פאראייביקונג פון אונדזער מעזריטשער קהילה, און מיר באהאנדלען איצט אויך אנדערע שריט אין דער ריכטונג.

ט. א ז כ ר ה

יעדעס יאר אין אדער נאענט צום טאג פון דער ערשטער גרויסער אקציע, י"ב אלול, ווען די נאצים האבן ארויסגעפירט פיל טויזנטער יידן פון מעזריטש און אומגעגנט אין די פארניכ־טונגס־לאגערן ארדנען מיר אין אן אזכרה, צו וועלכער עס קומען הונדערטער מעזריטשער פון גאנצן לאנד. היי־יאר (תש"ך) האבן מיר צום ערשטן מאל איינגעארדנט אן אזכרה אויך אין חיפה.

י. ארגאניזאציע־טעטיקייט

אין ישראל געפינען זיך העכער 600 משפחות אפשטאמיקע פון מעזריטש, פון זיי קרוב 400 געקומענע אין לאנד נאך דער 2־טער וועלט־מלחמה. די ניי־געקומענע קיין ישראל באטרעפן 2/3 אויך אין דער אלגעמיינער צאל פון דער מעזריטשער שארית־הפליטה (סה"כ 1800 געראטעוועטע נפשות אין פארגלייך צו 18,000 יידישע איינווינער אין מעזריטש אין יאר 1939 — קרוב 90% פון דער שטאטישער באפעלקערונג). דאס איבעריקע דריטל פון די געראטעוועטע איז צעשפרייט איבער פוילן, רוסלאנד, ביידע אמעריקעס און אויך אנדערע לענדער. אונדזער קאמיטעט באמיט זיך אנצוהאלטן א קאנטאקט מיט די דאזיקע.

אין די פריערדיקע פרקים האבן מיר געוויזן באצייכנט אונדזערע קאנטאקטן מיט די

בריידערלעכע לאַנדסמאַנשאַפטן אין די פאראיניקטע שטאַטן, אַרגענטינע*, אויסטראַליע און פראַנקרייך.

יעדעס יאָר האַלטן מיר אָפּ אן אַלגעמיינע באָריכטס־פארזאַמלונג, אויף וועלכער עס ווערט אָפּגעגעבן אַ דין־וחשבון וועגן דער אַלגעמיינער טעטיקייט און פינאַנסיעלן מצב. אויף דער־פאַרזאַמלונג ווערן אַדורכגעפירט וואַלן צום קאָמיטעט און רעוויזיאָנס־קאָמיסיע.

נאָווידוואָר

די עולים פון נאָווידוואָר (ביי מאָדלין) האָבן אויפגעשטעלט זייער פאַרבאַנד אין יאָר 1942, ווי נאָר עס זענען דערגאַנגען די דערשיטערנדיקע ידיעות וועגן דער פאַרטיליקונג פון זייער קהילה.

אין אונדזער פאַרבאַנד זענען אָנגעשלאָסן 250 משפחות און מיר שטייען אין פאַרבינדונג מיט אַלע נאָווידוואָרער אין גאָר דער וועלט, וועלכע האָבן זיך וואַרעם אָפּגערופן אויף אַלע אונדזערע רופן און האָבן מיטגעהאָלפן פאַרלייכטערן מיט וואָס עס איז נאָר מעגלעך די ליידן פון ניצול געווארענע חברים, וואָס זענען געקומען אין לאַנד נאָך דעם גרויסן אומגליק. מיר האָבן געהאָלפן אַלע נייע עולים מיט אַן איינמאַליקער קליינער שטיצע און אויך מיט הלוואות צום איינאַרדענען זיך אין די ערשטע שוועריקייטן, אָבער קומען אין לאַנד.

ביי דער מיטהילף פון אונדזערע אַמעריקאַנער ברידער האָבן מיר אויסגעבויט אין חולון אַ שיכון, אין וועלכן עס ווינען 47 פאַמיליעס פון נאָווידוואָר. מיר האָבן אויך אויסגעבויט אין שיכון אַ קולטור־הויז אויפן נאָמען פון די קדושי נאָווידוואָר, וווּ חברים קאָנצענטרירן זיך און געניסן פון דאָזיקן הויז אַלס צענטער פון אונדזער געזעלשאַפטלעכער אַרבעט. דאָס קולטור־הויז, וואָס איז געבויט געוואָרן ביי דער מיטהילף פון אונדזערע ברידער אויף דער גאַנצער וועלט, איז נאָך נישט אינגאַנצן אויסגעפערטיקט, און מיר האָפן אינגיכן צו פאַרענדיקן דעם בוי פון דאָזיקן הויז.

מיר מאַכן אויך פיל באָמיאונגען צו פאַראייביקן דעם אָנדענק פון אונדזערע קדושים, דורך אַרויסגעבן אַ יזכור־בוך, וואָס זאָל אַרומנעמען דאָס גאַנצע פילפאַרביקע יידישע נאָווידוואָר, וואָס איז דורך די גרויזאַמע מערדער פאַרניכטעט געוואָרן.

מיר ברענגען דאָ געגויע פרטים וועגן פאַרבאַנד־קאָמיטעט און די עקזיסטירנדע ביי אים אינסטיטוציעס.

א. דער קאָמיטעט באָשטייט פון 7 חברים: פאַרזיצער — יצחק גרינער; ויצע־פאַרזיצער — חיים באביץ; סעקרעטאַר — שלום קאַרצאָוויטש; קאַסירערס: אליעזר ליכטענשטיין, נתן זילבערמאַן; פאַרוואַלטונגס־מיטגלידער: מלכה קאַרצאָוויטש, שמואל קאַבאַלסקי.

---

* דער מעזריטשער פאַרבאַנד אין אַרגענטינע האָט אין יאָר 1952 אַרויסגעגעבן אַ בוך „מעזריטש" וועלכן אונדזער פאַרבאַנד האָט פאַרשפּרייט אין ישראל.

ב. קאָנטראָל־קאָמיסיע: יוסף שימקאָוויטש, זיים כהן, יוסף צווייגהאַפט.

ג. קופת גמילת־חסד — אַדרעס: אליעזר ליכטענשטיין, תל־אביב, רח' רמברנד 42 טל. 20487. קאָנטאָ אין „בנק־לסחר־חוץ" נומ' 12125 (ת"א, שד' רוטשילד 33).

ד. ועדת בית־התרבות — אַדרעס: נתן אלברמן, תל־אביב, רחוב הכובשים 17. קאָנטאָ אין „בנק־לסחר־חוץ" נומ' 12131 (תל־אביב, שד' רוטשילד 33).

ה. ועדת פנקס הזכרון לקדושי נוביי־דבור — אַדרעס: דב פירשט, תל־אביב, רח' בזל 42.

דער אַלגעמיינער אַדרעס פון סאַרבאַנד:

אירגון עולי נובי־דבור בישראל, חולון, רח' ראש־פינה, שיכון עולי נובי־דבור.

נייסאַנז (נאַווי־סאַנטש)

נייסאַנז — אַ שטאָט אין מערב־גאַליציע — האָט פאַר דער צווייטער וועלט־מלחמה געציילט אַרום 30.000 נפשות, דערפון 10.000, יידן. די אומגעבונג איז באַשטאַנען פון קליינע שטעטלעך, דאָס רוב קור־ערטער, מיט אַן איבערוועגנדער יידישער באַפעלקערונג.

עטלעכע טעג נאָכן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה איז דאָס שטעטל באַזעצט געוואָרן דורך די דייטשן. נאָר יחידים איז געלונגען זיך אויסצובאַהאַלטן און ניצול צו ווערן פון אומקום, אונטער דער בלוטיקער נאַצישער אָקופּאַציע. אַ טייל יידן איז אַנטלאָפן קיין רוסלאַנד און זיי האָבן איבערגעלעבט די מלחמה אין די סאָוויעטישע פאַרשיקונגס־לאַגערן. גרעסערע טיילן פון דער יוגנט זענען פאַר דער מלחמה עולה געווען מיט חלוצישע באַוועגונגען קיין ארץ־ישראל. אַ טייל יידן האָט דאַן אויך אויסגעוואַנדערט אין אַנדערע אימיגראַציע־לענדער.

היינט צו טאָג געפינען זיך בערך 600 סאַנזער משפחות — ביי 2.000 נפשות — אין ישראל.

בעת דער צווייטער וועלט־מלחמה איז אין תל־אביב געגרינדעט געוואָרן דער פאַרבאַנד פון די סאַנזער לאַנדסלייט. אין ועד זענען אַריין די חברים: מ. ד. ברל, מ. לאַנדוירער, ר. שפירא, י. סימאַנאָוויטש, א. שטייף א. אנד. דער קאָמיטעט האָט געהאָלפן די איינצלנע סאַנזער, וועמען עס האָט זיך אייגנגעגעבן בעת דער מלחמה אויף פאַרשידענע וועגן צו קומען קיין ארץ־ישראל, און ביים סוף פון דער מלחמה האָט ער געהאָלפן מאַטעריעל די סאַנזער קאָמיטעטן, וואָס האָבן זיך דעמאָלט געשאַפן אין סאַנז און אין וואַצלאָוו, דורך צוריקגעקומענע פון בונקער און לאַגערן. דער דאָרטיקער סאַנזער קאָמיטעט האָט אויך געזאָרגט פאַר צוזאַמענקלייבן די געשעענדעטע מצבות, מיט וועלכע עס זענען געפלאַסטערט געוואָרן די גאַסן, און פאַר ברענגען אין אָרדנונג דעם צעשטערטן בית־עולם.

נאָך דער מלחמה איז אַנגעקומען קיין ישראל אַ גרעסערע צאָל סאַנזער לאַנדסלייט. אין תל־אביב האָט זיך אָרגאַניזירט אַן אירגון אין אַ פיל ברייטערן פאַרנעם. ס'איז דורכגעפירט געוואָרן אַ ברייטע אַקציע פון טראָגן הילף די אַלע נייַ איינגעוואַנדערטע אין לאַנד. עס איז געשאַפן געוואָרן אַ פאַנד פון די מיטגלידס־אָפּצאָלונגען פון די חברים.

דער אירגון האָט דורך דעם לאַנד־פאַרבאַנד פון פוילישע עולים פאַרזאָרגט די סאַנזער־

עולים מיט לאַנגטערמיניקע הלוואות ביי קליינע צינזן. דער אירגון האָט איינגעאָרדנט כלערליי אימפרעזעס און צוזאַמענקונפטן פון אַלע סאַנזער, האָט דורכגעפירט אזכרות פאַר די קדושים פון די פאַרטיליקטע קהילות פון נייסאַנז און אומגעבונג.

אונדזער אירגון האָט געפרווט זיך צו פארבינדן מיט די צוויי באַזונדערע לאַנדסמאַנשאַפטן, וואָס עקזיסטירן שוין זינט לאַנגע יאָרן אין אַמעריקע, באַזונדערס ווען אַרויסגעבן אַ ספר־הזכרון. ביידע לאַנדסמאַנשאַפטן אין אַמעריקע האָבן אָבער אַרויסגעווייזן אַ גאַנץ קנאַפּע פאַראינ־טערעסירונג פאַר אַזאַ מיטאַרבעט. מיר האָבן זיך דעריבער געשטעלט אין פאַרבינדונג מיט איינצלנע מענטשן פון אונדזער שטאָט, און זיי האָבן געשאַפן אַ „סאַנזער יזכור־בוך קאַמיטעט" אין ניו־יאָרק, אין באַשטאַנד פון: י. קייל ז״ל, י. מאַהלער, ד״ר מ. ניגרעשעל, ד״ר י. קאָרנפעלד, ב. שפירא, י. שיפער און אַנדערע. צוזאַמען מיטן תל־אביבער קאַמיטעט האָט מען געזאַמלט אביסל געלט — און אַדאַנק דער טעטיקייט איז אויך איינע פון די ניו־יאָרקער לאַנדסמאַנשאַפטן (די „סאַנזער־סאסייעטי") צוגעשטאַנען צו דער מיטארבעט. אַזוי אַרום געפינט זיך איצט דער ספר־הזכרון אין אַ רעדאַקציע־קאָמיסיע בראש מיט ד״ר רפאל מאַהלער און אין באַשטאַנד פון: יהודה קנעבעל, ד״ר י. ווייַנדלינג, מאיר שפירא, מאיר לאַנדוירער, בנימין לאנדאו, משה ניב, י. עין־דור, ב. שטערן. צום ניו־יאָרקער רעדאַקציע־קאָמיטעט געהערן: ד״ר י. קאָרנפעלד, י. מאהלער, ד״ר מ. נויגרעשעל און ב. שפירא.

סאַרנע

די יונגע יידישע קהילה פון דער קרייז־שטאָט סאַרני (וואָלין) האָט ביים אויסברוך פון דער מלחמה (1939) געציילט בערך 8 טויזנט נפשות, און צוזאַמען מיט די יידן פון די אַרומיקע שטעטלעך און דערפער — בערך 18 טויזנט נפשות. פון דעם אַלעם האָבן זיך געראַטעוועט פון די היטלעריש נעגל בערך 500 פּערזאָן. די מערהייט האָט עולה געווען קיין ישראל, אַ טייל געפינט זיך נאָך יעצט אין ראַטן־פאַרבאַנד און פוילן, און אַ טייל האָט עמיגרירט קיין אַמעריקע.

די אַקציעס פון אומבערענגען האָבן די נאַצישע רוצחים דורכגעפירט אין די טעג י״ד—ט״ז אלול תש״ב (1942). די אומגעבראַכטע קערפערס האָבן אָנגעפילט 3 בריידער־קברים, וואָס געפינען זיך אין אַ וועלדל, נעבן שטאָט.

אַדאַנק די באַמיאונגען פון אייניקע גערעטעוועטע, וועלכע האָבן זיך צוריקגעקערט פון וועלדער און בונקערס, ווי אויך פון ראַטן־פאַרבאַנד (נאָך דער באַפרייאונג, אין 1944), זענען אויף די בריידער־קברים אויפגעשטעלט געווארן מצבות, און אין דעם יאָר־טאָג פון אומקום זענען דאָרט אָפּגעריכט געווארן אזכרות נאָך די קדושים. ענלעכע אזכרות זענען אויך איינגעאָרדנט געווארן, שפעטער, דורך די סאַרנער פּליטים, וועלכע האָבן זיך אויפן וועג קיין ישראל אויפגעהאַלטן צייטווייליק אין די ד.פּ.־לאַגערן פון דער אַמעריקאַנער אָקופּאַציע־זאָנע, אין דייטשלאַנד.

נאָכדעם ווי אַ גרויסער טייל פון דער שארית־הפליטה האָט עולה געווען קיין ישראל, איז י״ד אלול תש״ט (1949) פאָרגעקומען אין תל־אביב די ערשטע אזכרה נאָך די קדושים פון דער סאַרנער קהילה. צו דער דאָזיקער אזכרה זענען אויסער די נייע עולים געקומען אַ גרויסע

צאָל סאַרנער ותיקים, פון דער 3־טער און 4־טער עליה, פון פאַרשידענע שטעט, קיבוצים און מושבים.

אויף דער 2־טער אזכרה, אין אלול תש״י (1950), האָבן זיך פאַרזאַמלט כמעט אַלע לאַנדסלייט פון סאַרנע און דער סביבה, וועלכע געפינען זיך אין ישראל. דאָן איז געגרינדעט געוואָרן דער „אירגון יוצאי סאַרני והסביבה בישראל״ און עס איז געוויילט געוואָרן אַ ועד אין פאָלגענדן צוזאַמענשטעל: משה בורקאָ, נחמיה גילדנהורן, יונה גליק, שלמה זאַנדוויים, משה יוז, אריה מוריק (מור), יעקב קאָטעלטשוק (צוק); ווי אויך אַ רעוויזיאָנס־קאָמיטעט פון די חברים: אהרון ניסמאַן און מרדכי פּעטשעניק. שפּעטער זענען אַלס מיטגלידער פון ועד קאָאָפּטירט געוואָרן אויך די ח״ח: ירחמיאל בערלינסקי, מאיר וואָלקון, ניסן זינגערמאַן (משורר), פּנחס ניימאַן, ראובן קאָלקאָווסקי, אהרון ראָזענבערג און ברוך רעקעס (רכס).

די ערשטע אַרבעט פונעם ועד איז געווען: אָנבינדן אַ קאָנטאָקט און רעגיסטרירן אַלע לאַנדסלייט פון סאַרנע און דער סביבה, וועלכע געפינען זיך אין ישראל און אַנדערע לענדער. ביז יעצט זענען רעגיסטרירט געוואָרן אין אירגון 705 משפּחות און יחידים, וועלכע ווויינען אין לאַנד. די ישראל־מיטגלידער אין אירגון זענען צעשפּרייט איבערן גאַנצן לאַנד: 588 — אין 53 שטעט; 72 — אין 30 קיבוצים; 45 — אין 9 מושבים.

נישט־באַזיצנדיק קיין ספּעציעלע פּאָנדן און נישט־באַקומענדיק קיין שום שטיצע פון די סאַרנער לאַנדסלייט אין אויסלאַנד, האָט דער ועד נישט געקענט ערטיילן הילף פאַר די פּריש־אָנגעקומענע עולים אין אַ געהעריקן פאַרנעם. דער ועד האָט זיך באַנוגנט מיט איינמאָליקער הילף אין ספּעציעלע נויטוועגדיקע פאַלן.

דאָקעגן האָט דער ועד זיך געשטעלט אַלס הויפּט־אויפגאַבע צו פאַראייביקן דעם אָנדענק פון דער פאַרשניטענער סאַרנער יידישער קהילה. אויסער די יערלעכע אזכרות, אין וועלכע עס האָבן אנטייל גענומען כמעט אַלע לאַנדסלייט אין ישראל, האָט דער ועד דורכגעפירט אויך פאָלגענדע אַקציעס:

1. אָפּגעדרוקט און פאַרשפּרייט צווישן די לאַנדסלייט די פאָטאָגראַפיעס פון די בריידער־קברים אין סאַרנע.
2. פאַרטיילט צווישן די אירגון־מיטגלידער אַ קינסטלעריש־אויסגעפּערטיקטן „נר־זכרון״, אין וועלכן עס זענען אַרייַנגעטראָגן געוואָרן די נעמען־קדושים — די נאָענטסטע פון געגעבענעם חבר.
3. אַן אַלבאָם פון אַלע „נרות־זכרון״ איז איבערגעגעבן געוואָרן אין „מרתף־השואה״ אויפן הר־ציון, אין ירושלים.
4. אין „מרתף־השואה״ איז אויך אַרייַנגעפּאַסט געוואָרן אַ לוח־זכרון צום אָנדענק פון די קדושים פון סאַרנער קהילה. צו יעדן יאָרצייט וועלן דאָרט אָנגעצונדן, דורך סאַרנער, יזכור־ליכט.
5. נעבן לוח־זכרון אין „מרתף־השואה״ איז אַוועקגעשטעלט געוואָרן אַ מעטאַלענע אורנע, מיט ערד פון די סאַרנער בריידער־קברים (געבראַכט דורך אביגדור מוריק ז״ל).
6. עס זענען געפּלאַנצט געוואָרן בוימער אין יער־הקדושים.
7. ס׳איז געזאַמלט געוואָרן אַ וויכטיקער מאַטעריאַל צו אַ יזכור־בוך, וואָס איז שוין איבערגעגעבן געוואָרן צום דרוק. דאָס „יזכור־בוך״ פון דער סאַרנער קהילה וועלן אַרויסגעגעבן צוזאַמען מיטן „יד־ושם״ און וועט אין קורצן דערשיינען.

אין בוך וועלן פאַרעפנטלעכט איבער 2000 פאָטאָס, וואָס זענען אַראָפּגענומען געוואָרן פון די פאָטאָפאָרטן פון די אומגעקומענע (געפונען אין די אַרכיוון פון סאַרנער געסטאַפּאָ, נאָך דער

באַפרייאונג). דאָס בוך אַנטהאַלט אַ ענויע היסטאָרישע מאַנאָגראַפיע פון דער קהילה; אַן ערך 180 אַרטיקלען און נאָטיצן; זכרונות פון סאַרנער פּאַרטיזאַנער, וועלכע האָבן דורכגעמאַכט די מלחמה אין די וועלדער פון סאַרנער געגנט.

אין בוך באַטייליקן זיך אויך געזעלשאַפטלעכע פערזענלעכקייטן, שרייבער און עסקנים, וועלכע האָבן אינטערעסאַנטע זכרונות פון זייערע אַמאָליקע באַזוכן אין סאַרנע. דעם פּאָרוואָרט צום בוך האָט געשריבן פּראָפעסאָר בן־ציון דינור.

צווישן די בילדער פון די קדושים, וואָס ווערן פאַרעפנטלעכט אין אונדזער בוך, איז פאָראַן אַ גרויסע צאָל פאָטאָס פון פּליטים פון פוילן, וועלכע זענען דעפּאַרטירט געוואָרן דורך די נאַציס קיין סאַרנע און זענען אומגעקומען מיט די סאַרנער יידן. זייערע נעמען זענען נישט פעסטגעשטעלט געוואָרן. ס׳איז גאַנץ מעגלעך, אַז פיל פּוילישע יידן וועלן דאָרט דערקענען זייערע נאָענטסטע, וועלכע דער טרויעריקער גורל האָט פאַרפירט צו אומקום — קיין סאַרנע.

סטאַלין

די שטאָט סטאַלין איז אנטשטאַנען מיט 250 יאָר צוריק פון אַ דאָרף אין פאלעסיע מיטן נאָמען סטאלינקא (דאָרט האָבן געווויינט ווייסרוסן־קריסטן). יידן האָבן זיך דאָרט אַנגעהויבן צו באַזעצן מיט 200 יאָר צוריק.

אין דער צייט פון דער רוסיש־צאַרישער הערשאַפט איז סטאַלין געווען פאַרעכנט צו פּינסקער קרײַז, מינסקער גובערניע; אין דער צייט פון פּוילישער הערשאַפט (1920—1939) — אַלס זעלבשטענדיקע קרייז־שטאָט. פאַר דער 2־טער וועלט־מלחמה האָט סטאַלין געציילט אַן ערך 5000 יידישע נפשות. ווען די היטלעראָווצעס האָבן פאַרנומען די שטאָט האָבן זיי די צאָל יידן נאָך מער פאַרגרעסערט, ווייל זיי האָבן אַרויסגעטריבן אַלע יידן פון די אַרומיקע דערפער און זיי האָבן זיך באַזעצט אין סטאַלין (אין סטאַלינער קאָנצ. לאַגער זיינען אומגעקומען ביז 10.000 יידן).

פון דער מלחמה זענען געבליבן לעבן נאָר 50 סטאַלינער נפשות — זיי געפינען זיך היינט אין אַמעריקע און אין ישראל. ביים היינטיקן טאָג לעבן אין ישראל אַן ערך 500 נפשות פון סטאַלין, דער רוב האָט עולה געווען נאָך פאַרן קריג.

באַלד ווי עס איז באַוווסט געוואָרן וועגן דעם אומקום פון די סטאַלינער יידן, האָבן מיר אַרגאַניזירט (1943), אין תל־אביב, אַן אַרגאַניזאַציע פון די סטאַלינער לאַנדסלייט אין ישראל, וועלכער רופט זיך: „אירגון יוצאי סטולין והסביבה בארץ־ישראל". דער אירגון האָט זיך געשטעלט פאַר אַ ציל: 1. געבן הילף די גערעטעוועטע פונעם חורבן; 2. אָנקניפֿן אַ קאָנטאַקט מיט די סטאַלינער אין דער גאָנצער וועלט; 3. פאַראייביקן דעם אַנדענק פון די קדושים פון סטאַלין און אומגעגנט. דער אירגון ציילט 160 מיטגלידער, די מערהייט אַרבעטס־מענטשן.

כ״ח אלול פאַרזאַמלען זיך אַלע לאַנדסלייט פון סטאַלין און אומגעגנט אויף דער אזכרה אין תל־אביב, כדי צו באַערן דעם אנדענק פון די געפאַלענע קדושים. אויף דער פאַרזאַמלונג ווערט אויך אָפּגעגעבן אַ יערלעכער טעטיקייטס־באַריכט און עס ווערט אויסגעוויילט אַ פּאַרוואַלטונג.

דער אירגון האָט אויפגעשטעלט אַ רעדאַקציע־קאָמיסיע אַרויסצוגעבן אַ יזכור־בוך, אַ קאָמיסיע צו פלאַנצן ביימער אין „יער־הקדושים" און 2 פאַנדן צו געבן הלוואות. (די פאנדן זיינען געשאַפן דורך לאַנדסלייט אין אַמעריקע — אויף די נעמען: אריה בלומענטאַל און דבורה ראָזנבערג ז"ל). אין 1952 איז דערשינען אַ יזכור־בוך, געווידמעט סטאַלין, רעדאגירט דורך א. אבטיחי און י. בן־זכאי.

במשך פון זיין עקזיסטענץ איז דער אירגון געווען טעטיק אויף פאַלגענדע געביטן: 1. געשיקט פעקלעך שפּייז און אנטועכץ צו די לעבנגעבליבענע אין סיביר און אין די לאַגערן פון איראַפע; 2. געגעבן קליינע הלוואות צו די לעבנגעבליבענע, וועלכע זענען די ערשטע געקומען קיין ישראל; 3. געפלאַנצט 2 וועלדלעך־ביימער אין „יער הקדושים"; 4. איינגעמויערט 2 אנדענק־מצבות: אין מצבה — אין דער שול פון די סטאַלינער חסידים אין תל־אביב, און די צווייטע — אין „מרתף־השואה" אויפן הר־ציון אין ירושלים; 5. איינגעשטעלט פאַרבינדונג מיט דער סטאַלינער לאנדסמאַנשאפט אין אמעריקע; 6. צוגעהאַלפן דעם חבר פנחס דורון ארויסצוגעבן אַן אלבום פון סטאַלין און דער אומגעגנט.

די פאַרוואַלטונג פון אירגון באַשטייט פון פאַלגענדע מיטגלידער: יעקב ראַבינאָוויטש, אברהם לעווין, מרדכי אייזנבערג, מלכה ראַבינאָוויטש, אשר רובינשטיין, שמואל קאַפילאָוו, אַריה אבטיחי, אפרים ליפשיץ, פנחס דורון, זיסקינד בליזאָווסקי, יצחק דארטשין, שרה בן־זכאי.

דער אדרעס פון אירגון איז: מ. אייזנברג, תל־אביב, רח' ארלוזורוב 8.

סטאַניסלאַוו

סימבאָל פון אירגון יוצאי סטניסלבוב.

די שורות ווידמען מיר דער שטאָט סטאַניסלאָוו, אַ עיר ואם בישראל — די געווען שטאָט פון יידישקייט אין אירע שענסטע פאַרמען: ליבע צום מענטש, צום יידישן פאָלק און צום יידישן לאַנד; אַ שטאָט פון באַרימטע רבנים, רביים און חכמים, העברעאישע און יידישע שרייבער און לערער; אַ שטאָט פון תורה ועבודה.

געפינענדיק זיך אויפן קרייצוועג צו פאַרשידענע קולטורן, האָט מען דאָ פאַרשטאַנען די קעגנזאַצן צו מילדערן און נישט פארשארפן. אפילו די קאמפן צווישן די פאַרשידענע רבייעש דינאַסטיעס, וואָס האָט זיך צעפלאַקערט אין סוף פון 19־טן יאָרהונדערט און אין אַנהויב פון הייַנטיקן יאָרהונדערט כמעט אין אַלע שטעט און שטעטלעך פון גאַליציע, האָבן אין סטאַניסלאָוו נישט געטראָגן קיין שאַרפן כאַראַקטער. אויך די מחלוקת צווישן חסידים און מתנגדים, וואָס האָבן אריינגעבראַכט חורבן און צעשפּליטערונג צווישן יידישע קהילות, און אפילו צווישן יידישע משפחות — אויך דאָס האָט אויסגעמיטן סטאַניסלאָוו. אפשר האָבן מיר עס צו פארדאַנקען, וואָס די שטאָט

איז געווארן אַנגעפירט דורך אַ משפחה פון באַרימטע רבנים (די משפחה פון איש האַראַוויץ, געזעסן אויפן כסא־הרבנות קרוב 200 יאָר) — וועלכע האָבן נישט דערלאַזט צו קיין מחלוקת אוּן כסדר געפרופן צו שלום. אויך אין די צייטן פון דער השכלה־באַוועגונג האָבן די קאַמפן נישט אנגענומען קיין צו שאַרפן כאַראַקטער. דאָ האָט זיך מיט דער צייט אויסגעבילדעט אַ נאַרמאַל קולטורעל לעבן, פאַר גאָט אוּן פאַר לייט, פאַר דער היים אוּן פאַר דער גאַס.

ליגנדיק ביי די גרענעצן פון 3 מעכטיקע מלוכות (רוסלאַנד, דייטשלאַנד, עסטרייך), איז די פארהעלטניסמעסיק יונגע שטאָט (אַנטשטאַנען אין יאָר 1652 אוּן שוין אין יאָר 1674 האָבן יידן אַרויסבאַקומען פאַרשידענע פריווילעגיעס) געווארן אַ צענטער פון אינדוסטרי אוּן האַנדל אין גרויסן פאַרנעם, אוּן אין די צוויי צווייגן האָבן יידן געשפילט די סאַמע גרעסטע ראָל. אַזוי איז אנטשטאַנען די ספירט אוּן הייוון פאַבריק פון ליבערמאַן; די גארבארניע פון לעדער פון מאַרגאָשעס; קאַלדרעס אוּן וואַטע פאַבריק פון מענדעלזאָן; ראַפינעריעס פון האַבער, אַדעלסבערג, גריפעל; גרויסע טאַרטאַקן, מילן א. א. וו. — אלץ אין גרויסן פאַרנעם אוּן אויף סאַלידע יסודות. אין יידישע הענט איז אויך געווען דער אינטערנאַציאָנאַלער האַנדל מיט תבואה, לאַנדווירטשאַפט־לעכע פראָדוקטן, האַלץ א. א. וו. אפילו אין דער לאַנדווירטשאַפט, וואָס איז באַטראַכט געווארן אַלס נישט־יידישער געביט, אַפילו דאָ האָבן יידישע לאַנדווירטן באַוויזן אויפצוטאָן גרויסע זאַכן. אַזוי זענען געווען באַוווסט די יידישע לאַנדווירטן קאַרל האלפערן, זוסמאַן, מאַרגוליעס, וועלכע האָבן שוין דאמלט געוויזן, אז אויך יידן קענען אַרבעטן אין דער לאַנדווירטשאַפט אוּן די יידישע מילך־אינדוסטריע „המאה" האָט נאָך פאַר „תנובה" באַווּיזן צו ליפערן מילך־פּראָדוקטן פון יידישע פארמעס.

די יידישע אינדוסטרי אוּן לאַנדווירטשאפט האָט פיל געהאָלפן די חלוצים אויף הכשרה צו באַקומען באַשעפטיקונג אוּן אויסצובילדן זיך אַלס לאַנד־אַרבעטער אוּן אין די פאַבריקן. פיל האָבן מיטגעהאָלפן די באַרימטע פאַרם, אנגעפירט דורך שרה ריטערמאַן ז"ל אוּן די לערן־שולן „הברזל", „הסולל" א. א.

אויך אין די פרייַע באַרופן האָט סטאַניסלאַוו געגעבן דעם יידישן פאָלק זייער טיכטיקע, אנגעזעענע פאָפולערע פערזענלעכקייטן ווי: ד"ר יאָנאס, ד"ר ריטערמאַן, ד"ר א. האַלפערן א. א. סטאַניסלאַוו האָט אויך גליפערט אנגעזעענע דאָקטוירים, אינזשיניערן ווי אויך גוטע האַנטווערקער אין אַלע פאַכן.

דאָס העברעאישע וואָרט האָט דאָ באַקומען אַ תיקון אוּן געווארן געפלעגט אין דער שול „שפה־ברורה" אונטער דער אָנפירונג פון שאטנער, פערנהאָף, לעבענסאַרט. דאָ זענען דערשינען פאַרשידענע זשורנאַלן, צייטונגען; געטאָן אַ סך צו פאַרשפרייטן דאָס העברעאישע וואָרט האָט א. ראָבינזאָן. דאָ זענען אויך דערשינען ביכער פון די יידישער שרייבער ראובן פאַהן, בער האַראָוויץ, האראצי סאָפרין א. א.

אויך דאָס יידישע טעאטער אין סטאַניסלאַוו איז געשטאַנען אויף אַ הויכע מדרגה. דער „גאָלדפאַדן"־אַנסאַמבל האָט געגעבן פאַרשטעלונגען אין סטאַניסלאַוו ווי אויך אין פיל אנדערע שטעט אין פוילן אוּן אפילו אַרויסגעפאָרן קיין אויסלאַנד. מיט דעם טעאטער האָבן מיטגעאַרבעט: דער רעזשיסער דוד הערמאַן, די באַרימטע שוישפילער י. קאַמען אוּן אַ. א. די אנגעזעענע סטאַניסלאַווער תושבים ב. היבנער ז"ל אוּן ז. שוואַרץ ז"ל האָבן געגעבן פיל געלט אוּן געווידמעט פיל צייט אוּן כוח פאַר דעם יידישן וואָרט אוּן שפיל. אויך אויפן ספאָרט־געביט איז דאָס יידישע סטאניסלאַוו נישט געבליבן הינטערשטעליק. דער סטאַניסלאַווער ספאָרט־קלוב „הכח" איז געווען אייגנער פון די בעסטע יידישע ספאָרט־קלובן אין פוילן.

אַ באַוונדער קאַפּיטל איז די אלזייטיקע סאָציאַלע־הילף, וואָס איז געגעבן געוואָרן פאַר דער אַרעמער יידישער באַפעלקערונג (צב"ש: דאָס באַרימטע שפּיטאָל מיט ד"ר וויטעלעס בראש). אויפן געביט פון סאָציאַלער הילף האָבן זיך אויסגעצייכנט די משפּחות פון ד"ר קאַרל האַלפּערין, ד"ר א. ריטערמאַן און אַנדערע, וועלכע האָבן געטאָן אָט די דאָזיקע נויטיקע אַרבעט פאַר דער אַרעמער יידישער באַפעלקערונג אָן פּערזענלעכן נוצן, שלא על מנת לקבל פּרס.

אַ לוח־זכרון נאָך די סטאַניסלאַווער קדושים.

נישט צוריקגעשטאַנען איז דאָס יידישע סטאַניסלאַוו אין פּאָליטיש־געזעלשאפטלעכן לעבן. דאָ האָט עקזיסטירט און געפירט אַן אלזייטיקע טעטיקייט די ציוניסטישע באַוועגונג, אַנהייבנדיק פון די אַל־געמיינע ציוניסטן, רעכטע און לינקע פּועלי־ציון ביז „גורדוניה", „השומר־הצעיר" א. א. די אַלע אַרגאַניזאַציעס האָבן געאַרבעט סיי אין רוחניות און סיי אין גשמיות, זיי האָבן פאַרשפּרייט קולטור און וויסן צווישן דער יידישער באַפעלקערונג און אויך געטאָן צו פּראָדוקטיוויזירן די יידישע מאַסן.

*

ליידער, צו אונדזער צער און אומגליק, איז דאָס אַלץ געווען. פון דעם יידישן סטאַניסלאַוו, וואָס האָט געציילט אין יאָר 1939 40,000 יידן זענען געבליבן ביים לעבן 1200 משפּחות אין ישראל און אַ 4 טויזנט נפשות אין גאָר דער וועלט. די לעצטע אַקציע אין סטאַניסלאַווער געטאָ איז פאָרגעקומען הושענה־רבה (1942). די יערלעכע אזכרה ווערט דורכגעפירט דעם ערשטן זונטיק נאָך הושענה־רבה.

נאָך דער מלחמה, ווען מיר האָבן זיך דערוווסט ווער פון אונדזערע שווערער לאָגע פון אונדזערע סטאַניסלאַווער יידן אין רוסלאַנד, פוילן, קאַפריסין, — האָבן מיר געזאַמלט געלט צווישן די סטאַניסלאַווער אין ישראל און אַמעריקע, כדי צו שיקן פּעקלעך שפּייז און קליידער. אין ניו־יאָרק האָבן פאר די סטאַניסלאַווער זייער פיל געטאָן די פאַמיליע לענא און מאקס גערבער, די ברידער יעקב און סעם ספּיגעל, און לאַנדסבערג ז"ל.

צו יענער צייט איז אויך געגרינדעט געוואָרן דער אירגון יוצאי סטניסלב אין ישראל. די

גרינדער פון אירגון זענען געווען: ד״ר אברהם זוסמאַן, ישעיהו זילבער, א. בן־ישראל, יהודה האבער, דאָרא מארקמאן־גארדאן, אדוואָקאַט ראובן ריטערמאַן, מרדכי גרייף, עמיל ווייס, אדאָלף שארף ז״ל, מאיר שלאַיען ז״ל.

די געזאַמלטע געלטער דאָ אין ישראל און פון אַמעריקע האָבן מיר דעפּאָנירט אין צוויי בענק — אַלס צוויי באַזונדערע פאָנדן, בשותפותדיקע מיט די בענק — אויף נעמען פון אונזערע בני־עיר: לעניא געלבער ז״ל און פנחס ומלכה גאָטליב ז״ל. די דאָזיקע פאָנדן באַנוצן מיר אויף הילפס־צוועקן פאר נייע עולים ביים איינאָרדענען זיך אויף אַרבעט, ווי אויך צו ערטיילן הלוואות אויף גינסטיקע באַדינגונגען — פאַר פאַרשידענע צוועקן.

מיר האָבן אויך געשאפן אַ גרעסערע סומע געלט צו קויפן אַ זאַל וואָס זאָל אונדז דינען אַלס פארזאַמלונגס־פלאַץ און אויך אַלס אָרט צו פירן אונדזער טאָג־טעגלעכער אַרבעט, און אַזוי אַרום פאַראייביקן דעם אַנדענק פון אונדזער שטאָט.

מיר האָבן אויך דורך דעם „מוסד הרב קוק״ און מיט דער מיטהילף פון פראָפ. דב סדן און מנחם געלערטער ארויסגעגעבן אַ „ספר־סטניסלב״ — אַ געשיכטלעכער איבערבליק פון דער אנטשטייאונג (1662), ביז דער גרויסער קאַטאַסטראָפע. אויסער די אויבנדערמאַנטע, האָבן געגעבן זייער וויכטיקע אַרבעטן פאַרן בוך די פאָלגענדע פערזענלעכקייטן: ד״ר געלבער — געשיכטלעכער איבערבליק; ד״ר ברוידע ז״ל — וועגן דער צייט פון זיין אַמטירן אַלס רב אין סטאַניסלאַוו; ישעיהו הלוי איש האָראָוויץ — וועגן דער רבנים־משפּחה איש האָראָוויץ (וועלכע איז געזעסן על כסא הרבנות פון 1784—1939); מ. העניש — וועגן דער געשיכטע פון ציוניזם אין סטאַניסלאַוו; און ל. שוסהיים. דאָס בוך איז געצלעך אויספאַרקויפט.

מיר האָבן אויך אין דעם מרתף־השואה, אויף הר־ציון אין ירושלים, אויפגעשטעלט אַ מצבה לזכר די קדושים פון סטאניסלאַוו.

דער „אירגון יוצאי סטניסלב״ וועט אָנגעפירט דורך פאָלגענדע חברים: פאָרזיצער — ד״ר זוסמאַן אברהם; וויצע־פאָרזיצערס — ג. האָבענשטאָק, ג. מאָרק און מ. גרייף; קאַסירער — ישעיהו זילבער; סעקרעטאַרן — אברהם בן־ישראל און ז. ברעטשניידער; ועד־מיטגלידער — י. באָראָן, י. בערגשטיין, ראובן גערבער, דאָרא מאַרקמאַן־גאַרדאַן, א. גוטענטאָג, חיה וויזער, יהודה קאמארניק, עמנואל קוקער און אדוו. ראובן ריטערמאַן. אין דער קאָנטראָל־קאָמיסיע — שמואל נעבענצאָל, אלחנן זילבער און מרדכי טענענבאום.

דער לאָקאַל פון אירגון יוצאי סטניסלבוב והסביבה געפינט זיך אין ביורא פון אונדזער בן־עיר ישעיהו גוטליב, תל־אביב, רח׳ יהודה־הלוי 25.

סטאַשעוו

דאָס שטעטל סטאשעוו, קעלצער וואיעוואדשאַפט, האָט געציילט ביז דער צווייטער וועלט־מלחמה 4805 יידישע נפשות. אין דער צייט פון דער היטלער־אָקופּאַציע (לויט א ציילונג וואָס מען האָט דורכגעפירט אין יאָר 1941) האָבן געווויינט אין שטעטל 5550 יידישע נפשות. די פארגרעסערונג דערקלערט זיך דערמיט, וואָס יידן פון קאָנגרעס־פוילן זענען אנטלאָפן פון זייערע

געטאס־היימען קיין סטאשעוו — איינע פון די קהילות אין דערמאנטן געביט, וואס זייער טאטאלע פארניכטונג איז פארגעקומען פארהעלטינסמעסיק שפעט. דער דאזיקער פאקט האט אבער נישט געמינערט די פארטיליקונג פון סטאשעווער יידן. געבליבן לעבן זענען בלויז עטלעכע צענדליק יידן, וואס זענען אנטלאפן אין די ארומיקע וועלדער, געליטן הונגער און פיין, ביז עס איז געקומען די רויטע ארמיי. א קליינע צאל איז געבליבן ביים לעבן פון די דייטשע לאגערן. א טייל יידן זענען נאך אין אנהייב מלחמה אנטלאפן קיין רוסלאנד.

דער רוב פון דער שארית־הפליטה איז נאך דער מלחמה גלייך אוועק קיין ארץ־ישראל. א קלענערער טייל איז געפארן אין די אמעריקאנער לענדער ווי אויך קיין פאריז.

באלד ווי די מלחמה האט זיך פארענדיקט האט זיך אין קיבוץ בית־אלפא ווו עס זענען געווען 16 סטאשעווער, געשאפן א צייטווייליקער ארגאניזיר־קאמיטעט פון דער שפעטערדיקער סטאשעווער לאנדסמאנשאפט. קיינער פון אונדז האט נאך דאן נישט צוגעלאזט דעם געדאנק, אז פון אונדזערע משפחות איז קיינער נישט לעבן געבליבן. יעדער האט געהאט די אילוזיע, אז אפשר פארט איז געבליבן לעבן עמעצער פון די נאענטע. ביז עס זענען געקומען די ערשטע סטאשעווער געווזענע פארטיזאנער קיין ישראל און עס איז קלאר געווארן די גאנצע אכזריותדיקע ווירקלעכקייט. אין אנבליק פון דער גרויזאמער ווירקלעכקייט האבן זיך אונדזערע לאנדסלייט צוזאמענגעטראפן אין תל־אביב (פסח 1946) און דאן איז געגרינדעט געווארן דער פארבאנד.

היינט צו טאג געפינען זיך אין ישראל העכער 300 סטאשעווער, די מערהייט — ארבעטס־מענטשן און באמטע, די מינדערהייט — לעבט פון מסחר און פרייע פראפעסיעס. 30 סטאשעווער געפינען זיך אין די קיבוצים פון „השומר־הצעיר". די אידעאישע און חלוצישע דערציאונג, וואס זיי האבן באקומען אין „השומר־הצעיר" אין זייער היימאט־שטעטל, האבן זיי צו פארדאנקען, וואס נאך פארן קריג זענען זיי געפארן קיין ארץ־ישראל.

יעדעס יאר כ"ח חשון ארדענען מיר אין א יזכור־אוונט צום אנדענק פון אונדזערע קדושים.

ביים אירגון עקזיסטירט אויך א גמילת־חסד־קאסע געגרינדעט מיט דער הילף פון אונדזערע לאנדסלייט אין קאנאדע, פאראיניקטע־שטאטן, בראזיל א"א. לאנדסלייט באקומען פון דער קאסע אנפראצענטיקע הלוואות. יעדער נייער עולה האט באקומען אן איינמאליקע געלט־סומע אויף אפצוגעבן וען ער וועט קענען. אין שווערע סאציאלע נויטן האבן מיר דורכגעפירט ספעציעלע געלט־אקציעס צו לינדערן די נויט.

מיר האבן אויך אפגעקויפט א לאקאל אין תל־אביב, רח' מאנה 10, פאר די געזעלשאפטלעך־קולטורעלע צווקן פון פארבאנד. דאס געלט אויף דעם האבן מיר באקומען פון די סטאשעווער לאנדסלייט אין טשיקאגא, וועלכע האבן דארט פארקויפט זייערס א בית־כנסת, אין א גאס וואס האט זיך אויסגעלויידיקט פון יידן. אין דער אקציע האבן ספעציעל מיטגעווירקט אונדזערע דארטיקע לאנדסלייט, די פריינד ראזנער, רייע און העלפאנד. א קליינעם סכום פון דער דאזיקער געלט־אקציע האבן די טשיקאגער לאנדסלייט געשפענדעט דעם קיבוץ בית־אלפא, פאר אן אינסטיטוציע, וואס זאל פאראייביקן דעם אנדענק פון אונדזער קהילה.

אין חוץ־לארץ געפינען זיך פיל סטאשעווער, וועלכע האבן נאך אין סוף פון 19־טן יאר־הונדערט אויסגעוואנדערט קיין צפון־און דרום־אמעריקע, קיין פראנקרייך, ענגלאנד א. א. דארט האבן זיי געשאפן לאנדסמאנשאפטן און מיר שטייען מיט זיי אין אן ענגן קאנטאקט. מיר שיקן זיי צו, פון צייט צו צייט, באריכטן וועגן אונדזער טעטיקייט, וועגן קאסע־באשטאנד, וועגן זאמלען מאטעריאל אויף ארויסצוגעבן א „יזכור־בוך" א. א. וו. מיר זענען זיך אויך נוהג, אז פארן

יום־העצמאות מאַכן מיר אַן אַלגעמיינע פארזאַמלונג מיטן, אנטייל פון אויסלענדישע געסט — סטאשעווער, וועלכע באַזוכן ישראל.

סוף 1955 האָבן מיר ארויסגעגעבן אַ דרוק־בויגן צום אַנדענק דער סטאשעווער קהילה. די דאָזיקע אויסגאַבע דינט אונדז אַלס פּראָספּעקט פאר דעם יזכור־בוך וואָס מיר גרייטן יעצט צום דרוק. מיטן ארויסגעבן דאָס בוך פארנעמט זיך אַ ספּעציעלע קאָמיסיע פון 5 חברים: מאיר בלושטיין, י. וועלטפריד, מרדכי זאַנענשיין, אלחנן ערליך און משה ראטענבערג.

אין דערמאָנטן דרוק־בויגן האָבן מיר געווידמעט אַן אָפּטייל דעם אַנדענק פון 8 טייערע חברים, אָפּשטאָמיקע פון סטאַשעוו, וואָס האָבן אָפּגעגעבן זייער לעבן אין דער באפרייאונגס־מלחמה פאַר מדינת ישראל: באַרנשטיין צבי, בוים אברהם, בוים זאב, גאָלדפּאַרב דוד, ליפשיץ אייזיק, ליפשיץ מאיר, ראב"ד משה, שטיינבערג יוסף — כבוד זייער אומפארגעסלעכן אַנדענק!

דער סעקרעטאַריאט פון סטאשעווער אירגון אין ישראל באַשטייט פון פאלגנדע חברים: מנחם ליפשיץ, מרדכי סאָסעוויטש, צבי גאָלדבערג, יהודה פעלדבערג, טוביה ניסנגאַרטען. די פארוואלטונג באַשטייט פון די נאַרוואָס אויסגערעכנטע ווי אויך: יואל פישאָף, שלמה היימאַן, אליעזר גאָלדבערג, יונתן טאָכטערמאן, בנימין ווינבערג, אידא קייזער, בנימין בן־יצחק, יחיאל ווינשטאָק, צבי סאָלניק, פּנחס גאָלדהאַר, משה כרמי.

דער אדרעס פון אירגון איז דער אַדרעס פון זיין סעקרעטאַר: טוביה ניסנגרטן, תל־אביב, רח' רידינג 2 (רמת־אביב).

סטויבץ

בים אייזנבאַן־וועג בריסק—מינסק, אויף אַ ברעג פון באַוווסטן טייך ניעמאַן, אין אַ בריטן טאָל פון גרינע פעלדער זון לאָנקעס, אַרומגערינגלט פון דריי זייטן מיט גרויסע שטחים וואַלד הויכקייטן, איז פון הונדערטער יאָרן געלעגן דאָס קליינע שטעטל סטויבץ — פול מיט יידיש לעבן. געלעבט האָט אין שטעטל אַן איינגעווארצלטע עדה יידן, געלעבט איר אייגנארטיקן טראַדיציאָנעלן לעבן.

סטויבץ איז געווען אַ שם־דבר, מיט אירע גרויסע פערזענלעכקייטן פון דער רבנישער וועלט. שפּעטער, מיט דער אָנטשטייאונג פון דער אַרבעטער באַוועגונג, האָבן פיל סטויבצער בחורים טרוימענדיק וועגן אַ בעסערער און גערעכטיקער וועלט, זיך אָנגעשלאָסן אין פאַרשיידענע אַרבעטער־פאַרטייען. אַ ספּעציעלע צוציאונגס־קראַפט האָט געהאַט פאַר דער סטויבצער יוגנט די ציוניסטישע חלוצישע באַוועגונגען און די בעסטע פון צווישן דער יוגנט זיינען געווארן טרוימער און אַקטיוע קעמפער פון ציוניסטיש־סאָציאַליסטישע אידעען. אַ טייל פון דער דאָזיקער ציוניסטישער יוגנט האָט אירע טרוימען פאַרווירקלעכט און פיל פון זיי האָבן געפונען זייער היים אין ארץ־ישראל.

אין משך פון דורות זיינען אויפגעבויט געווארן אין שטעטל אַ סך אַנשטאַלטן און אינסטיטוציעס, אין וועלכע מען האָט זיך אויסגעלעבט יעדער אויף זיין שטייגער: בתי־מדרשים און תלמוד־תורה'ס; קהלן און ביבליאָטעקן; פאַרטיי־לאָקאַלן; אַ קאָאָפּעראַטיוו פאָלקס־באַנק

H. Frosch

און אַ גמילות־חסדים קאַסע; חברות — ביקור־חולים, לינת־הצדק, הכנסת־אורחים און פיל אַנדערע געזעלשאַפטלעכע און פילאַנטראָפישע אינסטיטוציעס, וואָס האָבן באַשיינט אונדזער האַרציקע אַמאָליקע היים — אַן אייגנאַרטיק יידיש שטעטל מיט אירע ליידן און פריידן. אמת, פרנסה איז נישט אַלעמאָל געווען בשפע, אָבער מען האָט זיך געסטאַרעט צו פירן אַ בכבודיק לעבן — פון האַנדל, מלאכה און פרייע־פראָפעסיעס.

אַזוי האָט זיך געצויגן דורות־לאַנג — טאַטע און מאַמע האָבן חתונה געמאַכט קינדער און אייניקלעך, דערלעבט פון זיי נחת, ביז... — די דייטשע טיוולאַנישע מערדער זענען באַפאַלן דאָס פרידלעכע שטעטל און געבראַכט אויף איר אַ חורבן.

דאָס בליענדע שטעטל איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין איין גרויסן בית־עלמין. צוזאַמען מיט די דערמאָרדעטע יידן זיינען פאַרשאָטן געוואָרן אין גרוב דורות פון יידישער קולטור, לומדישער חריפות און לעבנסלוסט. אויף אַן אכזריותדיקן אופן איז אויסגעריסן געוואָרן די גאָלדענע קייט...

פון די בערך 500 יידישע פאַמיליעס, וואָס האָבן געלעבט אין סטויבץ ביז 1939, האָבן זיך נאָר געציילטע גראַטעווטע פון די היטלעריסטישע נעגל.

*

אונזער אירגון אין ישראל האָט זיך געגרינדעט גלייך מיטן אַנקום פון די ערשטע טרויעריקע ידיעות וועגן גורל פון אונזער שטעטל (סוכות 1944). די גרינדער זיינען געווען: זלמן שזר (רובשוב) און די פאַמיליעס מילצנזון, בורסוק און בן־ירוחם. דער ערשטער ציל איז געווען: קריגן אַ פאַרבינדונג מיט די גראַטעווטע רעשטלעך און ברענגען זיי די ערשטע דרינגנדע הילף.

די פאַרשטאַרקטע עליה קיין ישראל פון די באַפרייטע פון געטאָס און לאַגערן, האָט געבראַכט מיט זיך אַ סך לאַנדסלייט. דאָס האָט אונז געשטעלט די אויפגאַבע צו זאַרגן פאַר זיי ביי זייערע ערשטע שריט אין לאַנד און העלפן זיי אייגוואָרצלען זיך. די הילף איז באַשטאַנען פון געלט־אונטערשטיצונג, הלוואות און קליידונג.

אונזערע לאַנדסמאַנשאַפטן אין אַמעריקע, דרום־אַפריקע און אַרגענטינע האָבן זיך זייער ווארים אָפגערופן אויף אונזער רוף צו העלפן אין דער דאָזיקער הייליקער אַרבעט. מיר שאָצן זייער אַפ די הילף ווי אויך דעם ברידערלעכן קאָנטאַקט, וואָס זיי האַלטן אַן מיט אונז ביז היינט.

ביי הייניטיקן טאָג קאָנצענטרירן זיך אין ישראל בערך 150 סטויבצער משפחות, אין קיבוצים, מושבים און שטעט. מען טרעפט זיי אַלס לאַנדווירטן, בוי־אַרבעטער, פקידים און אין פיל אַנדערע אַרבעטס־פלעצער.

מיר טרעפן זיך יעדעס יאָר צו דער אזכרה, וועלכע קומט פאָר י״ב תשרי. דעם לעצטן יאָר איז אָנטהילט געוואָרן אַ לוח־זכרון א.נ. פון סטויבץ און שוועזנע זיין מרתף־השואה אויפן הר־ציון אין ירושלים.

ביים קאָמיטעט עקזיסטירט אַ גמילות־חסדים קאַסע, געגרינדעט אין 1949 דורך דער איניציאַטיוו פון די חברים יחזקאל בן־משה, משה בורסוק און גצל רייסר. די קאַסע איז זייער בייהילפיק געווען די נייע־עולים און ביז היינט באַדינט די קאַסע די סטויבצער, אנטקעגן־קומענדיק זיי מיט הלוואות אויף פאַרשידענע צוועקן. די גמ״ח דיספאָנירט מיט אַ פאָנד פון זיבעצן טויזנט ל״י.

אין דער סטויבצער־שול אין תל־אביב קומען דאָוונען — סטויבצער, ווי אויך אָפשטאַמיקע פון די אַרומיקע שטעטלעך און פיל אַנדערע רעליגיעזע ישראל־בירגער וואָס האָבן הנאה פון

געמיינזאַמען דאָונען מיטן אַמאָליקן ליטווישן נוסח. נאָכן דאָונען מאַכט מען קידוש און מען האָט אַן אמתן עונג־שבת. דאָס גייסטיקע התרוממות הנפש האָבן מיר אין יום־טובים, וועז עס קומען זיך צונויף אין שול מערערע סטויבצער, איבערהויפט שמחת־תורה.

ביים אירגון עקזיסטירט אַ פאָלקס־ביבליאָטעק, ספּעציעל פאַר קינדער און יוגנטלעכע, אויפן נאָמען פון באָווסטן מחנך־הדור אין סטויבץ — אלתר יוסלביץ.

די אָנפירנדע אינסנזאַנצן פון אונזער אירגון זיינען:

א. עקזעקוטיווע — זלמן שזר (ערץ־פאַרזיצער); מרדכי מאכטיי (וויצע־ערץ־פאַרזיצער); אירווינגס קומך (אַמעריקע); בתיה מילצנזון און יחזקאל רוסאָק (ד. אַפריקע); בצלאל בסקין און נחמן פּלקסין (אַרגענטינע).

ב. קאָמיטעט־פאַראַלטונג — אַדוו. יצחק טוניק (פאַרזיצער); דב בן־ירוחם (וויצע־פאַרזיצער); משה בורסוק (קאַסיר); גצל רייסר (סעקרעטאַר). די אַנדערע קאָמיטעט־מיטגלידער: יחזקאל בן־משה, אריה מילצנזון, רבקה רייך, אַגינסקי שמואל, אליעזר מלמד, מענדל מאַכטיי, בצלאל בורסוק.

ג. רעוויזיאָנס־קאָמיסיע: אַדוו. נח טוניק און שמואל מילצנזון.

ס ט ר י

די אַרגאַניזאַציע „יוצאי סטרי והסביבה בישראל" איז געגרינדעט געוואָרן אין די גרויסע עליה־יאָרן (34־1933). מיטן אָנקומען פון סטריער חלוצים, חברים פון יונגט־באַוועגונגען און עולים פון מיטלשטאַנד, האָט זיך אַרויסגעוויזן אַ נויטוועגדיקייט צו אַרגאַניזירן מאַטעריעלע און מאָראַלישע הילף פאַר די נייע עולים. אין 1934 איז אין תל־אביב פאָרגעקומען די ערשטע גרינדונגס־פאַרזאַמלונג פון לאַנדסלייט, אויף וועלכער עס איז געשאַפן געוואָרן די אַרגאַניזאַציע פון יוצאי סטרי. אינעם ערשטן זענען געוויילט געוואָרן פאָלגענדע חברים: בערל שטערן, מאיר פרענקל, יהודה לוסטיג, ד"ר א. רעכטער, משה וויס און יעקב בוימל.

ביז דעם אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה זענען זיך די סטריער עולים צוזאַמענגעקומען איינמאָל אין יאָר, פון־יום־צייט, אין תל־אביב.

אינעם יאָר 1942 האָט דער אירגון יוצאי סטרי פאַרשטאַרקט זיין טעטיקייט. באַלד ווי ס'זענען אנגעקומען די ערשטע ידיעות פון סטריער פליטים פון רוסלאַנד, האָט דער אירגון אַרגאַניזירט אַן אַקציע פון לויקן שפייז־פעקלעך פאַר די דאָזיקע.

ביים סוף פון דער וועלט־מלחמה, וועז ס'האָט זיך אָנגעפאָנגען דער עליה־שטראָם פון פליטים און געראַטעוועטע נוונעם חורבן אין אירָאָפּע, זיינען אָנגעקומען קיין ארץ־ישראל אויך סטריער יידן.

אין סעפטעמבער 1944 האָט דער אירגון געוויילט אַ פאַרברייטערטן קאָמיטעט, אין וועלכן עס זענען אַריין נייע מיטגלידער: אביגדור ראטפעלד, חיים פרייס, מאיר קעז, זושא לענץ און אליהו כץ. אויך אין חיפה און אין ירושלים האָבן זיך געגרינדעט קאָמיטעטן פון סטריער לאַנדסלייט.

אין פאַרלויף פון דער פאַרבאַנד־טעטיקייט האָבן זיך קריסטאַליזירט דריי צילן: א. הילף פאַר נויטבאַדערפטיקע; ב. דאָס אַרגאַניזירן אזכרות לזכר די קדושים; ג. דאָס אַרויסגעבן אַ יזכור־בוך צום אַנדענק פון דער סטריער יידישער קהילה.

דער לעצטנס־געווײַלטער קאָמיטעט, וועלכער באַמיט זיך צו רעאַליזירן די אויבנדערמאָנטע צילן, האָט זיך קאָנסטיטואירט אויפן פאָלגענדן אופן: אביגדור ראָטפעלד — פאָרזיצער; ד״ר נתן קודיש — וויצער־פאָרז.; שמעון ראָזענבערג — סעקרעטאַר; מאיר קעז — קאַסירער; ד״ר יוסף שילה (שוסטער) ז״ל, ד״ר משה בר־לב, ד״ר אדה קליין־בר־לב, מגר׳ יעקב וואַלדמאַן, ישראל פיקהאלץ, נתן פאָמעראַנץ, ישראל גארטנבערג, אברהם שטערן, משה וויים, און פנחס פאָליאַק. דער קאָמיטעט האָט אויפגעשטעלט 2 טעטיק־קאָמיסיעס. די חברים פון דער הילפס־קאָמיסיע זענען: א. ראָטפעלד, מאיר קעז און י. לוסטיג. די רעדאַקציע־קאָמיסיע פאַרן יזכור־בוך באשטייט פון: ד״ר נ. קודיש, ש. ראָזענבערג און א. ראָטפעלד.

עס איז געזאָמלט געוואָרן אַ רייכער מאַטעריאל צום יזכור־בוך, וואָס זאָל זיין אַ דאָקומענטאַלע מצבה פאַר די 14,000 סטריער יידן, וואָס זענען אכזריותדיק אויסגעמאָרדעט געוואָרן דורך די היטלעריש־נאַצי־מערדער. דאָס בוך געפינט זיך אין דרוק און וועט דערשיינען אין אָנהויב 1961.

אין ישראל לעבן היינט בערך צווישן טויזנט נפשות אָפּשטאַמיקע פון סטרי, און קרוב טויזנט זענען צעשפרייט איבער די יידישע תפוצות.

סמאַרגאַן

סמאַרגאַן געפינט זיך אין ווילנער געגנט — אויפן גרענעץ צווישן פוילן, ליטע און רוסלאַנד. ביזן יאָר 1914 איז סמאַרגאַן געווען אַ גרויסער אינדוסטריעלער צענטער, ספּעציעל פון לעדער וואָס איז געשיקט און פארקויפט געוואָרן אין גאַנץ רוסלאַנד. אין יענער צייט האָט די שטאָט געציילט פון 40 ביז 50 טויזנט איינווינער, דערפון אַ דריטל טויזנט יידן, וועלכע זענען ביים אויסברוך פון דער ערשטער וועלט־מלחמה אַרויסגעשיקט געוואָרן קיין רוסלאַנד. אין יענער מלחמה איז די שטאָט פולקאָם חרוב געוואָרן, און ס׳איז נישט געבליבן קיין איין גאַנץ הויז. וען ס׳האָט זיך פאַרענדיקט די ערשטע וועלט־קריג, נאָך דער רעוואָלוציע אין רוסלאַנד, — האָבן זיך אַ טייל סמאַרגאָנער איינווינער צוריקגעקערט און האָבן אויף דאָסניי אָנגעפאַנגען אויפצוּשטעלן זייערע היימען פון די חורבות. די שטאָט האָט זיך ביסלעכווייז אויפגעבויט און אָנטוויקלט. די יידישע באַפעלקערונג האָט ביזן יאָר 1939 געציילט אַן ערך 4 טויזנט נפשות. די גרעסטע טייל האָט זיך פאַרנומען מיט האַנדל, האַנטווערקעריי, ווי אויך מיט לאָנדווירטשאַפט.

נאָכן אויסברוך פון דער פויליש־דייטשער קריג, אין סעפּטעמבער 1939, האָבן די סאָוויעטן פאַרנומען די מערב־געביטן פון וויים־רוסלאַנד און אויך אונדזער שטאָט. אין יוני 1941, מיטן אָנפאַל פון היטלערס אַרמיי אויף רוסלאַנד, האָבן די דייטשן פאַרנומען די שטאָט. אַ טייל יוגנט האָט נאָך באַווײַזן אָנטלויפן קיין רוסלאַנד; די איבעריקע — האָבן די דייטשן פאַרטריבן אין געטא, ווו ס׳איז געוואָרן קאָנצענטרירט די גאַנצע יידישע באַפעלקערונג פון דער שטאָט.

שפּעטער האָט מען ליקווידירט דעם געטאָ און צעשיקט די יידן אין פּארשידענע אָנדערע געטאָס און קאָנצענטראַציע לאַגערן. אַ קליינעם טייל איז געלונגען צו אַנטלויפן אין די וועלדער צו פּאַרטיזאַנער. דער גרעסטער טייל פון דער יידישער באַפעלקערונג איז אומגעקומען אין די קאָנצענטראַציע־לאַגערן. פון די לעבן־געבליבענע האָט די מערהייט, דורך פּאַרשידענע וועגן, זיך דערקליבן קיין ישראל. געציילטע זענען נאָך פּאַרבליבן אין רוסלאַנד און אַ קליינער טייל האָט עמיגרירט קיין אַמעריקע, קאַנאַדע און אויסטראַליע.

איצט זענען רעגיסטרירט אין אונדזער אירגון אַרום 400 משפּחות, דערפון — איבער 200 משפּחות, וואָס זענען אָנגעקומען נאָך דער צוויטער וועלט־מלחמה און זיך צעשפּרייט איבערן גאַנצן לאַנד. אַ גרויסער טייל פון זיי וווינט אין חדרה. דער כינוס און די אזכרה קומען פּאַר יעדעס יאָר אין חדרה אין חודש חשון.

דער אירגון יוצאי סמורגון בישראל איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1945. די ערשטע יאָרן האָט דער אירגון געגעבן קאָנסטרוקטיוו הילף די נייע עולים און אויך געשיקט הילף פּאַר די לעבן־געבליבענע לאַנדסלייט, וועלכע האָבן זיך צוריקגעקערט אין סמארגאן. שפּעטער איז געגרינדעט געוואָרן אַ גמילות־חסד־קאַסע, וועלכע גיט הלוואות די נויט־באַדערפטיקע חברים. איצט פאַרנעמט זיך דער אירגון מיט זאַמלען מאַטעריאַל אויף אַרויסצוגעבן אַ בוך, צום אָנדענק פון אונדזער שטאָט. גלייכצייטיק שטייען מיר אין פארבינדונג מיט אונדזערע לאַנדסלייט אין אַמעריקע, וועלכע האָבן אונדז אויך טיילווייז געשטיצט.

דער פאָרזיצער פון אונדזער אירגון איז ה׳ גרשון ווינשטיין, אַן אלטער ציוניסטישער עסקן, וווינט אין חדרה און איז טעטיק אין אירגון פון ערשטן טאָג פון זיין גרינדונג.

דער אַדרעס פון סעקרעטאַר איז: ברוך סוצקובר, חדרה, שכונת אפרים.

סקאַלאַ

אויף אַ שטילן באַרג איבערן טייך זברוטש, ביי דער אַמאָליקער פּויליש־רוסישער גרענעץ, ליגט דאָס שטעטל סקאָלאַ — באַרשטשאָווער קרייז, טאַרנאָפּאָלער וואָיעוואָדשאַפט. די מאָלעריש פּאָדאָליער בערג און טאָלן האָבן געזען אַסך בלוטיקע געשעענישן אין דער היסטאָרישער פאַרגאַנגענהייט: די מאָרד־באַנדעס פון כמיעלניצקין, די טאַטאַרן, אַ קורצע טערקישע הערשאַפט, עסטרייכער, אוקראינער און פּאָליאַקן. די חורבות פון דער גרויסער פעסטונג, די גראָבע מויערן פון קלויסטער, אַלטע מצבות אויפן בית־עולם, פאַרגעלטע כראָניק־בלעטער — זאָגן עדות וועגן אַמאָליקע צייטן.

די יידישע קהילה האָט אַביסל אויפגעלעבט אונטער קירה׳ס הערשאַפט, אָבער דערנאָך — אַרויסגעטריבן געוואָרן דורך די רוסן אין דער ערשטער וועלט־מלחמה, שווער געקעמפט פאַר אַן אָרעמען קיום נאָך איר, אָבער אויך — אויפגעבליט אין קולטורעלן און נאַציאָנאַלן לעבן: אַ „תרבות"־שול, ציוניסטישע אָרגאַניזאַציעס, אַ גרויסע ביבליאָטעק, אַמאַטאָרן־קריז, פאַרזאַמלונגען, פאָרלעזונגען, אַסך „חדרים", קלויזן, בתי־מדרשים — קודש און חולין אין האַרמאָנישער פאַרבינדונג. 1550 סקאָלער יידן זענען אַריבער צו סאָוויעטישער הערשאַפט אין

סעפּטעמבער 1939 און דורכגעגאַנגען אַ שווערע סאַציאַלע אומשיכטונג. יולי 1941 זענען געקומען די נאַצישע רוצחים. דער סקאַלער יודענראַט און אָרדנונגס־דינסט זענען געווען פון די זעלטענע אין פוילן, וואָס האָבן זיך באַצויגן מיט פאַרשטענדניש און מענטשלעכקייט צו זייערע געפאַלגטע ברידער, און נישט איינמאָל איינגעשטעלט ממש דאָס לעבן פאַר זיי, נאָכגייענדיק דעם ביישפיל פון אומפאַרגעסלעכן „יודענעלטעסטן" מאָטיע ווייבערג ז״ל, דעם יונגן רב יהודה דרימער ז״ל און קאַמענדאַנט פון אָרדנונגס־דינסט וולאַדזיע יעגענדאָרף ז״ל.

די גרויסע פאַרניכטונגס־אַקציע, געלייטעט פון קורט קעלנער ימ״ש, האָט אויסגעבראָכן סעפּטעמבער 1942. אַ העלפט פון סקאַלער קדושים זענען געגאַנגען זייער לעצטן וועג קיין בעלזעץ און יאַנאָווסקאַ־לאַגער (אין לעמבערג). די רעשט האָט מען געטריבן קיין בארשטאָוו און ליקווידירט ביז יוני 1943. בלויז עטלעכע צענדליק האָבן זיך אויסבאַהאַלטן אין וואַלד, אָדער ביי אוקראַינישע פויערן, וואָס האָבן איינגעשטעלט זייער לעבן פאַר יידן!

סוף חודש מערץ 1944 האָט די רויטע־אַרמיי באַפרייט בערך 80 לעבנגעבליבענע יידן. די מערסטע האָבן אויסגעוואַנדערט קיין מערב־פוילן און דערנאָך אין די פּליטים־לאַגערן קיין דייטשלאַנד. אַדאַנק דער ציוניסטישער טעטיקייט אין די לאַגערן, האָט אַ גרויסער טייל פון די שרידים עולה געווען קיין ארץ־ישראל און די איבריקע האָבן עמיגרירט קיין אַמעריקע.

דער פאריין פון די סקאַלער, ותיקים און שרידי־הפּליטה, אין ישראל איז געגרינדעט געוואָרן אין 1949, וועו די לעבנגעבליבענע האָבן זיך צוזאַמענגעטראָפן מיט זייערע ברידער־ותיקים אין לאַנד. דער פאַראיין ציילט ביי 100 חברים, וועלכע לעבן אין תל־אביב, חיפה, רמת־גן, רחובות, ראשון־לציון, כפר־סבא, און אויך אין אייניקע קיבוצים. זיי געהערן צו אַלע פראַדוקטיווע שיכטן פון ישראלדיקן יישוב: ערד־אַרבעטער, פאַבריק־אַרבעטער, בעלי־מלאכה׳ס, סוחרים, באַאַמטע, אַרבעטנדע אינטעליגענץ.

די חברים טרעפן זיך צוזאַמען אויף שמחה׳ס און להבדיל טרויער־פאַרזאַמלונגען. די אזכרות קומען פאַר געווייגלעך סוכות־צייט און דערנאָך ווערט אָפּגעהאַלטן די יערלעכע פאַרזאַמלונג, וועו דער ועד גיט אָפּ אַ דין־וחשבון פון זיין טעטיקייט און עס ווערט געוויילט אַ נייער ועד. אין די ערשטע יאָרן פון זיין עקזיסטענץ איז געווען טעטיק אין ועד אַלס פאַרזיצנדער רבי בנציון פידערער, דער בכבודיקער און אַלגעמיין־געאַכטעטער סעניאָר פון דער סקאַלער קהילה אין ישראל. היינט־צו־טאָג באַשטייט דער ועד פון זיין פאַרזיצענדן מוניע פידערער און די חברים: אפרים גאַלדהירש, פייוול גאָטעספעלד, גדליהו לאַכמאַן, יפה פינגערמאַן, מינדיע פרענקעל, לייבעלע שוואַרצבאַך, יוסף שחר און העניע שעכנער.

אַלע חברים פון פאַראיין באַשטייערן זיך לטובת דעם פאַרבאַנד־פאָנד, יעדער לויט זיינע מעגלעכקייטן. דער פאַראיין האָט אויפגעפּאַדערט זיינע חברים אין לאַנד ווי אויך סקאַלער יידן אין חוץ־לארץ, צו פלאַנצן בוימער אין „יער־הקדושים" פון קק״ל, אין די בערג פון ירושלים, אויף די נעמען פון קרובים און פרייַנד, וואָס זענען אומגעקומען אויף קידוש־השם. מיר האָפן צו פלאַנצן אַ גאַנץ וועלדל מיט 1550 בוימער, און עס איז אונדזער הייליקע פליכט צו זאַמלען די 1550 פונט, וואָס זיינען נויטיק כדי צו פאַראייביקן אַלע סקאַלער קדושים. מיר האָבן אויך זיך באַשטייערט כדי אייגצומויערן אַ מאַרמאָר־טאָוול מיט אַ געהעריקער יזכור־אויפשריפט צום אַנדענק פון אונדזערע קדושים, אין „מרתף־השואה" אויפן ציון־באַרג אין ירושלים.

די פילאַנטראָפישע טעטיקייט פונעם ועד האָט זיך, צום גליק, באַגרענעצט צו געבן מאַטעריעלע שטיצע בלויז עטלעכע פאַראַרעמטע חברים, און העלפן זיי זיך ווידער שטעלן אויף די פיס.

דער ועד קומט זיך צוזאַמען אויף זיצונגען און פלאַנט זיין טעטיקייט אויף להבא. אונדזער

גרויסער טרוים איז צו פּאַראייביקן אונדזער קהילה אין אַ יזכור־בוך, וואָס דאַרף אָפּשפּיגלען אין וואָרט און בילד די פּאַרגאַנגענהייט פון דעם סקאַלער יידנטום — זיין לעבן, ליידן, פּריידן און זיין שרעקלעכן אומקום. מיר וועלן זאַמלען דאָקומענטן, היסטאָרישע פּרטים, זכרונות, בילדער, דערציילונגען, באַשרייבונגען פון טיפּן פון סקאַלער יידן א.א.וו. עס וועט זיך פּאַדערן אַ לאַנגע געדולדזאַמע און געטרייַע אַרבעט און מן־הסתם נישט קיין קליינעם געלט־פּאַנד, כדי צו פּאַרווירקלעכן אונדזער הייליקע אויפגאַבע. מיר גלויבן און האָפן, אַז אַלע חברים אין ישראל און אויך אונדזערע ברידער אין אַמעריקע וועלן זיך באַטייליקן מיט־לייב־און־לעבן און געטריי מיטאַרבעטן, כדי אויפצושטעלן דאָס שיינע ווערק, און וועלן אויך לייסטן מאַטעריעלע הילף לויט זייערע בעסטע מעגלעכקייטן.

אונדזער ועד שטייט אין פּאַרבינדונג מיט דער סקאַלער לאַנדסמאַנשאַפט אין די פּאַראייניקטע־שטאַטן, דורך אָפּטן בריוו־אויסטויש און באַזוכן פון אונדזערע אַמעריקאַנער חברים אין ישראל, ובפרט פון פּאַרזיצענדן פון דער דאָרטיקער לאַנדסמאַנשאַפט מר יעקב הערצאָג.

און צום סוף — יהי רצון אַז אונדזערע שוועסטער און ברידער זאָלן פּאַרלאָזן די גלות־לענדער און קומען בויען צוזאַמען מיט אונדז אַ פריי גליקלעך לעבן אין אונדזער אַלט־נייעם פּאָטערלאַנד — ישראל!

דער פּאַרבינדונגס־אַדרעס מיטן פּאַראיין אין ישראל איז: חיים פידרר, תל־אביב, רח' יהודה־המכבי 33.

פּ א ב י א ַנ י ץ

מיטן אָנקומען פון די שוידערלעכע ידיעות וועגן חורבן פון אונדזער קהילה, איז בולטער געוואָרן די נויטוועניקייט פון שאַפן אַן אָרגאַניזאַציאָנעלע־ראַם, וואָס זאָל אַרומנעמען אַלע פּאַביאַניצער לאַנדסלייט.

אין 1944 האָט זיך אָרגאַניזירט דער ערשטער צייטווייליקער קאָמיטעט פון דער פּאָביאַניצער לאַנדסמאַנשאַפט אין ארץ־ישראל אונטערן נאָמען „אירגון עולי פּאָביאַניץ בארץ־ישראל". ער איז באַשטאַנען פון די חברים (לויט א"ב): ד"ר יוסף בן־רענן (שוואַרצוואַסער), אינזש. דוד דאָווידאָוויטש, אשר ווינטער, משה כהן, שלום עדיני (זילבערבערג), הינדע שפּירא־פּערלבערג, יוסף צימבערקנאָפּ און גרשון רייכמאַן.

די ערשטע הילפס־אַרבעט האָט זיך אָנגעהויבן נאָך אין מלחמה־צייט, פּאַר די שרידים פון יידישן פּאָביאניץ, וואָס האָבן זיך געפונען מערסטנס אין די סאָוויעטישע שטחים אין אַזיע. נאָך דער נאַצישער מפּלה איז געשיקט געוואָרן הילף פּאַר די רעשטלעך, וואָס האָבן זיך אומגעקערט אין „יידן־ריינעם" פּאָביאַניץ. די הילף איז באַשטאַנען בעיקר אין שיקן קליידונג און שפּייז־פּעקלעך.

מיטן אָנקומען פון די ערשטע פּליטים האָבן מיר פּאַרעפנטלעכט אייניקע רשימות פון לעבנגעבליבענע פּאָביאניצער. (די רשימות געדרוקט אין פּאָרם פון אַ סטענסל האָבן דעמאָלט אַרומגענומער אַ צאָל פון 250 נעמען בערך). מיר האָבן זיי געדרוקט אין טויזנטער עקזעמפּלאָרן

און געשיקט אין אַלע יידישע צענטערן, וווּ עס האָבן זיך נאָר געפונען פּאַביאַניצער יידן. די רשימות האָבן געהאַט אַ גאָר וויכטיקע באַדייטונג: זיי האָבן דערמעגלעכט צו דערלאַנגען הילף די לעבענגעבליבענע און דאָס וויכטיקסטע — אין אַ סך פאַלן געבראַכט אַ גליקלעכע בשורה, אַז עמעצער פון דער משפּחה אָדער פריינט לעבט, אַ זאַך וואָס איז אין יענע טרויעריקע יאָרן געווען אַ גרויסע טרייסט.

אויסער די רשימות פון געראַטעוועטע האָבן מיר אויך פאַרעפענטלעכט די ערשטע רשימה פון יידן, וואָס זענען נאָך דער מלחמה צוריקגעקומען קיין פּאַביאניץ. זייערע נעמען זענען אונז צוגעשיקט געוואָרן (אין אויגוסט 1945) דורכן צייטווייליקן יידישן קאָמיטעט אין פּאַביאניץ. די רשימה האָט אַנטהאַלטן 291 נעמען — רעשטלעך פון גרויסן יידישן ישוב אין פּאַביאַניץ, וועלכער האָט געציילט פאַר דער מלחמה איבער 10.000 נפשות. די צאָל יידן, וואָס האָבן זיך אומגעקערט קיין פּאַביאניץ איז שפּעטער שטאַרק געפאַלן. ווען עס האָבן זיך נאָר באַווייזן די ערשטע מעגלעכקייטן צו פאַרלאָזן דעם גרויסן בית־הקברות אין פוילן, וואָס איז געבליבן נאָך דער אויסראָטונג פון מיליאָנען יידן — האָבן די פּאַביאניצער, פונקט ווי יידן אין אַנדערע ערטער, פאַרלאָזט זייער אַמאָליקע היים.

מיטן אָנקומען פון די שוידערלעכע ידיעות וועגן חורבן פון אייראָפּעאישן יידנטום, האָט זיך אַרויסגעוויזן די נויטוועندיקייט צו שאַפן די אָרגאַניזאַציע־ראַם, וואָס זאָל העלפן זיך איינאָרדענען אין לאַנד די נייע עולים. דער ראַציאָנעלסטער וועג דערצו איז געווען די ראַם פון אַ לאַנדסמאַנשאַפט.

די ארבעט פון דער ניי־געשאַפענער פּאַביאַניצער לאַנדסמאַנשאפט אין ישראל האָט זיך אויך אויסגעדריקט אין איינשטעלן אַ קאָנטאַקט מיט די פּאַביאַניצער שרידים אומעטום, כדי צו דערלאַנגען זיי הילף אין שפּייז, מלבושים א. א. וו. גלייכצייטיק איז געשאַפן געוואָרן מעגלעכקייטן פון קאָנסטרוקטיווער הילף פאַר די נייע עולים, וואָס זענען אָנגעקומען אין לאַנד אָן געלט־מיטלען, טיילמאָל אויך קראַנק, און אַ סך פון זיי פשוט נאַקעט און באָרוועס. צו דעם דאָזיקן צוועק האָבן מיר זיך פאַרבונדן מיט אַלע פּאַביאניצער לאַנדסמאַנשאפטן אין חוץ־לארץ און אויפגעשטעלט אַ געניוע סטאַטיסטיק פון פּאַביאניצער אין ארץ־ישראל, כדי צו פאַרשטאַרקן אונזער נייע לאַנדסמאַנשאפט אויפן אָרט. מיר זענען צוגעטרעטן צו דער ארבעט פון אַרויסגעבן אונזער „יזכור־בוך", כדי צו פאַראיביקן דעם זכרון פון אונזער אומגעקומענער הייליקער קהילה.

מיר האָבן נישט געווואָרט ביז אונזערע אומגליקלעכע ברידער וועלן זיך וועגדן נאָך הילף צו אונז. מיר האָבן יעדן עולה געשיקט אַ בריוו אין וועלכן מיר האָבן אים האַרציק באַגריסט אַלס ארץ־ישראלדיקן בירגער און אים געבעטן אונז מודיע צו זיין צי ער נויטיקט זיך אין הילף, צי ער זוכט קרובים און צי ער וויסט וועגן גורל פון די פאַרבליבענע ביים לעבן א. א. וו.

אין 8־טן דעצעמבער 1945 איז פאַרגעקומען אין „קרן־קימת־הויז" אין תל־אביב דער ערשטער צוזאַמענטרעף פון פּאַביאניצער פון גאַנץ ארץ־ישראל, אין וועלכן עס האָבן זיך באַטייליקט איבער הונדערט פערזאָן, צווישן זיי אויך אַ סך נייע עולים. דאָס ערשטע מאָל האָבן מיר דעמאָלט באקומען אַ טרויעריקן באַריכט וועגן דעם גורל פון אונזערע ברידער אין פּאַביאַניץ. דעם באַריכט האָט אָפּגעגעבן חבר משה ביראַך, איינער פון די פּאַביאַניצער פאַרטיזאַנער. די פאַרזאמלונג האָט אויך אויסגעוויילט אַ קאָמיטעט פון פאָלגנדע פערזאָנען: ד"ר יוסף בר־רענן, אינזש. דוד דאָווידאָוויטש, אשר ווינטער, משה כהן, משה כספי (זילבער), ישראל מישור, שלום עדיני, יוסף צימבערקנאָפּ, מיכאל קאָכמאַן און גרשון רייכמאַן.

נאָך דער ערשטער אזכרה, וואָס איז אָפּגעריכט געוואָרן אויף דעם צוזאמענטרעף, איז

באַשלאָסן געוואָרן אײַנצוארדנען יעדעס יאָר, אין די טעג א׳—ב׳ סיון, אַן אזכרה־אָוונט פאַר אונזערע טייערסטע, וועלכע זענען פאַרשיקט געוואָרן אין דאָזיקן טראַגישן טאָג, אין יאָר תש״ב (1942), אין די טויטן־לאַגערן. הי״ד.

דעם קאָנטאָקט, וואָס מיר האָבן אָנגעקניפּט מיט אונזערע לאָנדסמאַנשאַפטן אין חוץ־לארץ, האָט באַלד געגעבן די ערשטע גוטע רעזולטאַטן. עס האָבן זיך אָפּגערופן די פּאַביאניצער לאנדסמאַנשאַפטן פון בוענאָס־איירעס, מאָנטרעאַל און ניו־יאָרק. די דאָרטיקע לאַנדסמאַנשאפטן האָבן צוגעזאָגט צו העלפן דער שארית־הפליטה מיט אַלע מעגלעכקייטן און שאַפן מיטלען פאַר אַרויסגעבן אַ יזכור־בוך. די קאָנאַדער לאַנדסמאַנשאַפט האָט באַקומען פון אונז אַ רשימה פון די אָפּגעראטעוועטע, וואָס איז פאַרענטלעכט געוואָרן אין די דאָרטיקע צייטונגען.

מיט דער הילף פון אונזערע בני־עיר אין חוץ־לארץ איז דער ארגון יוצאי פּאַביאַניץ אין ישראל צוגעטרעטן אויסצופירן זיינע וויכטיקסטע אויפגאַבן: העלפן אונזערע ניי־אָנגעקומענע בריידער און אַרויסגעבן דאָס יזכור־בוך.

✶

מיטן צופלוס פון די נייע עולים אין אונדזערע רייען, האָבן מיר צום סוף 1946 דורכגעפירט אַ רעאָרגאַניזאַציע אין דער לאַנדסמאַנשאַפט און אויך געענדערט איר נאָמען אויף: „אירגון יוצאי פּאַביאַניץ". די ערשטע צייטווייליקע פאָרוואַלטונג פונעם נייעם פאַרבאַנד איז באַשטאַנען פון פאָלגענדע חברים: מ. וו. קאָכמאַן, אינזש. ד. דאָווידאָוויטש, ג. רייכמאַן, ת. פאָגעל. די פאָרוואַלטונג האָט אויף איר ערשטע זיצונג באַשלאָסן צו גרינדן אַ „גמילת־חסדים"־קאַסע אַרויסצובאָרגן אָנפּראָצענטיקע הלוואות אויף אויסצאָלן אין ראַטעס. עס איז צו דעם צוועק געמאַכט געוואָרן אַ ספּעציעלע געלט־זאַמלונג אין ישראל און מיר האָבן זיך אויך געוענדעט צו די לאַנדסמאַנשאַפטן אין חוץ־לארץ (פאראיניקטע־שטאַטן, קאַנאַדע, אַרגענטינע, אויסטראַליע), און טאקע פון זיי דערהאַלטן הילף.

מיר באַגרענעצן זיך נישט נאָר מיט דערטיילן הלוואות און פאַרנעמען זיך אויך מיט פילאַנטראָפּישע טעטיקייט, דאָרט ווו אַ הלוואה קאָן נישט העלפן. פאר דער פאַרלאָפענער תקופה האָבן מיר צעטיילט סאָציאַלע שטיצע אויף אַ סומע פון 12.000 ל״י.

אין הינזיכט פון פאראייביקן דעם אנדענק פון די קדושים, האָבן מיר שוין אָפּגעטאָן די פאָלגענדע אַרבעט:

א. אַרויסגעגעבן (אין יאָר 1956) אַ יזכור־בוך, וועלכעס אַנטהאַלט 400 זייטן (גרויסער־פארמאט) — רייך אין היסטאָרישן און אקטועלן מאַטעריאַל ווי אויך אין בילדער.

ב. אויפגעשטעלט (אין יאָר 1959) אַן אָנדענק־טאָוול אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון אין ירושלים. דאָרט וועט אויך איינגעפאַסט ווערן אַ פּאַרמעטענע מגילה מיט די נעמען פון די קדושים.

מיר ריכטן אָפּ יעדעס יאָר דעם יאָרצייט, און ס׳קומען צו די אזכרות כמעט אַלע פּאַביאַניצער לאַנדסלייט, וועלכע זיינען רעגיסטרירט אינעם פאַרבאַנד (250).

מיר האָבן בדעה צו שאַפן אין ישראל אַ זאַמלונג־צענטער פון אַלע מעגלעכע עקספּאָנאַטן, וואָס האָבן אַ שייכות צום יידישן יישוב אין פּאַביאַניץ, און דער מקום וועט אויך דינען אַלס צוזאַמענטרעף־שטעלע פאַר אַלע אונדזערע לאַנדסלייט אין דער וועלט.

דער איצטיקער קאָמיטעט פון אונדזער לאַנדסמאַנשאַפט באַשטייט פון 12 פערזאָן: מיכאל קאָכמאַן — פאָרזיצער פון פארבאַנד און גמ״ח־קאַסע; ת. פאָגעל — וויצע־פאָרז. פון פאַרבאַנד; ד״ר ט. ליפשיץ — וויצע־פאָרז. פון גמ״ח־קאַסע; יוסף וויסאָצקי — קאַסירער פון פאַרבאַנד;

שלמה גרעמבעק — קאסירער פון גמ״ח־קאסע ; גרשון רייכמאן — סעקרעטאר פון פארבאנד און גמ״ח־קאסע ; יצחק אורבאך, שרה אורבאך, אינזש. דוד דאוויד־אויטש, אינזש. מיכאל יעדוואב, משה כספי, ג. ראזענשטיין.

דער אדרעס פון אירגון יוצאי פאביאניץ איז : תל־אביב, ת. ד. 720.

פאטאק־זלאטי

אן איינאוואינציקע יידישע פרוי לעבט איצט אין פאטאק־זלאטי, וואס האט געציילט פארן קוריג קרוב 1500 יידישע נפשות. סך־הכל זיינען געבליבן פונעם חורבן 60 נפשות, ס׳רוב פון זיי איז אין די יארן 1948—1955 געקומען קיין ישראל. אין אנבליק פון זייער עולה זיין האבן מיר אין יאר 1956 געגרינדעט דעם פארבאנד : אירגון יוצאי פוטוק־זלוטי והסביבה. אונדזער אירגון ציילט יעצט 85 חברים.

דעם אלגעמיינעם יארצייט נאך דער פארשניטענער קהילה האלטן מיר כ״ב אייר. דעם טאג מאכן מיר די אזכרה און פירן דורך די אלגעמיינע יערלעכע פארזאמלונג.

מיר פארנעמען זיך פון־צייט־צו־צייט מיט שאפן שטיצע און ארגאניזירן הלוואות פאר נויטבאדערפטיקע, ספעציעל נייע־עולים, אבער קיין סטאבילע פאנדן אויף די צוועקן האבן מיר נישט. דאס איז אפהענגיק, אין א גרויסער מאס, פון גוטן ווילן פון אונדזערע בני־עיר אין אמעריקע (זיי האבן דארט 2 לאנדסמאנשאפטן). עד היום האבן מיר, צום באדויערן, נישט מצליח געווען צו באוועגן אונדזערע דארטיקע לאנדסלייט, זיי זאלן אונדז העלפן אויפשטעלן א גמ״ח־קאסע, פלאנצן בוימער אין „יער־הקדושים״, ארויסגעבן א יזכור־בוך, — אזוי ווי אנדערע לאנדסמאנשאפטס־פארבאנדן אין ישראל האבן געמאכט, מיט דער הילף פון בני־עיר אין אנדערע לענדער. דאך פארלירן מיר נישט דעם מוט, און אונדזער פארבאנד־פארוואלטונג זארגט איצט דערפאר, אז מיר זאלן מיט אייגענע כוחות רעאליזירן די אויבנדערמאנטע צילן.

די פארוואלטונג באשטייט פון 5 חברים : דוד (הוגו) שיצער — פארזיצער ; שניאור ביללער — וויצע־פארז. ; ניסן ראט — סעקרעטאר ; אליקום שטראובער — קאסיר ; יוכבד נתנזון.

פולטוסק

די אלטע היסטארישע שטאט פולטוסק — וועגן וועלכער אלטע יידן פלעגן דערציילן, אז זי האט אמאל געהייסן „ט ו ס ק״, נאר נאך א גרויסער שריפה איז איר נאמען געענדערט געוואָרן אויף פולטוסק — געהערט צום א.ג. קאנגרעס־פוילן און ליגט צווישן דער פוילישער הויפט־שטאט ווארשע און דער דייטשער גרענץ־שטאט קעניגסבערג. די אלגעמיינע צאל

איינווינער האָט ערב דער צווייטער וועלט־מלחמה באַטראָפן קרוב 30 טויזנט, דערפון בערך 12 טויזנט יידן, וועלכע האָבן געשפילט אַ וויכטיקע ראָל אין אַלגעמיינעם לעבן פון דער שטאָט. די פּאָרשטייער פון די יידישע פּאַרטייען אין שטאָט־ראַט האָבן אָפּטמאָל דאָרט געשפילט אַ דעציידירנדיקע ראָל, און אַ גרויסע צייט איז אפילו געווען אַ יידישער וויצע־בירגערמייסטער.

פולטוסק, אַ פּאָוויאַט־שטאָט, וועלכע געהערט צו דער וואַרשעווער וואָיעוואָדשאַפט, האָט זיך אויסגעצייכנט פון אירע מיט איר שיינער נאַטור — טייכן, בערג, לאַנקעס און וועלדער, און פון דער אַנדערער זייט — מיט אירע שוואַכע עקאָנאָמישע פּאָזיציעס. די מערהייט פון דער יידישער באָפעלקערונג איז געווען פאַרטראָטן אין די שוואַכסטע פרנסה־צווייגן פון דער שטאָט, דהיינו — ביי האַנטווערק און קליין־האַנדל.

די היטלער־אַרמיי האָט פאַרנומען די שטאָט דעם 7־טן סעפּטעמבער 1939 — אויפן זיבעטן טאָג נאָך איר איבערפאַל אויף פוילן, און די נאַציש־אַנטיסעמיטישע חיה האָט זיך גלייך אָנגעהויבן אינבייסן אין לייב פון דער יידישער באָפעלקערונג. הגם קיין אָפּיציעלער געטאָ איז נישט איינגעפירט געווארן, האָט דאָך די יידישע באָפעלקערונג גלייך דערפילט, אַז זי שטייט אויסערן געזעץ. יידיש פאַרמעגן און יידישע לעבנס זענען געווארן הפקר, סיי פאַר די דייטשע אקופאַנטן און סיי פאַר די דורותדיקע שכנים־פּאָלאַקן. אַ גרויסער טייל יידן האָט דעריבער פאַרלאָזט די שטאָט און געלאָזט זיך וואַנדערן אין די ריכטונגען פון וואַרשע, ווישקאָוו אָדער אַנדערשוווו. פיל פון זיי זענען דורך די דייטשן דערמאָרדעט געווארן אויף די וועגן. די אין דער שטאָט פאַרבליבענע יידן, זענען דעם 26־טן סעפּטעמבער צוזאַמענגעטריבן געווארן אין שטאָטישן שלאָס־גאָרטן, דאָרט האָט מען קודם צעשלאָגן און באַרויבט און דערנאָך געטריבן פון דער שטאָט, איבערן טייך נאַרעוו, באַגלייט מיט ווילדע אויסגעשרייען: „גייט צו אייערע ברידער די רוסן!"

די גרעסטע מערהייט פון אונדז איז טאַקע אַריבערגעגאַנגען די דייטש־רוסישע גרענעץ און איז דורך ביאַליסטאָק אַוועק אין די פאַרשידענע קאַנטן פון ראַטנפאַרבאַנד.

✶

אין יאָר 1941 האָבן די פולטוסקער אין ארץ־ישראל געגרינדעט דעם „אירגון יוצאי פולטוסק". דער אירגון נעמט איצט אַרום בערך 500 משפּחות. די מערהייט פון זיי פאַרנעמט זיך מיט פיזישער און גייסטיקער אַרבעט. דער א.ג. צווייטער דור פולטוסקער — די יוגנט — איז פאַרטראָטן אין צה"ל, אין די קיבוצים, אין פאַבריק און אין פעלד, ווי אויך אין די הויכשולן. די דאָזיקע יוגנט האָט אויך איר חלק צווישן די געפאַלענע פאַרן פאַטערלאַנד — סיי אין דער באַפרייאונגס־מלחמה פון 1948 און סיי אין דער סיני־אַקציע פון 1956.

דער אַנדענק־טאָג נאָך די קדושים פון פולטוסק ווערט אָפּגעמערקט אין עשרה בטבת, און דאָן קומען זיך צוזאַמען די פולטוסקער פון אַלע עקן לאַנד.

אין ועד פונעם אירגון זענען פאַרטראָטן ותיקים און נייע עולים. מיט איניקע יאָרן צוריק איז געגרינדעט געווארן ביים אירגון אַ גמילת־חסד קאַסע מיטן ציל אַרויסצוגעבן הלוואות אויף קאָנסטרוקטיוו צוועקן. די קאַסע האָט זיך שיין אַנטוויקלט. די סומע פון אַ הלוואה דערגרייכט איצט 300—350 ל"י פאַר אַ פאַמיליע. יעדן ערב פסח ווערט פאַרטיילט דורכן ועד „מעות־חיטים" פאַר נויטבאַדערפטיקע.

ביים ועד פון אירגון עקזיסטירט אַ „ועדת־פנקס", וועלכע פאַרנעמט זיך מיט זאַמלען מאַטעריאַלן און בילדער וועגן אַלץ, וואָס האָט אַ שייכות צום יידישן פולטוסק ביז דער לעצטער

מלחמה, און וועגן די אומגעקומענע, מיטן ציל אַרויסצוגעבן אַ יזכור־בוך. די עיקרדיקע שוועריקייט, אויף וועלכער עס שטויסט זיך אָן דער אירגון ביים פאַרווירקלעכן דעם פּלאַן, איז דאָס פעלן פון פינאַנסיעלע־מיטלען פאַר דאָזיקן פאַראייביקונגס־ווערק.

דער „אירגון יוצאי פולטוסק" זאָרגט אַלזאָ פאַר: א) דער נאָרמאַלער טעטיקייט פון דער גמילת־חסד־קאַסע; ב) פאַר אַ סטאַביליקונג אין די אזכרות און אין די יערלעכע אַלגעמיינע פאַרזאַמלונגען פון אירגון; ג) פאַר דעם, אַז עס זאָל פאַרווירקלעכט ווערן דאָס אַרויסגעבן דעם יזכור־בוך.

לעצטנס האָט דער אירגון געשטעלט אַ מצבה לזכר די פולטוסקער קדושים אין „מרתף־השואה" אויפן הר־ציון אין ירושלים. עס ווערט אויך געפלאַנט דורך אונדז צו פלאַנצן אין „יער־הקדושים", ביי ירושלים, אַ וואַלד אויפן נאָמען פון אונדזערע אומגעקומענע פולטוסקער.

מיר האַלטן אָן פאַרבינדונגען מיט די לאַנדסמאַנשאַפטן אין אַמעריקע, קאַנאַדע און אַרגענטינע, און דאָס אויך, צום באַדויערן, נאָר פעריאָדיש, נישט סטאַביל. עס איז אומבאַדינגט נויטיק צו פאַרשטאַרקן די דאָזיקע פאַרבינדונגען אויף אַלע געביטן.

מיטן אירגון און מיט אַלע זיינע אָפּצווייגונגען פירט אָן אַ ועד פון פאָלגנדיקע חברים: רפאל ווינשטאָק, צבי גאָלדשטיין, ברוך דירעקטאָר, יוסף דאניעל, שלום ווינטרויב, יעקב פרוכטענבוים, אפרים קאָפּעלאָוויטש, מאיר ליפסקער און אליהו בולמאַן. עס עקזיסטירט אויך ביים אירגון אַ רעוויזיאָנס־קאָמיסיע פון דריי חברים. צווישן די אַקטיוויסט מיטהעלפער פון ועד געפינען זיך די חברים: מרדכי שטשופאַק, דב און מרדכי זילבערמאַן, שלמה בלענקיטני, פנינה גאָלדמאַן, משה מינץ, רחל ריטערשפּאָרן און אַנדערע.

אויף צו פאַרבינדן זיך, דינען אונדז די פאָלגנדיקע אַדרעסן: 1. רפאל וינשטוק, רח' בורוכוב 4, תל־אביב; 2. אפרים קופלוביץ, רח' סוקולוב 39, ת"א; 3. אליהו בולמן, שיכון סירקין 10, כפר סבא; 4. צבי גולדשטיין, רח' ארלוזורוב 63, תל־אביב.

פינטשעוו

מיטן אָנקום פון אונזערע ערשטע עולים קיין ארץ־ישראל, אין די צוואַנציקער יאָרן פון הייזטיקן יאָרהונדערט, האָט זיך אַנגעפאַנגען די טעטיקייט פון פינטשעווער לאַנדסלייט. די ערשטע עולים זיינען נאָך ביזן היינטיקן טאָג דער חוט השדרה פון פינטשעווער אירגון. זיי זיינען געווען נישט פיל אין צאָל, נאָר אַ דאַנק זייער איבערגעבנקייט און אַקטיווקייט האָט זיך דער אירגון אַנטוויקלט, און די פרוכט פון דער דאמאלסדיקער טעטיקייט איז קענטיק אויף אין אונזערע טעג.

מיר דריקן דאָ אויס אנערקענונג פאַר די גרונטלייגער פון אונזער טעטיקייט, די חשובע לאַנדסלייט: שווארץ מרדכי, האלפערן יוסף, אספיס אברהם, ערליך משה, קינרוס וואלף (כרמי זאב), פשענדזא אברהם, אדעליסט עקיבא, לאנדסמאַן בראניאַ, קאזאק צבי, ראזען לאה, שולץ זעלדע און אנדערע. אויך די פרויען פון די חברים האָבן געהאָלפן זייערע מענער צו דערנענטערן און אויפנעמען די נייע־געקומענע אין לאַנד.

די ערשטע צוזאמענטרעפן פון אונדזערע לאַנדסלייט אין ארץ־ישראל, פאר דער לעצטער וועלט־מלחמה, האָבן געטראָגן אַן אינטימן כאַראַקטער. ס׳פלעגן זיך טרעפן אמאָליקע יוגנט־חברים, שכנים און פריינד, און מען פלעגט זיך דערמאַנען וועגן אמאָליקע יאָרן און געמיינזאַמע איבערלעבענישן — אין דער אַלטער היימאַט־שטעטל, וואָס האָט נאָך דאַן עקזיסטירט און געלעבט איר אייגנאַרטיקן רואיקן לעבן.

אין דער לעצטער גרויזאַמער וועלט־מלחמה איז אונזער קהילה פולשטענדיק פאַרניכטעט געוואָרן. צווי טעג נאָך שמחת־תורה תש״ג, זיינען אונזערע טייערסטע אַרויסגעפירט געוואָרן אויף זייער לעצטן וועג און שוידערלעך אומגעבראַכט געוואָרן דורך די נאַצישע מערדער. ווען נישט די קאַטאַסטראָפע וואָלטן אין ישראל געווען פיל מער פּינטשעווער לאַנדסלייט. דער ביטערער גורל האָט נישט דערלאָזן אַז פיל פון אונזערע נאָענטסטע זאָלן זיך פאַראייניקן מיט דער מחנה בויער אין ישראל.

פון 1949 ווערן אַלע יאָר איינגעאָרדנט אזכרה־אָוונטן. די יערלעכע טרויער אָוונטן, ווי אויך די אַנדערע באגעגענישן און צוזאמענטרעפן ווערן באזוכט דורך דעם גרעסטן טייל לאַנדסלייט (זייער אַלגעמיינע צאָל גרייכט 100 פאַמיליעס).

אין משך פון דער צייט זיינען אַנגעצייכנט געוואָרן פאַרשידענע פלענער צו פאַראייביקן אונזער קהילה: א. ארויסגעבן א „ספר פינטשעוו״; ב. גרינדן אַ גמילות־חסדים־קאַסע; ג. שטעלן אַ מצבה אין מרתף־השואה; ד. שרייבן אַ ספר־תורה; ה. שפּענדן אַ געוויסע סומע פאַר אַ שפּיטאָל. ביז היינט איז רעאַליזירט געוואָרן נאָר אַ טייל פון די פראָיעקטן. אין 1955 איז געגרינדעט געוואָרן אַ קאַסע פאַר קעגנזייטיקער הילף, מיט אַ גרונט־קאַפּיטאַל פון 485 ל״י. אין משך פון דער צייט האָט זיך די קאַסע אַנטוויקלט און פיל חברים קריגן הלוואות אויף קאַנסטרוקטיוועַ צוועקן. יעדעס יאָר ווערט אויסגעקליבן אַ נייער קאָמיטעט, און מען באַמיט זיך צוציען צו דער אַרבעט נייע יינגערע כוחות.

ס׳איז אויך רעאליזירט געוואָרן דאָס שטעלן אַ מצבה אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון אין ירושלים. צו דער אנטהילונג פון דער מצבה זיינען עולה געווען קיין ירושלים ביי 100 פּינטשעווער לאַנדסלייט.

מיר האַלטן אָן אַ שטענדיקן נאָענטן קאָנטאקט מיט די לאַנדסלייט אין אַמעריקע, טיילווייז אויך פערזענלעך. די ברידער מארקס און קאַס פון ניו־יאָרק האָבן באַזוכט ישראל, און אונזערע ישראלדיקע חברים מ. שוואַרץ, מ. י. גאָטפריד און פרוי קאזאק האָבן באַזוכט די לאַנדסלייט אין אַמעריקע.

איינע פון די נאָענטסטע אויפגאָבן וואָס מיר דאַרפן דורכפירן, איז דאָס ארויסגעבן דעם „ספר פינטשעוו״. מיר האָפן, אַז מיר וועלן דאָס רעאליזירן.

די פאַרזאַלטונג פון אירגון טרעפט זיך אויף סטאַבילע זיצונגען נישט וויניקער ווי 12 מאָל אין יאָר. אַלס אנערקענונג פאַר זיין איבערגעגעבענער אַרבעט איז מ. שוואַרץ אויסגעוויילט געוואָרן אלס ערן־פרעזעס פון אירגון יוצאי פינצ׳וב. צוזאַמען מיט אים זיינען טעטיק אין דער פאַרוואַלטונג די פאָלגנדיקע חברים: צבי קאָזאק (פאַרז.); אליעזר טעקעל (קאַסירער); משה־יעקב גאָטפריד (סעקר.); יוסף האלפערן; זיסל ראָזענבערג; זעלדע שולץ. אין רעוויזיאָנס־קאָמיסיע זיינען פאַרטראָטן: דוד בן־בוען און יוסף פרידריך. דער אַדרעס פון לאַנדסמאַנשאַפט איז: תל־אביב, רח׳ מונטיפיורי 48.

פּלאָצק

א. די שטאָט און אירע טויער

אין דער היסטאָרישער פּוילישער שטאָט פּלאָצק, וואָס ליגט ביים ברעג פון דער ווייסל, האָבן זיך אין יאָר 1237 אָנגעהויבן באַזעצן די ערשטע יידן. פּאַרן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה האָט די יידישע קהילה געפֿיערט 700 יאָר פון איר עקזיסטענץ. צו יענער צייט (1937) האָט די יידישע באַפֿעלקערונג געציילט 9,000—10,000 נפשות, פון 36,000 — דער אלגעמיינער צאָל איינוווינער אין דער שטאָט.

די פּלאָצקער יידישע קהילה האָט קיינמאָל נישט געציילט מער ווי 25% פון דער שטאָטישער באַפֿעלקערונג. פונדעסטוועגן, האָט דאָס יידישע לעבן שטאַרק געווירקט אין שטאָט. כמעט דער גאַנצער מסחר און דער גרעסטער טייל פוּר דער מלאכה האָבן זיך קאָנצענטרירט אין יידישע הענט. יידן זענען געווען אייגנטימער פון די צוויי גרעסטע אינדוסטריע־אונטערנעמונגען, וואָס האָבן באשעפטיקט הונדערטער פּוילישע אַרבעטער.

די פּלאָצקער קהילה האָט מען געהאַלטן אין פֿוילן אַלס אַ נעסט פון אסימילאַציע. אין אַ געוויסן פעריאד האָט דאָס געהאָט אַ גרונד, שפּעטער אָבער האָט די השכלה־באַוועגונג באַאיינפלוסט די קהילה און נאָכן אויפֿטריט פון ת. הרצל האָט די נאַציאָנאַל־ציוניסטישע באַוועגונג געהאַט פיל אָנהענגער אין שטאָט.

אין פּלאָצק האָט באַקומען זיין דערציאונג, אין די קינדער־יאָרן, ר׳ נחום סוקולוב ז״ל. אין פּלאָצק האָט געלערנט און איז געווען טעטיק, אין זיין יוגנט, יצחק גרינבוים יבל״א.

תמיד האָט פּלאָצק געהאַט אַ נאָמען אַלס אַ שטאָט פון אינטעליגענץ. צווישן די צוויי וועלט־מלחמות האָבן אַלע פּאַרטייען געפֿירט אַ פּאַרצווייגטע טעטיקייט: מען האָט געגרינדעט קולטור־אינסטיטוציעס, עס איז אָנטשטאָנען אַ יידישע גימנאַזיע און דער ספּאָרט־קלוב „מכבי״. די קהילה האָט אָנטוויקלט פאַרשידענע אייגענע אינסטיטוציעס: אַ יידיש שפּיטאָל, אַן אַלטן־היים, יתומים־היזער, אַ תלמוד־תורה, אַ פּאַך־שולע, אַן אכסניה פאַר נישט פאַרמעגלעכע דורכרייזנדע און נאָך אָנדערע צדקה־אָנשטאָלטן און הילפס־פאַריינען. די ווירטשאפטלעכע אינסטיטוציעס האָבן אָנטוויקלט קאָאָפּעראַטיוון בענק און לייַ־קאָסעס. ס׳ווילט זיך דאָ דערמאָנען כאָטש אַ טייל פון די געזעלשאפטלעכע טויער און פערזענלעכקייטן, וואָס זענען געווען באַקאָנט אין פּלאָצק און אומגעגנט, אין דער תקופה צווישן די צוויי וועלט־מלחמות: שמואל פענזאָן, דער שטוב־לערער, וואָס האָט צענדליקער יאָרן פּארשפּרייט די העברעאישע שפּראָך (צו זיינע תלמידים האָט געהערט אויך יצחק גרינבוים); משה אלטבערג, אלפּרעד בליי, זואָלף גוזשיק, נתן גראובארט, מ. סאכאטשעווער, — שטאָטישע טויער; פּרוי פּ. אלטבערג, הערש־ראובן זילבערבערג — פילאַנטראָפּישע פּאַרזאָרגער; יוסף ראָגאָזשיק, לייב כהן, קהת באָרענשטיין, חנוך שיליט, אפרים־דוד עלבערג, הערמאַן ציבולסקי — קהילה עסקנים; ד״ר י. קוניג, ד״ר י. פיינבערג, ד״ר מ. טעמערסאן — דאָקטוירים־עסקנים; יאזשאמבעק און ארגעבאנד — פעלדשערס; אָבערפעלד און טינסקי — אַדוואָקאַטן; עליאוויטש און קאָזשעון — קינסטלער.

צווישן די עסקנים פון די ציוניסטישע באַוועגונגען האָבן זיך באַזונדערס אויסגעטיילט: אהרן בעקער, יעקב אשכנזי, יוסף גאָלעווסקי, זואָלף שפּערלינג, יעקב קרוק, פישל פלידערבלום, עזריאל קאָוואָלסקי און פיל אַנדערע. און זאָלן אויך דערמאנט ווערן: דער רעליגיעזער פּאָפּולאַריזאטאָר מיכאל רובינשטיין, און דער ראש פון אגודת־ישראל קלמן־לייב קילבערט; ישראל־

גרשון בורשטין און אליהו וואָלף זילבערבערג — בונדישע טוער: יעקב־יוסף בורשטין און פּסח וואָלראַט — פּאָלקיסטן; ד״ר הענריק בראָמבערגער — סוחרים־פּאָרשטייער; משה גוטקינד און יוליוש דאָמב — פּירער פון האַנטווערקער־פּאריין; די ברידער מאַריענשטראַס (דערנאָך דאָקטוירים) און די זעליגמאַנ׳ס — ערשטע ספּאָרט־טוער. די נאָרוואָס דערמאָנטע נעמען זענען נאָר ביישפּילן פון דער טעטיקייט אויף אַלע געביטן פונעם געזעלשאפטלעכן לעבן.

אינעם צענטער פון דער באַנייטער קולטור און דערציאונגס אַרבעט איז געשטאַנען די יידישע גימנאַזיע, אַ צווייַ שפּראַכיקע (העברעאיש־פוילישׁ), געגרינדעט אין יאָר 1915. חיים פרידמאַן (אבשלום) זועלכער איז געקומען קיין פּלאָצק אַלס העברעאישער לערער, האָט אין דער צייט פון זיין פּאָר־יעריקער טעטיקייט באַשטימט דעם גייסט פון דער גימנאַזיע און געשאַפּן אַקטיווע קאַדרען פון ציוניסטישער יוגנט. פּלאָצק איז געווען די לעצטע טעטיקייט סטאַנציע פון ח. פרידמאַן (אבשלום) אין גלות. אין יאָר 1918 איז ער עולה געווען קיין ארץ־ישראל, און האָט דאָ געדינט דער צענטראַלער קולטור־טעטיקייט פון דער הסתדרות, ביז זיין טויט.

צוזאַמען מיט ח. פרידמאַן, און אויך שפּעטער, זענען געווען איבערגעבן דער העברעאישער און ציוניסטישער דערציאונגס־אַרבעט אין פּלאָצק — די העברעאישע לערער פון דער גימנאַזיע: יקיר וואַרשאַווסקי, שקארלאַט, דוד אייזענבערג, משה אינדעלמאַן, האראנסקי, פּלאַם.

באַרימטע רבנים זענען אַרויסגעקומען פון פּלאָצק און באַווסטע רבנים זענען געזעסן אין פּלאָצק. דער נשיא פון אגודת־הרבנים אין פוילן, ר׳ יחזקאל ליפשיץ, איז פריער געווען פּלאָצקער רב. אַ זון פון אַ פּלאָצקער משפּחה — ר׳ יונה מרדכי זלאָטניק (לאַנגיעריקער פּלאָצקער רב), — איז געווען איינער פון די גרינדער פון „מזרחי״. דער לעצטער רב אין פּלאָצק איז געווען ר׳ מרדכי אייזעלבערג.

אין יאָר 1920, בעת דער מלחמה צווישן פוילן און סאָוויעטן־פאַראַגד, האָבן די פּלאָצקער יידן איבערגעלעבט אַ גרויזאַמע עלילה. דער רבי ר׳ חיים שפירא (מלאווער רבי) זצ״ל איז געשטעלט געוואָרן צו אַ מיליטעריש גערעכט, פאַר כלומרשטן פאַרראַט. ער איז פאַראורטיילט געוואָרן צום טויט און איז אַ קורצע צייט אַרום דערשאָסן געוואָרן (די באַקאַנטמאַכונגען וועגן אויספירן דעם טויט־אורטייל זענען געדרוקט געוואָרן נאָך איידער דער משפּט האָט זיך געענדיקט). די פּלאָצקער יידן האָבן געווסט, אז זיי זענען דאמאַלסט געווען אין אַ גרויסער סכנה און אַז הרב שפּירא הי״ד איז געווען אַן אומשולדיקער קרבן פאַר דער קהילה. יאָרנלאַנג נאָכדעם האָט דער באַקאַנטער אַדוואָקאַט הארטגלאַס, מיטגליד פון פוילישן סיים, געפּירט אַ רעהאַביליטאַציע־פּראָצעס אין דעם ענין — ליידער האָט ער דעם פּראָצעס נישט באַווייזן צו פאַרענדיקן.

די פּלאָצקער תושבים האָבן געגומען אַן אַנגעזעענעם אַנטייל אין אַלע ציוניסטישע טעטיקייטן און די פאַרבינדונג מיט ארץ־ישראל איז געווען אַ וואַרעמע און א ממשותדיקע. צוריק מיט הונדערט יאָר האָבן זיך שוין צווישן די ירושלימער איינווינער געפונען עולים פון פּלאָצק. ביים כותל־מערבי איז דאָן געווען פאָפולער ר׳ טוביה „פּלאָצקער״ — מען האָט אים אזוי גערופן וויל ער איז געקומען פון פּלאָצק. עס זענען באַקאַנט אויך אַנדערע פּלאָצקער וואָס האָבן עולה געווען פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה. נאָכן יאָר 1920 איז אַנגעגאַנגען אַ ברייטערע עליה און אדאַנק דעם זענען היינט־צו־טאָג פאַראַן אין ישראל העכער 400 משפּחות פּלאָצקער, צווישן זיי נאָר עטלעכע צענדליק געקומענע אין די לעצטע יאָרן, אַפּגעראַטעוועטע פון היטלער־גיהנום.

ב. אין ווילקיר פון אומקום

גרויסע פּיניקונגען זיינען אויסגעשטאַנען די פּלאָצקער יידן שוין אינעם ערשטן יאָר פון

נאַציזשן ווילקיר. אין געטאָ זענען טאָגטעגלעך געפאַלן אומשולדיקע קרבנות. ד׳ אדר תש״א (1941) איז ליקווידירט געוואָרן דער געטאָ. אַלע יידן אָן אויסנאַם זענען דאָן אַרויסגעשיקט געוואָרן אין די געגנטן פון קעלץ און טשענסטאָכאָוו — אויפן וועג צום אומקום, וואָס האָט געפירט דורך פאַרניכטונגס־לאַגערן און פאַרשידענע קאָנצענטראַציע־לאַגערן. פּלאָצקער יידן האָבן זיך באַטייליקט אין פאַרשידענע העלדישע מעשים: אין אויפשטאַנד פון דעם טרעבלינקע־לאַגער, אין אויפשטאַנד פון ווארשעווער געטאָ און אין פאַרטיזאַנער קאמפן.

ג. פאַרבאַנד פון פּלאָצקער אין ישראל

אין ישראל האָבן די פּלאָצקער תמיד געהאַט פאַרשטענדעניש פאַר קעגנזייטיקע הילף צווישר די לאַנדסלייט. זינט יאָר 1925 זענען פאַרגעקומען צוזאַמענקונפטן פון פּלאָצקער אין ישראל. אין יאָר 1945, נאָכדעם ווי עס איז קלאָר געוואָרן דער פאַרנעם פון דער טראַגעדיע, איז געגרינדעט געוואָרן דער „אירגון יוצאי פלוצק". עס איז געשאַפן געוואָרן אַ קאָמיטעט, וואָס האָט זיך פאַרנומען מיט הילפסטעטיקייט פאַר די רעשטלעך־פארבליבענע און פאַר עולים וואָס זענען אַנגעקומען קיין ישראל.

דאָס פּרעזידיום פון דער אזכרה־פאַרזאַמלונג צום 10־טן יאָרטאָג נאָך דער ליקווידאַציע פון דער פּלאָצקער קהילה (מערץ 1951). אין צענטער — יצחק גרינבוים.

אין יאָר 1951 איז פעסטגעשטעלט געוואָרן כ״ח אדר אלס דער אַנדענק־טאָג פאַר די קדושים פון דער חרובער פּלאָצקער קהילה. זייט דאָן ווערט יעדעס יאָר אָפּגעמערקט דער דאָזיקער טאָג דורך אַ צוזאַמענפאָר פון אַלע לאַנדסלייט אין ישראל, וועלכער קומט פאַר צומיינסטנס אין תל־אביב, אַמאָל אין חיפה, לעצטנס אויך אין ירושלים. אויך דעם צוזאַמענפאָר ווערט יעדעס יאָר באַנייט דער קאָמיטעט, וואָס פירט די טעטיקייט.

עס זענען געפלאַנצט געוואָרן בוימער אין „יער־הקדושים" פון קרן־קימת־לישראל. עס איז

געשטעלט געוואָרן אַן אָנדענק־טאָוול אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון. עס איז פאַראַן אַ קאָסע פאַר הלוואות. עס ווערט געזאמלט מאַטעריאל פאר אַרויסגעבן אַ יזכור־בוך (אין העברעאיש).

דער קאָמיטעט פון אירגון יוצאי פּלוצק באשטייט יעצט פון די פאָלגענדע מיטגלידער: מ. אהרונוביץ, פּ. אוקונובסקה, א. אייזנבערג, י. בן־שי, א. בערלאַנד, ב. גאַלעווסקי, ד. גרינשפאן, מ. זהבי, י. טינסקי, עו"ד א. מאירי, מ. רובין, י. ראָזענבלום.

פאַריינען פון פּלאָצקער לאַנדסלייט עקזיסטירן אויך אין די פאַראייניקטע־שטאַטן, אַרגענטינע און פראַנקרייך. דער ישראלדיקער קאָמיטעט האָלט אָן פאַרבינדונג מיט דעם פאַריין אין צפון־אַמעריקע און עס איז פאראן אַ געוויסע בשותפותדיקע טעטיקייט. עס איז אויך געווען אַ פאַרבינדונג מיט די לאַנדסלייט אין אַרגענטינע און אין פראַנקרייך.

דער אירגון אין ישראל שטרעבט אויפצושטעלן, מיט בשותפותדיקע כוחות פון אַלע פּלאָצקער לאַנדסלייט אין גאַר דער וועלט, אַ מאַנומענטאַלן ווערק אין ישראל, וואָס וועט זיין אַן אייביקער דענקמאָל פאַר דעם נאָמען פון דער פרעכטיקער פּלאָצקער קהילה.

דער אַדרעס פאַרן קאָמיטעט איז: מ. רובין, תל־אביב רח' בן־יהודה 198.

פּראַגע־וואַרשע

פּראַגע — די גרעסטע פאַרשטאָט פון וואַרשע, האָט פאַרן אויסברוך פון דער צווייטער וועלט־מלחמה געציילט ביי אַ 50 טויזנט יידן. דאָס יידישע פּראַגע האָט שטענדיק אייגנגעהאַלטן איר אייגנאַרטיקן כאַראַקטער. הגם געאָגראַפיש און אדמיניסטראַטיוו האָט זי באַלאַנגט צו דער הויפּטשטאָט פון פוילן, דערמיט לאָזט זיך אויך דערקלערן די עקזיסטענץ פון באַזונדערע לאַנדסמאַנשאַפטן פון פּראַגער יידן — אין ישראל און אין אַנדערע לענדער.

אונדזער לאַנדסמאַנשאפט איז אַנטשטאַנען אין יאָר 1953 און פאַרמאָגט אַ רעגיסטרירטע מיטגלידערשאפט פון אַ 700 משפחות, פאַרוואַרצלטע אין מדינת־ישראל צווישן אַלע שיכטן און פאַכן — ותיקים, זוי נייע עולים, צו די יערלעכע אזכרות וואָס ווערן אַדורכגעפירט אין תל־אביב, קומען אַ 500 פערזאָן פון אַלע ערטער פון לאַנד.

די גמילות־הסדים קאָסע האָט ביז איצט אַרויסגעגעבן פיל גרעסערע און קלענערע הלוואות אויף פאַרשידענע קאָנסטרוקטיווע צוועקן. די קאָמיסיע פאַר סאָציאַלער־הילף העלפט נויטבאַדערפטיקע מיט געלט־שטיצע און מיט אייגארדענען אויף אַרבעט. אָבער נישט שטענדיק איז מעגלעך אנטקעגענצוקומען אלעמענס פאַרלאַנגען, ווייל די פינאנסיעלע מיטלען זענען שטאַרק באַגרענעצט.

פאַר דעם נייַ־געקומענעם עולה דינט אונדזער פאַראַיין אַלס ערשטער אַדרעס פאַר אינפאָרמאַציע, אנווייזונג, הילף, ווי אויך אַלס געלעגנהייט אויפצוזוכן קרובים, פריינט און לאַנדסלייט.

די הויפּט־טעטיקייט פון דער פאַרוואַלטונג איז די לעצטע צוויי יאָר קאָנצענטרירט ביי די צוגרייטונגען אַרויסצוגעבן דאָס יזכור־בוך, וואָס דאַרף דינען אַלס מאַנומענט נאָך דער פאַרשניטענער יידישער קהילה אין פּראַגע. ביז איצט איז שוין געלונגען צונויפזאַמלען אַ

באַדייטנדיקן מאַטעריאל, סיי פון דער ווייטער פאַרגאַנגענהייט, פון גאָענטן עבר און סיי וויכטיקע איבערלעבונגען און גבית־עדות פון דער אַקופּאַציע־צייט.

דאָס בוך, וואָס דאַרף דערשיינען אין אַ יאָר אַרום, וועט האָבן פאַלגנדיקע אָפּטיילונגען: געשיכטע פון פּראָגע; צווישן ביידע וועלט־מלחמות (אַלגעמיינער איבערזיכט, פּאַרטייען, באַוועגונגען, געזעלשאַפטן, אַרגאַניזאַציעס, דאָס רעליגיעזע און געזעלשאפטלעכע לעבן, פערזענלעכקייטן און אינסטיטוציעס, ווי אויך פיל בילדער פון יענער תקופה); די טעג פון אומקום; פּראָגע נאָך דער באַפרייאונג; פּראָגער לאַנדסלייט אין דער וועלט און אין ישראל; פּאַראַייביקונג פון די אומגעקומענע משפּחה־מיטגלידער.

צו דער לעצטער אזכרה איז דערשינען אַ געדרוקטער פּראָספּעקט פון בוך (16 ז"ז), מיט אייניקע אריגינעלע אַרבעטן (אין העברעאיש און ייִדיש) און בילדער פון דער יידישער פּראָגע.

אונדזער לאַנדסמאַנשאַפט אין ישראל שטייט אין אַן ענגן קאָנטאַקט מיט אירע שוועסטער־אַרגאַניזאַציעס און יחידים אין די פאַראייניקטע־שטאַטן, אַרגענטינע און פּראַנקרייך. מיר דערוואַרטן פון זיי מאַראַלישע און מאַטעריעלע הילף פאַר אונדזער טעטיקייט, באַזונדערס ביים אַרויסגעבן דאָס בוך.

צו דער פארוואַלטונג געהערן פאַלגנדיקע חברים: פאַרזיצער — מ. פאַשעט; סעקרעטאַר — ד. שנעק; קאַסיר — ח. האַזענפוס. פאַרוואַלטונגס־מיטגלידער: אילה דינה, ברייטמאַן שמאי, גור־אלי יעקב, הערשמאַן יצחק, העכט שרה, האוס מאיר, וואַרם דוב, זילבערשטיין רחל, טענענבוים אליהו, טענענבוים מרדכי, לענט שמואל, לעווענקאָפּ אסתר, לאַנגעוויטש, מיימון אברהם, נאמן משה־חיים, פעלדמאַן יוסף, פרידמאַן אברהם, פרידמאן אביגדור, פרוימאן גרשון, טשערוואַנקע שמואל.

רעדאַקטאָר פון יזכור־בוך — ד. שטאקפיש.

אונדזער לאַנדסמאַנשאַפט איז אַנגעשלאָסן אין דער „התאחדות עולי פולין" — פאַרבאַנד פון פוילישע יידן אין ישראל, צו וועלכן עס געהערן כמעט אַלע לאַנדסמאַנשאַפט־אַרגאַניזאַציעס אין לאַנד.

דער אַדרעס פאַר קאָרעספּאָנדענץ: ועד אירגון יוצאי פראָגה־וורשה, ע"י התאחדות עולי פולין — תל־אביב, רחוב בן־יהודה 100.

פרושקאָוו

די שטאָט פרושקאָוו (ביי וואַרשע) האָט ערב דער צווייטער וועלט־מלחמה געהאט אַ יידישע באַפעלקערונג פון 1100 נפשות. פון דער נאַצישער בלוט־באָד האָבן זיך געראַטעוועט נאָר 90 נפשות, פון זיי זענען געקומען אין ישראל 75 נפשות און די איבעריקע זענען צעשפרייט אין פאַרשיידענע לענדער. די גרעסטע טייל פרושקאָווער אין ישראל אַרבעטן אין פארשידענע רעגירונגס־אַנשטאַלטן, און די איבעריקע זענען באַשעפטיקט ביי פּאַרשידענע זעלבשטענדיקע פּראָפעסיעס.

דער אירגון יוצאי פרושקוב בישראל איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1945. דער הויפּט־

ציל פון אירגון איז געווען פאראייביקן דעם אנדענק פון די אומגעקומענע קדושים און געבן הילף די געבליבענע רעשטלעך, וואָס זיינען אנגעקומען קיין ישראל. דער היגער קאָמיטעט, מיט דער הילף פון די לאנדסלייט פיל געטאָן כדי צו רעאליזירן די אויבנדערמאַנטע אויפגאַבן.

יאָר־יערלעך, י׳ טבת, קומט פאָר אן אזכרה נאָך אונדזערע קדושים, אין תל־אביב און חיפה, און דאָן קומען זיך צונויף כמעט אַלע פרושקאָווער לאַנדסלייט. מיר האָבן אויך געשטעלט אַ מצבה אין מרתף־השואה, אין ירושלים. דער אירגון גרייט זיך ארויסגעבן א „ספר־פרושקוב", וואָס זאָל פאָראייביקן אויף דורות אונדזער חרובע שטאָט און איר פאָרשניטענער יידישער קהילה. פיל פון אונדזערע לאַנדסלייט גיבן אָפּ פון זייער צייט און ווידמען זיך מיט גרויס אינטערעס דאָס ארויסגעבן דעם בוך.

ביים אירגון איז געשאפן געוואָרן אַ קליינע גמילות־חסד־קאַסע, כדי העלפן מיט הלוואות די נייַ־אַנגעקומענע עולים. די קאַסע ווי אויך דער פארבאַנד, בכלל, ווערן אויסגעהאַלטן נאָר פון מיטגלידס־אָפּצאָל.

במשך פון דער עקזיסטענץ פון אירגון זענען פאָרגעקומען צוויי לאנד־קאָנפערענצן, אין וועלכע ס׳האָבן זיך באטיליקט כמעט אַלע חברים וואָס געפינען זיך אין לאַנד

די טעטיקייט פון אירגון ווערט אנגעפירט דורך אַ קאָמיטעט וועלכער ווערט געקליבן בעת דער יערלעכער אלגעמיינער פארזאמלונג פון די פארבאנד־מיטגלידער.

דער פארבינדונג־אדרעס מיט דער פאָרוואלטונג איז לויטן אַדרעס פון איר סעקרעטאָר: יעקב זילבערברג, חיפה, רח׳ הס 18.

פ ש י ט י ק

די שטאָט פשיטיק האָט הינטער זיך אַ רייכע פאָרגאַנגענהייט, זי איז אַנטשטאַנען אין דער צייט פון דעם באָרימטן פוילישן קעניג קאַזשימיעזש דער גרויסער (14־טער יאָרהונדערט). יידן האָבן זיך וואָרשיינלעך אָנגעהויבן צו באָזעצן אין פשיטיק באַלד ביי איר אַנטשטייאונג. אויפן אַלטן יידישן בית־הקברות פלעגט מען אָנווייזן מצבות פון 14־טן יאָרהונדערט.

ביז דער צווייטער וועלט־מלחמה האָט די יידישע באַפעלקערונג אין פשיטיק געציילט העכער 500 פאָמיליעס (אַן ערך 3000 נפשות). יידן האָבן זיך באַשעפטיקט אַלס לאַנדווירטן, סוחרים, קליינהענדלער, אָבער דער רוב איז געווען בעלי־מלאכות און אַרבעטער. די פשיטיקער יידן זענען געשטאַנען אויף אַ הויך קולטורעלן ניוואָ. דאָ זענען געווען טעטיק אַלע ציוניסטישע, רעליגיעזע און סאָציאַליסטישע פאַרטייען, וועלכע האָבן עקזיסטירט אין פוילן צווישן ביידע וועלט־מלחמות. עס זענען דאָ געווען עטלעכע ביבליאָטעקן, ספאָרט־קלובן און יוגנט־אָרגאַניזאַציעס.

זינט היטלער איז געקומען צו דער מאַכט אין דייטשלאַנד האָט זיך דאָ, פונקט ווי אין גאַנץ פוילן, פאַרשטאַרקט די אַנטיסעמיטישע אַגיטאַציע, און ווירטשאַפטלעכער בויקאָט. שפּעטער זיינען די כוליגאַנעס איבערגעגאַנגען צו פירן אַ פאָגראָם־אַגיטאַציע, און דעם 9־טן

מערץ 1936 איז אויסגעבראכן דער טרויעריק־באַרימטער פשיטיקער פּאַגראָם, וועלכן עס איז אומגעקומען די משפּחה מינקאָווסקי הי״ד און פיל יידן זענען פּאַרוווונדעט געוואָרן. די יידישע באַפעלקערונג האָט זיך העלדיש אַנטקעגנגעשטעלט די פּאַגראָמשטשיקעס און געקאָטעוועט זיי עד למיתה. דער ווירדיקער וידערשטאַנד פון דער יידישער באַפעלקערונג האָט דערווייטערט די גיפֿער פון פּיזשע אגרעסיוע אַקטן מצד דער אַרומיקער באַפעלקערונג — ער האָט אָבער געבראַכט אַ פאַרשטאַרקטע כוואַליע פון עקאָנאָמישן באָיקאָט אויף יידן, וואָס האָט רואינירט די יידישע קרעמער און בעלי־מלאָכות.

דער „פשיטיקער־פּאַגראָם״ האָט אויפגערודערט די גאַנצע וועלט, יידן און נישט יידן. די סאַנאַציע־רעגירונג האָט אַנשטאָט צו אַרעסטירן און באַשטראָפן די פּאַגראָמשטשיקעס — אַרעסטירט פיל יידן און געשטעלט זיי צום משפּט, נאָר דערפאַר ווייל זיי האָבן זיך נישט געלאָזט אומברענגען. ס׳איז כדאי דאָ צו דערמאָנען די העלדישע פאַרטיידיקער פון די פשיטיקער יידן, די באַרימטע יידישע און פוילישע אַדוואָקאַטן: מאַרגאָליס, עטינגער, בערענזאָן, קריגער, לעווין, לאַנדאו, פּעטרושעוויטש, שומאַנסקי א.א. מיט זייער פאַרטיידיקונג אויפן פּראָצעס האָבן זיי אַרויסגערופן צו זיך כבוד און אַכטונג אויף דער גאַנצער וועלט.

נישט געקוקט אויף דער פרעכטיקער פאַרטיידיקונג, זענען אייניקע יידישע יונגעלייט פאַרמשפּט געוואָרן אויף לאַנגיעריקער תפיסה. די פּאַגראָמשטשיקעס זענען אַרויס ריין ווי די לעמעלעך. די יידישע יונגעלייט זענען ערשט אַרויס פון תפיסה ביים מלחמה־אויסברוך און אַ טייל פון די העלדן געפינען זיך אין ישראל.

מיטן אויסברוך פון קריג איז אַ טייל פון דער יידישער יוגנט אַוועק אין ראַטנפאַרבאַנד, ווו זיי האָבן געקעמפט אין די רייען פון דער רויטער אַדער פוילישער אַרמיי, ווי אויך אין די רייען פון די פאַרטיזאַנער, און פיל זענען העלדיש געפאַלן אין די קאַמפן מיט די היטלער־מערדער.

די שטאָט זעלבסט איז ביים אויסברוך פון דער דייטש־סאָוויעטישער מלחמה צעשטערט געוואָרן און די יידישע באַפעלקערונג האָט זיך צעשפרייט אין די אַרומיקע שטעט (ראַדאָם, וואַלאַנאָוו, פּשיסכע, סקאַרשעוו, שידלאָוויץ א.א.). די אַנטרונענע זיינען שפּעטער אומגעקומען אין אוישוויץ, טרעבלינקע און אין אַנדערע לאַגערן. געבליבן ביים לעבן זענען אַ 200 פשיטיקער. דער גרעסטער טייל געפינט זיך אין ישראל, די איבריקע — אין אַנדערע לענדער.

*

דער אירגון יוצאי פשיטיק בישראל האָט זיך אַרגאַניזירט ערשט אין יאָר 1953 (ער ציילט 85 חברים). יעדעס יאָר, ט״ו אדר, אַרדענען מיר אין אַ יזכור־אָוונט לכבוד די קדושים, אומגעבראַכטע דורך היטלערן און די געפאַלענע אין פּאַגראָם פון 1936.

מיר פאַרמאָגן אַ ליי־קאַסע און שטייען אין קאָנטאַקט מיט אונדזערע לאַנדסלייט אין אַמעריקע, פראַנקרייך, קאַנאַדע. מיר פלאַנען אַרויסצוגעבן אַ יזכור־בוך וווּ עס זאָל זיך אָפּשפּיגלען די רייכע פאַרגאַנגענהייט פון אונדזער פאַרשניטענער קהילה.

דער ועד־הנהלה באַשטייט פון פאָלגנדע חברים: יצחק פרידמאַן, גדליה בליכער, שלום לינדענבוים און חיים גאלטשעווסקי.

דער אַדרעס פאַר קאָרעספּאָנדענץ: יצחק פרידמאַן, תל־אביב, רח׳ הרמן הכהן 16.

פשעמישל

די יידישע קהילה אין פשעמישל איז געווען איינע פון די עלטסטע קהילות אין פוילן. דער יידישער ישוב אין פשעמישל איז אַנטשטאַנען אין 13־טן יאָרהונדערט.

אין יאָר 1939 האָבן געלעבט אין פשעמישל 20.000 יידן. נאָר 300 נפשות זענען ניצול געוואָרן אין דער שטאָט און ביי 400 האָבן זיך געראַטעוועט אין רוסלאַנד. היינט געפינען זיך אין פשעמישל אַרום 60 יידן — אַ טייל פון זיי זענען פון די אַרומיקע שטעטלעך. די רעשט ניצול געוואָרענע האָבן אויסגעוואַנדערט, מערסטנס קיין ארץ־ישראל, ווי אויך קיין אַמעריקע, קאַנאַדע, אַרגענטינע, פראַנקרייך, אויסטראַליע און בעלגיע.

אין ישראל געפינען זיך היינט צו טאָג אַרום 2.000 נפשות פשעמישלער לאַנדסלייט, צעזייט איבערן גאַנצן לאַנד: פון דן ביז אילת — אין קיבוצים, מושבים און אַלע שטעט אין ישראל. צווישן די פשעמישלער געפינט זיך אַ היפשע אינטעליגענץ — אַ גרויסע צאָל דאָקטוירים, אַדוואָקאַטן, אינזשיניערן, אַפּטייקערס, לערער, ווי אויך אָפיצירן אין צה"ל, הויכע באַאַמטע אין דער רעגירונג און אין די מוניציפּאַליטעטן, אין ועד־הפּועל פון דער הסתדרות א.א.ו.ו. די פשעמישלער זענען אויך גוט באַטייליקט אין דער אינדוסטריע, מלאכה און האַנדל.

דער אירגון עולי פשעמישל איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1944. היינט האָט ער בייַ 600 רעגיסטרירטע מיטגלידער. די צענטראַלע פונעם אירגון געפינט זיך אין תל־אביב, און אין חיפה איז פאַראַן אַ פיליע. דער אירגון פירט זיינע טעטיקייטן אויפן געזעלשאַפטלעכן און סאָציאַלן געביט.

אין יאָר 1945 האָט דער אירגון אַרגאַניזירט אַן אַקציע פון הילף פאַר די ניצול־געוואָרענע רעשטלעך פון אונדזער שטאָט און האָט אַרויסגעשיקט אַהין דריי גרויסע קאַסטנס מיט מלבושים. בייַם אירגון עקזיסטירט אַ גמילת־חסדים־קאַסע, וועלכע דערטיילט הלוואות די נייַע עולים און העלפט זיי אין די ערשטע שריט פון אייַנאַרדענען זיך אין לאַנד.

יעדעס יאָר, אין חודש אדר, ווערט דורכגעפירט די אזכרה פאַר די קדושים פון פשעמישל. אויסער דעם ווערט אויך צוויי מאָל אין יאָר אייַנגעאָרדנט אַ געזעלשאַפטלעכער אָוונט.

דער הויפּט־ציל, פאַר וועלכן עס שטייט איצט דער אירגון, איז דאָס אַרויסגעבן דעם ספר־הזכרון פון פשעמישל. דער רעדאַקציע־קאָמיטעט באַשטייט פון ד"ר ד. ניצני (קנאַפּף), ד"ר מ. שאַטנער און אינזש. י. אַלטבאוער. ער האָט שוין צוגעגרייט זייער ווערטפולע מאַטעריאַלן און מיר שטייען פאַרן בקרובדיקן פאַרענטלעכן דעם אָנדענק־בוך.

מיר שטייען אין פאַרבינדונג מיט די קאָמיטעטן פון גרויסע פשעמישלער לאַנדסמאַנשאַפטן אין אַמעריקע, אַרגענטינע און אין אַנדערע לענדער.

דער פאַרזיצער פון אירגון עולי פשעמישל אין ישראל איז ד"ר צבי רובענפעלד; צום ועד־הפּועל פון אירגון געהערן די חברים: אשר ראָזענפעלד, שלמה גאָלדשטיין און אריה קהאַווע — פון תל־אביב; ד"ר בנימין ווייגטראוב און חנוך האנד — פון חיפה.

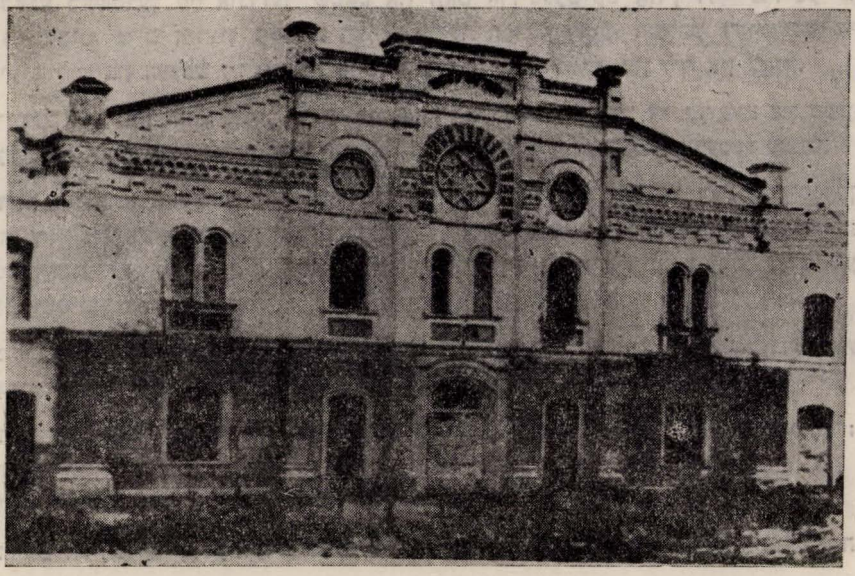
די גמילת־חסדים־קאַסע ווערט געפירט דורך מגר. נ. פאָלער, א. ראָזענפעלד און סימה פאר.

דער פאַרבינדונגס־אַדרעס פון אירגון איז: ד"ר צבי רובנפלד, תל־אביב, ת.ד. 3220.

קאָוועל

ס׳פּעדערט די האַנט, ס׳קלאַפּט שטאַרקער דאָס האַרץ און אַ ציטער גייט דורך איבערן גוף: אָט אַנטפּלעקט זיך אויפסניי די אַמאָליקע קאָוועל, מיט אירע דרייסיק טויזנט יידישע איינווינער — אַ ברויזנדיקע שטאָט מיט פּלייסיקע יידן, אַקטיוע עסקנים, טיכטיקע יוגנט.

ליידער איז די יידישע שטימע פון קאָוועל — דער קול־יעקב — אויף אייביק פאַרשטומט. עס הערן זיך מער נישט דאָרט די טריט פון פּריגייענדיקע יידן צו תפילת־שחרית אין בית־המדרש; עס הילכן נישט מער דאָרט די זיסע געלעכטערס פון יידישע קינדער; מען שרייט זיך דאָרט שוין מער נישט איבער: „גוט־מאָרגן", „גוט־יאָר", „שלום הבר". פאַר די באַגריסערס מיט יענעם „גוט" און יענעם „שלום" האָבן אין די פערציקער יאָרן פון דעם יאָרהונדערט די ברכות זיך פאַרוואַנדלט אין קללות, וואָס האָבן געזייט אַרום זיי מאָרד און הונגער, גויט און חרפה — גויט אין די גרענעצן פון דער געוודפטער קהילה און חרפה פאַר דער גאַנצער וועלט, וואָס האָט זיך צוגעקוקט גלייכגילטיק צו דעם. פאַרשלאָסן אין אייגזאַמען פּיין האָט די קאָוולער קהילה געגוסטס צוגלייך מיט אַנדערע רומפּולע קהילות אין פּוילן. וועו ס׳איז אַנידערגעפאַלן דער בוים, זיינען פאַרטריקנט געוואָרן די צווייגן און די בלעטער האָבן זיך וויט־וויט צעטראָגן מיטן ווינט. נאָכדעם — קיין זכר מער פון לעבן, דער מלאך־המוות האָט איבערגענומען די הערשאַפט איבער דעם יידישן קאָוועל און פאַרזייט דאָרט טויט אויף רעכטס און אויף לינקס. אפילו קינדער און זויגלינגע האָט ער נישט געשוינט, פאַרקערט — זיי האָט ער לייכטער דעם טויט געשענקט... אַ שאָד אַ קויל: דער שטן איז אַ בעל־חשבון — טויזנט קינדערישע קערפערלעך, טויזנט קוילן איינגעשפאַרט. ואתה במרומים... גאָט פון נקמה... ווו איז דיין חשבון?...

די גרויסע שול אין קאָוועל.

ס׳איז געווען אַ יידישע שטאָט קאָמיטעט, געווען... אמת, ס׳איז אויך איצט פאַראַן די שטאָט און דאָס לעבן שטראָמט דאָרט ווייטער — די גאַסן ברוקירט, די געשעפטן אָפן, דער יריד וויידער יעדן מאָנטיק. אָבער אין דעם דאָזיקן געווירבל פון לעבן וועסטו קיין באַקאַנטן שטריך נישט געפינען: קיין באָרד, קיין פאה, קיין ווייס־בלוי היטל... פון דיינע אמאָליקע טאַטע־מאַמע, שוועסטער־ברידער, פריינט־באַקאַנטע איז געבליבן אייַן געמיינזאַמער ברודער־קבר אין באָקאָוע. און אויב דו וועסט וועלן־נישט־איז — דו אָפשטאַמיקער פון קאָמיטעט, פרייַער בירגער פון מדינת ישראל — אויף דעם קבר באַזוכן, טאָ בויג זיך דאָרט אין צו דער ערד, די גלות־ערד וואָס האָט אייַנגעזאַפּט דעם גרעסטן טייל פון אונזער געמיינזאַם בלוט, און רוים אַריין אין קבר אונזער בשותפותדיקע מחילה און שבועה: „מיר האָבן געהערט פון דערווייטנס אייער פיינלעכן יאָמער, אָבער אונדזער האַנט איז געווען צו קורץ צו העלפן. מיר האָבן אויך פאַרגאָסן בלוט: פאַר אונדזער מדינה, פאַר אונדזער זיכערקייט און פרייהייט און פאַר דעם אַז דאָס וואָס מיט אייך איז געשען, זאָל שוין מער נישט קאָנען געשען!“

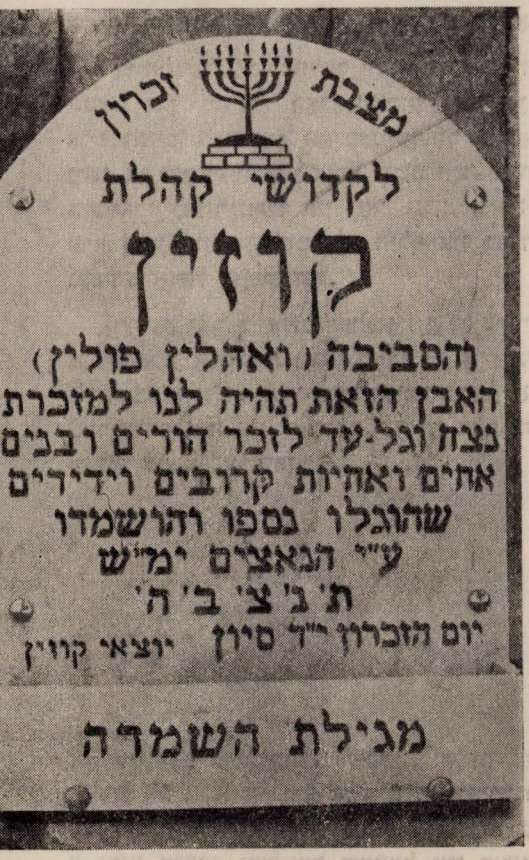
די הונדערטער קאָמיטעט יידן וואָס האָבן זיך צונויפגעזאַמלט נאָכן חורבן פון זייער היימאַט־שטאָט אין ישראל, האָבן צוריק באַקומען זייער צלם־אלהים, אויסגעגלייכט די רוקנס, אויפגעהויבן דעם קאָפּ, און באַמיען זיך צו פאַרגעסן דעם קאָשמאַר פונעם עבר. אָבער פאַרגעסן נישט די יעניקע וועלכע האָבן נישט זוכה געווען דערצו. אין די ראָמען פון „אירגון יוצאי קובל בישראל“ (געגרינדעט אין יאָר 1941, ציילט קרוב 1000 חברים) וועלן וויידער געווען די טראַדיציע פון קעגנזייטיקער הילף און ברידערלעכער פאַרשטענדעניש, אַזוי ווי ס׳האָט זיך געפירט אַמאָל אין קאָמיטעט.

יעדעס יאָר, ו׳ אלול, טרעפן זיך די קאָמיטעלער לאַנדסלייט אויף אַ געמיינזאַמער אזכרה. מיט געמיינזאַמע אָנשטרענגונגען האָבן זיי אַרויסגעגעבן אַ יזכור־בוך (רעדאַגירט דורך א. ליאוני) און אַרבעטן איצט געמיינזאַם אויפצושטעלן אַ קולטור־הויז א. נ. פון די קאָמיטעלער קדושים. די שארית־הפליטה פון קאָמיטעלער קהילה וואָס געפינט זיך אין ישראל וועט איר היימאַט־שטאָט קאָמיטעל נישט פאַרגעסן!

קאָזין

עלטערע לייט פונעם שטעטל פלעגן דערציילן און זיך יחוס׳ן דאָמיט, אַז קאָזין איז געגרינדעט געוואָרן דורך פליטים פון גירוש ספרד (1492). ווי ס׳זאָל נישט זיין איז אָבער קיין ספק נישט, אַז אין יאָר 1939 איז נאָך קאָזין געווען אַ לעבעדיק־עקזיסטירנדיקער פאַקט — אַ קליין טיפיש וואָליניער שטעטל אין דובנער קרייז פון פאַרמלחמהדיקן פּוילן, מיט 1500 לעבעדיקע יידישע נפשות: אַלט און יונג, תלמידי־חכמים און „יידן פון אַ גאַנץ יאָר“, סוחרים און בעלי־מלאכה׳ס, ציוניסטן פון אַלע שאַטירונגען, געזעלשאַפטלעכע און פראָפעסיאָנעלע עסקנים, און אַלע אַנדערע קאַטעגאָריעס יידן, וואָס האָבן זיך מתעסק געווען מיט צרכי־ציבור און קולטור־ענינים און וועלכע האָבן אין געיעג נאָך פרנסה געשווימבלט און געגריבלט אין די אַרומיקע אָרטשאַפטן, און גוט געקענט די בריטע שליאָכן פון וואָלין.

דער ענטגילטיקער חורבן פון דעם דאזיקן שטעטל איז פאַרגעקומען י"ד סיון תש"ב (1942). בלויז 140 פערזאָן זיינען ביים לעבן געבליבן נאָכן חורבן פון קאָזין, כמעט די העלפּט פון זיי האָט זיך דערשלאָגן קיין ישראל. פון דער צווייטער העלפט איז אַ טייל אַוועק קיין אַמעריקע און אַ טייל האָט זיך צעשפּרייט איבערן סאָוויעטן־פאַרבאַנד. קיינער פון די לעצטע האָט זיך אָבער נישט צוריקגעקערט אויף די חורבות פון שטעטל, כדי דאָרט פאַרצוזעצן דאָס לעבן. מיט אַ פאָר יאָר צוריק זיינען עטלעכע יונגעלייט, געבוירענע און אויפגעוואַקסענע אין קאָזין, וועלכע ווויינען יעצט אין אַנדערע אָרטשאַפטן אין סאָוויעט־רוסלאַנד — געקומען אין זייער היימאַט־שטעטל אויף קבר־אבות, און ביי דער געלעגנהייט האָבן זיי אויפגעשטעלט אויפן בריידער־קבר אַ מצבה, געשריבן אין רוסיש און העברעאיש. די דאָזיקע מצבה שטייט איינזאַם, און ווער ווייסט צו ס'הערט זיך דאָרט אַ קדיש אָדער אַן אל־מלא־רחמים...

אַ מצבה אויפן בריידער־קבר אין קאָזין (רוסיש און העברעאיש).

אַ לוח־זכרון אויפן הר־ציון (ירושלים).

די קאָזינער לאָנדסלייט אין ישראל האָבן אויך געשטעלט אַ מצבה — אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון אין ירושלים, דאָרט וווּ ס'שטייען הונדערטער אַנדערע מצבות, בלויז אין דער העברעאישער שפּראַך, צום אַנדענק פון פאַרשניטענע קהילות אין פוילן. אונדזער מצבה אין

ישראל, כאָטש אַ סימבאָלישע, איז אָבער נישט קיין איינזאַמע און פאַרלאָזטע. מיר, די קאַזינער לאַנדסלייט אין ישראל, ריכטן אָפּ ביי דער מצבה אונדזער שטילן הימלשרייענדיקן געבעט צום גאָט פון חסד און נקמה.

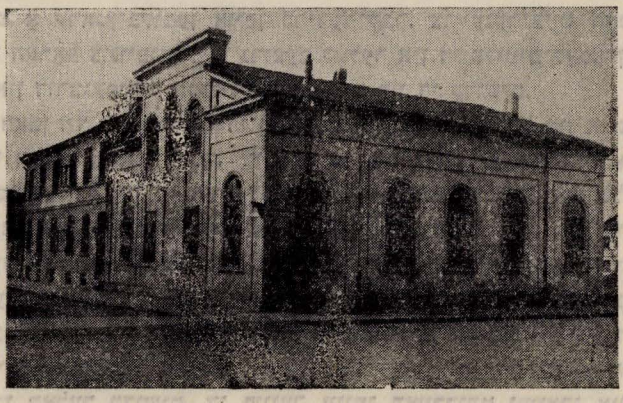
מיר זיינען דאָ סה"כ 70 פּערזאָן, אָפּשטאַמיקע פון קאַזין, אָבער מיר טוען אין די ראַמען פון אונדזער לאַנדסמאַנשאַפט (געגרינדעט אין 1948) אַלעס מעגלעכע, כדי נישט צו פאַרגעסן אונדזערע קדושים און כדי צו פאַראייביקן זייער אָנדענק. מיר טרעפן זיך יעדעס יאָר אויף אַן אזכרה־פאַרזאַמלונג; מיר האָבן זיך אָנגעשלאָסן אין אַלגעמיינעם לאַנד־פאַרבאַנד פון די עולים פון פוילן און זיך איינגעגלידערט אין דער טעטיקייט פון זיינע סאָציאַלע אינסטיטוציעס און פאַראייביקונגס־קאָמיסיעס; מיר האָבן אויסגעאַרבעט אַ פּלאַן אַרויסצוגעבן אַ יזכור־בוך. מיר פאַרשטאַרקן יעצט אונדזערע קאָנטאַקטן מיט לאַנדסלייט אין חוץ־לארץ (ספּעציעל אין אַמעריקע), כדי געמיינזאַם קאָנטינואירן די לאַנדסמאַנשאַפט־אַרבעט.

ס׳רוב קאַזינער לאַנדסלייט אין ישראל וווינען אַרויס גרויס אינטערעס פאַר דער לאַנדסמאַנשאַפט־טעטיקייט, בראש פון וועלכער ס׳שטייט אַ קאָמיטעט פון 4 מיטגלידער: מרדכי נחמני, שלמה סקולסקי, צבי צונסקי און פסיה בערנשטיין. דער קאָמיטעט וועט זיינע אויפגאַבעס פאַרעצן.

קאַלאַ

קאַלאַ (קויל) איז געווען אַ טיפּיש יידיש שטעטל אין פּויזנער קרייז, נישט ווייט פון דער דייטשער גרענעץ. אין יאָר 1939 האָבן דאָרט געלעבט ארום 5200 יידן (45% פון דער אַלגעמיינער באפעלקערונג).

היסטאָרישע מקורות דערציילן, אַז דאָס שטעטל איז אַנטשטאַנען אין יאָר 1362; אין אַרכיוו פון קאָנינער קרייז־געריכט וועלן יידן דערמאנט אין יאָר 1429. אַזוי אַרום איז קלאָר,

דער בית־המדרש אין קאַלאַ, פון וואַנען די יידן זענען דעפּאָרטירט געוואָרן אין די אומקום־לאַגערן.

אַז די געשיכטע פון יידן אין קאַלאַ נעמט אַרום אַ תקופה פון 500 יאָר. אויפן ראַנד פון איר פינפהונדערטיערקער עקזיסטענץ איז די דאָזיקע קהילה אָפּגעמעקט געוואָרן דורך די נאַציס. די מערהייט פון די קאַלער יידישע איינווינער זיינען דעפּאָרטירט געוואָרן קיין כעלמנאָ (12 ק״מ פון קאַלאַ) און האָבן דאָרט געטיילט דעם גורל פון טויזנטער אנדערע יידן — אינעם באַוווסטן כעלמנער קרעמאַטאָריום. די אומגעבראכטע האָבן געפונען זייער הייליקע רו אין גרויסן ברידער־קבר אין די וועלדער פון לאָמברודזעק.

קאַלער שרידי־השואה אויפן ברידער־קבר פון קאַלער קדושים אין כעלמנאָ (1944).

בעת דער צווייטער וועלט־קריג האָט זיך געענדיקט, האָבן רעשטלעך לעבענגעבליבענע פון קאַלאַ זיך צוזאַמענגעטראָפן אין זייער חרובן שטעטל, זיינען שפּעטער געפאָרן קיין כעלמנאָ און האָבן געלייגט אַ קראנץ־בלומען אויפן ברידער־קבר. צו־יענער־צייט האָט אויך אונדזער לאנדסמאַן אברהם האַראַפּ צונויפגעקליבן גרופּעס קאַלער אין די פליטים־לאַגערן פון נאָכמלחמה־דיקן דייטשלאַנד און דורכגעפירט אזכרות צום אנדענק פון די קדושים.

גלייכצייטיק האָבן זיך אָרגאַניזירט די קאַלער בני־עיר אין ישראל און אויפגעשטעלט זייער פאַרבאַנד — אין תל־אביב און חיפה. די ערשטע אויפגאַבע פונעם פאַרבאַנד איז געווען: ערטיילן מאָראַלישע שטיצע און מאַטעריעלע הילף די ניי־אנגעקומענע לאנדסלייט קיין ישראל. דער ועד אין חיפה האָט זייער פיל געליסטעט אויף דעם געביט. דער ועד אין תל־אביב האָט מיט דער צייט געענדערט די סיסטעם פון פילאנטראָפישער הילף און האָט געשאפן א ספּעציעלן הלוואות־פאָנד וועלכער האָט זיך אנגעשלאָסן אָן דער צענטראַלער הילפס־קאַסע פון התאחדות עולי פולין און אָנגעהויבן פירן אַ סיסטעמאַטיש־אָרגאַניזירטע קאָנסטרוקטיוועַ הילפס־טעטיקייט.

דער אויבנדערמאַנטער אברהם האַראַפּ האָט קומענדיק קיין ישראל מיטגעבראַכט מיט זיך ביינער פון די קאַלער קדושים, די ביינער זיינען באַערדיקט געוואָרן אויפן בית־הקברות אין חיפה; און ס׳איז דאָרט, אַ דאַנק דער איניציאטיוו פון א. האַראַפּ אויפגעשטעלט געוואָרן אַ

מצבה. אויך א צווייטער לאַנדסמאַן — יעקב שולץ, האָט מיטגעבראַכט ביינער פון די אומגעקומענע. די ביינער האָבן מיר באַערדיקט אויפן בית־הקברות פון נחלת־יצחק ביי תל־אביב.

אַ מצבה נאָך די קאַלאָער קדושים אויפן בית־עלמין אין חיפה.

אַ גרופּע חברים פון תל־אביב און חיפה, בראש מיט הענאָך הירשביין (תל־אביב) און אינז׳ ג. וואלקאוויטש (חיפה) האָבן אויף זיך געמומען די הייליקע ארבעט פון פאראייביקן דעם אַנדענק פון די קדושים. צוערשט איז אייגעמויערט געוואָרן א מארמאָר־טאָוול אין „מרתף־השואה״ אויפן הר־ציון. דערנאָך האָט דער פאָרבאַנד זיך ענערגיש געמומען אַרויסצובן אַ יזכור־בוך. די רעדאַקציע־קאָמיסיע בראש מיטן חבר מרדכי האַלטער פון דפנה, האָט זיך אַנגעשטויסן אויף גרויסע שוועריקייטן און נאָר אַדאַנק דער איבערגעבנהייט פון אירע אַקטיוווע חברים איז געלונגען צו רעאַליזירן די זאַך. דער חבר הענאָך הירשביין האָט מיטגעהאָלפן מיט זיין ענערגיע גובר זיין אַ סך שוועריקייטן. דער חבר אליהו דובדבני (קירשבוים) — פאַראַנטוואָרטלעכער פאָר דער בוך־אַקציע — האָט זיך פאַרבונדן מיט לאַנדסלייט און פריינט אין דער גאַנצער וועלט, און זיי האָבן זיך טאַקע וואַרעם אָפּגערופן. נאָך 4 יאָר אומדערמידלעכער און אחריותפולער אַרבעט איז דאָס בוך דערשינען (אין יאָר 1958).

דאָס בוך „ספר־קאָלאָ״ (אין העברעאיש און יידיש) איז רייך אילוסטרירט און אַנטהאַלט אין זיך אַן אינטערעסאַנטן באַלערנדיקן מאַטעריאַל וועגן דער אַנטוויקלונג און דערגרייכונגען פון דער יידישער קהילה, ווי אויך פערזענלעכע באַשרייבונגען פון לאַנדסלייט וואָס האָבן דורכגעמאַכט אַלע שוידערלעכקייטן פון דער אומקום־תקופה. אין בוך ווערן געגעבן אָפּגעשפּיגלט אַלע פּאָליטישע, געזעלשאַפטלעכע און קולטורעלע קרייזן, וואָס האָבן זיך אויסגעווירקט אויפן אַלגעמיין־יידישן לעבן אין קאָלאָ. אַ באַזונדער אָפּטייל אינעם בוך נעמט אַרום אַ יזכור־רשימה פון די אומגעקומענע. די דאָזיקע רשימה איז פאַרפאַסט געוואָרן אין רעזולטאַט פון אַקטיוווער

גרופּן־אַרבעט פון 4 לאַנדסלייט: הענאָך הירשביין, אברהם האַראַפּ, צבי נדיר און שרה בוקצער־נוימאַן. מיר האָבן אינעם בוך אויך פאַרעפנטלעכט אַ יזכור־רשימה פון קאָלער בני־עיר, וואָס האָבן אָפּגעגעבן זייער לעבן אין דער באַפרייאונגס־מלחמה פאַר מדינת־ישראל, צווישן זיי: אונדזער אומפאַרגעסלעכער יהודה גאָטליבאָווסקי הי"ד — עולה געווען פון קאָלאָ אין יאָר 1939, פון די גרינדער פון קיבוץ „ניצנים" אין נגב, געפאַלן העלדיש ביים פאַרטיידיקן דעם דאָזיקן קיבוץ.

אינעם „ספר־קאָלאָ" ווערן אויך געבראַכט פרטים ווענן אונדזערע בני־עיר אין דער גאַרער וועלט און ווענן זייער דאָרטיקער לאַנדסמאַנשאַפּטס־טעטיקייט. זיי האָבן אַלע האַרציק מיטגעווירקט און מיטגעאַרבעט אַז דאָס בוך זאָל דערשיינען, און ספּעציעל האָבן זיך ביי דעם אויסגעצייכנט אונדזערע איבערגעגעבענע לאַנדסלייט: סול מאַריסאָן (ניו־יאָרק), וועלכער האָט געזאַמלט מאַטעריאַלן אינעם אַרכיוו פון „ייוואָ" און האָט פיל געזאָרגט אויך פאַר דער מאַטעריעלער זייט פונעם בוך; שרגא פרידלאַנד (מאַנטשעסטער); דוד פּאַרדאָנסקי (ראַדעזיץ); משה פּאַטאָלאָווסקי און זיין פאַמיליע (בראַזיל); אבעל יאַרמוש (באַליווייע); אייזיק האַנטווורצעל (שווייץ); עדזיא לעווין, פרוי מינאַ פרענקעל־קראַקאָווסקי און מאַנוס לאַסק (ווין), ווי אויך אַנדערע. צום אַרויסגעבן דאָס בוך האָבן אונדז אויך פיל מיטגעהאָלפן: דער „יידישער היסטאָרישער אינסטיטוט" אין ווארשע, זיין דירעקטאָר פּראָפ. בערל מאַרק; דער „יידישער וויסנשאַפּטלעכער אינסטיטוט" („ייוואָ") אין ניו־יאָרק; דער „בית לוחמי הגיטאות ע"ש י. קצנלסון" אין ישראל.

צו דער יזכור־ליטעראַטור נאָך דער פאַרשניטענער קאָלער קהילה דאַרף אויך פאַררעכנט ווערן דער ספר „דבר־ישרים" פונעם לעצטן רב אין קאָלאָ — ר' חיים־דוד זילבער מרגליות זצ"ל ווענען ד"ר אהרן אורבן־בראַנד האָט אין „ספר־קאָלאָ" געווידמעט אַן אָנדענק־אָפּהאַנדלונג.

אַ יזכור־פאַרזאַמלונג נאָך די קאָלער קדושים.

אַ צווייטע אויפלאַגע פון דעם ספר איז דערשינען אין תל־אביב אין יאָר 1959, אַרויסגעגעבן דורכן זון פון מחבר — ר׳ אלכסנדר מרגליות ז״ל, וועלכער איז געשטאָרבן אין תל־אביב קורץ נאָכן דערשיינען פון דערמאנטן ספר.

די יערלעכע אזכרה נאָך אונדזער קהילה ריכטן מיר אָפּ עשרה בטבת.

דעם לויפנדן יאָר — כ״ז ניסן תש״ך, אין נאַציאָנאַלן געדענק־טאָג פון אומקום אוןווידערשטאַנד, האָבן מיר געפלאַנצט אַ וועלדל אויפן נאָמען פון אונדזערע קדושים אינעם אַלגעמיינעם „יער־הקדושים״, אין די בערג פון יהודה. די שותפים פון דער פאַראייביקונגס־אַקציע זענען:

1. דער אירגון יוצאי קאַלאָ אין תל־אביב, מיט זיין פאַרוואַלטונג אין באַשטאַנד פון די חברים: הענאָך הירשביין, אליהו דובדבני, משה נוימאַן, אברהם אילאָווסקי, אברהם האַראַפּ, ד״ר דב אבישלום, שרה בוצקער־נוימאַן, ס. איזביצקא־זעזמיר, רחל סטאַל־פּעלהענדלער; ווי אויך די פריערדיקע פאַרוואַלטונגס־מיטגלידער: א. טכורזש, י. קוטנער און יהודה שטשעטשינסקי.

2. דער אירגון יוצאי קאַלאָ אין חיפה, מיט זיין פאַרוואַלטונג אין באַשטאַנד פון די חברים: אינז׳ ג. וואָלקאָוויטש, א. ל. קאָגינסקי, מרדכי זאַלקינד, צבי נדיר, ח. א. שולץ, בנימין שטערן, אהרן און פנחס פּשעדעצקי, יוסף פאָגעל, אסתר נאַשעלסקי־באַנדלער.

3. דער פאַראיין פון קאַלער לאַנדסלייט אין אַמעריקע, מיט זיין פאַרוואַלטונג אין באַשטאַנד פון די חברים: סול מאָריסאָן, ראובן בראָנד, חיים־רפאל ראָוך, א. קליין.

מערערע לאַנדסלייט פון אַמעריקע און אַנדערע לענדער האָבן באַזוכט ישראל און זענען דאָ, דורך אונדז, גאָר פריינטלעך אויפגענומען געוואָרן. אונדזער פאַרבאַנד אַרדנט אויך איין חבֿרישע צוזאַמענטרעפן פון היגע לאַנדסלייט מיט זייערע פאַמיליעס, וואָס דערנענטערט די מיטגלידער איינעם צום צווייטן און שטאַרקט אויך זייער קאָנטאַקט און פאַראינטערעסירונג מיט דער אַלזייטיקער טעטיקייט פונעם פאַרבאַנד.

קאַנין

ביי די ברעגעס פון טייך וואַרטאַ, פון ביידע זייטן, איז געווען אַמאָל אַ באַחנ׳ט יידיש שטעטעלע — קאַנין. אַדמיניסטראַטיוו האָט זי געהערט צו פּויזנער וואָיעוואָדשאַפט, און אין יאָר 1939 האָט זי געציילט 13000 איינווויינער, פון זיי אַן ערך 3000 יידן.

פון תמיד האָט קאַנין געשמ׳ט אַלס קולטורעל שטעטל. אין דעם קליינעם יידישן ישוב האָט עקזיסטירט אַ יידישע גימנאַזיע, פון די ווינציקע אין פּוילן, און אַ יידישע ביבליאָטעק — פון די גרעסטע אין פּוילן. אַ חוץ דעם האָט דאָס שטעטל פאַרמאָגט אַ גרויסע יידישע באַנק און פיל אַנדערע קולטורעלע, ווירטשאַפטלעכע און פילאַנטראָפּישע אינסטיטוציעס. עס האָט זיך געפּירט אַ פאַרצווייגטע פאַרטייאישע און קולטורעלע טעטיקייט. נאָכן בלוטיקן שטורם איז דאָס אַלץ אָפּגעמעקט געוואָרן ווי בכלל קיינמאָל נישט געווען. אין קאַנין איז נאָך דער מלחמה קיין ייד נישט פאַרבליבן — יידיש פאַרמעגן און שאָפן איז פאַריתומט און חרוב.

פון די דריי טויזנט יידן האָבן זיך געראַטעוועט פון נאַצישן גיהנום נאָר אַ 150 נפשות —

די מערהייט איז אין ישראל און די איבעריקע צעשפרייט איבער דער גאַנצער וועלט — פון איראָפּע ביז אויסטראַליע, פון רוסלאַנד ביז אַמעריקע. מיר ציילן היינט־צו־טאָג אין ישראל 200 משפחות: האַנטווערקער, באַאַמטע, אַקאַדעמיקער און אַנדערע פראָפעסיעס.

נאָכן קריג האָבן מיר אָנגעהויבן אַן אָקציע צו העלפן די לעבנגעבליבענע, דורך שיקן שפּייז פעקלעך און באַקלייַדונג. דער ארגון האָט אָנגעהויבן זיין טעטיקייט אין 1950, מיטן אָנקומען קיין ישראל פון ח׳ לוי מאַנטשקע. מיטן געדאַנק אַז מען דאַרף העלפן די לעבנ־געבליבענע, האָבן מיר צו־יענער־צייט קודם־כל געגרינדעט אַ גמילות־חסדים־קאַסע, מיט אייגענע קלייַנע מיטלען, וואָס מיר האָבן געזאַמלט צווישן די קאָנינער אין ישראל. שפּעטער האָבן מיר באַקומען הילף פאַר דעם צוועק פון קאָנינער קאָמיטעטן אין ניו־יאָרק, לאָנדאָן און אַנדערע. די קאַסע האָט אונדז דערמעגלעכט געבן קאָנסטרוקטיוועַ הילף די נייַ־אָנגעקומענע. היינט באַשטייט דער אייגן־קאַפּיטאַל פון דער קאַסע איבער 10.000 ל״י. די אַרויסגעגעבענע הלוואות ווערן צוריקגעקערט אין בעסטן אָרדענונג.

יעדעס יאָר, אין חודש אָקטאָבער, אָרדענען מיר אַיין אַן אזכרה, געווידמעט דעם אָנדענק פון די אומגעקומענע קדושים. ביים פאַרבאַנד איז טעטיק אַ ספּעציעלע קאָמיסיע, וואָס פאַרנעמט זיך מיט דער אויפגאָבע פון פאַראייביקונג. מיר האָבן אויסגעריכטעט אַ „נר־תמיד״ אין דער פאָרם פון אַ פראַכט־בוך, אין וועלכן יעדע אומגעקומענע משפּחה וועט פאַרשריבן ווערן אויף אַ באַזונדער עמוד, אויסגעפערטיקט דורך אַ געניטן סופר. דאָס בוך וועט זיין דער יזכור־פּנקס נאָך דער פאַרשניטענער קהילה.

מיר האָבן אויך באַשלאָסן אָרויסגעבן אַן אינפאָרמאַציע־ביולעטין פאַר אונדזערע חברים אין ישראל און אויסלאַנד, וועגן דער טעטיקייט פון אירגון און פאַרשידענע דערשיינונגען אינעם לאַנדסמאַנשאַפּטס־לעבן, וואָס טראָגן אַ געזעלשאַפּטלעכן ווי אויך פּערזענלעכן כאַראַקטער.

צוהילף צו אונדזער פאָרזיצער לוי מאַנטשקע, באַטייליקן זיך אַקטיוו אין דער אַרבעט פונעם פאַרבאַנד די פאָלגנדע חברים (לויט א״ב): אָזעראָוויטש צבי, אחיקם נתן, בן־גוריון ברוריה, גלאָווינסקי שמואל, כמיעלניק שלמה, לעוונבערג צילה און שמעון, מאָשקאָוויטש מרדכי, נאופעלד יוסף, סוכרי יצחק, עצמון יעקב, ערליך משה, פּיעקאַרטשיק אלכסנדר, פעסטענבערג נחום, צאַדעק מיכאל, קו־אור משה, קלעטשעווסקי לייב, קעמפּינסקי אברהם, ריטשקע יחזקאל, שחל משה, שערער לאה.

דער אַדרעס פאַרן פאַרבאַנד איז: צבי אוזרוביץ, רמת־גן, רח׳ נבו 7.

קאַסאָוו

דאָס שטעטל איז געווען באַקאַנט אונטערן נאָמען „קאַסווו הוצולסקי״ — נישט ווייט פון קאַלאָמיי (גאַליציע) — און האָט פאַרמאָגט 4000 יידישער איינוווינער. 212 משפּחות לעבן איצט אין ישראל און זיינען אָרגאַניזירט (זינט 1944) אין אַ לאַנדסמאַנשאַפּט־פאַרבאַנד.

כ״ה תשרי איז דער יאָרצייט נאָך דער פאַרשניטענער קאַסאָווער קהילה. צו איר אָנדענק

האָבן מיר געפלאַנצט בוימער אין „יער־הקדושים" און איינגעפאַסט אַ לוח־זכרון אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון. מיר גרייטן יעצט צום דרוק אַ יזכור־בוך.

מיר אונטערהאַלטן קאָנטאַקט מיט דער קאָסאָוואָר לאַנדסמאַנשאַפט אין ניו־יאָרק און זיינען אויך אין פאַרבינדונג מיט די אָפּגעראַטעוועטע פון חורבן קאָסאָוואָר משפחות, וואָס האָבן זיך צעשפרייט איבער פאַרשידענע לענדער.

די איצטיקע אָנפירערשאַפט פון אונדזער פאַרבאַנד באַשטייט פון פאָלגענדע (קאָמיטעט־מיטגלידער ווי אויך אַקטיוע עסקנים): ברוך ענגלער, ד"ר יצחק ברעטלער, יהושע גערטנער, שמואל דרעזנער, מנחם הייזלער, צבי קרן, חנה ראָזנבוים, אברהם־צבי שטיין, ד"ר משולם שמחה, יששכר שפיגעל א"א. דער יושב־ראש פון אירגון איז ד"ר משולם שמחה — תל־אביב, רח' שפירא 4; סעקרעטאַר — א. צ. שטיין — נתניה, רח' קיש 3.

קאַרעליטש

א. בלעטלעך געשיכטע

דאָס שטעטל קאַרעליטש (נאָוואָגרודקער וואָיעוודזטוועו) ליגט אויפן טייך רוטאַ, אין אַ גאָר פרוכטבאַרער אומגעבונג, אויפן הויפט־טראַקט סלוצק—ניעסוויזש—מיר, וואָס פירט צו ליטע און צו די איבעריקע קרוין־לענדער פון אַמאָליקן היסטאָרישן פוילן. קאַרעליטש איז אין יענע צייטן געווען דאָס אייגנטום פון די גרויס־ליטווישע פירשטן, די טשאַרטאָריסקיס און ראַדזיווילס. אַלס נדן פאָר דער פירסטין סטעפאַניע ראַדזיוויל, איז די אָרטשאָפּט שפּעטער איבערגעגאַנגען אין רשות פון דער פירשטן־פאַמיליע וויטגענשטיין. אַ חוץ דעם האָבן זיך אין דער געשיכטע פון קאַרעליטש אָפּגעשפּיגלט פיל היסטאָרישע געשעענישן פון דער אַמאָליקער פוילן און ליטע.

קאַרעליטש איז געווען אַ דורכגאַנגס־סטאַציע פאַר טאַטעריש האָרדעס אין 14־טן יאָרהונדערט, וועלכע האָבן איר פאַרניכטעט. אויך די שוועדן, בעת זייערע מלחמות מיט פוילן אין 16־טן און 17־טן יאָרהונדערט, האָבן איבערגעלאָזט סימנים אין קאַרעליטש. אין יאָר 1705 האָט קאַרעליטש געהאַט דעם גרויסן כבוד צו האָבן אַלס גאַסט במשך 24 שעה דעם רוסישן צאַר — פּיאָטר דער גרויסער, אויף זיין וועג פון גראָדנע קיין מאָסקווע. קאַרעליטש האָט געדינט אַלס זאַמל־פונקט פאַר דער פוילישער שליאַכטע, וועלכע האָט דאָ דורכגעפירט אין יאָר 1733 אַן עלעקטאָרן־סעסיע (נאָכן טויט פון קעניג אויגוסט דעם צווייטן), כדי אומצוקערן אויפן פוילישן טראָן אַ קעניג פון דער פיאַסט־דינאַסטיע. אין 1812 זענען דורך קאַרעליטש דורכגעגאַנגען די רעשטלעך פון נאַפּאָלעאָנס אַרמיי, בשעת זייער ריקצוג נאָך דער מפּלה אין רוסלאַנד. נאָך דער צעטיילונג פון פוילן (95—1793) איז קאַרעליטש אַרונטערגעפאַלן אונטער דער הערשאַפט פון צאַרישן רוסלאַנד, צו וועלכער זי האָט געהערט ביז דער ערשטער וועלט־מלחמה (1914).

כ. די אַלטע יידישע קהילה

ס׳פעלן ליידער היסטאָרישע דאָקומענטן וועגן דער אַנטשטייאונג פון דער יידישער קהילה אין קאַרעליטש. די עלטסטע מצבות אויפן יידישן בית־עלמין זיינען געווען פון 18־טן יאָרהונדערט. ס׳איז אָבער כמעט זיכער, אַז אַ יידישער ישוב איז שוין געווען אין קאַרעליטש מיט פיל יאָרן פריער. לויט אַ ציילונג פון יאָר 1765 האָט די יידישע קהילה געהאַט 336 קאָפּ־שטייער צאָלער (נאָר דערוואַקסענע), ד.ה., אַז די יידישע באַפעלקערונג בכלל האָט געציילט אַן ערך טויזנט נפשות. לויט אַ ציילונג פון יאָר 1897 (אונטער דער רוסישער הערשאַפט) האָט די יידישע באַפעלקערונג שוין געציילט 1840 נפשות, ביי אַן אַלגעמיינער באַפעלקערונג פון 2259 נפשות.

אונטער דער רוסישער הערשאַפט האָט די יידישע קהילה נישט געהאַט קיין אָפיציעלן סטאַטוס. די הוצאות פון דער קהילה זיינען געדעקט געוואָרן פון פלייש־שטייער („קאַראָבקע"), וואָס איז געווען אַרענדירט דורך אייניעם פון די יידן. די אַלטע קהילה האָט אויסגעהאַלטן צוויי בתי־כנסת און אַ קלויז (אַ חסידים־שטיבל). אייַן בית־כנסת האָט געהייסן דער „אַלטער", וויַיל ער איז אויפגעשטעלט געוואָרן אויפן פלאַץ פון דער „אַלטער" שול, וואָס האָט עקזיסטירט פון 18־טן יאָרהונדערט און האָט אָפּגעברענט אין 1911. אין דעם „אַלטן" בית־כנסת האָבן ביז דער ערשטער וועלט־מלחמה סטאַביל געלערנט פיל ישיבה־בחורים וועלכע האָבן „געגעסן טעג" ביי די שטעטלשע בעלי־בתים. דער „אַלטער" בית־כנסת האָט אויך געדינט אַלס אכסניה פאַר חברה׳ס לערנער: „עין־יעקב", „משניות" און „תהילים־זאָגער". ס׳זיינען אין שטעטל אויך געווען די חברה׳ס: „הכנסת־כלה", „לינת־הצדק", „חברא־קדישא" און אַ גמילת־חסדים־קאַסע פאַר נויטבאַטדערפטיקע. די יידישע קהילה האָט געאָרגט און געשטיצט אירע אַרעמעלייט און נישט דערלאָזט זיי זאָלן גיין קלייבן נדבות אין פרעמדע שטעט, כדי זיי זאָלן זיך נישט דערנידעריקן פאַר פרעמדע...

קאַרעליטש האָט זוכה געווען צו האָבן פיל באַרימטע רבנים. פאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה זיינען געזעסן אויפן כסא־הרבנות: דער באַווסטער רב מרדכי׳לע, ר׳ אליהו פרוזינער, ר׳ אליהו־ברוך קאמאי און הרב־הגאון אברהם־יצחק כהן פון פלאשניץ („דער פלעשניצער עילוי"). די רבנים האָבן נישט געקראָגן קיין באַשטימטן געהאַלט און זיי האָבן זיך מפרנס געווען פון פאַרקויפן הייוון און ליכט.

קאַרעליטש איז די געבורטס־שטאָט פון די דיכטער דוד אייגהאָרן און פון קדוש פון וואַרשעווער געטאָ — יצחק קצנלסון (1885—1942).

ג. צווישן ביידע וועלט־מלחמות

לויטן ריגער אָפּמאַך פון יאָר 1921 איז קאַרעליטש, נאָך דער פּויליש־באַלשעוויסטישער קריג, אַריבער צוריק אונטער פּוילישער הערשאַפט. אין דער תקופה פון באַנייטער פּוילישער הערשאַפט (1921—1939) האָט די יידישע קהילה זיך פאַרנומען מיט אַרגאַניזירן דאָס גייסטיק־געזעלשאַפטלעכע לעבן. די ערשטע דאגה איז געווען — די דערציאונג פון יונגן דור. עס זענען אַנטשטאַנען צוויי „חדרים" און שפּעטער אויך אַ „תרבות"־שול. יידישע קינדער האָבן אויך באַזוכט די אַרטיקע פּוילישע פאָלקס־שול. פאַרמעגלעכע עלטערן האָבן געשיקט זייערע קינדער פאַרזעצן די לימודים אין דער מלוכהשער גימנאַזיע אין נאָוואָגרודעק ווי אויך אין דער העברעאישער גימנאַזיע אָדער העברעאישן לערער־סעמינאַר אין ווילנע.

אין שטעטל האָט זיך אַנטוויקלט אַ ברויזנדע געזעלשאַפטלעכע טעטיקייט, און דעם אויבנאָן האָט פאַרנומען, געווויינטלעך, די יוגנט. ס׳זענען געווען טעטיק אַלע ציוניסטישע יוגנט־באַוועגונגען: „החלוץ", „החלוץ־הצעיר", „השומר־הצעיר", „בית״ר" און אויך די יוגנט־באַוועגונג „צוקונפט־בונד". די ציוניסטישע יוגנט האָט אַקטיוו מיטגעאַרבעט אין אַלע ציוניסטישע פאָנדן. פיל פון דער חלוצישער יוגנט האָבן רעאַליזירט זייערע טרוימען און עולה געווען קיין ארץ־ישראל. פון די צוואַנציקער יאָרן איז אַנגעגאַנגען אַ שטענדיקע עליה פון קאַרעליטשער זין און טעכטער, וואָס פלעגן פריער דורכמאַכן הכשרה־קיבוצים פון „החלוץ" און „השומר־הצעיר".

אין שטעטל איז געווען אַ גרויסע יידיש־העברעאישע ביבליאָטעק.

ערב דער צווייטער וועלט־מלחמה האָט קאַרעליטש געציילט 1300 יידישע נפשות, אויף אַן אַלגעמיינער צאָל פון 2000 אייגווינער. די יידישע באַפעלקערונג האָט זיך מפרנס געווען פון קליין־האַנדל, מלאכה, געטנערייַ און פון אַרענדירן פיש־סטאַוון, געטנער און פרוכט־סעדער. די דאָזיקע ווירטשאַפטלעכע קאַטעגאָריעס האָבן אויפגעשטעלט אַ „קאָאָפעראַטיווע אַרבעטער און האַנטווערקער באַנק", וועלכע האָט געגעבן הלוואות אויף נידעריקע צינזן. די עקאָנאָמישע לאָגע פון די יידן איז געווען זייער אַ שווערע און אויסער קליינע אויסנאַמען האָט די גרעסטע טייל זיך געניטיקט אין שטיצע פון קרובים מעבר לים. ספּעציעל איז געווען שווער די לאָגע אין די לעצטע יאָרן פאַרן צווייטן וועלט־קריג, בעת דער פאַרשטאַרקטער אַנטיסעמיטישער העצע און באַיקאָט קעגן יידישן האַנדל. די פּוילישע „אַסאַדניקעס", וואָס זיינען געקומען פון מערב־פּוילן, האָבן דאָן געפירט אַ קאמפּאַניע קעגן די יידן — צווישן דער אַרטיקער וויס־רוסישער באַפעלקערונג, וועלכע האָט אין משך פון דורות געלעבט בשלום מיט די יידן.

ד. נאָכן אומקום

אונטער דער דייטשער אָקופּאַציע האָט קאַרעליטש דורכגעמאַכט דעם זעלבן טראַגישן אומקום־וועג, ווי אַנדערע הונדערטער שטעט און שטעטלעך אין פּוילן. נאָך אַ ריי מאָרד־אַקציעס אין שטעטל גופא, האָט מען אין פעברואַר 1942 איבערגעפירט די קאַרעליטשער יידן, צוזאַמען מיט יידן פון אַנדערע שטעטלעך אין נאָוואָגרודקער געטאָ. אין דער גרויסער שחיטה אין נאָוואָגרודאָק, דעם 9־טן אוגוסט 1942, זענען אויסגעהרגעט געווארן אַלע קאַרעליטשער יידן צוזאַמען מיט די יידן פון די אַרומיקע שכנישע שטעטלעך. נאָר אַ קליינע גרופּע פון 20 קאַרעליטשער יידן איז געלונגען אַנטלויפן צו די פּאַרטיזאַנער אין דער נאליבאָקער פּושטשע. אַ טייל פון די רעשטלעך האָבן זוכה געווען עולה זיין קיין ישראל.

ביי היינט־צו־טאָג זענען די רעשטלעך קאַרעליטשער יידן צעשפּרייט איבער דער גאַנצער וועלט: אין צפון און אין דרום־אַמעריקע, דרום־אַפריקע און סאָוויעט־רוסלאַנד. דאָס אַמאָליקע קאַרעליטש ווערט אָבער אָפּגעהיט דורך די קאַרעליטשער קודם־כל אין ישראל, אין די ראַמען פון זייער לאַנדסמאַנשאַפּטס־פאַרבאַנד וואָס איז אַנטשטאַנען אַ דאַנק דער איבערגעבענער טעטיקייט פון קלמן אברהמי ע״ה. עס זיינען אין פאַרבאַנד אָנגעשלאָסן ביי 100 חברים. אין אזכרה־טאָג, כ״ג—כ״ד אב, קלייבן זיך צונויף אַלע לאַנדסלייט, פון שטאָט און דאָרף, צו באַערן דעם אָנדענק פון די דערמאָרדעטע שוועסטער און ברידער.

דער קאָמיטעט שטייט אין קאָנטאַקט מיט אַלע שטעטלשע אין לאַנד און אויסלאַנד. מיר האָבן אויפגעשטעלט אַ מצבה אויפן הר־ציון אין ירושלים. דער ועד נעמט אנטייל אין אַלע באַאַגענישן מיט „יד ושם" און „התאחדות עולי פולין".

מיר וועלן זיך באַטייליקן אין אָנדענק־בוך נאָך אונדזער שכנה׳דיקער שטאָט נאָוואָגרודאָק.

מיר פֿלאָנירן אויך אַרויסגעבן אַ ספּעציעלע בראָשור, געווידמעט אונדזער שטעטל. מיר וועלן אויך פלאָנצן ביימער אין „יער־הקדושים" אויף נעמען פון די אומגעקומענע. אונדזער ציל איז אויך — אַרגאַניזירן אַ גמילות־חסד־קאַסע.

מיר צוויפלען אָבער, צי מיט אונדזערע קליינע מיטלען און באַשיידענע מעגלעכקייטן וועלן מיר קענען רעאַליזירן אונדזערע פּלענער. מיר האָפֿן, אַז אונדזערע ברידער מעבר־לים וועלן העלפֿן אוגדזער טעטיקייט, כדי מיר זאָלן קענען אויפשטעלן אַ געהעריקע מצבה אונדזער הרובער קהילה קאַרעליטש.

דער ועד פון אירגון זיצט נישט מיט פֿאַרלייגטע הענט. ער קלייבט זיך צונויף 3—4 מאָל אַ יאָר און טוט וואָס ער קען פֿאַר דער רעאַליזירונג פון די אויבן־דערמאנטע פּלענער. די חברים פון ועד זענען: מיכאל ביגין (פֿאַרזיצער), חינה כספי, יעקב אברמוביץ, יעקב פלוזנסקי, אברהם קוזניץ, נח גרשונובסקי, מרדכי מאירוביץ, רבקה ראובני, יהודה שפירא.

דער אַדרעס פֿאַרן אירגון איז: מיכאל ביגין, ירושלים, רח' שטראוס 13.

קלאַדאָוע

אויפן האַלבן זועג צווישן פּויזן און וואַרשע ליגט דאָס שטעטל קלאַדאָוע (פֿאַוויאַט קאַלאָ, פּויזנער וואַיעוואָדשאַפֿט). אין דער געשיכטע פון טראַגישן אומקום פון פּוילישן יידנטום פֿאַרנעמט קלאַדאָוע אַן „אַנגעזעענעם" פּלאַץ. דאָס שטעטל האָט זיך געפּונען 20 קילאָמעטער פון דעם ערשטן קאָנצענטראַציע לאַגער און קרעמאַטאָריום אין פּוילן — כעלמנאָ, אין וועלכן עס זענען אומגעקומען הונדערטער טויזנטער יידן פון קאָנגרעס פּוילן און איראָפּע נאָך אין יאָר 1941.

געציילטע יידן זיינען פֿאַרבליבן פון די 1300 נפשות, וועלכע האָבן געלעבט אין קלאַדאָוע ערב דער לעצטער וועלט מלחמה. הגם עטלעכע צענדליק פֿאַמיליעס לעבן אין די פֿאַראייניקטע שטאַטן און ביי 60 פֿאַמיליעס לעבן אין ישראל, אָבער די צאָל פון דער שארית־הפּליטה איז זייער אַ קליינע.

אין 1946 איז געגרינדעט געוואָרן דער אירגון יוצאי קלודובה אין ישראל. דער הויפּטציל פון אירגון: פֿאַראייביקן דעם אָנדענק פון דער קלאַדאָוער הייליקער קהילה און שאַפֿן מעגלעכקייטן פון קאָנסטרוקטיווער הילף פֿאַר די נייע עולים און אַנדערע נויטבאַדערפֿטיקע לאַנדסלייט. צו דעם צווועק האָבן זיך די איניציאַטאָרן פון דער לאַנדסמאַנשאַפֿטס־אַרגאַניזאַציע אין ישראל געשטעלט אין פֿאַרבינדונג מיט די קלאַדאָוער אין אַמעריקע און מיט בשותפותדיקע כוחות געגרינדעט אַ גמילות־חסדים־קאַסע, וועלכע גיט הלוואות ביז 200 פונט, אויף קליינע ראַטעס און אָן פּראָצענט. די מערסטע טייל מיטגלידער פון אירגון געהערן צום מיטלשטאַנד — סוחרים, בעלי־מלאכות, אָנגעשטעלטע און לאַנדווירטן — און אַ סך פון זיי נויטיקן זיך אין אַזעלכע הלוואות.

דער פּראָקלאַמירטער טרויער־טאָג נאָך די אומגעקומענע קלאַדאָוער יידן איז כ"ב טבת. יעדעס יאָר אין דעם טאָג קומט פֿאָר אַ טרויער־אָוונט געווידמעט די קדושים. צו זייער אָנדענק

איז אויך געשטעלט געוואָרן אַ לוח־זכרון אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון אין ירושלים, נעבן דעם לוח פון לאָדזשער קהילה.

דער קאָמיטעט זאַמלט איצט דאָקומענטן און זכרונות־מאַטעריאַל און האָפט אַרויסגעבן אַן אָנדענק־בוך וועגן 500 יאָר יידיש לעבן אין קלאַדאָוע.

אַ דאַנק די כסדרדיקע הילף פון קלאַדאָוער אין אַמעריקע איז אויפגעשטעלט געוואָרן, אַ חוץ דער גמילות־חסדים קאַסע, אויך אַ ספּעציעלער פאָנד פאַר שילער־סטיפענדיום. דעם דאָזיקן פאָנד האָט געגרינדעט (אין 1957) די קלאַדאָוער לאַנדסמאַנשאַפט אין אַמעריקע און איר ערן־פּרעזידענט ה' ישראל קופּער. יעדעס יאָר, בעת דער יערלעכער אַלגעמיינער פאַרזאַמלונג (יום האזכרה) ווערן צעטיילט עטלעכע סטיפענדיעס פאַר תלמידים, קינדער פון קלאַדאָוער לאַנדסלייט, אין דער הויך פון 50 ביז 300 ל"י. אין 1961 זוועלן פאַרטיילט ווערן 7 סטיפענדיעס.

דער אירגון יוצאי קלודובה איז אָנגעשלאָסן אין התאחדות עולי פולין און גענים פון די פינאַנסיעלע אינסטיטוציעס פון דער התאחדות. דער פאַרזיצער פון קלאַדאָוער לאַנדסמאַנשאַפט ה' אליהו עפשטיין איז אייגער פון די גרינדער פון דער ליי־קאַסע ביי התאחדות עולי פולין און אַן אַקטיוואָר טוער אין צענטראַלן־ראַט פון התאחדות, אַלס מיטגליד פונעם געזעלשאַפטלעכן געריכט פון דער התאחדות און פון איר ליי־קאַסע. צוזאַמען מיט אליהו עפשטיין, אַלס פאַרזיצער, געפינען זיך אין קאָמיטעט פון קלאַדאָוער לאַנדסמאַנשאַפט די פאָלגנדיקע חברים: חיים ביזשווינסקי (וויצע־פאַרז.), אברהם אָפּאַטשינסקי (סעקר), חנה קויאָווסקי, איידל פּאַסקאַ, דוד און בנימין לאַנדוי. צו דער רעוויזיאָנס־קאָמיסיע געהערן די חברים: שמואל טשעפּלינסקי, העניעך נויהאוז און י. וואַקשטאָק.

דער פאַרבינדונגס־אַדרעס פון לאַנדסמאַנשאַפט: אירגון יוצאי קלודובה, יד־אליהו (ת"א), רח' המעפילים 23 (בית אפשטיין).

קעלץ

אין דער אַרגאַניזאַציע פון קעלצער לאַנדסלייט זיינען אָנגעשלאָסן 800 פאַמיליעס, געקומענע אין לאַנד אין פאַרשיידענע תקופות. דער גרעסטער טייל (בערך 75%) איז געקומען נאָך דער לעצטער וועלט מלחמה, כמעט אַלע בערום־ובחוסר־כל.

די קעלצער לאַנדסמאַנשאַפט האָט זיך תיכף געשטעלט די אויפגאַבע צו העלפן די ניי אָנגעקומענע זיך אייניצוארדענען. ספּעציעלע אָנשטרענגונגען זיינען געמאַכט געוואָרן אייניצוארדענען בעלי־מלאכות, קליינאינדוסטריעלער, קליינהענדלער און פרייע פּראָפעסיעס, און דאָס איז נישט געווען פון די לייכטע זאַכן. קודם כל האָט מען דעם נייעם עולה געמוזט ארויסהעלפן מיט א דרינגנדע געלט־שטיצע. צו דעם צווועק האָט די לאַנדסמאַנשאַפט געשאפן מיט אייגענע כוחות, און מיט דער הילף פון די לאַנדסלייט אין קאַנאַדע און אַמעריקע (דער עיקר ניו־יאָרק), דעם פאָנד פאַר סאָציאַלער הילף. אָבער די הויפּט־אויפגאַבע פון דער לאַנדסמאַנשאַפט איז געווען —

קאָנסטרוקטיוויע הילף, שטעלן דעם נייעם עולה „אויף די פיס", ער זאָל זיך קענען האָבן פרנסה און אַ ווינונג. מיט דער הילף פון אונזערע בריידער אין לאָס־אַנג׳עלעס און טאָראָנטאָ האָבן מיר געשאפן אַ גמילות־חסד־קאַסע, וועלכע פארטיילט אָן פּראָצענטיקע הלוואות אויף קאָנסטרוקטיוויע צוועקן. די דאָזיקע קאַסע האָט זיך זייער גוט אַנטוויקלט און איר קאַפּיטאַל גרייכט די סומע פון העכער 28,000 לירות. ביז היינט זיינען פאַרטיילט געוואָרן 339 הלוואות אויף אָן אַלגעמיינער סומע פון אַריבער 100 טויזנט לירות, פון דעם זיינען שוין אָפּגעצאָלט געוואָרן 72 טויזנט לירות.

אַ חוץ דעם האָט אונזער אָרגאַניזאַציע געהאָלטן פאַר איר הייליקן חוב צו פאַראייביקן דעם זכרון פון דער קהילה און אירע קדושים. מיר האָבן אַרויסגעגעבן אַ זאַמל־בוך „ספר קעלץ", וועלכעס אַנטהאַלט אויך אייניקע קאַפּיטלען אין יידיש. דאָס בוך אי׳ז דערשינען אין יאָר 1957 און האָט ארויסגערופן אַ ברייטן אָפּקלאַנג צווישן די קעלצער אין ישראל און אויף דער גאַנצער וועלט. די גאַנצע יידישע פרעסע האָט דאָס דערשיינען פונעם בוך וואָרעם באַגריסט. דאָס בוך גיט אַ געניעם איבערבליק פון דער געשיכטע און לעבן פון דער קעלצער קהילה, פון איר אַנטשטייאונג ביזן טראַגישן אומקום. אויך אי׳ז אָפּגעמערקט אינעם בוך דער טראַגישער קאַפּיטל פונעם „קעלצער פּאָגראָם" אין יאָר 1946. דער מחבר פונעם בוך אי׳ז דער געוועזענער מיטרעדאַקטאָר פון דער „קעלצער צייטונג" ה׳ פּנחס ציטראָן, וועלכער האָט געשריבן דאָס ספר ביי דער מיטבאַטיליקונג פון אלעזר אַראַטן, אברהם גאָלדראָט און אברהם קירשנבוים.

יעדעס יאָר, אין טאָג ח׳ אלול, אָרגאַניזירט די לאַנדסמאַנשאַפט אַ יזכור־אָוונט נאָך דער אומגעקומענער קהילה. די לאַנדסמאַנשאַפט אָרדנט אויך אין צוזאַמענטרעפן פאַר לאַנדסלייט פון אַמעריקע און אנדערע לענדער, וואָס קומען אויף אַ קורצן באַזוך אין לאַנד. אין דער טעטיקייט פון דער לאַנדסמאַנשאַפט באַטיילִקן זיך די בעסטע כוחות פון די קעלצער אין ישראל. צווישן די גרינדער פון דער לאַנדסמאַנשאַפט זיינען געווען: ר׳ משה ראָטענבערג ז״ל, שמואל קלוגמאַן ז״ל, יצחק פּיסקוגורסקי ז״ל, בנימין לעוו ז״ל, און יבדלו לחיים ארוכים — ר׳ זאב קלוסקא, זלמן קאליכשטיין, ברוך אייזענבערג און אַנדערע.

דער אויסגעבריטערטער ועד פון קעלצער אירגון באַשטייט היינט פון 14 חברים: אלעזר אַראַטן, זאב קלוסקא, זלמן קאליכשטיין, ברוך אייזענבערג, שרה לעווקאָוויטש (גאָלדפּארב), שלמה בינושביץ, הערש ראָזענבערג, חנה ליפשיץ, שרה קערבעל, חיים פּאָסלושני, בן־ציון אלבירט, משה־דוד קאַמינער, שמעון באַרענשטיין און שאול גאָלדמאַן.

ראַדאָמישל־וויעלקי

ראַדאָמישל־וויעלקי, ביי טאַרנאָוו (גאַליציע), האָט פאַרן אויסבראָך פון צווייטן וועלט־קריג (1939) געציילט 350 יידישע משפחות, 60% פון דער אַלגעמיינער באַפעלקערונג. מען פלעגט אפילו זאָגן, אַז ראַדאָמישל איז ירושלים־דגאַליציע.

טראָץ דער פאַרהעלטנismעסיק קליינער באַפעלקערונג, זיינען אין דעם שטעטל געווען טעטיק אַלע יידישע אָרגאַניזאַציעס און שטרעמונגען: רעליגיעזע, פרייע, ציוניסטישע. עס

זיינען צום ביישפיל געווען עטלעכע גרופּעס פון חסידים: זשאַבנער, פלאָנטשער, דעמביצער און אַנדערע. אין די לעצטע יאָרן זיינען אויך געווען יוגנטלעכע, וואָס האָבן אָנגעהערט צום אומאַנער חסידות פון ר' נחמן ברעסלאָווער. די אַלע חסידישע קרייזן האָבן זיך קאָנצענטרירט אין באַזונדערע שטיבלעך: די זשאַבנער — אין קלויז; די פלאָנטשער — אין בית־המדרש און אַנדערע — אין דער גרויסער שול.

דער רב פון שטאָט איז נישט געווען קיין חסיד, אָבער אַ גאון־עולם און אַ שם־דבר — דער באַרימטער גאון הרב שמואל ענגעל, דער מחבר פון „שאלות ותשובות מהר"ש". שפּעטער איז געזעסן אויפן כסא־הרבנות זיין זון הרב חיים ענגעל. אין די לעצטע יאָרן פאָרן קריג איז געגרינדעט געוואָרן אַ ישיבה, וועלכע איז געווען אַ „מכינה" צו דער באַווסטער לובלינער ישיבה.

די רעליגיעזע יוגנט איז געווען אָרגאַניזירט אין „אגודת־ישראל". עס איז אויך געווען אַ „בית־יעקב" שול.

די ערשטע ציוניסטישע יוגנט־אָרגאַניזאַציע איז געווען „השומר־הטהור", וועלכע איז שפּעטער פאַרוואַנדלט געוואָרן אין „אגודת הנוער העברי — עקיבא". אויך זיינען געווען טעטיק „פועלי־ציון", „השומר־הצעיר", „בית"ר" און די אַלגעמיינע ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע. ס'איז אויך געווען טעטיק אַ גרויסע יידישע פאָלקס־ביבליאָטעק, וועלכע האָט געפירט אַ פאַרצווייגטע קולטורעלע אַרבעט.

זען די יאָרן 1939—1942 האָט די שטאָט געדינט אַלס מקום־מקלט פאַר יידן פון דער אומגעגנט. אין די יאָרן האָבן אין שטאָט פונקציאָנירט אייניקע הילפס־אָרגאַניזאַציעס, ווי אַ יידישע פאָלקס־קיך און אַנדערע.

דעם 19־טן יולי 1942 (ה' אב) איז פאָרגעקומען די אויסזידלונג און פאַרניכטונג. אין דעם טאָג זיינען אומגעקומען דאָס רוב יידן פון שטאָט. נאָר געציילטע זיינען געבליבן ביים לעבן, דורכמאַכנדיק פאַרשידענע פלאָגן אין קאָנצענטראַציע־לאַגערן, געטאָס, וועלדער און אין רוסלאַנד.

יעצט געפינען זיך די שרידים פון שטעטל כמעט אין דער גאַנצער וועלט.

אין יאָר 1953 האָבן אייניקע לאַנדסלייט באַשלאָסן צונויפצורופן אַ פאַרזאַמלונג פון אַלע ראַדאָמישלער אין ישראל. די איניציאַטאָרן זיינען געווען: מאהלער אלטער, אייזלאַנד יחזקאל, גרוס אברהם און רייכמאַן פנחס. אויף דער פאַרזאַמלונג איז געגרינדעט געוואָרן דער ראַדאָמישלער ארגון אין ישראל. דער אירגון ציילט 150 מיטגלידער, וועלכע זיינען צעשפּרייט אין גאַנצן לאַנד און פאַרנעמען זיך מיט אַלע מעגלעכע אַרבעטן (לאַנד־אַרבעטער, בוי־אַרבעטער, באַאַמטע, געשעפטס־לייט, פרייע־פּראָפעסיעס און פאַבריקאַנטן).

יעדעס יאָר קומט פאָר אַ אזכרה פאַר די קדושים (ה' אב). נאָך דער אזכרה ווערט אַדורכגעפירט אַן אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג און וואָלן פון קאָמיטעט. דער קאָמיטעט וואָס פירט אַן איצט מיט דער אַרבעט, באַשטייט פון די חברים: אלטער מאהלער, מענדל אבענהולץ, אברהם גרוס, יחזקאל אייזלאנד, פנחס רייכמאַן.

אין יאָר 1957 האָבן מיר געשאַפן אַ גמילת־חסדים קאַסע מיט דער באַטייליקונג פון ס'רוב חברים פון אירגון. די קאַסע פירט אַ פּראָדוקטיווע אַרבעט דורך געבן הלוואות אויף אַ לענגערע צייט, ביז 500 פונט, אָן פּראָצענט. די אויבן דערמאָנטע חברים פירן אויך אָן מיט דער אַרבעט פון דער קאַסע.

עס איז אויך אויסגעוויילט געוואָרן אַ רעוויזיאָנס־קאָמיסיע, וואָס קאָנטראָלירט די אַרבעט

פון דער קאַסע. אין דער קאָמיסיע זיינען פאַרטראָטן די חברים: שרויב שושנה, רייכמאן אייזיק, אייזלאַנד משה־יעקב, גרוס יצחק, גולד יעקב, פעפער יוסף, קוך משה.

ה׳ אב תש״ך האָבן מיר געשטעלט אַ מצבת־זכרון פאַר די קדושים פון אונדזער שטעטל און אומגעגנט אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון אין ירושלים.

די צוקונפטיקע אויפגאָבן פון דעם אירגון זיינען:

1. פאַרבריטערן די טעטיקייט פון דער גמילת־חסדים קאַסע, דורך פאַרגרעסערן דעם קאַפּיטאַל, בכדי צו דערמעגלעכן געבן גרעסערע און מערערע הלוואות.
2. איינאָרדנען מערערע צוזאַמענטרעפונגען פון די חברים.
3. פאַרשטאַרקן די באַציאונגען מיט לאַנדסלייט אין חוץ־לארץ.

ביז איצט זיינען מיר געשטאַנען אין פאַרבינדונגען נאָר מיט די ראַדאָמישלער וועלכע האָבן באַזוכט ישראל, און מיט די יעניקע וועלכע האָבן זיך באַטיילקט ביים אויפשטעלן די גמילת־חסדים קאַסע.

ראַוואַ־רוסקאַ

ראַוואַ־רוסקאַ איז אַ פּאַוויאַטאַווע שטאָט אין דער לעמבערגער וואַיעוואָדשאַפט, מזרח־גאַליציע. אין יאָר 1939 האָבן געלעבט אין דער שטאָט 17 טויזנט יידן. פון זיי האָבן זיך אַפּגעראַטעוועט פון מלחמה־פייער און פון די דייטשע מערדערישע נעגל נאָר אייניקע צענדליק, פון וועלכע אַ טייל לעבן אין ישראל. אַנדערע פון זיי האָבן אויסגעוואַנדערט קיין צפון־ און דרום־אמעריקע.

דער אירגון יוצאי ראַוואַ־רוסקאַ והסביבה איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1946. דער טאָג פון דער אזכרה נאָך די קדושים פון דער שטאָט איז באשטימט געוואָרן אויף עשרה בטבת. לויט דער אינפאָרמאַציע, וואָס מיר האָבן באַקומען, זענען אין דאָזיקן טאָג אומגעבראַכט געוואָרן די לעצטע יידן פון דער שטאָט. נאָך דער יערלעכער אזכרה ווערט יעדעס מאָל דורכגעפירט די אַלגעמיינע פארזאמלונג, אויף וועלכער עס ווערט אויסגעהערט א באריכט פון דעם אָפּטרעטנדיקן קאָמיטעט און עס ווערט אויסגעוויילט אַ נייער קאָמיטעט אויפן קומענדיקן יאָר. דער לעצטנס געוויילטער קאָמיטעט באַשטייט פון די פאָלגנדע חברים (לויטן א״ב): דבורה גרינשטיין (פרייהייטער), הערץ גראף, גימפעל יוסט, יעקב יובל (בוימוואל), צבי (העשל) קרעמערמאַן, אליעזר רעכטס.

דער פארבאנד פארמאָגט א גמילת־חסד־קאסע, פון וועלכע עס געניסט כמעט יעדער נייער עולה, וואָס קומט אין לאַנד. סיי דער אירגון און סיי די גמילת־חסד־קאַסע זענען היינטיקס יאָר פאָרמעל לעגאליזירט געוואָרן. מיר האָבן אויך דערַאָבערט א חלקה אין „יער־הקדושים״, כדי צו פארפלאנצן ביימער צום אַנדענק פון אונדזערע קדושים. אין קומענדיקן יאָר ווילן מיר אויך אויפשטעלן א מצבה אין דעם „מרתף־השואה״. אין כ״ז ניסן תש״ך, אין טאָג פון אומקום און גבורה, זענען אונדזערע שטעטישע געפאָרן קיין ירושלים אין א ספעציעלן אויטאָבוס מיט דער אויפשריפט „ראַוואַ־רוסקאַ״.

ביים אירגון איז פֿאַראַן א וועד, וועלכער פֿאַרנעמט זיך מיט פֿאַרטיילן הלוואות. צום דאָזיקן וועד געהערן די חברים דבורה גרינשטיין, הערץ גראַף און אליעזר רעכטס. אַ ספּעציעלע קאָמיסיע, צו וועלכער עס געהערן די חברים ד"ר אריה בערגער, הערץ גראַף און גימפּעל יוסט, פֿארנעמט זיך מיט זאמלען מאַטעריאל כדי צוצוגרייטן דאָס בוך „ראַוואַ־רוסקאַ". ס'איז אויך אויסגעוויילט געוואָרן א קאָנטראָל־קאָמיסיע, צו וועלכער עס געהערן די חברים משה־יעקב שטיינפעלד, יוסף־הערש רובין און מרדכי ריגגעל.

דער אירגון שטייט אין פֿארבינדונג מיט דער ראַוואַ־רוסקאַ־לאַנדסמאַנשאַפֿט אין אמעריקע און מיט אינדיווידועלע חברים אין אנדערע לענדער.

אויף דער צוקונפֿט פֿלאַנט דער אירגון דורכצופֿירן אין ישראל אַ כנס פון אַלע ראַוואַ־רוסקער לאַנדסלייט אויף דער וועלט. מיר האָפֿן דעם דאָזיקן פֿלאַן צו פֿאַרווירקלעכן בקרוב.

אונדזער פֿארבינדונגס־אַדרעס: צבי קרמרמן, תל־אביב, רח' סוקולוב 59.

ראַוונע

אין משך פון איר עקזיסטענץ (800 יאָר בערך) איז ראַוונע אַריבער פון־האנט צו־האנט פיל מאָל: אין 14־טן יאָרהונדערט איז ראַוונע אַריבער צו ליטע און נאָכהער צו פוילן (וואַלין); אין יאָר 1795 — צו רוסלאַנד; אין 1919 — ווידער צו פוילן, און אין 1939 ווידער צו רוסלאַנד.

אין 1939 האָט ראַוונע געציילט ביי 40.000 יידן. אין 1945, ביים סוף פון קריג, זיינען געבליבן צעזייט און צעשפּרייט אין אַלע עקן וועלט ביי 10.000 ראַוונער יידן. בלויז איינצעלנע האָבן זיך צוריקגעקערט אין שטאָט.

אינעם לעצטן יאָרהונדערט איז ראַוונע געווען איינע פון די וויכטיקסטע יידישע קהילות אין מזרח־אייראָפּע. די ציוניסטישע באוועגונג אין ראַוונע האָט זיך אָנגעהויבן נאָך פון ערשטן ציוניסטישן קאָנגרעס. שפּעטער האָט די ראַוונער יידישע קהילה זיך אויסגעצייכנט מיט אירע ציוניסטישע דערציאונגס־אַנשטאַלן צו פארשפּרייטן די העברעאישע שפּראַך און קולטור: אָנהויבנדיק פון גני־ילדים, דורך פֿאָלקס־שולן, ביז צו גימנאַזיעס, אַלע אויף דער העברעאישער שפּראַך, און אין שפּיץ — די באַווסטע „תרבות" גימנאַזיע.

אין יאָר 1941, מיט דעם אַריינמאַרש פון דעם נאַצישן מיליטער, איז דערשטיקט און אומגעברַאכט געוואָרן דאָס געזעלשאפֿטלעכע און קולטורעלע יידישע לעבן. אין צוויי פארניכטונגס אַקציעס זענען אויך אומגעברַאכט געוואָרן די לעבנס פון בערך 30.000 יידן, הי"ד, און דערמיט אויך דאָס גאַנצע יידישע לעבן פון הונדערטער יאָרן.

✶

דער אירגון יוצאי רובנה בישראל איז אַנטשטאַנען אין יאָר 1941. צווישן זיינע גרינדער איז געווען דער באַווסטער וואַלינער עסקן בן־ציון אייזענבערג ז"ל.

די ערשטע אויפגאבע פון דעם אירגון, אין צייט פון קריג, איז געווען: געפינען די שפּורן פון ראַוונער יידן אין סאָוויעט־רוסלאַנד און העלפן זיי מיט וואָס נאָר מעגלעך, ווי פעקלעך א. א.

נאָכן קריג איז פֿאַרשטאַרקט געוואָרן די טעטיקייט פון נאָכזוכן און נאָכפֿאָרשן די שפּורן פון די שארית־הפּליטה — געבן איר הילף, שטיין מיט איר אין קאָנטאַקט און שאַפֿן פֿארבינדונגען צווישן קרובים און פריינט.

מיטן אָנקום פון די גערַאטעוועטע אין ישראל, איז די אויפגאַבע פונעם אירגון געווען: העלפן מיט געלט, שאַפֿן א ווויזונג, זוכן ארבעט, איינאָרדנען קינדער אין פֿארשידענע אנשטאלטן א. א. וו.

צו יענער צייט האָט זיך אונדזער אירגון אנגעשלאָסן אַלס מיטגליד אין לאַנד־פֿאַרבאַנד פון עולי פולין. מיט דעם איז אונדזער ארבעט פיל פֿארלייכטערט געוואָרן, ווייל מיר האָבן באַקומען הילף ביים דערפילן אונדזערע אויפגאַבן פון דער התאחדות עולי פולין און אירע אנשטאלטן. די באַנק ביי דער התאחדות האָט אונדז פיל מיטגעהאָלפן מיט הלוואות אויף דירה און אַנדערע קאָנסטרוקטיוועט צוועקן.

די עליה פון די לעבן־געבליבענע ראָונער גייט אָן ביז היינטיקן טאָג. עס קומען אויך איצט נייע משפּחות, גערַאטעוועטע, פון פֿאַרשידענע פלעצער. אונדזער הילף ווערט צוגעטראָגן לויט די באַדערפענישן און לויט די מעגלעכקייטן.

צום אַנדענק פון ראָונער קדושים, איז אויפגעשטעלט געוואָרן אַ גמילות־חסדים־קאַסע אויפן נאָמען פון די קדושים. די קאַסע העלפט מיט הלוואות, אָן פּראָצענט און אויף קליינע אויסצאָלונגען. דער קאַפּיטאַל פון דער קאַסע גרייכט צו 3,500 ל"י, צוזאַמענגענומען אין קליינע סומען פון די ראָונער אין ישראל.

אַנדערע אַקציעס צו פֿאראייביקן דעם זכר פון די קדושים זענען:

1. אַ יזכור־בוך, אַרויסגעגעבן דורכן אירגון, רעדאַגירט דורך אריה אבטיחי. דאָס בוך ווערט פֿארראכנט צו די ווערטפולע אויסגאַבעס יזכור־ביכער פון די חרובע יידישע קהילות.
2. דאָס פלאַנצן אַ וועלדל אין „יער־קדושים" און דאָס אויפשטעלן דאָרט אַ מצבה צום אַנדענק פון די אומגעקומענע.
3. דאָס איינפאַסן אַ מאַרמאָר־טאָפל, אַלס מצבה, אין „מרתף־השואה" אויפן הר־ציון. יעדע יאָרצייט ווערט דאָרט אנגעצונדן אַ נר־זכרון און דורכגעפירט די טראַדיציאָנעלע אַזכרה פון די ראָונער אין ישראל.

ט"ז חשון איז דער יאָרצייט נאָך די ראָונער קדושים. יעדעס יאָר ווערט איינגעאָרדנט אַן אזכרה־אָוונט, אויף וועלכן עס קומען זיך צונויף די ראָונער פון גאַנצן לאַנד.

די אָפּשטאַמיקע פון ראָונע זענען צעשפּרייט איבערן גאַנצן לאַנד — זייער אלגעמיינע צאָל איז 2000 משפּחות.

כדי קענען דערפילן אַלע זייגע פליכטן און ערטיילן די געהעריקע און ריכטיקע הילף די יעניקע וואָס נויטיקן זיך, שטייט דער אירגון אין ענגער פֿארבינדונג מיט פֿאַרשידענע אַנשטאַלטן אין לאַנד, וואָס באַשעפטיקן זיך מיט דעם: די סוכנות מיט אירע אָפּטיילן פאַר עליה, קליטה, זוכן קרובים, עלית־הנוער, שיכון; מיט התאחדות עולי פולין און אַנדערע. מיר אונטערהאַלטן אויך קאָנטאַקטן מיט פֿאַרשידענע פֿריוואָטע אַנשטאַלטן און פערזענלעכקייטן, וואָס קאָנען ברענגען הילף דעם אירגון ביים דערפילן זייגע פליכטן און אויפגאַבן.

פון יאָר 1945 ביז היינט זענען געקומען אין לאַנד ביי א 800 משפּחות ראָונער. אַ סך משפּחות און יחידים וואָגלען נאָך ארום אין פארשידענע לענדער און מיר האָפן דאָס אויך זיי וועלן קומען זיך פאראייניקן אין ישראל מיט זייערע משפּחות און פריינט.

אונדזער גמילות־חסדים־קאַסע האָט ביז איצט אַרויסגעגעבן 105 קליינע הלוואות אויף אַ

סומע פון 8.000 ל״י. אַ חוץ דעם האָבן מיר דערלייַדיקט, דורכן באַנק פון התאחדות עולי פולין, נאָך 50 הלוואות אויף אַ סומע פון 11,500 ל״י.

20 פון אונדזערע לאַנדסלייט, נייע עולים, האָבן מיט אונדזער הילף באַקומען פאַסיקע דירות, נאָענט צו זייערע ארבעטס־פלעצער; 75 לאַנדסלייט האָבן מיר געהאָלפן באזאָרגן מיט ארבעט; אין 350 פאַלן בערך, האָבן מיר מיטגעהאָלפן אייַנאָרדנען אין פאַסיקע אנשטאלטן — קינדער, אַלטע־לייט און קראַנקע. די באַשריבענע אַקציעס זענען דורכגעפירט געוואָרן מיט אייגענע כוחות פון די ראָונער לאַנדסלייט אין ישראל ווי אויך אַ דאנק דער שטיצע פון ראָונער לאנדס־מאַנשאפטן אין פארשידענע לענדער.

דער איצטיקער קאָמיטעט פון אירגון שטייט אין שפּיץ פון אַלע אַקציעס, פון ערשטן טאָג זינט דער גרינדונג פון אירגון. די מיטגלידער פון קאָמיטעט זיינען (לויט א״ב): אבטיחי אריה, בראָנשטיין מוניה, אינז׳ דגני זאב, דרוקער ברוך, לעדן־דרמנסקה חיה, פיסיוק שמואל, פיינערשטיין חנה, אַדוו. ראָזאָבסקי זלמן, רייזבערג שרה, רייז אברהם, שטיינבערג מיכאל.

ראָזוואַדאָוו

דער „אירגון יוצאי רוזבדוב והסביבה בישראל״ נעמט אַרום די עולים פון ראָזוואַדאָוו און איר אומגעגנט. דער פאַרבאַנד האָט זיך געגרינדעט אין יולי 1950, אין תל־אביב, און האָט אויך אָפּטיילן אין חיפה און ירושלים.

די איצטיקע קאָמיטעט־פארוואלטונג פונעם פארבאַנד איז קאָנסטיטואירט אויף פאלגענדן אופן: יצחק אבנון — פאָרזיצער, צעסיא פינגערהוט — קאסירערין, יעקב גאָלדמאן — סעקרעטאַר; פארוואלטונגס־מיטגלידער: מרדכי אייַמער, דוד וואנג, שרגא לאמפּ, אסתר פארשירם־האפערט, שמעון פלוס, נתן קליינמאַן; רעוויזיאָנס־קאָמיסיע: מרדכי בערגשטיין, ש. י. נוסבאַום, עוזר אנהיזיגער; ליטער פון סניף ירושלים: שמואל נעמן, פון סניף חיפה: צבי זאלצמאַן.

ערב דעם חורבן האָט די יידישע קהילה אין ראָזוואַדאָוו געציילט אַרום 2.900 נפשות. איבערן אמעריקאַנער קאָנטינענט, אויסטראַליע און אייראָפּע זיינען צעשפּרייט אַרום 700 לאַנדסלייט; אין ישראל איז זייער אלגעמיינע צאָל — אַרום 900. די איבערוועגנדיקע טייל פון זיי איז אנגעשלאָסן אין אונדזער פאַרבאַנד.

די עיקרדיקע טעטיקייט פונעם פאַרבאַנד קאָנצענטרירט זיך אַרום פינאנסיעלער הילף. אין יאָר 1956 האָבן מיר זיך אנגעשלאָסן אין די פינאנסיעלע־אינסטיטוציעס פונעם אַלגעמיינעם לאַנד־פארבאַנד פון פוילישע יידן (התאחדות עולי פולין): 1. אגודה לאשראי קונסטרוקטיבי, אין וועלכער מיר פלעגן בייטראָגן 30% פון דער אַרויסגעגעבענער הלוואה פאַר אונדזערע לאַנדסלייט; 2. קופת התאחדות עולי פולין, אין וועלכער מיר האָבן אויסגעקויפט אַקציעס.

אין פעברואר 1957 האָבן מיר גענגרינדעט, מיט דער הילף פון אונדזער ראָזוואַדאָווער לאַנדסמאַנשאַפט אין אַמעריקע, אַ זעלבשטענדיקע גמילת־חסדים־קאַסע. אונדזער קאָפּיטאַל באַטרעפט איצט 6000 ל״י. די הויך פון דער הלוואה איז 200 ל״י. דער צופלוס פון די

צוריקגעצאָלטע ראַטעס דעקן דעם חודשלעכן באַדאַרף פון די נייע בקשות אויף הלוואות, וואָס ווערן געגעבן אָן פראָצענט.

מיר האָבן אויך ביים אירגון אָן אָפּטיילונג פאר סאָציאַלע הילף, וועלכע פאַרנעמט זיך מיט געבן שטיצע נויטבאדערפטיקע. די פאנדן פאַר דעם צוועק ווערן אין גרעסטן טייל געדעקט דורך אונדזערע לאַנדסלייט אין אַמעריקע, מיט וועלכע מיר פירן אַ האַרמאָנישע צוזאַמענאַרבעט.

אין יאָר 1956 האָבן מיר אייגעמויערט אַ לוח־זכרון אין מרתף־השואה אויפן הר־ציון, ירושלים, דאָרט מאָכן מיר אן אזכרה י"ט אייר. די אַלגעמיינע אַזכרה אין תל־אביב קומט פאַר יעדעס יאָר מיט 2 וואָכן פריער — ד' אייר.

איצט שטייען מיר פאַר אַ שוועריקייט אין ערנסטן פראָבלעם: אַרויסגעבן דעם ספר־יזכור, מיר האָפן אז צוזאַמען מיט אונדזערע לאַנדסלייט אין אַמעריקע וועלן מיר אויך די אויפגאַבע דערפילן.

ראָזשישטשע

נישט ווייט פון לוצק, ביים טייך סטיר, אויפן הויפט־טראַקט וואַרשע—קיעוו, ליגט דאָס שטעטל ראָזשישטשע. צו אונדזער טיפן צער, זענען כמעט אַלע יידן פון דעם שטעטל צוזאַמען מיט אַלע עקאָנאָמישע, קולטורעלע און סאָציאַלע ווערטן, וואָס זיינען געשאַפן געווארן אין משך פון פיל צענדליקער יאָרן, — פאַרניכטעט געווארן דורך די דייטשע באַרבאַרן. טויזנטער יידישע לעבנס, יונג און אַלט, זיינען אָפּגעווישט געווארן אויף אַ ברוטאַלן גרויזאַמען אופן.

מיר, די געראַטעוועטע פון חורבן, האָבן זיך אָרגאַניזירט אין יאָר 1944 און געשאַפן דעם אירגון יוצאי רוז'ישצ'ה בישראל, וועלכער נעמט אַרום ביי 200 פאַמיליעס. מיר פירן אַ פאַרצווייגטע טעטיקייט אויף פאַרשידענע געביטן.

ביים אירגון עקזיסטירט אַ גמילת־חסד־קאַסע, וועלכע גיט הלוואות ביז 300 ל"י, אָן פּראָצענט. מיר גיבן אויך געלט־אונטערשטיצונג נויטבאַדערפטיקע. פון־צייט־צו־צייט אָרדענען מיר אין צוזאַמענטרעפן פון די היגע לאַנדסלייט און ספעציעלע קבלות־פּנים פאַר אונדזערע לאַנדסלייט מעבר־לים, וועלכע קומען אויף באַזוך אין ישראל. יעדעס יאָר, י' אלול קומט פאַר אָן אזכרה צום אַנדענק די קדושים.

לעצטנס קאָנצענטרירט זיך אונזער הויפט־טעטיקייט אַרום דעם פלאַן אויפצושטעלן אין תל־אביב אַ ראָזשישטשער־הויז אויפן נאָמען פון דער חרובער קהילה. אַדאָנק די גרויסע געלט־אונטערשטיצונגען וואָס מיר האָבן באַקומען פון אונדזערע לאַנדסלייט אין אַמעריקע, קאַנאַדע, בראַזיל און אַרגענטינע — האַלטן מיר שוין ביים רעאַליזירן דעם פלאַן. אין דעם הויז וועלן מיר קאָנצענטרירן אַלץ וואָס האָט אַ שייכות מיט ראָזשישטשער יידישער קהילה, און מיר וועלן אינעם הויז אַראַנזשירן אויסשטעלונגען, פאָרלעזונגען און פאַרשידענע קולטור־אונטערנעמונגען.

ביי דער גרעלעגנהייט דערמאָנען מיר מיט דאַנקבאַרשאַפט אונדזערע לאַנדסלייט־קאָמיטעטן

אין אויסלאַנד, וואָס ווייזן אַרויס אַלע יאָרן פיל אינטערעס פאַר אונדזער טעטיקייט און דערמעגלעכן אונדז מיט זייער פינאַנסיעלער שטיצע צו פירן אונדזער חשובע אַרבעט.

דער קאָמיטעט אין קאַנאַדע באַשטייט פון פאָלגנדע מיטגלידער: מילער שלמה (פרעזעס), בערגער סאָניע (וויצע־פרעז.), שאמעס מענדל (סעקרעטאַר), ערליך י. (קאַסיר), און די חברים — צוקערמאַן פ. און פישמאַן ג.

דער קאָמיטעט אין די פֿאַראייניקטע־שטאַטן פון אַמעריקע איז אין פאָלגענדן צוזאַמענ־שטעל: געלערשטיין בערל, וואָלד יאָסקע, רויזען ברוך,סערטשוק י. און קראָמירס זוסיע.

דער קאָמיטעט אין בראַזיל באַשטייט פון די חברים: גאָלדע וואָלאַק־שעווק, מאָטל וויסבערג, חנוך פּופּ, מענדל וואָלאַק.

מיר האַלטן אָן אַ שטענדיקן קאָנטאַקט מיט אונדזערע לאָנדסלייט מעבר־לים. פיל פון זיי האָבן שוין באַזוכט ישראל און אַ גרעסערע גרופּע קלייבט זיך קומען בעתן חנוכת־הבית פון „ראָשישטשער־הויז". די האַרציקע פאַמיליאַרע אויפנאַמעס, וואָס מיר אָרדנען איין פאַר אונדזערע לאָנדסלייט־טוריסטן ברענגט מיט זיך פיל ברכה אויך פאַרן לאַנד. זיי פאַרלאָזן דאָס לאַנד מיט אַ גוטן געפיל און מיט אַ באַשלוס צו לייסטן אויך וויטער פאַר אונדזער אירגון און פאַר ישראל.

בראש פון אונדזער ארגון אין ישראל שטייען פאָלגנדע חברים: דער קאָמיטעט — אבנר רחמיאלי (שקורניק), פאָרזיצער; אריה מאַרמור, סעקרעטאַר; שלמה גראָבאַרסקי, אברהם ציטרין, אסתר קאַרדאַש (שוואַרצבלאַט), משה גראָבאַרסקי. דער ראָט — לאה גביש (גלאַזער), פאָרזיצערן; זאב ערליך, חנה מאָרטאָן, אהרן ריווען, שמחה זאָבערמאַן, שמואל שטאַרקער. רעוויזיאָנס־קאָמיסיע — שמואל וואַרקאָוויצקי, פאָרזיצער; משה געלער, יואל קאָצאַן. פאָרוואָלטונג פון גמילת־חסד־קאַסע: משה גראָבאַרסקי, פאָרזיצער; טוביה שוחט, משה קלימבורד.

פאַרבינדונגס־אַדרעס פאַרן אירגון יוצאי רוז'ישצ'ה בישראל: אריה מרמור, תל־אביב, רח' איבן גבירול 186.

ריישע

ערב דער צווייטער וועלט מלחמה האָט ריישע (ביי לעמבערג) געציילט בערך 13.000 יידן. ריישע — אַ עיר ואם בישראל — מיט אירע באַווסטע תלמידי־חכמים, משכילים, חסידים, שרייבער און כלל־טוער איז שוין מער נישטאָ...

מיט 10 יאָר צוריק האָבן זיך צונויפגעטראָפן, אויף דער איניציאַטיוו פון משולם דאָווידזאָן ז"ל, עטלעכע ריישער לאָנדסלייט, מיטן צוועק צו שאַפן אַ ריישער לאָנדסמאַנשאַפט אין ישראל. דער ה' יצחק עסטרייכער איז באַאויפטראָגט געוואָרן צוצוגרייטן אַ טעטיקייטס־פראָגראַם. אויפן נאָענטסטן צוזאַמענטרעף איז באַשטעטיקט געוואָרן דער פאָלגענדער אַרבעטס־פראָגראַם: 1. געבן קאָנסטרוקטיוועס הילף די נייַ־אָנגעקומענע, ווי אויך אַלט־איינגעזעסענע, וואָס נויטיקן זיך אין דעם; 2. שאַפן אַ באַראָטונגס־שטעלע פאַר פערזענלעכע און סאָציאַלע אָנגעלעגנהייטן,

אין הינזיכט פון רעכטשוץ און אַרבעט; 3. איינאַרדענען פאַרשיידענע פאַראַנשטאַלטונגען און פייערונגען כדי צו שאַפן אַ היימישע סביבה פאַר די ניי־געקומענע; 4. זאַמלען מאַטעריאַל צווישן דער שארית־הפליטה אין ישראל און אין חוץ־לארץ, וואָס זאָל אָפשפיגלען די געשיכטע פון דער יידישער קהילה; 5. פאַראייביקן דעם אַנדענק פון די טראַגיש־אומגעקומענע קדושים.

*

די ערשטע אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג האָט באַשטעטיקט דעם אויבנדערמאַנטן אַרבעטס־פלאַן און אויסגעוויילט אַ קאָמיטעט פון 15 חברים, אונטערן פאָרזיץ פון ר׳ יעקב אלטער ז״ל. דער

אַ גרופּע אַקטיוע ריישער לאַנדסלייט מיטן ערן־פאָרזיצער פון זייער אירגון אין ישראל, ה׳ צבי־שמחה לעדער (חאַשינגטאָן), בעת זיינס אַ באַזוך אין לאַנד.

קאָמיטעט איז צוגעטראָטן צו אַקטיווער ארבעט: אין אַ קורצער צייט זיינען רעגיסטרירט געוואָרן 800 ריישער פאמיליעס אין ישראל, און די ארבעט האָט זיך גינסטיק אַנטוויקלט אויף פארשידענע געביטן. דער צווייטער פאָרזיצער, ר׳ יוסף שטאַרק ז״ל, איז אויך געווען זייער אַקטיוי אין דער אַרבעט פונעם פאַרבאַנד, אָבער אויך ער איז פריבייטיק ארויסגעריסן געוואָרן פון אונזערע שורות.

זינט יאָר 1953 ווערט די אַרבעט פון אונזער אירגון געפירט דורך יצחק עסטרייכער, אַלס פאָ־זיצער. דער אירגון איז אַנגעשלאָסן אין התאחדות עולי פולין און מיט דער הילף פון דעם דאָיקן אלגעמיינעם פאַרבאַנד האָבן מיר ביז היינט אַרויסגעגעבן הלוואות פאַר קאָנסטרוקטיוע צוועקן אויף אַ סומע פון 30 טויזנט ל״י. מיר האָבן אויך אַן אייגענע גמילות־חסד־קאַסע, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן דורכן באַקאַנטן נדבן, פרעזידענט פון „דזשואיש־אפיל״ אין ניו־דזשערסי (אַמעריקע), ה׳ אירווינג לעוו, ערן־פרעזידענט פון אונזער אירגון. מיר גיבן אויך סטאַביל

מאַנאַטלעכע הילף פאַר נויטבאַדערפטיקע לאַנדסלייט, און יעדן ערב־פסח אָרגאַניזירן מיר אַן אַקציע קמחא־דפסחא.

צום אַנדענק פון אונזערע קדושים האָבן מיר געפלאַנצט אַ וואַלד אין יער־הקדושים, וווּ עס ווערט יעדעס יאָר אָפּגעהאַלטן אַן אַזכרה. מיר האָבן אויך אויפגעשטעלט אַ געדענק־טאוול אויפן הר־ציון אין ירושלים. יעדעס יאָר (י״ט באב) קומט פאַר אַ טרויער־אָוונט נאָך אונזערע נאָענטסטע אין טייערסטע. אַ דאַנק די באַמיאונגען פון אונזערע אומפאַרגעסלעכע חברים ר׳ נפתלי טוכפעלד ז״ל און ר׳ יוסף שטאַרק ז״ל איז געשפענדעט געוואָרן אַ ספר־תורה פאַר די הייליקע נשמות פון אונזערע פאַרשניטענע משפחות.

*

אונזערע וועגדונגען צו די ריישער לאַנדסלייט אין אַמעריקע האָבן געהאט אַ שוואַכן אָפּקלאַנג און נישט געבראַכט קיין ממשותדיקע רעזולטאַטן. די אייניציקע מאַטעריעלע אונטערשטיצונג וואָס מיר באַקומען פון אַמעריקע מיט אַ ברייטער האַנט איז פון אונזער ערן־פּרעזידענט ר׳ צבי שמחה לעדער (וואַשינגטאָן), — באַוווסטער זשורנאַליסט, מחבר און אַרויסגעבער פונעם בוך „ריישער יידן״. ר׳ צ״ש לעדער האָט אויך פאַרעפנטלעכט אין דער אַמעריקאַנער פּרעסע פיל מאַמרים און זכרונות וואָס וועלן דינען אַלס מאַטעריאל צום יזכור־בוך, וואָס מיר וועלן אַרויסגעבן אין ישראל.

אין די לעצטע חדשים האָט אונזער אירגון פארלאָרן 3 פּערזענלעכקייטן: בן־ציון פעט ז״ל, משולם דאָוויזאָן ז״ל און שמחה זיידען ז״ל (מיאַמי, אַמעריקע), זיי זיינען געווען באַוווסט אַלס

אַ פייערלעכער קבלת־פּנים פאַרן ריישער לאַנדסמאַן אירווינג לעוו (פ.ש.א.), ערן־פּאַרזיצער פון אירגון אין ישראל.

Irving Low (center), honorary chairman of Israel bond dinner Saturday, 12/3/60, in West Lon York, admires Distinguished Leadership Award being presented to him by Mrs. Franklin D. Roosevelt, guest speaker, as Murray Housman, 1960 bond drive general chairman. At left are Mayor John J. Armellino of West New York and Mrs. Esther Breakstone, chairman of Israel bond drive women's division. Low was honored for his services as general chairman of annual Israel bond drive from 1954 to 1959.

דער ריישער לאַנדסמאַן אירווינג לעוו (ניו־זשערסי) ווערט באַלוינט דורך פרוי עלעאַנאָר פראַנקלין ד. ראָזוועלט מיט אַן אויסצייכנונג, פאַר זיין אַקטיווער טעטיקייט ביים פאַרשפרייטן „ישראל־באָנדס" אין די יאָרן 1954—1960, און אַלס פרעזידענט פון דער אַקציע אין יאָר 1960.

געזעלשאַפטלעכע נאַציאָנאַלע מנהיגים פון דער ריישער יידישער באַפעלקערונג בכלל, און פון דער אָרטיקער חלוצישער יוגנט בפרט.

דער לאַנד־קאָמיטעט פון ריישער אירגון אין ישראל באַשטייט פון פאָלגענדע חברים: יצחק עסטרייכער (פאָרז.), ד"ר רויזנער־קעלער (וויצע־פאָרז.), ד"ר קאפל שלעזינגער (וויצע־פאָרז.), גיטא קארעץ־צווייגעל (קאסיר.), שיינדל ראָזענבאַנד (סעקר.), ברוך שליסעל (גמ"ח), רחל אלטער־זילבער, מרדכי הילינגער, חנה וואכטעל־שמיד, ד"ר אינפעלד, נפתלי באָום, מאלא האגער־לאנדוי, לאטקא גאָלדבערג, ד"ר דבורה שטיל־בלומענקראַנץ, רחל טשיק־האַר, רחל הילינגער־קליינמינץ, מאלא קרישער־מינצבערג, לאטקא קלייט־שליסלבערג, נעשקא דרייענגעל־צוקער, אברהם זילבערמאַן.

דער קאָמיטעט האָפט, אַז אין דער נאָענטער צוקונפט וועט פארשטאַרקט אן אויסגעברייטערט ווערן זיין טעטיקייט, אין ענגער צוזאַמענאַרבעט מיט די ריישער לאַנדסמאַנשאַפטן אין אַמעריקע און אין אַנדערע לענדער. טראָץ דעם וואָס אונדזער לאַנדסמאַנשאַפט־אָרגאַניזאַציע איז זייער אַקטיוו אויף פאַרשידענע געביטן, האָט זי אָבער פאר זיך נאָך פיל אויפגאָבן צו דערפילן און קודם־כל — אַרויסגעבן דאָס יזכור־בוך אין ישראל.

דער אדרעס פון קאָמיטעט: יצחק עסטרייכער, תל־אביב, רח' לילינבלום 6, טל. 84616.

שטשוטשין

ביים היסטאָרישן שליאך, מיט וועלכן נאַפּאָלעאָן־באָנאַפּאַרטע האָט געפירט זיינע חיילות צו דער דערעבערונג פון מאָסקווע; ביים ראַנד פון אַ שפּעטערדיקן שאָסיי, וואָס האָט זיך געשלענגלט פון וואַרשע דורך ביאַליסטאָק ביז ווילנע, כמעט אין מיטלפונקט צווישן גראָדנע און לידע; אין האַרץ פון די צפון־מזרחדיקע פּויליש קרעסן, אויף די גיטער פון דער באַוווסטער פירשטן־משפּחה דרוצקאָ־לוביעצקי — איז אין דער ערשטער העלפט פון 18־טן יאָרהונדערט אַנטשטאַנען דאָס שטעטל שטשוטשין.

אין אָנהויב די דרייסיקער יאָרן פון איצטיקן יאָרהונדערט איז שטשוטשין דערהויבן געוואָרן צו דער מדרגה פון אַ פּאָוויאַט־צענטער (נאָוואָגרודקער וואָיעוואָדשאפט), צו וועלכן ס׳האָבן אָנגעלאָנגט די אַרומיקע שטעטלעך: וואַסילישאָק, אָסטרין, נאָווידוואָר, קאַמינקע, רוזשאַנקע, אַרלאָווע און זשאָלודאָק — אָלע מיט אַן איבערוועגנדער יידישער באַפעלקערונג. צו דער צייט האָט די יידישע באַפעלקערונג אין שטשוטשין גופא געציילט אַרום 2.500 נפשות (80%) בערך פון דער אלגעמיינער צאָל איינווינער) און זי איז געווען דער דאָמינירנדיקער פאַקטאָר ביים אויפשטייג פון דער אַלגעמיינער עקאָנאָמיש־וירטשאפטלעכער פאָזיציע אינעם ניי־אַנטשטאַנענעם פּאָוויאַט.

אויפן ברודער־קבר פון די שטשוטשינער קדושים (1946).

צוגלייך מיט באַנייטע אנטפלעקונגען פון יידישער ענערגיע און אינציאטיוו אין עקאָנאָמישע און ווירטשאפטלעכע געביטן, האָט זיך צו־יענער־צייט באדייטנד אויסגעשפרייט די יידישע אקטיוויטעט אין אירע געזעלשאפטלעכע, פּאָליטישע און קולטורעלע טעטיקייטס־געביטן. ס׳איז אנטשטאַנען אן אָפּיציעלע קהילה, בראש מיט הרב ר׳ יחיאל־מיכל ראבינאָוויטש זצ״ל (מחבר פון „אפיקי־ים״). ס׳איז פילפאכיק אויסגעברייטערט געוואָרן די טעטיקייט פון דער „יעקאָפּאָ״־

באַנק און אַלגעמיינער גמילת־חסדים־קאַסע. די „תרבות"־שול איז אַריבערגעפירט געוואָרן אין אַן אייגענעם אימפאזאנטן בנין. די אַלגעמיינע „פאַלקס־ביבליאָטעק" און די ביכער־שטעלע פון „קולטור־ליגע" האָבן ארומגענומען הונדערטער לייענער. די „ליגע פאַרן אַרבעטנדן ארץ־ישראל" — דער חוט־השדרה פון דער יידישער געזעלשאפטלעכקייט אינעם שטעטל — האָט פארדאָפלט אירע רייען און אריינגעדרונגען אין אַלע ציוניסטישע און אלגעמיינע אינסטיטוציעס און אנשטאלטן. אַלע אַנדערע ציוניסטישע און נישט־ציוניסטישע פאַרטייען, אַרגאַניזאַציעס און שטרעמונגען האָבן געווירבלט מיט פולסירנדיקן לעבן — אַ לעבן פון פאַרן שטורעם, אַ לעבן אויפן ראַנד פון עטאַפנווייז־שוידערלעכן אומקום...

דער לעצטער עטאַפּ פון אומקום האָט געפירט פון שטאָטישן מאַרק־פלאַץ, אין צענטער פון גאַנצן, ביז צו די פון־פאַרויס־צוגעגרייטע גריבער, נעבן דעם „אלטן־בית־עולם", אַ מרחק פון 1 קילאָמעטער בערך. דעם וועג זענען געגאַנגען 2060 יידישע נפשות פון שטשוטשינער גאַנצן — שבת, פרשה בהר־בחוקותי, כ"ב אייר תש"ב, 9־טער מאי 1942. דער טאָג איז דער יאָרצייט נאָך דער שטשוטשינער יידישער קהילה, וואָס וועט אפגעהיט יאָר־יערלעך דורך דעם לאַנדסמאַנשאַפט־פארבאַנד אין ישראל און דורך שטשוטשינער פארבאנדן און יחידים אין אנדערע לענדער.

די הייליקע פליכט פון אָפּהיטן און פאַראייביקן דעם אנדענק פון שטשוטשינער קדושים (דאָס פלאַנצן אַ פּאַרק פון 1000 ביימער אין „יער־הקדושים"; דאָס ארויסגעבן אַ געדרוקטן יזכור־בלעטל צום 10־טן יאָרצייט אא"וו), און די זאָרג פאַר דער לויפנדער לאנדסמאנשאפטלעכער טעטיקייט צווישן די אנטרונענע פון אכזריותדיקן גורל — האָבן ביז איצט געטראָגן אויף זיך, קודם־כל, די 75 שטשוטשינער משפחות אין ישראל, אַרגאַניזירטע אין היגן פארבאנד, בראש פון וועלכן ס'שטייען די פאלגענדע: שמואל־יעקב שניידער (פאַרז.); ליבער לאָש (סעקר.); יעקב זשמודסקי (בוכהאַלטונג); דב וואַסילסקי און שלום צוקיערניק (גמ"ח־קאַסע); חיים ראטמאַן (חיפה). דער גרינדער און ערשטער פאַרזיצנדער פון דעם פאַרבאַנד איז געווען אונדזער בן־עיר אינו' בן־ציון לעוויט ז"ל — אַבסאָלווענט פון רבנים־סעמינאַר אין אָדעס, לערער פון דער העברעאישער גימנאַזיע אין קאָוונע, דיפלאָמירטער כעמיקער פון בערלינער אינזשינערן־אינסטיטוט, עולה געווען קיין ארץ־ישראל אין יאָר 1924, געשטאָרבן אין תל־אביב דעם 22־טן מערץ 1956. אויף זיין נאָמען עקזיסטירט ביים פאַרבאַנד אַ פאָנד פאַר סאָציאַלע הילף.

✶

אין די פאראייניקטע־שטאָטן האָט אונדזער פארבאַנד געהאט אַ גאָר איבערגעגעבענעם עסקן, מיט אַ וואַרעמע הארץ און אַ בריטע האַנט — שמח־בנימין סקופסקי ז"ל, געווען דער וויס־פּרעזידענט פון „אינדיפ. סטוצינער בענעוואָלענט סאָסייטי" אין ניו־יאָרק — מיט איר פּרעזידענט נייטען קאָפּעלמאַן און פינאנס־סעקרעטאַר עד. פּאָליאַטשעק, וועלכע באַנייען לעצטנס די באַציאונגען מיט אונדזער מאַרבאַנד. אין קאַנאַדע (טאָראָנטאָ) איז אַן איבערגעגעבענע טוערין פאַר אינדזער פאַרבאַנד — די פרוי שרה (סאַרל) רובינאָוויטש. אין אַרגענטינע (בוענאָס־אייערעס) איז אונדזער אַדרעס — הענאַך שאָסטאַק; אין פראַנקרייך (פאַריז) — פראָפ. ד"ר ישראל (זיידל) מהאַרשאַק; אין ענגלאַנד (לאָנדאָן) — די ברידער ס. בעללאָף און א. רובין (פון דער היים רובינאָוויטש).

בלויז אין שטשוטשין גופא פארמאָגן מיר נישט קיין לעבעדיקן אַדרעס...

שידלאָוויץ

די שידלאוצער אַרגאַניזאַציע אין ישראל איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1942, גלייך ווי עס זיינען אַנגעקומען די איוב־בשורות וועגן דער פאַרניכטונג פון דער אַלטער היים — שידלאוויץ. די גרינדער פון אירגון האָבן געהאפט, אַז ס׳זיינען דאָך פאַרבליבן ביים לעבן געצוילטע לאנדסלייט, וואָס וועלן פריער אָדער שפּעטער אנקומען קיין ישראל, און עס וועט זיין נויטיק זיי דאָ אויפצונעמען און שאַפן דערצו די געהעריקע מאַטעריעלע מיטלען.

די שידלאוצער אַרגאַניזאַציע אין ישראל פארמאָגט אַ גמילות־חסד־קאַסע אויפן נאָמען פון די קדושים; די קאַסע פירט אַ וואַכאָמע טעטיקייט פאַר די נייע עולים און גיט קאָנסטרוקטיוועַ הילף די נויטבאַדערפטיקע לאנדסלייט. זי העלפט מיט באַדייטנדע סומען ביים איינאָרדענען מיט אַרבעט און ווינונג, און ערטיילט אויך מעדיצינישע הילף א״א. אויך לאַנג־איינגעזעסענע ווערן געהאָלפן אין אַ נויט. עס זיינען שוין אַרויסגעגעבן געוואָרן הונדערטער הלוואות. אַ חוץ דער מאַטעריעלער באַדייטונג, איז די קאַסע אויך אַ דענקמאָל אויפן אומבאַקאַנטן קבר פון אונזערע טייערסטע.

ביים אירגון עקזיסטירט א יורידיש־עקאָנאָמישער ראַט, צו וועלכן עס וועגדן זיך לאַנדסלייט וואָס נויטיקן זיך אין אַ יורידישער עצה, אָדער דארפן לעזן אַן עקאָנאָמישן פראָבלעם. צו דער דיספאָזיציע פון אירגון שטייט אַ באַרימטער אַדוואָקאַט און 3 חבֿרים, וועלכע אריענטירן זיך אין עקאָנאָמישע פראָבלעמען. דער דאָזיקער ראַט איז גאָר וויכטיק פאַר אונזערע לאַנדסלייט.

דער אירגון זאָרגט צו פאַראייביקן דעם הייליקן אָנדענק פון די קדושים. אויפן ציון־בַּארג אין ירושלים, דאָרט ווו עס געפינט זיך אַ טייל פונעם הייליקן אש, וואָס איז געבראַכט געוואָרן פון קרעמאטאָריעס אין אירָאָפּע, איז אויפגעשטעלט געוואָרן אַ מצבה צום אנדענק פון די שידלאָוצער קדושים.

יעדעס יאָר, ז׳ חשון, קומט פאָר אַ יזכור־אָוונט. נאָך דער אזכרה וועלט איבערגעגעבן דער פינאנסיעלער־בילאַנס, אַ דין־וחשבון פון דער אַרבעט און עס וועלט געווייזט די פארוואַלטונג פאַרן צוקונפטיקן יאָר.

כדי איבערצווייזן די צוקונפטיקע דורות דעם פליכט פון געדענקן די קדושים און נישט לאָזן פארגעסן וואָס עס האָט אונז געטאָן דער עמלק פון 20־טן יאָרהונדערט, וועלט געפירט אן אַקציע אויפשטעלן אַ „בית־שידלוביץ״ וואָס וועט אנטהאַלטן: אַ ביבליאָטעק, אַ קולטור־זאַל, אַ שול, און אַ ספעציעלער אָנדענק־פאָווילאָן, ווו יעדער שידלאָוצער וועט קענען איינפאָסן אַ מאַרמאָר־טאָוול צום אַנדענק פון זיין פאַמיליע. דאָס יזכור־בוך וואָס וועט דערשינען אין דער נאָענטער צוקונפט וועט פארפולקאמען דאָס פאַראייביקונגס־ווערק פון דער שידלאָוצער קהילה קדושה, וועלכע האָט געשמידט די גאָלדענע קייט פון יידישקייט און געגעבן דער וועלט צדיקים, גאונים און באַוווסטע געזעלשאפטלעכע טוער.

מיר זיינען אין קאָנטאקט מיט אַלע אונזערע לאַנדסלייט אין דער גאַנצער וועלט, וועלכע זיינען שוהפּים צום גרויסן, וויכטיקן און הייליקן ווערק, וואָס מיר ווילן אויפשטעלן. דער צענטער פונעם ווערק איז ישראל, אָבער די געפירטע אַרבעט איז דערמעגלעכט אַ דאַנק דער אינטענסיווער מיטהילף פון די שידלאָוצער לאַנדסמאַנשאפטן אין בראַזיל, קאַנאַדע, אַרגענטינע, אויסטראַליע, אמעריקע און פראנקרייך.

דער אדרעס פאַרן אירגון יוצאי שידלוביץ איז: דניאל צוקר, תל־אביב, רח׳ לוינסקי 85.

שעדלעץ

די אַרגאַניזאַציע פון די שעדלעצער לאַנדסלייט אין ישראל עקזיסטירט זייט יאָר 1933. זי איז אָנגעשלאָסן אין פאַרבאַנד פון די עולים פון פוילן.

דער „אירגון עולי שעדלעץ" האָט פאַרשטאַרקט זיין טעטיקייט נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה, וואָס האָט געבראַכט די גרויזאַמע פאַרניכטונג פון פוילישן יידנטום און בתוכם דאָס יידישע שעדלעץ. ס׳איז פאַרשטאַרקט געוואָרן דער קאָנטאַקט מיט שעדלעצער לאַנדסלייט און לאַנדסמאַנשאַפטן אין דער גאָרער וועלט.

דער „אירגון עולי שעדלעץ" באַשעפטיקט זיך מיט קעגנזייטיקער הילף און ערטיילט שטיצע נויטבאַדערפטיקע לאַנדסלייט. ביים אירגון עקזיסטירט אַ גמילות־חסדים־קאַסע, וואָס ערטיילט הלוואות.

דער שעדלעצער אירגון האָט מיט דער הילף פון די שעדלעצער לאַנדסלייט אין אַרגענטינע אַרויסגעגעבן אַ יזכור־בוך לקהילת שעדלעץ. דאָס בוך אָנטהאַלט 815 זייטן (אין דעם 150 בילדער און פאַרטרעטן) און נעמט אַרום די געשיכטע פון יידן אין שעדלעץ פון העכער 400 יאָר; שפּיגלט אָפּ דאָס אַלגעמיינע יידישע לעבן און שאַפן — געזעלשאַפטלעכע אינסטיטוציעס, אַרגאַניזאַציעס, שולן, בתי־מדרשים, חסידים־שטיבלעך; דערמאָנט פאַרשידענע פערזענלעכקייטן; ווידמעט אַ גרויס אָרט דעם חורבן און פאַרניכטונג. דאָס רעדאַקציע־קאָלעגיום פון בוך באַשטייט פון די ה״ה פישל דרומי (פאַפאָווסקי), יצחק כספי (סרעבניק), דוד בן־יוסף (פאַסאָווסקי) און רעדאַקטאָר וו. יאַסני. וועגן יזכור־בוך זענען געווען געדרוקט רעצענזיעס אין דער גאַנצער

אַ לוח־זכרון נאָך די שעדלעצער קדושים אויפן הר־ציון, און אַ מצבה־טאָפל אין יער־הקדושים.

וועלט־פּרעסע. דאָס בוך איז פֿאַרשפּרייט געוואָרן צווישן לאַנדסלייט אין דער וועלט און אַין אַלע אָפּיציעלע ביבליאָטעקן און מוזעאומס.

דער אירגון אַרגאַניזירט יערלעכע פֿאַרזאַמלונגען, ביי וועלכע ס׳ווערט אָפּגעגעבן אַ באַריכט פון דער טעטיקייט און ס׳ווערט געוויילט אַ ראַט, אַ קאָמיטעט און רעוויזיאָנס־קאָמיסיע. אויף דער לעצטער אַלגעמיינער פֿאַרזאַמלונג איז אויסגעוויילט געוואָרן אַ ראַט פון 25 פּערזאָן און דער ראַט האָט אויסגעוויילט אַ קאָמיטעט פון די ה״ה: פישל דרומי — פֿאַרזיצער, דוד בן־יוסף — וויצע־פֿאַרזיצער, יעקב כהן — סעקרעטאַר, משה שטיינבערג — קאַסיר, ד. טשאַטשקע — בוכהאַלטער, און חיים נאָסאָווסקי. די אַרבעט פון קאָמיטעט ווערט אויסגעפּירט פּריוויליק און עס ווערן נישט באַשעפּטיקט קיין שום פונקציאָנאַרן.

אין ישראל געפינען זיך העכער 1000 שעדלעצער לאַנדסלייט, וואָס זענען צעשפּרייט אין פֿאַרשידענע טיילן פון לאַנד, פון קריית־שמונה ביז אילת — אויך אין דערפֿער, מושבים און קיבוצים. אַן ענלעכע צאָל פון שעדלעצער פֿאַמיליעס געפינען זיך אין אַמעריקע און אייראָפּע. אין פּאַריז איז פֿאַראַן אַ גרויסער צענטער פון שעדלעצער לאַנדסלייט און האָבן דאָרט אַן אייגענע אַרגאַניזאַציע.

קאָנקרעטע אויפּטוען פון שעדלעצער אירגון אין ישראל:

1. דאָס אַרויסגעבן און פֿאַרשפּרייטן דעם יזכור־בוך;
2. די גמילות־חסדים־קאַסע אויפן נאָמען פון די שעדלעצער קדושים;
3. אויפגעשטעלט אַ מצבה־טאָפל אין „מרתף־השואה", אין ירושלים;
4. געפלאָנצט אַ וועלדל אין „יער־הקדושים";
5. אויפגעשטעלט אַ קולטור־הויז אויפן נאָמען פון קהילת שעדלעץ אין עכו — אַ שפּענדונג פון שעדלעצער אין אַמעריקע, דורכן קאָמפּיין פון הסתדרות־העובדים;
6. מערערע קולטורעלע פֿאַראַנשטאַלטונגען און יזכור־פֿאַרזאַמלונגען;
7. סאָציאַלע הילף פֿאַר נויטבאַדערפֿטיקע לאַנדסלייט;

די יערלעכע שעדלעצער טרויער־אַקאַדעמיע קומט פֿאָר אין תל־אביב אין אַ גרויסן זאַל, ציט צו שטענדיק אַ גרויסן עולם און ווערט פֿאַרוואַנדלט אין ברידערלעכן צוזאַמענטרעף פון פֿאַרבליבענע לאַנדסלייט — נאָענטע, פֿאַמיליעס און פריינט. דער יאָר־טאָג פון כּאַרניכטונג פֿאַלט אויס אין די טעג פון י—י״א אלול.

*

שעדלעצער לאַנדסלייט רוקן זיך אַרויס אין אַלגעמיינעם געזעלשאַפֿטלעכן און פּאָליטישן לעבן אין ישראל. פיל פֿאַרנעמען אָנגעזעענע פּאָזיציעס אין די פֿאַרשידענע אינסטיטוציעס פון רעגירונג און הסתדרות און דינען אַלס העכערע אָפּיצירן אין דער אַרמיי. שעדלעצער לאַנדסלייט האָבן אויך געגעבן זייער טייל צווישן די קרבנות און פֿאַרלוסטן פון אונדזער באַפֿרייאונגס־מלחמה און אין דער סיני־אַקציע.

עס געפינען זיך שעדלעצער צווישן די אינטעלעקטועלע קרייזן: אַקאַדעמיקער, דאָקטוירים, אַדוואָקאַטן, אינזשיניערן, שרייבער, דיכטער, קינסטלער, רבנים אד״ג.

דער „אירגון עולי שעדלעץ" פּירט זיין אַרגאַניזאַציאָנעלע טעטיקייט אין די ראַמען פון התאחדות עולי פולין און איז פֿאַרטראָטן אין ראַט און לייטונג פון דעם דאָזיקן צענטראַלן פֿאַרבאַנד. אויך שטייט אונדזער אירגון אין קאָנטאַקט מיט דער לייטונג פון „יד־ושם".

שערַאדז

שערַאדז, אַ פּאַבריק־שטעטל אין דער לאַדזשער וואַיעוואָדשאַפט, האָט געציילט פּאַר דער מלחמה 550 יידישע משפּחות. א גרויסער טייל פון דער יידישער באפעלקערונג איז געווען רעליגיעז. דאָ זענען געווען פיל געראר חסידים און אַלעקסאַנדער חסידים, וועלכע האָבן געהאַט זייערע שטיבלעך, געדאוונט און געלערנט מיט ברען און התמדה.

דאָ זענען אויך געווען שטאַרקע ציוניסטישע אַרגאַניזאַציעס, ווי ציונים־כלליים, מזרחי, רעכטע און לינקע „פּועלי־ציון", ווי אויך דער גרעסטער טייל ציוניסטישע יוגנט־אַרגאַניזאַציעס. כמעט אין יעדער שטוב האָט געהאָנגען אַ פּושקע פון קרן־קימת און ס׳האָבן נישט געפעלט קיין תורמים פּאַרן קרן־היסוד. יעדער האָט געהאַלטן פּאַר א חוב צו שפּענדן לפּי יכלתו פּאַר די דאָזיקע נאציאָנאַל־פּאַנדן.

דאָ האָבן אויך עקזיסטירט 2 שיינע ספּאָרט־קלובן — „מכבי" און זש. ק. ס. (זשידאָווסקי קלוב ספּאָרטאָווי — יידישער ספּאָרט־קלוב). עס איז אַ פּאַקט, אז אויב די פּוילישע ספּאָרט־קלובן האָבן געדאַרפט צוזאַמענצושטעלן קאָנקורס־מאַנשאַפטן, האָבן זיי זיך געוועלדעט צו די יידישע ספּאָרט־קלובן, אז זיי זאָלן זיי געבן יידישע ספּאָרטלער.

דער האַנטווערקער־פּאראיין אין שערַאדז האָט פּאַרטיידיקט דעם יידישן בעל־מלאָכה קעגן די גזירות און נגישות מצד די פּוילישע מאַכט־אָרגאַנען. אין שערַאדז איז געווען בולט דער טייל פון האַנטווערקער און אַרבעטער, הויפּטזעכלעך טעקסטיל־אַרבעטער, וועלכע האָבן געהאַט פּראָפּעסיאָנעלע פּאראיינען און פּאָליטישע אָרגאַניזאַציעס. די שטאָט האָט אויך פּארמאָגט 2 יידישע קאָאָפּעראַטיוון בענק און א גמילת־חסדים־באַנק, וווּ אויך אַ גאַנצע רייע סאָציאַל־געזעלשאפטלעכע אינסטיטוציעס.

פון די 550 פאַמיליעס האָבן זיך פון חורבן געראַטעוועט זייער אַ קליינער טייל, הויפּטזעכלעך יוגנט, וועלכע האָבן שפּעטער אויפגעשטעלט משפּחות. דער גרעסטער טייל געפינט זיך אין ישראל, און אַ קלענערע צאָל — אין אַמעריקע, קאַנאַדע, פּראַנקרייך א. א. לענדער.

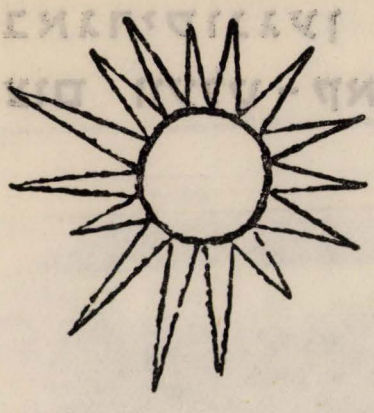
באַלד נאָכן חורבן האָבן מיר געשאפן אַן אירגון, וועלכער ציילט 200 משפּחות. דער אירגון פּארמאָגט אַ הילפס־קאַסע. מיר אָרדענען איין יעדעס יאָר, ט״ו אלול, אַ טרויער־פּאַרזאַמלונג, וווּ עס קומען אַלע שערַאדזער פון גאַנץ ישראל. מיר האָבן אויך אייגעמויערט אַ מצבה, אין „מרתף־השואה" אויפן הר־ציון אין ירושלים, לזכרון פון אונדזערע קדושים.

לייַדער האָבן מיר נישט קיין שום פּאַרבינדונג מיט די שערַאדזער, וואָס געפינען זיך מחוץ־לארץ. מיר האָפן, אז דאָס דאָזיקע בוך, וואָס עס גיט אַרויס די התאחדות עולי פּולין וועט דערגיין צו די שערַאדזער אין אויסלאַנד און זיי וועלן אנבינדן א קאָנטאקט מיט אונדז לויט פּאָלגענדע אדרעסן: ז. קאַרו, תל־אביב, רח׳ וייזל 12; אָדער — ב. קאַרן, תל־אביב, שיכון „ישגב", רח׳ הרוגי־מלכות 18.
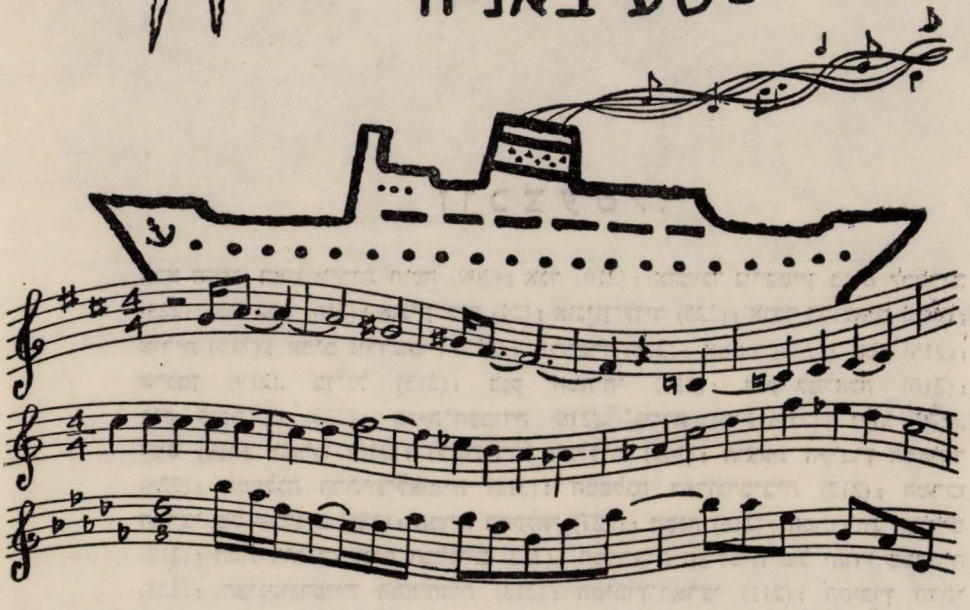
באגריסונגען און באקאנטמאכונגען צום וועלט-קאנגרעס פון פולישע יידן

זוכצעטל:

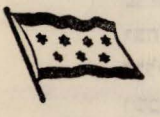
אבא חושי, ראש עירית חיפה (209) ; אגד (210) ; אדמונד נוישטיין בי"מ לספרים (223) ; אויבערס (216) ; אוניון־בנק (24) ; אוניון־לויד (225) ; אוצר הרופאים (218) ; אורית (219) ; אחים גולדשטיין (217) ; אלקטרה (228) ; אמקור (225) ; אמר (215) ; ארגמן (219). בן־גל (215) ; בנק המזרחי (217) ; בנק למלאכה (210) ; בנק קופת־עם (225) ; ברית־העבודה (219). גיורא גודיק (221) ; גלוב (220). דמט (219). הארגז (218) ; ההסתדרות הכללית (209) ; הוצאת הקיבוץ המאוחד (226) ; המפלגה הדתית־לאומית (212) ; המפלגה הפרוגרסיבית (212) ; המרכז הארצי של קבלנים (225) ; המרכז החקלאי (227) ; הסנה (216) ; הסתדרות המורים (217) ; הסתדרות הציונים הכלליים (212) ; הפדרציה העולמית של יהודי בסרביה (223) ; הצינקוגרפיות המאוחדות (213) ; הקיבוץ־הארצי (211) ; הקיבוץ הדתי (217) ; הקיבוץ־המאוחד (211) ; התאחדות עולי אירן (222) ; התאחדות עולי בבל (216) ; התאחדות עולי מצרים)212). זלמן ירושלמי (222) ; זפיר (221). חוטי־ירושלים (224) ; חרות (218) ; חריש (216). טרה (227) ; טרנסלויד (226). ידיעות אחרונות (214) ; יכין־חקל (227) ; ישראל רוזן (218). כיתן (221) ; כרמל מזרחי (215). לודזיה (213) ; ליבר (215) ; למרחב (214). מטלאכספורט (210) ; מטע (218) ; מנורה (225) ; מסדה (213) ; מפלגת הפועלים המאוחדת (213) ; מפלגת פועלי ארץ־ישראל (211) ; מקורות (217) ; מרכז הקואופרציה (213) ; מרכז תנובה (227). נור (30). סטוק (220) ; ספדרון (217). עדין (220) ; עירית תל־אביב—יפו (209) ; על המשמר (214) ; עמידר (228). פוטו קאופמן (223) ; פישר מ. (225) ; פרומין (218) ; פרינצנטל, ביח"ר לכלי־כסף (224). צוערן (222) ; ציון (226) ; צלומי ארדה יצחק (223) ; צים (208). קופה מרכזית לתגמולים ופנסיה לפקיד (218) ; קופת־חולים (223) ; קרן־הביטוח של פועלי־הבנין (222). רמט (226) ; רסקו, התישבות ושכון (30). שטרן משה (225) ; שיכון אזרחי (212) ; שלב (221) ; שלמה צ'ופ (218). תה ויסוצקי (224) ; תנועת החרות (212) ; תנועת מושבי־העובדים (217).

סע להנאתך
-סע באניה

A Voyage on a **ZIM** Ship -
a Symphony of Pleasure

צים חברת השיט הישראלית

א. ק. ירושלים • א. ק. ישראל • א. ק. ציון • א. ק. תאודור הרצל
S. S. THEODOR HERZL • S. S. ZION • S. S. ISRAEL • S. S. JERUSALEM

לכנס העולמי של יהודי פולין

בעיר תל־אביב

שלוחה

ברכת

עיריית תל־אביב—יפו

לצירי הוועידה העולמית

של יהודי פולין

— שאו ברמה מסורת

יהדות פולין המפוארת —

לעליה, לגאולה,

לקיבוץ גלויות.

אבא חושי

ראש עירית חיפה

ברכתנו שלוחה לועידה העולמית של יהודי פולין ולציריה

ההסתדרות הכללית

של העובדים העברים בארץ ישראל

הועד הפועל

דערקענט ישראל פון נאענטן!

ניצט אויס אייער באזוך אין לאנד, כדי צו דערקענען זיינע פייזאזשן, די היס־טארישע אויסגראבונגען און דעם שטייגער־לעבן פון די ישראל־בירגער. די טוריסטן־אפטיילונג פון „אגד" שטייט צו אייער דיספאזיציע. זי פארמאגט מאדערנע קאמפארט־אויטאבוסן און קוואליפיצירטע גענידע אינסטרוקטארן, וואס וועלן אייך ווייזן יעדן פלאץ.

אינפארמאציע ביוראען:

תל־אביב: בן יהודה 59, טל. 52004
ירושלים: ככר ציון טל. 24000
חיפה: העצמאות 104, טל. 68974

„אגד" (א.ש.ד)

בנק למלאכה בע"מ

המכשיר הכספי המרכזי לבעל המלאכה והתעשין הזעיר

המרכז

תל־אביב

רח' מרכז בעלי מלאכה 16, טל. 66414-65632

סניפים

תל־אביב — רח' הרצל 68, טל. 83860

ירושלים — רח' בצלאל, טל. 5254

חיפה

רח' לבונטין 14, טל. 3432

באר־שבע

רחוב בצלאל פנת רחוב אילת, טלפון 2505

METALEXPORT

אינג'. רודולף מילר

חיפה, דרך העצמאות 61

ת.ד. 1587 טל. 69025

סוכן יחיד של חברת „מטלאקספורט"

וארשה, ת. ד. 442 — פולין

(מחלקה למכונות לעיבוד מתכת ועץ) מציע לתעשיה הישראלית כל סוגי מכונות כגון — מחרטות, מחרצות, משחזות, מקדחות, מקצעות, משורים מכניים, מכבשים אקסצנטריים, פטישי־חישול וכו'.

ברכתנו שלוחה

לבאי הועידה העולמית של יהדות פולין

מפלגת פועלי ארץ-ישראל
המרכז

לועידה העולמית
של
יהדות פולין וציריה

שלוחה ברכתנו
לעבודה פוריה

הקבוץ הארצי
„השומר הצעיר"

לועידה העולמית
של
יהדות פולין וציריה

שלוחה ברכתנו
לעבודה פוריה

הקבוץ המאוחד

הסתדרות הציונים הכלליים בישראל

מפלגת המרכז

ברכתנו שלוחה
לועידה העולמית
של יהדות פולין

ברכתנו לועידה העולמית
של יהדות פולין

שכון אזרחי בע"מ

תל-אביב, שד' רוטשילד 28/א, טל. 64281/2

תנועת החרות בישראל

מברכת

את

צירי הועידה העולמית
של
יהודי פולין

ברכתנו שלוחה

לועידה העולמית של

יהדות פולין וציריה

הממלגה הפרוגרסיבית

המרכז

ברכתנו לועידה העולמית
של
יהדות פולין

המפלגה הדתית לאומית המזרחי — הפועל המזרחי

ברכתנו
לועידה העולמית
של יהדות פולין

התאחדות עולי מצרים בישראל

ברכתנו שלוחה

לועידה העולמית של

יהודי פולין וציריה

מפלגת
הפועלים המאוחדת

המרכז

לשליחי יהודי פולין בתפוצות
בועידתם העולמית בישראל
שלוחה ברכתנו

מרכז הקואופרציה ומוסדותיו

תל־אביב רח' לילינבלום 31

הצינקוגרפיות המאוחדות בע"מ
תעשית גלופות

תל־אביב
רחוב לילינבלום 12, ת.ד. 407, טל. 62534, 62532
ירושלים
רחוב הנסיכה מרי 4, בי"ס ל. מאיר, טל. 2628

„מסדה" בע"מ

ס'איז נאָרווָאָם דערשינען דאָס בוך:

„נעראנגל פון א דור"

(ענגליש),

א געניע באַשרייבונג וועגן די יידן אונטער סאָוויעטישער הערשאַפט; די פולע געשיכטע פון יידן אין פ.ס.ס.ר. און אין די לענדער פון סאָוויעטישן רעזשים. דאָס בוך אַנטפלעקט די טריט וואָס האָבן געפירט צום פאַנאַדערלייג פו יידישן נאַציאָנאַלן לעבן, צו דער נעגאַטיוער מלוכהשער אַיינשטעלונג אין באַצוג צו דער יידישער רעליגיע, העברעאישער און יידישער קולטור, און צו דער גארונג פון די יידישע מאַסן צו ישראל.

„לודזיה"

חברה לטקסטיל בע"מ

חולון, ת.ד. 34 טלפון 82117-8

•

מברכת את הועידה העולמית

של יהדות פולין

מייצרת:

גרבים:	**לבנים:**
ניילון	משי
ס.ט.ר.ק.	ניילון
צמר	טריקו
כותנה	בגדי תינוקות „ביבי"

את

הועידה העולמית של

יהדות פולין וציריה

מברכת

מערכת העתון היומי

על המשמר

את

הועידה העולמית של

יהדות פולין וציריה

מברכת

מערכת למרחב

עתון יומי

ידיעות אחרונות

עתון הערב הראשון בישראל

(נוסד ב־1939)

שולח את ברכתו

לצירי הועידה העולמית של יהודי פולין

ברוכים הבאים

יקבי ראשון לציון וזכרון יעקב בע"מ

ברכתנו לועידה העולמית
של יהודי פולין

בו-גל

חלוץ תעשית הרדיו בישראל

מיצרים:

- מקלטי רדיו
- רמקולים
- סלילי רדיו
- סלילים אלקטרו מגנטיים
- קונדנסטורים אלקטרוליטיים

החלקים ממתכת מגומי ומעץ
חוטי נחושת מבודדים

ראשון לציון טל. 941203 משרדים
בניני רדיו בן-גל טל. 941204 הנהלה

„אמר"

עתון יומי מנוקד, קל לקריאה, עשיר בתוכן.

מכיל תרגום מלים קשות לתשע לשונות: אידיש, אנגלית, בולגרית, גרמנית, הונגרית, ערבית, פולנית, צרפתית ורומנית.

„אמר" מביא לך יום-יום ידיעות מהארץ ומהעולם ומסביר את המאורעות בשפה פשוטה וחיה.

„אמר" הוא גשר בין הישוב הותיק לבין העולה החדש.

„אמר" הוא מפתח הנתון בידך לפתח בו את שער החיים בארץ, הוא עוזר לך למצוא את מקומך בעבודה, לשמור על בריאות משפחתך, לבנות את משקך.

להשיג בכל הקיוסקים ובסניפי „דבר" בארץ

הסנה

חברה ישראלית לביטוח בע"מ

חברת הביטוח הגדולה בישראל

כל סוגי הביטוח

החברה היחידה הנותנת מענק לנאמני ביטוח־חיים

ביטוח צמוד־ערך

ביטוח גימלה צמוד־ערך מוחלט

המשרד הראשי: תל־אביב, מונטיפיורי 27

סניפים וסוכנויות בכל הארץ.

„UNIVERS"

„אוניברס"

Univers

טוריסט און טראַנספּאָרט־געזעלשאפט

TOURIST and TRANSPORT Co. Ltd.

תל־אביב, רמב"ם 17, טל. 64869, 67151

17 Rambam St. Tel Aviv

Phones: 67151, 64869

טעגלעכע אויספלוגן קיין:

DAILY TOURS TO:

JERUSALEM ירושלים

EILAT אילת

GALILEE גליל

BEER SHEBA באר־שבע

WEIZMAN INSTITUTE וויצמאן־אינסטיטוט

Approved Agents of the World Congress of Polish Jews January 1961

באַשטעטיקטע אגענטור פון דעם וועלט־קאנגרעס פון פוילישן יידנטום — יאנואַר 1961.

„חריש" בע"מ

רח' לבונטין 30, ת"א, טל. 63298

מברך

את הועידה העולמית

של יהדות פולין

התאחדות עולי בבל בישראל

מברכת

את הועידה העולמית

של יהודי פולין

ברכתנו שלוחה
לועידה העולמית של
יהדות פולין וציריה

מקורות
חברת מים בע"מ

KSIĄŻKI WJĘZYKU HEBRAJSKIM I ŻYDOWSKIM

Albumy ilustrowane artystycznie

Słowniki i podręczniki hebrajskiego.

Nauka hebrajskiego na płytach

z podręcznikiem wjęzyku polskim.

Nauka angielskiego na płytach.

Książki polskie i żydowskie wydane w Polsce

Wysyła do wszystkich krajów
"SPEDRON" — Tel Aviv
Allenby 27 — Tel. 52140

אחים גולדשטין

חברה לשכון ופתוח בע"מ

רמת־גן, רח' ביאליק 45, טל. 9—74178

קבלנים כלליים

בונים ומוכרים דירות, משרדים וחנויות בבתים משותפים ושכונים עממיים.

•

לחברה תעשית בנין הכוללת: נגריה מכנית, ביח"ר למרצפות, מסגריה ומוצרי מלט.

הסתדרות המורים בישראל

מברכת את
הועידה העולמית של
יהדות פולין וציריה

ברכתנו שלוחה
לועידה העולמית של
יהדות פולין וציריה

בנק המזרחי בע"מ

ברכתנו
לועידה העולמית של
יהדות פולין וציריה

הקבוץ הדתי
אגוד הקבוצות
של הפועל המזרחי

ברכתנו שלוחה
לועידה העולמית של
יהדות פולין וציריה

תנועת מושבי העובדים בישראל

בית חרושת לצרכי מזון

תל-אביב, רחוב לבנדה 2, טל. 7-33266
מטעמי מ ט ע נפלאים
מרגרינה • חלבינה • מיונז
חרדל • ממרח צמחוני
כשר למהדרין
מברכים
את הועידה העולמית
של יהודי פולין

שלמה צ'ופ
שוקולד — סוכריות — בסקויטים
שמורים — וסיגריות
תל-אביב: מרכז מסחרי 60, טל. 81659
סניף: רח' לוינסקי 105, טל. 31582
חיפה: רחוב הגמל 55, טל. 2228
מעון פרטי: רח' הירקון 96, טל. 24544

ברכתנו שלוחה
לועידה העולמית
של
יהדות פולין
חרות בע"מ
תל-אביב • ירושלים • חיפה

ברכתנו
לועידה העולמית של
יהודי פולין וציריה
קופת חולים „אוצר הרופאים"
(מיסודה של ההסתדרות הרפואית בישראל)

ברכתנו שלחה
לועידה העולמית של
יהדות פולין וציריה
ל. פרומין ובניו בע"מ

ישראל רוזן בע"מ
יצרני מגבות
ומעילי רחצה
להשיג בכל החנויות וצרכניות בכל הארץ
ת.ד. 1677 • תל-אביב • טל. 83395

את
צירי הועידה העולמית
של יהודי פולין
מברך
„הארגז" בע"מ

ברכתנו
לועידה העולמית של
יהדות פולין
קופה מרכזית לתגמולים
ופנסיה לפקידי בע"מ

ברית העבודה־ארבעטער־רינג אין ישראל

תל־אביב, רח׳ קלישר 48, טעל. 66965

דער ארבעטער־רינג אין ישראל פירט א יידיש־קולטורעלע, סאציאלע און הילפסטעטיקייט. ער פארמאגט פאלגנדיקע אינסטיטוציעס:

- 4 ביבליאטעקן אין לאנד מיט דעם גרעסטן אויסוואל יידישע ביכער: אין תל־אביב, חיפה, פתח־תקוה און באר־שבע;
- 2 יידישע נאכמיטאג־שולן — אין באר־שבע און תל־אביב; די איינציקע שולן אין ישראל וווּ מען לערנט די יידישע שפראך און ליטעראטור;
- א דראמאטישע סטודיע, די איינציקע יידישע דראמאטישע סטודיע אין לאנד;
- אן אנפראצענטיקע ליי־קאסע;
- 3 פראדוציר־קאאפעראטיוון: פון טעקסטיל, שניידער און דרוקערי.
- א חודש־זשורנאל אין יידיש „לעבנס־פראגן".

„ד מ ט"

היצרנים הצועדים בראש בייצור:

- כוללות (בטריות) לאמבטיה, קערות רחצה ומטבח
- מזרימים לבתי־שמוש
- שסתומי־צילינדר ורגולטורים לבוטן ופרופנגז

תל־אביב, טל. 67676

צינקוגרפיה „אורית" בע"מ

דרך פתח־תקוה 8 (ככר המושבות)

תל־אביב

טלפון 66634

„גלוב" — שרות נסיעות בע"מ

המטפל בכל עניני נסיעות ותיירות

מברך

את הועידה העולמית

של יהדות פולין

רח' הר־סיני 2, תל־אביב, טל. 65748/9

„SHELEV" „שלב"

הקואופרטיב המאוחד להובלה בע"מ

THE UNITED TRANSPORT COOPERATIVE LTD.

הובלת משאות וחבילות בכל חלקי הארץ

המשרד הראשי:

תל־אביב, רח' גיבורי ישראל 90/92

טלפון 32264

HEAD OFFICE

Tel-Aviv, 90-92 Giborei Israel Street

Phone 32264

לועידה הראשונה

של יהודי פולין

שלוחה ברכתנו לעבודה פוריה

גיורא גודיק

ת"א, רח' גליקסון 10

טלפון 51345

Zephyr Co. Ltd.

WORSTED SPINNING MILLS

ALL KINDS OF

Weaving, Knitting, Hosiery and Handknitting Yarns

FACTORY:

Petah Tikva, New Industrial Centre
Tel. 911907

OFFICE:

Tel Aviv, 9 Jaffa Road, P.O.B. 2586
Tel. 83273

Cables: "E S B O R" Tel Aviv

כיתן בע"מ

כיתן

יצרני טקסטיל והלבשה

בית החרושת: הדר יוסף, ת.ד. 2147, טל. 73267-8

מכירת בדים: רחוב הרצל 6, טל. 65731

סניף חיפה: דרך העצמאות 82, ת.ד. 1385, טל. 66162

זלמן ירושלמי
בע"מ

משרד: רחוב אלנבי 123
טל. 63109 ת.ד. 2039

*

המפיצים של
תוצרת „כיתן" ו„תרשיש"

*

תעשיה ומסחר בכדים, חבלים,
חגורות, סרטים וציוד רפוד.

*

ברכתנו לועידה העולמית
של יהדות פולין

צוין Zveri
חיים Tailor

תל־אביב, רחוב אלנבי 78, טל. 63981

TEL AVIV, 78, ALLENBY RD.
PHONE 63981

ההסתדרות הכללית של העובדים העברים
בארץ־ישראל
הסתדרות פועלי הבנין

קרן הבטוח
של פועלי הבנין ועבודות ציבוריות

קופת תגמולין, אגודה שתופית בע"מ בתל־אביב

הקרן מעניקה לחבריה:
דמי־מחלה(*) **דמי בטוח תאונה**
(נוספים על דמי בטוח של המוסד לבטוח לאומי, עד השוואתם לשעור דמי המחלה) (*)
חופשה שנתית(*) **הבראה**(*)
תשלום עבור
ימי־חג(*) **תוספת משפחתית**(*)
תשלום הפרשי **פצויי־פטורין**(*)
הלוואות לשכון(*) **הלוואות קטנות**(*)
בטוח־חיים(*) **שיקום**
גימלאות **נכות מקצועית**

ופנסיה

1960—1945
15 שנה לקרן

ההתאחדות עולי־איראן בישראל

רחוב אלנבי 117, תל־אביב

*

מברכת
את הקונגרס העולמי
של יהודי פולין

*

**ההתאחדות מאחדת ומלכדת
את כל עולי איראן בישראל
ומטפלת בכעיותיהם הצבוריות.**

קופת־חולים של ההסתדרות הכללית
של העובדים העבריים בארץ־ישראל
מושיטה עזרה ל־66% מן האוכלוסיה בארץ

הדאגה לבריאות העובד

חקלאים ופועלי העיר, הנוער העולה והעובד, נתמכי סעד, בעלי־מלאכה, פועלים ערבים, העולים והותיקים, כל אלה מבוטחים בקופת־חוליב. כתוצאה מעבודת הבריאות של מוסדות הרפואה בארץ ובעיקר של קופת־חולים, רמתם הבריאותית גבוהה.

דאגתה של קופת־חולים לבריאות העובד מת־בטאת בפעולות רבות וביניהן: רשת מרפאות בכל האזורים. הבטחת עזרת רופא ואחות לכל נקודת התישבות בארץ, אף המרוחקת ביותר. מכונים ומעבדות משוכללים. כל התרופות ההכר־חיות לחולה. נופש והבראה לעובד. מחקר רפואי. טיפול בתינוק ובאם. הדרכה בשאלות בריאות והיגיינה. קופת־חולים מוסיפה לקלוט את הרוב המכריע של העליה החדשה ואת מרבית הגידול הטבעי. כל האוכלוסיה המבוטחת מונה בסוף 1959 — 1,383,000 נפשות, שהם 66.2% מכלל האוכלוסיה בארץ.

קופת־חולים מחזיקה: 923 מרפאות בכל רחבי הארץ; 16 בתי־חולים כלליים וספציאליים (למחלות ממושכות) ובהם 2593 מיטות; 17 בתי־הבראה והחלמה ובהם 1968 מיטות; 264 מעבדות ובתי־מרקחת; 30 מכוני רנטגן; 45 מכונים לריפוי פיסיקלי; 9500 עובדים; תקציבה לשנת 1960/61 הוא 115 מיליון ל"י.

הפדרציה העולמית
של יהודי בסוריה
למארגני הועידה העולמית
של יהודי פולין

ברכתנו ליזמתכם הברוכה
ואיחולינו שתצליחו להנציח
את זכרה של יהדות פולין
המפוארת.

הועד הפועל

צלומי ארדה יצחק

●

תל־אביב, רחוב פינסקר 2
ע"י קפה נגה — מוגרבי
טל. 27003

KSIĘGARNIA POLSKA
EDMUND NEUSTEIN
Tel Aviv, Allenby 94

poleca:
FEUCHTWANGER — Wojna żydowska w 3 tomach
M. GOTTLIEB — Album (wyd. w Israelu)
TUWIM — Dzieł, 5 tomow (Jarmark rymów, kwiaty polskie i i.)
URIS — Exodus (wyd. w Israelu)
WERFEL — Musa Dah
bogaty wybór literatury naukowej

פוטו קאופמן
ישראל קאופמן
כל סוגי צלום

מברך
את הועידה העולמית
של יהדות פולין

רח' ארבע ארצות 9, ת"א, טל. 53543

חוטי ירושלים בע"מ

המפעל:

אזור התעשיה רוממה, רח' שרי ישראל

טל. 5682

המשרד:

תל־אביב, שדרות רוטשילד 15, טל. 66312

•

מברכים

את הועידה העולמית

של יהדות פולין

כלי כסף ומצופה כסף מתנות לכל הזדמנות

י. פרינצנטל בע"מ

לועידה העולמית הראשונה

של יהודי פולין בארץ

שלוחה ברכתנו

בית־החרושת נוסד בפולין, ורשא

בשנת 1905

תה ויסוצקי

WISSOTZKY TEA

WORLD RENOWNED FOR QUALITY

המפורסם בטיבו בעולם כולו

Since 1849 משנת

לועידה העולמית הראשונה

של יהודי פולין

שלוחה ברכתנו

אמקור

איכות אחריות

המרכז הארצי של ארגוני הקבלנים והבונים בישראל

סניפים:

תל־אביב, ירושלים, חיפה, נהריה, מפרץ־חיפה, חדרה, נתניה, הרצליה, פתח־תקוה, בני־ברק, רמת־גן, חולון, ראשון־לציון, רחובות ואשקלון.

★

החברה הכלכלית של מרכז הקבלנים והבונים בישראל בע"מ

★

אוצר הקבלנים בע"מ

★

בנק למשכנתאות ולהשקעות של הקבלנים והבונים בישראל בע"מ

★

„הקבלן והבונה"

בטאון המרכז הארצי של ארגוני הקבלנים והבונים בישראל

★

התעריכה המתמדת של חמרים וציוד לבניה

כתובת:

תל־אביב. רחוב מקוה ישראל 20־18, ת.ד. 2859

טלפונים: 61906, 61998, 65995

בנק קפת־עם בערבון מוגבל

המשרד הראשי:

תל־אביב, רח' אחד העם 13, ת.ד. 352, טל. 65974

סניפים:

תל־אביב: רח' אחד־העם 13 ; רח' א. בן־יהודה 57.
ירושלים: רח' יפו 47, ת.ד. 872, טל. 4409.
חיפה: דרך העצמאות 43, ת.ד. 116, טל. 4319.
הדר הכרמל, רח' ביאליק 12, טל 67241.
יפו: רח' תרשיש 19, ת.ד. 8257, טל. 83427.
רמת־גן: רח' שילה 2, ת.ד. 3, טל. 72200.
רמת־יצחק: רח' ירושלים 50, טל. 72968.
גבעתיים: רח' שיינקין 29, ת.ד. 5, טל. 73126.
הדר־רמתיים: ככר הנשיא, ת.ד. 22, טל. 220.
עכו: רח' בן־עמי 23 (פנת רח' וייצמן), טל. 132.
מגדל־אשקלון: רח' הרצל, ת.ד. 34, טל. 64.
נהריה: שדרות געתון, ת.ד. 16, טל. 920063.

בטוח:

נציג פרודנשל חברה לבטוח בע"מ (לונדון) מורשה ללוידס לונדון

ברכתי לועידה העולמית
של יהודי פולין
מ. פישר
רח' הקישון 3
תל־אביב

„מנורה"
אחים רובינשטיין
בית חרושת לנרות
תל־אביב, רחוב עמק־יזרעאל 60, ת.ד. 1900

שטרן משה
מסבי כדורים וגלילים
דרך פתח־תקוה 13, טל. 63075
ברכתי לועידה העולמית
של יהדות פולין

UNIONLLOYD Co.
BIURO PODRÓŻY, TURYSTYKA
KRAJOWA I ZAGRANICZNA
TEL-AVIV, 17 ROTHSCHILD BLVD
TEL. 61480

ציון
חברה לביטוח בע"מ
כל עסקי ביטוח

משרד הראשי וסניף תל־אביב:
אלנבי 120 טל. 67701

ירושלים, רח' בן יהודה 1, טל. 71171
ח י פ ה, דרך העצמאות 51, טל. 2000
ובשאר ערים ומושבות בישראל

„טרנסלויד" בע"מ
משרד להובלה בינלאומי

מרכז:
תל־אביב, רח' ליליגבלום 21, טל. 63518

סניפים:
חיפה — ירושלים — לוד

סוכן יחיד של:
RAILWAY EXPRESS AGENCY U.S.A.

שולח את אחולינו הלבביים
לועידה העולמית
של יהודי פולין

רמט בע"מ
חברה קבלנית
להנדסה סלילה ובנין

ת"א, רח' לבונטין 7/9, טל. 67641/2

*

מברכים

את הועידה העולמית
של יהדות פולין וצירייה

הוצאת הקיבוץ המאוחד
תל־אביב, רח' סוטין 27, טל. 51271

1. **הם ידעו זאת** — מ. גרבוביצקי
2. **חורבן ישראל באירופה** — משה פראגר
3. **יומנה של יוסטינה** — גוסטה דוידזון
4. **יומן במחתרת** — בתיה טמקין־ברמן
5. **אש אחזה ביער** — גד רוזנבלט
6. **בין קירות נופלים** — טוביה בוז'יקובסק
7. **מלכות הגיטו** — י. שפיגל
8. **דפים מן הדליקה** — מרדכי טננבוים־תמרו
9. **דפים לחקר השואה והמרד א', ב'**
10. **ספר מלחמות הגיטאות** — ערכו: י. צוקרמן, מ. בסוק.

יכין־חקל בע"מ

מפעלי חקלאות

התישבות

תעשיה חקלאית

ברכתנו שלוחה

לועידה העולמית הראשונה

של יהודי פולין

ברכתנו שלוחה

לועידה העולמית

של

יהדות פולין

הסתדרות הפועלים החקלאים

המרכז החקלאי

מרכז תנובה

מרכז שתופי לשווק

תוצרת חקלאית בישראל בע"מ

מברך

את הועידה העולמית

של יהודי פולין

„טרה"

אגודה שתופית חקלאית

בע"מ

החברה המרכזית לשיווק חלב

נחלת יצחק, גבורי ישראל 65

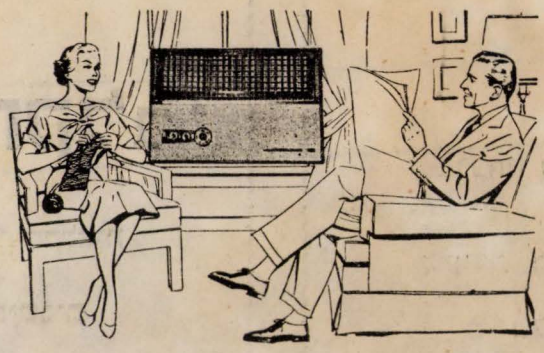
טל. 31286/7

מיצרת ומשווקת:

חלב מפוסטר, מעוקר וחומוגני, קקאו וקפה מוקה בבקבוקים.

•

חמאה, שמנת בכוסות וכל מיני גבינות רכות וקשות.

אתה לוחץ כפתור
אלקטרה נותנת קור

אלקטרה

החברה הגדולה בארץ למיזוג אויר ומעליות

„עמידר"

החברה הלאומית לשכון עולים בישראל בע"מ

בונה שיכונים חדשים לעולים

עוסקת בניהול ובהחזקת 130000 דירות בכל רחבי הארץ

מפתחת ומשפרת את השיכונים הקיימים

מאפשרת לדייר לרכוש את דירתו בתנאים נוחים